

Koncepcja Edukacyjna VIADRINA 21+

Uczenie się przez całe życie w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

Analiza obszaru tematycznego edukacja / uczenie się przez całe życie w kontekście polsko-niemieckim w celu wypracowania transgranicznych założeń do studium przypadku Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA

Euroregion
PRO EUROPA VIADRINA

POD OPIEKĄ NAUKOWĄ

EUROPA-UNIVERSITÄT
VIADRINA
FRANKFURT (ODER)

ZENTRUM FÜR
INTERKULTURELLES
LERNEN

„Kto nic nie wie i wie, że nic nie wie, wie więcej niż ten,
kto nic nie wie i nie wie, że nic nie wie.”

*Fragment z: Tablice szkolne. Język niemiecki. Gimnazjum –
Technikum – Liceum, Grupa Wydawnicza Adamantan s.c.,
Warszawa 2014, s. 147*

„Wer nichts weiß und weiß, dass er nichts weiß, weiß mehr als der,
der nichts weiß und nicht weiß, dass er nichts weiß.”

*Auszug aus: Tablice szkolne. Język niemiecki. Gimnazjum –
Technikum – Liceum, Grupa Wydawnicza Adamantan s.c.,
Warszawa 2014, S. 147*

Koncepcja Edukacyjna VIADRINA 21+

Uczenie się przez całe życie w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

Analiza obszaru tematycznego edukacja / uczenie się przez całe życie w kontekście polsko-niemieckim w celu wypracowania transgranicznych założeń do studium przypadku Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA

Euroregion
PRO EUROPA VIADRINA

POD OPIEKĄ NAUKOWĄ

EUROPA-UNIVERSITÄT
VIADRINA
FRANKFURT (ODER)

ZENTRUM FÜR
INTERKULTURELLES
LERNEN

Koncepcja Edukacyjna VIADRINA 21+

Uczenie się przez całe życie w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

Analiza obszaru tematycznego edukacja / uczenie się przez całe życie w kontekście polsko-niemieckim w celu wypracowania transgranicznych założeń do studium przypadku Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA

Redakcja:

Tetiana Medvedieva, Stefanie Vogler-Lipp, Toralf Schiwietz, Krzysztof Szydłak, Armand Adamczyk, Elżbieta Karmazyn, Piotr Boboryk, Julita Lewandowska, Julia Krieger, Magdalena Modrzewska Chaciej

Opieka naukowa:

Tetiana Medvedieva, Stefanie Vogler-Lipp (Centrum nauczania interkulturowego na Europejskim Uniwersytecie Viadrina)

Kartografia:

INFRASTRUKTUR & UMWELT Professor Böhm und Partner, Poczdam

Oprawa graficzna i skład:

minkadu Kommunikationsdesign, Berlin

Druk:

ARNOLD group, Großbeeren

Wydawca:

© Euroregion PRO EUROPA VIADRINA 2020

Mittlere Oder e.V.

Holzmarkt 7
15230 Frankfurt (Oder)

Tel.: +49 335 66 594-0
Fax: +49 335 66 594-20

info@euroregion-viadrina.eu
www.euroregion-viadrina.eu

Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina”

ul. Władysława Łokietka 22
66-400 Gorzów Wielkopolski

Tel.: +48 95 7358 447
Fax: +48 95 7358 461

info@euroregion-viadrina.pl
www.euroregion-viadrina.pl

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Programu Współpracy INTERREG VA Brandenburgia - Polska 2014-2020.

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego
Europäische Union
Europäischer Fonds
für regionale Entwicklung

BB-PL
INTERREG V A
2014-2020

Redukować bariery – wspólnie wykorzystywać silne strony
Barrieren reduzieren – gemeinsame Stärken nutzen

Spis treści

Przedmowa	6
1. Wprowadzenie	8
2. Uwarunkowania ramowe	12
2.1 Podstawy administracyjne i prawne	12
2.2 Podstawy strategiczno-merytoryczne	16
2.3 Podstawy naukowe	24
2.4 Systemy edukacyjne w Polsce i w Niemczech (Brandenburgia)	36
2.5 Potencjały wynikające z dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Euroregionie	48
3. Transgraniczne założenia działań	50
3.1 Edukacja wczesnodziecięca i wychowanie przedszkolne	51
3.2 Edukacja szkolna – szkoły podstawowe i ponadpodstawowe ogólnokształcące	70
3.3 Kształcenie zawodowe	100
3.4 Szkolnictwo wyższe	118
3.5 Kształcenie dorosłych	132
4. Finansowanie	146
5. Podsumowanie i perspektywy	150
6. Euroregion PRO EUROPA VIADRINA	156
7. Literatura	160

Wraz z upadkiem żelaznej kurtyny trzy dekady temu szybko wzrosła współzależność w polsko-niemieckim regionie przygranicznym. Zostały zniesione bariery w wielu obszarach życia społecznego. Mieszkańcy obu krajów coraz częściej korzystają z usług edukacyjnych i medycznych, oferty kulturowej czy możliwości robienia zakupów po obu stronach granicy. Zamknięcie granic spowodowane pandemią koronawirusa wyraźnie uwydatniło istniejące więzi. Niewidoczna od wielu lat granica po raz kolejny stała się dla wielu obywateli przeszkodą nie do pokonania. Stopniowy powrót do normalności od maja 2020 roku bezpośrednio ożywił współpracę polsko-niemiecką.

Dziś polsko-niemieckie pogranicze jest świetnym przykładem na to, że zamieszkiwanie strefy przygranicznej daje możliwość korzystania z bardzo wielu niepowtarzalnych szans. W Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA co roku odbywa się setki spotkań polskich i niemieckich obywateli wszystkich grup wiekowych, wspieranych przez fundusze unijne i Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży. Na przestrzeni ostatnich lat ich liczba stale rośnie, co świadczy o szerokim spektrum i intensywności wspólnych działań. Poznawanie kraju sąsiada, odkrywanie dziedzictwa przyrodniczego i kultury sąsiedniego państwa, wspólne imprezy sportowe czy rozrywkowe oraz uczenie się od siebie nawzajem jest postrzegane przez wszystkich partycypujących jako niezwykle przeżycie.

W dobie zmian demograficznych, cyfrowych i globalnych, obywatele i instytucje naszego Euroregionu stoją również przed pytaniami: jak radzić sobie z tymi wyzwaniami w działalności transgranicznej?, jakie szanse daje położenie przy granicy? Dzięki projektowi DIALOG, finansowanemu w ramach programu współpracy INTERREG VA Brandenburgia – Polska 2014-2020, Euroregion PRO EUROPA VIADRINA i Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr mogły w sposób modelowy zająć się kwestiami systemów opieki zdrowotnej i edukacji.

W Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA zbadaliśmy sytuację w zakresie edukacji rozumianej jako proces uczenia się przez całe życie. Wychodząc od międzynarodowych, poprzez krajowych a kończąc na transgranicznych warunkach ramowych, skupiliśmy się w szczególności na następujących pytaniach: jakie korzyści wynikają z podejścia transgranicznego?, jakie cele i zainteresowania muszą być wzięte pod uwagę?, w jaki sposób można scharakteryzować grupy wiekowe od przedszkolaków do seniorów? oraz na jakich doświadczeniach z poprzednich działań można się oprzeć? W niniejszej publikacji przedstawiono wyniki tej analizy sytuacji oraz zaproponowano założenia przyszłych działań.

Niniejsza analiza wskazuje, iż zastosowanie transgranicznego podejścia w dziedzinie edukacji w znacznym stopniu przyczynia się do interdyscyplinarnego rozwoju kompetencji mieszkańców Euroregionu od juniora do seniora. Podkreśla również, że w Euroregionie istnieje duży potencjał do rozbudowy transgranicznych ofert edukacyjnych.

Proponujemy, aby przyjąć, uszczegółowić i wspólnie wdrożyć wyznaczone metody działań. Zachęcamy do korzystania z ofert instytucji edukacyjnych i pozaszkolnych miejsc nauki, również w obszarze dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego naszego Euroregionu. Rozszerzajmy współpracę, aby połączyć nasze siły i wspólnie stawić czoła wyzwaniom z korzyścią dla oby-

Rys. 1: Polsko-Niemieckie posiedzenie Zarządów Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA, Gorzów Wlkp., Sierpień 2019 (Fot. archiwum Euroregionu)

teli i regionu. Euroregion PRO EUROPA VIADRINA z przyjemnością wesprze mieszkańców oraz podmioty instytucjonalne przy inicjonowaniu i wdrażaniu innowacyjnych rozwiązań.

Publikacja, którą trzymacie Państwo w rękach, jest efektem realizacji Projektu DIALOG. Jej wydanie nie byłoby możliwe bez wsparcia wielu zaangażowanych osób i instytucji. Kilkaset osób w ramach rozmów z ekspertami, warsztatów, wizyt studyjnych i wszelakich spotkań wynikłych z naszego edukacyjnego „DIALOGU” wywarło bezpośredni wpływ na niniejszy dokument.

W związku z tym, składamy serdeczne podziękowania nauczycielom i pedagogom w przedszkolach, placówkach edukacyjnych, organizatorom praktyk, wymian i spotkań dzieci i młodzieży, beneficjentom projektów, pracownikom i władzom samorządów, przedstawicielom wydziałów edukacji, instytucjom finansowo i merytorycznie wspierającym wymiany polsko-niemieckie, instytucjom otoczenia biznesu i izmom rzemieślniczym, władzom i pracownikom kuratoriów i ministerstw.

Gorzów Wielkopolski / Frankfurt (Oder), lipiec 2020

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA
Mittlere Oder e.V.

Rainer Schinkel
Przewodniczący Zarządu

Toralf Schiwietz
Dyrektor

Stowarzyszenie Gmin Polskich
Euroregionu „Pro Europa Viadrina”

Jacek Wójcicki
Przewodniczący Zarządu

Krzysztof Szydłak
Dyrektor

1. Wprowadzenie

Geneza

Celem istnienia euroregionów jest poprawa współpracy transgranicznej między obywatelami i instytucjami w niemal wszystkich obszarach życia społecznego na granicach państwowych w całej Europie (SERG 2020). Od ponad 25 lat na granicy polsko-niemieckiej działają cztery euroregiony będące reprezentantami zrzeszonych lokalnych instytucji (m.in. miast, powiatów, gmin). Wraz z upadkiem żelaznej kurtyny, przystąpieniem Polski do strefy Schengen i Unii Europejskiej oraz zapewnieniem obywatelom UE swobodnego przepływu osób powstały istotne politycznie warunki ramowe, które w ogromnym stopniu ułatwiły współpracę transgraniczną. Współzależność transgraniczna wyraźnie wzrosła, czy to w gospodarce, czy to na poziomie społeczeństwa obywatelskiego, czy też w sferze stosunków międzyludzkich. Dlatego też obecne cele i podejścia euroregionów są w coraz większym stopniu ukierunkowane na usuwanie utrzymujących się nadal barier, co pozwoli pełniej wykorzystać potencjał danych regionów przygranicznych.

W projekcie DIALOG, finansowanym w ramach Programu Współpracy INTERREG VA Brandenburgia – Polska 2014-2020, organizacje tworzące Euroregion PRO EUROPA VIADRINA i Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr wspólnie podjęły próbę systematycznego podejścia do wybranych tematycznych obszarów działania.

W celu ułatwienia zrozumienia sąsiada zaoferowały one podmiotom współpracy transgranicznej kursy podnoszące ich wiedzę o strukturach administracyjnych i języku drugiej strony lub warsztaty dotyczące kompetencji interkulturowych. Ponadto, aby scharakteryzować dwa obszary tematyczne, zdrowie i edukację, które są szczególnie istotne dla mieszkańców i rozwoju regionu, poddano je systematycznej analizie. W efekcie której, wychodząc ze status quo, określono potrzebne działania na rzecz zmniejszania barier i rozwoju potencjału.

Rys. 2: Projekt DIALOG – Partnerzy Projektu

The figure shows a map of the region with four colored areas (blue, green, yellow, red) representing different euroregions. To the right is the DIALOG logo, which consists of two curved arrows, one red and one yellow, pointing towards each other, with the word 'DIALOG' in bold black letters in the center.

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA Mittlere Oder e.V. Holzmarkt 7, 15230 Frankfurt (Oder) Tel.: (+49) 0335/ 66 594 -0 Fax: (+49) 0335/ 66 594 -20 info@euroregion-viadrina.eu www.euroregion-viadrina.de		Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina” ul. Władysława Łokietka 22, 66-400 Gorzów Wlkp. Tel.: (+48) 95 / 735 84 47 Fax: (+48) 95 / 735 84 61 info@euroregion-viadrina.pl www.euroregion-viadrina.pl
Euroregion Spree-Neiße-Bober e.V. Berliner Straße 7, 03172 Guben Tel.: (+49) 03561/ 3133 Fax: (+49) 03561/ 3171 info@euroregion-snb.de www.euroregion-snb.de		Stowarzyszenie Gmin RP Euroregion „Sprewa – Nysa – Bóbr” ul. Piastowska 18, 66-620 Gubin Tel.: (+48) 68/ 455 80 50 Fax: (+48) 68/ 455 80 50 info@euroregion-snb.pl www.euroregion-snb.pl

Analiza sytuacji w edukacji – uczenie się przez całe życie

Polska i Niemcy objęły swoim **Traktatem między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy** (1991) również aspekty kultury i edukacji. Traktat ten stanowi ramy współpracy w zakresie nauki języków obcych oraz dla szkół, szkolnictwa wyższego, kształcenia zawodowego i doksztalcania. Traktat przywiązuje również szczególną wagę do wymiany kulturowej i spotkań, zwłaszcza angażujących młodych ludzi. Oba państwa realizują to porozumienie bezpośrednio, między innymi poprzez stworzenie struktur Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży (PNWM) i zapewnienie jej środków finansowych, które od początku istnienia organizacji umożliwiły realizację tysięcy projektów wymiany młodzieży. Wspomniany traktat dał również początek pracom Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej, która wraz ze swoimi komisjami i grupami roboczymi poświęca uwagę różnorodnym aspektom kultury i edukacji, zwłaszcza w zakresie współpracy przygranicznej. Rezultatem pracy Komitetu do spraw edukacji w ostatnich miesiącach jest choćby skuteczne wsparcie Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej w opracowaniu i publikacji czterotomowego podręcznika historii „Europa – nasza historia” (Georg-Eckert-Institut 2020).

Na tle wyżej wymienionych politycznych warunków ramowych, jak również związanych z nimi dwustronnych wysiłków państw, w bezpośrednim regionie przygranicznym Polski i Niemiec pojawiają się szczególne wyzwania i szanse w dziedzinie edukacji rozumianej jako uczenie się przez całe życie. Aspekt edukacji jest codziennym wyzwaniem dla mieszkańców we wszystkich grupach wiekowych, dla prawie wszystkich instytucji publicznych, firm i innych grup społecznych. Wzrost współzależności podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, obszaru administracyjnego lub gospodarczego regionu pogranicza wiąże się zatem z dodatkowymi wysiłkami wykraczającymi poza ogólną potrzebę działania, np. w kontekście zmian demograficznych i niedoboru wykwalifikowanych pracowników lub dynamiki cyfryzacji czy globalizacji. Z drugiej jednak strony, bliskość geograficzna oferuje również mieszkańcom obu krajów różne możliwości nabycia lub dalszego rozwoju kluczowych kompetencji pożądaných w kontekście uczenia się przez całe życie.

W ostatnich dziesięcioleciach zrealizowano w tej dziedzinie wiele projektów transgranicznych, które były zarządzane przez instytucje niemieckie i polskie, często przy wsparciu programów pomocowych (zwłaszcza INTERREG, Phare/CBC, PNWM, programów krajowych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec) lub własnym sumptem (np. środki budżetowe, wykorzystanie zasobów kadrowych i rzeczowych). Takie dwustronne projekty o charakterze edukacyjnym obejmują wszystkie grupy wiekowe, rozmaite obszary tematyczne i społeczne. Z jednej strony wiele z nich osiągnęło poziom wzorcowy, między innymi ze względu na znaczenie merytoryczne, ciągłość bądź zasięg oddziaływania w danej grupie docelowej. Z drugiej strony, corocznie tylko niewielka część dzieci w wieku przedszkolnym, uczniów, stażystów, studentów, dorosłych pracujących zawodowo, wolontariuszy lub seniorów w regionie przygranicznym angażuje się w działalność transgraniczną o charakterze edukacyjnym i są to przeważnie projekty o zasięgu punktowym.

W oparciu o powyższe konstatacje, oba stowarzyszenia tworzące Euroregion poddały analizie tematykę edukacji – kształcenia ustawicznego na przykładzie Euroregionu PRO EUROPE VIADRINA. W tym celu należało:

- zbadać, przeanalizować i zaprezentować stan systemów edukacyjnych w Polsce i w Niemczech, a także poprzednich działań transgranicznych w tym zakresie,
- dokonać transgranicznego porównania systemów edukacyjnych pod względem ich wspólnych cech i transgranicznej komplementarności,
- określić sposoby systematycznego rozszerzania działalności transgranicznej oraz wyciągnąć wnioski dotyczące dalszej współpracy instytucjonalnej i merytorycznej.

W „Pierwszym raporcie edukacyjnym Frankfurt nad Odrą. Międzynarodowe miejsce kształcenia Frankfurt nad Odrą – Słubice 2018” (Frankfurt (Oder) 2018) po raz pierwszy pokazano transgraniczną i opartą na danych analizę sytuacji w obszarze edukacji – kształcenia ustawicznego dla dwumiejsa Frankfurt (Oder) – Słubice, której rezultaty zostały uwzględnione w tej publikacji.

Poniższa analiza sytuacyjna odnosi się systematycznie i kompleksowo z kolei do obszaru całego Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA. W wypracowanych poniżej założeniach działań dostrzega się podstawę, by wspólnie z odpowiedzialnymi instytucjami i podmiotami doprowadzić do systematycznego zwiększenia udziału obywateli w każdym wieku w inicjatywach transgranicznych oraz wykorzystania wynikających z bliskości przestrzennej potencjałów w celu nabywania lub utrwalania tzw. kompetencji kluczowych.

Metodyka

Istotną podstawą rozpoczętej w 2017 roku w ramach projektu DIALOG systematycznej analizy sytuacji była ewaluacja dotychczasowych i obecnych działań podmiotów z obszaru Euroregionu. Skoncentrowano się na projektach dotyczących poszczególnych grup wiekowych, które mają nieformalny, pozaformalny lub formalny charakter edukacyjny. W tym celu oba sto-

Rys. 3: Projekt DIALOG –
Wizyta studyjna do
Euroregionu Śląsk Cieszyński
na granicy polsko-czeskiej
(Fot. archiwum Euroregionu)

warzystwa tworzące Euroregion poddały ocenie w szczególności tzw. projekty spotkaniowe dofinansowywane przez PNWM (pozaszkolne i szkolne) i UE (Fundusze Małych Projektów w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska (Województwo Lubuskie) – Brandenburgia 2007-2013 oraz w Programu Współpracy INTERREG VA Brandenburgia – Polska 2014-2020). Włączono również inne projekty (INTERREG) oraz doświadczenia wynikające z zaangażowania obu stowarzyszeń w poprawę współpracy transgranicznej.

Działania te zostały przeanalizowane pod względem treści i metodologicznych podejść, aspektów wspierających i utrudniających, tak aby uzyskać wskazówki do wypracowania założeń działania. Jeśli tylko odpowiednie dane statystyczne były dostępne i możliwe do uzyskania dla obu stron, to zostały one przetworzone w kontekście odpowiednich grup wiekowych i okoliczności w taki sposób, aby można było sformułować stwierdzenia ilościowe uzupełniające elementy jakościowe, np. dotyczące zakresu lub intensywności interakcji. W 2019 roku we współpracy z Centrum Nauczania Interkulturowego Uniwersytetu Europejskiego Viadrina przeanalizowano zgromadzone informacje, poszerzone o treści administracyjne i naukowe oraz przykłady najlepszych praktyk z innych regionów przygranicznych. Wyniki analizy skonsultowano podczas rozmów z ekspertami i podmiotami aktywnymi w ramach polsko-niemieckich warsztatów.

Poniżej przedstawiono wyniki transgranicznej analizy sytuacji na temat Edukacja – uczenie się przez całe życie na przykładzie Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA. W pierwszych krokach zostały nakreślone znaczące warunki ramowe, które są niezbędne w transgranicznym ujęciu edukacji.

Bazując na tym w analizie odzwierciedlono rozdział po rozdziale sytuację w danej grupie wiekowej w obszarze Euroregionu oraz wskazano założenia działań, które prowadzą do umocnienia powiązań i współzależności na polu edukacji w polsko-niemieckim regionie przygranicznym a dla mieszkańców we wszystkich grupach wiekowych jak i funkcjonujących na tym terenie instytucji stanowią szansę dla nabywania lub utrwalania kompetencji. Oparto się przy tym na podejściu holistycznym, które uwzględnia zarówno edukację formalną jak i kształcenie pozaformalne i nieformalne oraz potencjał pozaszkolnych miejsc nauki w euroregionie PRO EUROPA VIADRINA.

2. Uwarunkowania ramowe

2.1 Podstawy administracyjne i prawne

Już ponad 70 lat temu edukacja została podniesiona przez **Organizację Narodów Zjednoczonych** do rangi jednego z praw człowieka. Od tego czasu edukacja jest uznawana za zadanie państwowe, edukacja podstawowa ma być dostępna dla wszystkich bezpłatnie i obowiązkowo, a kształcenie zawodowe i doksztalcenie powinno być w zasięgu wszystkich. Jak wynika z regularnych badań PISA, państwa światowej wspólnoty dostosowały się do tego w różnym stopniu.

Powszechna Deklaracja
Praw Człowieka (1948),
artykuł 26

(1) Każdy człowiek ma prawo do nauki. [...]

(2) Celem nauczania jest pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Krzewi ono zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popiera działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.

Od tego czasu każdy człowiek uzyskał prawo do nauki, która – przynajmniej na poziomie podstawowym – powinna być obowiązkowa i bezpłatna. Dalsze kształcenie techniczne i zawodowe lub wyższe powinno być również dostępne dla wszystkich. Z tego wynikają zadania dla państw na całym świecie. Jednak rodzice są również zobowiązani do współpracy. Ponieważ prawo człowieka do edukacji ma na celu nie tylko umożliwić „pełny rozwój osobowości ludzkiej”, ale również wspierać „zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami”, dlatego stanowi punkt wyjścia w analizie i projektowaniu transgranicznych rozwiązań edukacyjnych.

Na szczeblu europejskim to prawo człowieka jest odzwierciedlone w Karcie Praw Podstawowych **Unii Europejskiej** (2012):

Artykuł 14

Każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego.

Artykuł 15

Każdy ma prawo do podejmowania pracy oraz wykonywania swobodnie wybranego lub zaakceptowanego zawodu.

W związku z tym poszczególne państwa członkowskie UE również się do niego stosują. Zostało to zilustrowane na przykładzie Niemiec i Polski. Odpowiedzialność za edukację w Republice Federalnej, zgodnie z jej strukturą federalną, spoczywa zasadniczo na krajach związkowych, a w Rzeczypospolitej Polskiej jest to przede wszystkim odpowiedzialność państwa. Na przykład **Konstytucja Kraju Związkowego Brandenburgia** (1992) odnosi się do tego prawa człowieka zwłaszcza w art. 29, a **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** (1997) w art. 70:

(1) Każdy ma prawo do edukacji.

Konstytucja Kraju
Związkowego
Brandenburgia, Artykuł 29

(2) Kraj Związkowy jest zobowiązany tworzyć publiczne instytucje edukacyjne i wspierać systemy kształcenia zawodowego.

(3) Każdy ma prawo do równego dostępu do publicznych instytucji edukacyjnych niezależnie od swej sytuacji materialnej i socjalnej oraz swych przekonań politycznych. Szczególnym wsparciem należy otoczyć osoby szczególnie uzdolnione, osoby znajdujące się w trudnej sytuacji socjalnej oraz osoby niepełnosprawne.

(1) Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa [...].

Konstytucja Rzeczypospolitej
Polskiej, Artykuł 70

W stosunkach dwustronnych między oboma państwami podstawę podejmowania wszelkich działań stanowi **Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy** (1991):

(1) Umawiające się Strony potwierdzają swą gotowość do umożliwienia wszystkim zainteresowanym osobom pełnego dostępu do języka i kultury drugiego kraju i będą popierać odpowiednie państwowe oraz prywatne inicjatywy i instytucje.

Artykuł 25

(2) Umawiające się Strony będą w większej mierze popierać upowszechnianie literatury klasycznej i współczesnej drugiego kraju, zarówno w języku oryginału, jak i w przekładzie.

(3) Umawiające się Strony opowiadają się zdecydowanie za rozszerzeniem możliwości nauki języka drugiego kraju w szkołach, uczelniach i innych placówkach oświatowych. Będzie się przy tym również dążyć do zakładania szkół, w których nauczanie będzie się odbywać w obu językach. Dołożą one ponadto starań na rzecz rozszerzenia możliwości studiów polonistycznych i germanistycznych w uczelniach drugiego kraju.

(4) Umawiające się Strony będą współpracować w delegowaniu nauczycieli, w kształceniu i doskonaleniu zawodowym pracowników dydaktycznych oraz w rozwijaniu i udostępnianiu pomocy naukowych, łącznie z wykorzystaniem telewizji, radia, techniki audiowizualnej i komputerowej.

(5) Prace niezależnej polsko-niemieckiej Komisji do spraw podręczników szkolnych będą nadal popierane.

Artykuł 26

(1) Umawiające się Strony podkreślają konieczność znacznego rozszerzenia współpracy w dziedzinie nauki i szkolnictwa. Będą w szczególności wspierać i nadal rozszerzać bezpośrednią współpracę i wymianę między szkołami, uczelniami oraz naukowymi instytucjami badawczymi, zarówno poprzez wymianę uczniów, studentów, nauczycieli, pracowników naukowych, jak i wspólne przedsięwzięcia.

(2) Umawiające się Strony potwierdzają zamiar zbadania możliwości wzajemnego uznawania okresów studiów i dyplomów uczelni.

Traktat przywiązuje również szczególną wagę do zacieśnienia współpracy w zakresie kształcenia zawodowego, wymiany i spotkań kulturalnych, zwłaszcza wśród młodzieży.

W tym kontekście duża liczba krajowych regulacji prawnych w Polsce i w Niemczech służy realizacji prawa do edukacji w zakresie praw człowieka. W oparciu o wybrany kierunek działań warto przytoczyć regulacje odnoszące się w szczególności do edukacji – uczenia się przez całe życie w kontekście transgranicznym i interkulturowym: np. **Brandenburska Ustawa Szkolna** (2018) oraz polskie **Prawo oświatowe** (2016).

Ustawa o szkołach w Kraju związkowym Brandenburgia (Brandenburska Ustawa Szkolna - BbgSchulG) z dnia 2. sierpnia 2020:

§ 4, ust. 5

„Szkoła kształtuje gotowość do pokojowego sąsiedztwa na pograniczu. [...] szkoła wspiera gotowość do pokojowej współpracy z polskim sąsiadem.”

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe:

Preambuła

[...] Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. [...]

Artykuł. 1

System oświaty zapewnia:

[...] 13) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy i umiejętności niezbędnych do aktywnego uczestnictwa w kulturze i sztuce narodowej i światowej; [...]

[...] 15) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej [...]

Polska Rada Ministrów przyjęła również **Perspektywę uczenia się przez całe życie** (Rada Ministrów 2013) w formie uchwały. Dokument jest wynikiem prac Międzyresortowego Zespołu do spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji. Ministerstwo Edukacji Narodowej koordynuje jego prace.

Podstawy Perspektywy uczenia się przez całe życie (MEN 2014) tworzą:

[...]zorientowanie na efekty uczenia się – z podkreśleniem możliwie najszerszego dostępu do dobrej jakości uczenia się (niezależnie od sytuacji, w których ono zachodzi) i uzyskiwania kwalifikacji docenianych w kraju i zagranicą.

Podporządkowanie działań interesowi osób uczących się w różnych sytuacjach (w szkole i na uczelni, na stażach i kursach, w pracy, w różnych organizacjach i wprost w sytuacjach życia codziennego) i w różnym wieku – z podkreśleniem potrzeby spójności działań wielu instytucji, resortów i partnerów.

Równe traktowanie, docenianie i promowanie uczenia się w różnych formach i na różnych etapach życia – z podkreśleniem potrzeby rozwoju słabiej dotychczas rozwiniętych form i etapów uczenia się, w tym zwłaszcza wczesnej edukacji, edukacji praktycznej powiązanej ściśle z potrzebami gospodarki i społeczeństwa obywatelskiego oraz edukacji dorosłych, łącznie z edukacją seniorów.

„Perspektywa uczenia się przez całe życie” przedstawia również kwestie oceny i potwierdzania efektów uczenia się. Chodzi tu m.in. o możliwości rozwoju wiedzy i umiejętności osób (kompetencji) oraz potwierdzanie ich zdobycia zgodne z wymaganiami rynku pracy (poprzez nadanie kwalifikacji), a także o ułatwienie swobodnego przepływu pracowników nie tylko między państwami Unii Europejskiej, ale także między różnymi sektorami gospodarki.

2.2 Podstawy strategiczno-merytoryczne

Organizacja Narodów Zjednoczonych – Agenda Edukacji 2030

W ciągu ponad siedmiu dekad od II wojny światowej gospodarka rozwijała się tak szybko, że globalna współzależność np. przepływów towarów ma wpływ na wszystkie państwa świata. W związku z przewidywalnymi wyzwaniami konsekwencje związane z globalizacją wymagają wspólnych działań (w tym w odniesieniu do zmian klimatycznych, niedoborów zasobów, różnic w poziomie dobrobytu). Społeczność międzynarodowa odpowiedziała ostatnio na tę potrzebę rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych „**Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030**” (ONZ 2015), które po raz pierwszy mają zastosowanie do wszystkich państw świata w aspekcie gospodarczym, społecznym i ekologicznym. Do nakreślonych w rezolucji celów należy również Cel Zrównoważonego Rozwoju nr 4, Agenda Edukacji 2030:

[...] Cel 4: Zapewnić wszystkim wysokiej jakości edukację oraz promować uczenie się przez całe życie

4.1 Do 2030 roku zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom ukończenie nieodpłatnej, sprawiedliwej, dobrej jakości edukacji na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym, prowadzącej do efektywnych rezultatów.

4.2 Do 2030 roku zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom dostęp do wysokiej jakości rozwoju we wczesnym dzieciństwie, opieki i edukacji przedszkolnej przygotowującej do rozpoczęcia edukacji na poziomie podstawowym.

4.3 Do 2030 roku zapewnić wszystkim kobietom i mężczyznom równy dostęp przystępnej finansowo i wysokiej jakości edukacji technicznej, zawodowej i wyższej, w tym do uczelni wyższych.

4.4 Do 2030 roku znacznie zwiększyć liczbę młodzieży i dorosłych, którzy posiadają odpowiednie umiejętności, w tym techniczne i zawodowe, potrzebne przy uzyskaniu zatrudnienia, znalezieniu godziwej pracy i rozwoju przedsiębiorczości.

4.5 Do 2030 roku wyeliminować nierówność płci w edukacji i zapewnić równy dostęp do edukacji na wszystkich poziomach oraz do szkoleń zawodowych dla najsłabszych grup, w tym dla osób niepełnosprawnych, ludności rdzennej oraz dla dzieci w bardzo trudnej sytuacji.

4.6 Do 2030 roku zapewnić, by młodzież i znaczny odsetek osób dorosłych, zarówno kobiet jak i mężczyzn, nabyła umiejętność czytania, pisanie oraz liczenia.

4.7 Do 2030 roku zapewnić, że wszyscy uczący się przyswoją wiedzę i nabeđą umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym między innymi przez edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia, praw człowieka, równości płci, promowania kultury pokoju i niestosowania przemocy, globalnego obywatelstwa oraz docenienia różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój

W celu osiągnięcia tego zaleca się:

4.a Tworzyć nowe i poprawić stan istniejących już placówek edukacyjnych, które powinny uwzględniać potrzeby dzieci, osób niepełnosprawnych, zarówno chłopców, jak i dziewcząt, a także zapewnić bezpieczne, wolne od przemocy, inkluzywne i produktywne środowisko nauczania dla wszystkich.

4.b Do 2020 roku znacząco zwiększyć liczbę stypendiów dla obywateli krajów rozwijających się, w szczególności dla osób pochodzących z krajów najmniej rozwiniętych, małych państw wyspiarskich i krajów afrykańskich. Stypendia powinny ułatwić rekrutację na wyższe uczelnie, w tym dostęp do szkoleń zawodowych, technologii informacyjnych i komunikacyjnych, programów technicznych, inżynieryjnych i naukowych w krajach rozwiniętych i rozwijających się.

4.c Do 2030 roku znacząco zwiększyć liczbę wykwalifikowanych nauczycieli, w tym w drodze międzynarodowej współpracy w zakresie szkolenia nauczycieli w krajach rozwijających się, szczególnie w krajach najmniej rozwiniętych i małych państwach wyspiarskich.

Agenda Bildung 2030 (Deutsche UNESCO-Kommission 2017):

„Edukacja wyposaża uczniów w każdym wieku w umiejętności i wartości niezbędne do bycia odpowiedzialnymi obywatelami świata. Obejmuje to poszanowanie praw człowieka, równość płci i zrównoważenie środowiskowe. Inwestowanie w edukację i wzmacnianie sektora edukacji jest kluczem do rozwoju kraju i jego mieszkańców. Zapewnienie do 2030 r. włączającej, opierającej się o równość szans, wysokiej jakości edukacji i możliwości uczenia się przez całe życie.”

Uznając fakt, że edukacja ma istotny wpływ na rozwój narodów i ludzi, społeczność międzynarodowa wyznaczyła niniejszym do roku 2030 cel, który obejmuje uczenie się przez całe życie. UNESCO koordynuje ten proces, prowadzi ogólnoswiatowy monitoring osiągniętych postępów oraz przedstawia propozycje dotyczące treści i formy. W 2018 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych ustanowiła Międzynarodowy Dzień Edukacji, który po raz pierwszy obchodzony był 24 stycznia 2019 roku, aby podkreślić rolę edukacji w świecie (United Nations 2018).

Unia Europejska – Wizja Europejskiego Obszaru Edukacji 2025

Już w 2009 roku państwa członkowskie Unii Europejskiej uzgodniły strategiczne ramy europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia „Education and Training (ET)” (European Commission 2010), które uwzględniają również różnorodność kultur w Europie. W tych wspólnych ramach strategicznych państwa członkowskie wyznaczają sobie następujące konkretne, wymierne cele, które mają zostać osiągnięte do roku 2020:

- co najmniej 95% dzieci powinno uczestniczyć we wczesnej edukacji,
- odsetek piętnastolatków posiadających niedostateczne umiejętności w dziedzinie czytania, matematyki i nauk przyrodniczych powinien być niższy niż 15%,
- odsetek młodych osób w wieku 18-24 lat wcześnie kończących naukę powinien być niższy niż 10%,
- co najmniej 40% osób w wieku 30-34 lat powinno mieć ukończoną jakąś formę kształcenia wyższego,
- co najmniej 15% dorosłych powinno uczestniczyć w procesie uczenia się,
- co najmniej 20% osób kończących studia wyższe i 6% osób w wieku 18-34 lat mających wykształcenie zawodowe, powinno mieć za sobą pobyt edukacyjny lub szkoleniowy za granicą,
- odsetek absolwentów (osób w wieku 20-34 lat, które ukończyły z powodzeniem naukę w szkole ponadgimnazjalnej lub wyższej), którzy znajdują zatrudnienie w ciągu 1-3 lat od zakończenia nauki, powinien wynosić co najmniej 82%.

Stan wdrożenia tych wskaźników jest corocznie weryfikowany, a w 2018 roku stwierdzono dla Polski i Niemiec postępy w osiągnięciu wielu z nich (European Commission 2019a; p. poniższa tabela). Na przykładzie tego, uwidacznia się, że odsetek absolwentów szkół wyższych znacznie wzrósł w obu krajach, a Polska przy 45,7% (2018 r.) przekroczyła zakładany cel. Oba kraje muszą natomiast podjąć działania w zakresie kryteriów „uczestnictwa dorosłych w procesie uczenia się przez całe życie” i „mobilności edukacyjnej”.

Wskaźniki kluczowe		Niemcy		Polska		Średnia UE	
		2009	2018	2009	2018	2009	2018
Wczesne porzucenie edukacji i nauki zawodu (wiek 18-24 lat)		11,1%	10,3%	5,3%	4,8%	14,2%	10,6%
Absolwenci edukacji na poziomie wyższym (wiek 30-34 lat)		29,4%	34,9%	32,8%	45,7%	32,3%	40,7%
Wczesnodziecięca opieka, edukacja, wychowanie (od czwartego roku życia do początku wieku obowiązku szkolnego)		96,0%	96,4%	70,9%	91,9%	90,8%	95,4%
Odsetek 15-latków z niskimi osiągnięciami w:	Czytaniu	18,5%	16,2%	15,0%	14,4%	19,5%	19,7%
	Matematyce	18,7%	17,2%	20,5%	17,2%	22,3%	22,2%
	Naukach przyrodniczych	14,8%	17,0%	13,1%	16,3%	17,7%	20,6%
Odsetek zatrudnionych absolwentów w zależności od poziomu edukacji (wiek 20-34 lat, opuszczenie systemu edukacji 1-3 lat przed rokiem referencyjnym)	ISCED* 3-8	85,3%	92,1%	78,4%	83,1%	78,3%	81,6%
Udział dorosłych w działaniach uczenia się przez całe życie (wiek 25-64 lat)	ISCED 0-8	8,0%	8,2%	4,7%	5,7%	9,5%	11,1%
Mobilność edukacyjna	Mobilni absolwenci szkół wyższych z zagranicy (ISCED 5-8)	:	5,1%	:	1,0%	:	3,6%
	Absolwenci szkół wyższych – mobilność odnosząca się do studiów (ISCED 5-8)	:	12,8%	:	:	:	8,0%

* Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji (ISCED) to system służący do gromadzenia, zestawiania i analizowania statystyk dotyczących edukacji, porównywalnych na szczeblu międzynarodowym.

Tab. 1: Stan wdrażania wskaźników ET 2020 w roku 2019 w Polsce i Niemczech (European Commission 2019a)

W obliczu tego i biorąc pod uwagę obecne wyzwania, państwa członkowskie Unii Europejskiej nadal są jednomyślnie co do tego, że edukacja i kultura stanowią decydujące siły napędowe rozwoju gospodarczego i społecznego dla zrównoważonej Europy. Już w 2018 roku Rada Europejska uzasadniła swoją wizję przyszłości konkluzjami, które Komisja Europejska wykorzystała jako podstawę różnych inicjatyw na rzecz budowy europejskiego obszaru edukacji:

Konkluzje Rady Europejskiej (2018)

- wzmocnienie strategicznych partnerstw między instytucjami szkolnictwa wyższego w całej UE oraz promowanie powstania około dwudziestu „europejskich uniwersytetów” do 2024 roku (umożliwienie studentom uzyskania dyplomu poprzez połączenie studiów w kilku krajach UE, co przyczyni się do zwiększenia międzynarodowej konkurencyjności europejskich uniwersytetów);
- zintensyfikowana nauka języków obcych, znajomość co najmniej dwóch języków europejskich oprócz języka ojczystego;
- większa mobilność studentów m.in. dzięki wprowadzeniu europejskiej legitymacji studenckiej;
- promowanie współpracy między państwami członkowskimi w zakresie wzajemnego uznawania kwalifikacji w szkolnictwie wyższym i średnim w odpowiednich ramach;
- wykorzystanie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego jako okazji do podniesienia świadomości na temat społecznego i gospodarczego znaczenia kultury i dziedzictwa kulturowego.

W tym kontekście opracowano również konkretne strategie, między innymi dla młodzieży, kultury i edukacji cyfrowej. Wraz z Europejskim obszarem edukacyjnym Komisja Europejska podąża za następującą wizją Europy.

Wizja Komisji Europejskiej (2018e) dla Europy, w której:

- pobyt za granicą w celach naukowych i edukacyjnych staje się normą,
- kwalifikacje szkolne i uniwersyteckie są uznawane w całej UE,
- powszechne jest posługiwanie się dwoma językami poza językiem ojczystym,
- każdy ma dostęp do wysokiej jakości edukacji, bez względu na swoje pochodzenie społeczne i ekonomiczne,
- ludzie są w pełni świadomi swojej europejskiej tożsamości, europejskiego dziedzictwa kulturowego i jego różnorodności

Szczególnie niezbędnym instrumentem, wspierającym wysiłki wszystkich państw UE w realizacji tej wizji europejskiego obszaru edukacyjnego, jest program Erasmus+. Z jego pomocą zwiększa się mobilność edukacyjną, a tym samym poprawia się poprzez pobyty za granicą obok indywidualnych zdolności (np. językowe), również (interkulturowe) kompetencje oraz rozwój świadomości europejskiej wśród jego uczestników.

Inicjatywy podejmowane przez Komisję Europejską są ukierunkowane nie tylko na aspekty formalne (np. uznawanie dyplomów szkół i uczelni wyższych, równość szans), ale także na treści związane z codziennością (np. znajomość języków, świadomość tożsamości europejskiej i różnorodności kulturowej). Obecne ramy strategiczne określone w ET 2020 nadal znajdują zastosowanie. Dlatego też dużą wagę przywiązuje się do jakości i skuteczności edukacji od wczesnego dzieciństwa, po kształcenie zawodowe i wyższe po kształcenie dorosłych. Ścieżki formalne, pozaformalne i nieformalne powinny umożliwiać uczenie się przez całe życie i promować innowacje, kreatywność i przedsiębiorcze myślenie. W tym celu Komisja UE opracowała ramy orientacyjne dla kompetencji kluczowych (zob. również podrozdział 2.4 Podstawy naukowe), umiejętności informatycznych, wspólnych wartości i edukacji integracyjnej. Nie mniejszy nacisk kładzie się na:

- opiekę nad małymi dziećmi, edukację i szkolenia,
- wzajemne uznawanie kwalifikacji i ukończonych okresów nauki oraz
- nauczanie i uczenie się języków obcych.

Komisja Europejska pochyla się tutaj w szczególności nad aspektami dotyczącymi skuteczności wczesnej edukacji. (EENEE 2018). Badania PISA pokazują, że dzieci, które uczestniczyły we wczesnej edukacji przez ponad rok, osiągają lepsze wyniki w nauce języków i matematyki. Przyczynia się to również do niższego wskaźnika przerywania nauki i lepszej spójności społecznej.

Ponieważ Rada Europejska śledziła te inicjatywy, to ich strategiczne aspekty stanowią zasadniczą podstawę dla rozwoju polityki edukacyjnej w państwach członkowskich. W ten sposób niniejsza analiza sytuacji stanowi również jednolite ramy orientacyjne dla obu stron polsko-niemieckiego Euroregionu.

Polsko-Niemiecki obszar przygraniczny

Zgodnie ze wspomnianymi wyżej działaniami krajowymi i globalnymi, regiony niemieckie i polskie przejmują również odpowiedzialność za aspekty edukacyjne w ramach swoich własnych zakresów kompetencji. Poniżej przedstawione zostaną wybrane dokumenty strategiczne, które są istotne dla obszaru Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA oraz dla aspektu transgranicznych działań edukacyjnych.

Poprzez „**Wspólną koncepcję przyszłości dla polsko-niemieckiego obszaru powiazań 2030**” (DPRK 2014) Komitet Planowania Przestrzennego Polsko-Niemieckiej Komisji Rządowej ds. Współpracy Międzyregionalnej i Przygranicznej wydał w 2014 roku deklarację misji, która uwzględnia także cele w zakresie edukacji do 2030 roku dla regionów i województw przygranicznych oraz Berlina i Wielkopolski. W koncepcji tej, oprócz kompetencji międzykulturowych, podkreśla się znaczenie dwujęzyczności, współpracy uniwersyteckiej i umiejętności korzystania ze wspólnego dziedzictwa kulturowego.

W swoim **Planie Zagospodarowania Przestrzennego** (UMWL 2018) województwo lubuskie nakreśla cel: „Rozwój szkolnictwa poprzez rozbudowę zaplecza technicznego oraz podniesienie jakości kształcenia w dostosowaniu do potrzeb regionalnego rynku pracy, podniesienie jakości kształcenia w szkołach poprzez poprawę ich wyposażenia technicznego i orientację na regionalny rynek pracy”.

Województwo lubuskie (SWL 2010) wśród priorytetowych kierunków współpracy zagranicznej wskazuje również „podnoszenie jakości edukacji i szkolnictwa poprzez partnerską współpracę zagraniczną, wymianę doświadczeń i wsparcie działań na rzecz integracji europejskiej”. Uwytkła się tu również rolę Euroregionów, wskazując jako jeden z priorytetów w tym samym dokumencie: „współpracę z Euroregionem Sprewa-Nysa-Bóbr oraz Euroregionem PRO EUROPA VIADRINA”.

W **Strategii Internacjonalizacji** (MdJEV 2014) kraj związkowy Brandenburgia przywiązuje dużą wagę do umiejętności językowych, kompetencji interkulturowych na wszystkich poziomach oraz międzynarodowej mobilności dzieci i młodzieży. Oprócz opisu sytuacji w zakresie mobilności międzynarodowej (uniwersytet, zawód, szkoła) i partnerstw, strategia uwzględnia również konieczne działania. W przeprowadzonej w 2018 roku ewaluacji dokonano kompleksowego przeglądu dotychczasowej współpracy z Polską (MdJEV 2018).

W Koncepcji Rozwoju i Działania Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA „Viadrina 2014” (2013)

sformułowano cel: „Intensyfikacja opartej na partnerstwie współpracy na rzecz rozwoju potencjału transgranicznego” dla Euroregionu. Ponadto cel cząstkowy został specjalnie poświęcony „promocji innowacji i edukacji”. Pozostałe trzy cele cząstkowe również obejmują aspekty, którym nadano charakter edukacyjny. Na przykład zwiększona współpraca między administracjami, stowarzyszeniami itp., promocja imprez okolicznościowych, wzmocnienie umiejętności sektorowych lub wdrożenie narzędzi mających na celu reagowanie na zmiany demograficzne. Oprócz bezpośrednich aspektów edukacyjnych, odpowiednie środki powinny również przyczyniać się do rozwoju kompetencji w kontekście interakcji transgranicznych, zwłaszcza w sposób nieformalny.

Z inicjatywy Centrum Językowego Uniwersytetu Europejskiego Viadrina oraz Saksońskiej Państwowej Agencji Wczesnej Edukacji podczas trzydniowego spotkania eksperci z Polski, Czech, Austrii i Niemiec uzgodnili „**Memorandum w sprawie edukacji językowej w regionach przygranicznych Niemiec, Polski i Czech**” (LaNa et al. 2019). Odzwierciedla ono stanowiska dotyczące aspektów strukturalnych, finansowych i metodologicznych, które służą wykorzystaniu możliwości, jakie stwarza ciągłe nabywanie danego języka sąsiada. Oprócz znajomości języka, podkreśla to niezbędne kompetencje osób pracujących w dziedzinie edukacji w zakresie teoretycznych podstaw nauki języka, związku między językiem i tożsamością oraz wrażliwości międzykulturowej

Również „Pierwszym raport edukacyjny Frankfurt nad Odrą. Międzynarodowe miejsce kształcenia Frankfurt nad Odrą – Słubice 2018” (Frankfurt (Oder) 2018) jest obszernym zbiorem danych o sytuacji edukacji w zakresie kształcenia ustawicznego dla obu miast (Frankfurt (Oder) 2018). Publikacja ta służy obu gminom i innym podmiotom jako podstawa do działań mających na celu kształtowanie „międzynarodowej lokalizacji edukacji” – celu **Słubicko-Frankfurckiego Planu Działania na lata 2010-2020**, który jest ukierunkowany w szczególności na poprawę strukturalnych i merytorycznych aspektów metodologicznych, a także na dwujęzyczność od dzieci po osoby starsze, a tym samym także na zapewnienie wykwalifikowanych pracowników.

2.3 Podstawy naukowe

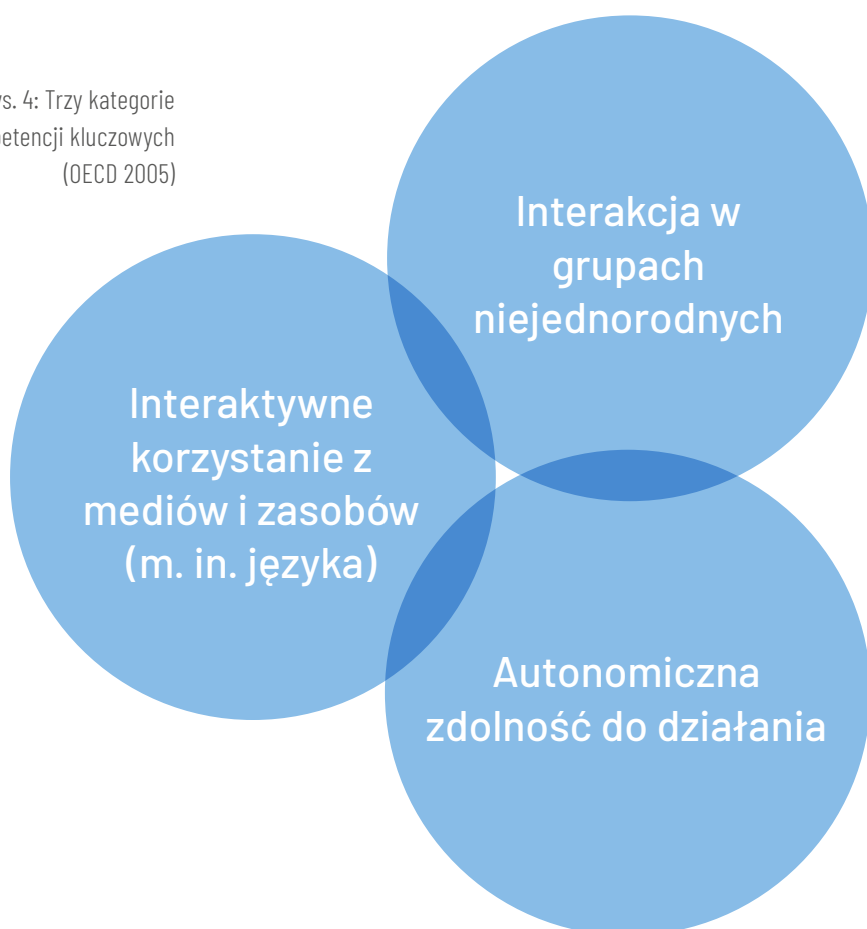

W przypadku transgranicznych działań edukacyjnych kompetencje interkulturowe są kompetencjami kluczowymi dla nauki i uczenia się przez całe życie. W poniższym rozdziale przedstawione zostaną podstawy naukowe takiego podejścia.

Kompetencja interkulturowa (Thomas 2013) uważana jest za jedną z tzw. kompetencji kluczowych, która przejawia się w umiejętności postrzegania czynników kulturowych u siebie samego jak i u osób trzecich poprzez percepcję, myślenie, odczuwanie, ocenianie i działanie oraz ich respektowanie, wyrażania dla nich uznania i produktywnego wykorzystywanie w sensie wzajemnego dostosowania, tolerancji wobec niezgodności i rozwoju synergicznych form wspólnego życia i orientacji na świat. Jednakże kompetencja interkulturowa nie powinna być jednak utożsamiana z kompetencjami samodzielnymi. Zgodnie z Boltellem (2012) kompetencja interkulturowa rozumiana jest tutaj jako interakcja kompetencji częściowych (technicznych, strategicznych, indywidualnych i społecznych), które u konkretnej działającej osoby mogą być w różnym stopniu wykształcone i które mają być stale rozwijane (w sensie uczenia się przez całe życie).

W zglobalizowanym świecie rośnie znaczenie nabywania kluczowych kompetencji. W 2005 roku Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) opublikowała ramy odniesienia i wskazała, że są one nabywane w wyniku interakcji trzech kategorii kompetencji kluczowych:

Rys. 4: Trzy kategorie kompetencji kluczowych (OECD 2005)

Podstawą jest zdolność do refleksji, która rozwija się w szczególności poprzez (regularne) interakcje w grupach heterogenicznych i jest niezbędna dla rozwoju kompetencji interkulturowych.

„Refleksyjność obejmuje nie tylko zdolność do rutynowego postępowania zgodnie z formułą lub metodą w danej sytuacji, ale także do radzenia sobie ze zmianami, do uczenia się na podstawie doświadczeń oraz do krytycznego myślenia i działania” (OECD 2005).

Unia Europejska intensywnie badała również korzyści płynące z kompetencji interkulturowych w procesie uczenia się przez całe życie, a także opracowała ramy odniesienia. Zgodnie z tym (Rada Unii Europejskiej 2018) kluczowe kompetencje to:

„dynamiczne połączenie wiedzy, umiejętności i postaw, które uczący się musi rozwijać od dzieciństwa przez całe życie. Kształcenie, szkolenie i uczenie się przez całe życie o wysokiej jakości i w sposób integrujący daje każdemu możliwość rozwijania kluczowych kompetencji. Dlatego podejścia oparte na kompetencjach mogą być stosowane we wszystkich środowiskach edukacyjnych oraz na wszystkich etapach życia”.

Ramy referencyjne obejmują osiem kompetencji kluczowych:

- umiejętność czytania i pisanie
- wielojęzyczność
- umiejętność liczenia, umiejętności naukowe i inżynierskie
- kompetencje cyfrowe i techniczne
- umiejętności interpersonalne i zdolność do nabywania nowych kompetencji
- aktywna postawa obywatelska
- przedsiębiorczość
- świadomość i ekspresja kulturalna

Rys. 5: Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie (Rada Unii Europejskiej 2018)

Szczególnie godne uwagi są zalecenia Rady Europejskiej w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Rada Unii Europejskiej 2018):

„Wszystkie kompetencje kluczowe są uważane za równie ważne, ponieważ każda z nich przyczynia się do udanego życia w społeczeństwie. Kompetencje mogą być stosowane w wielu różnych środowiskach i w wielu kombinacjach. Nakładają się one na siebie i się zazębiają; ważne aspekty w jednym obszarze wspierają kompetencje w innym. Umiejętności takie jak krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne, umiejętności analityczne, kreatywność i kompetencje interkulturowe są integralną częścią wszystkich kluczowych kompetencji.”

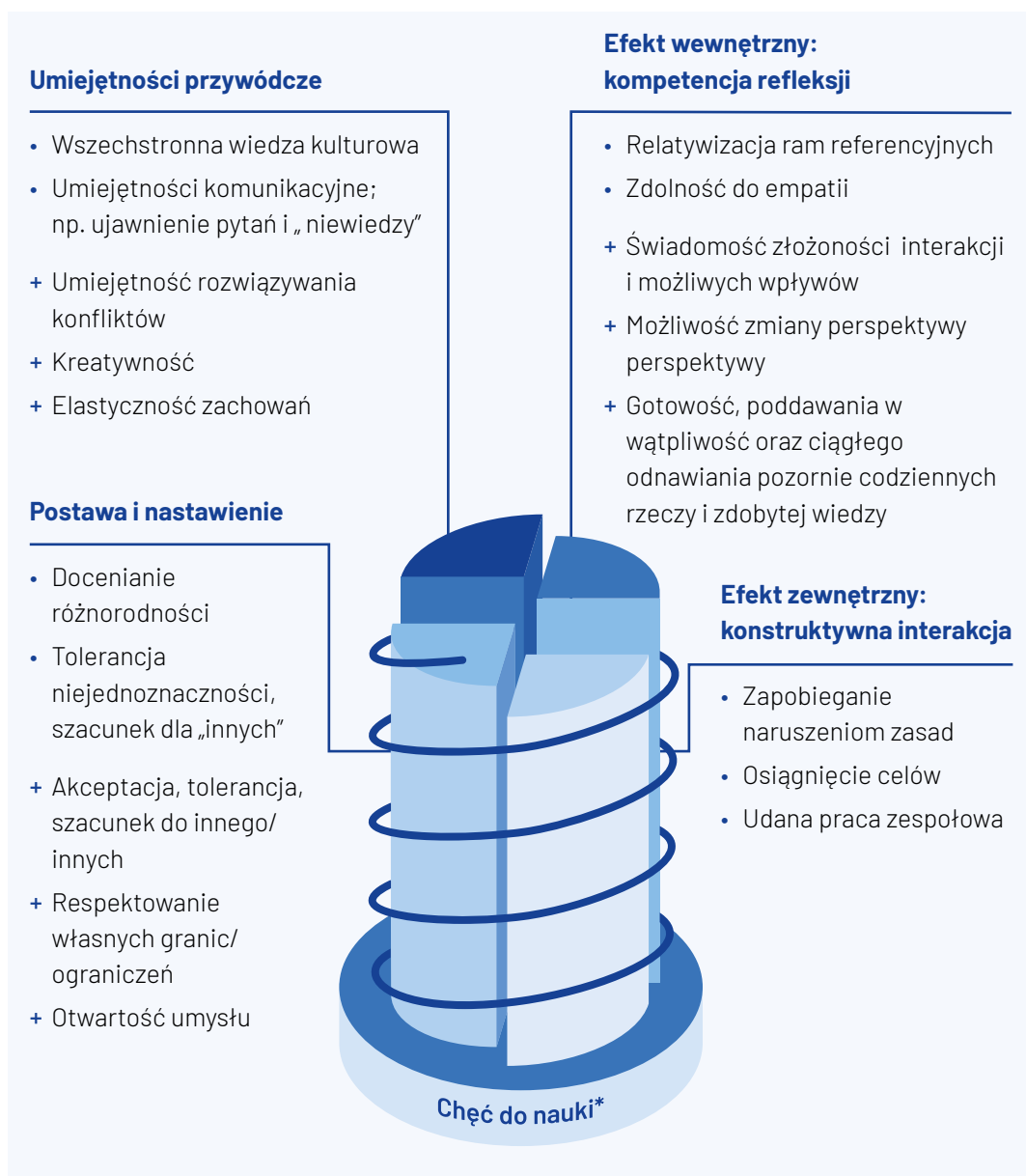
Również w odniesieniu do pożądaných kompetencji językowych (wielojęzyczność), „pozytywna postawa z docenieniem różnorodności kulturowej” (Rada Unii Europejskiej 2018) ma korzystny i motywujący wpływ. Dlatego świadomość i ekspresja kulturalna są ściśle związane także z tym, co wzmacnia rolę kompetencji interkulturowej, to zaś w kontekście euroregionalnym sugeruje włączenie elementów dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Na tej podstawie niniejsza analiza opiera się na ogólnym podejściu polegającym na ukierunkowywaniu transgranicznych działań edukacyjnych nie tylko na rozwój wiedzy i umiejętności (poprzez formalne i pozaformalne oferty edukacyjne), ale przede wszystkim na transgraniczne spotkania jako podstawowe elementy w krzewieniu np. postaw doceniających (edukacja nieformalna), przyczyniając się w ten sposób do rozwoju kluczowych kompetencji.

Przedstawione poniżej podstawy teoretyczne są analizowane z takim właśnie założeniem.

Spirala edukacyjna

Nabywanie kompetencji interkulturowych jest procesem trwającym przez całe życie. Procesu tego nie można zamknąć nabyciem kompetencji indywidualnych lub ukończeniem określonego toku kształcenia. Powtarza się on wielokrotnie na wszystkich etapach edukacji, od przedszkola, poprzez szkołę, szkołę zawodową i uniwersytet, aż po akademię dla seniorów. Na bazie tych spostrzeżeń opracowano model spirali uczenia się. Spirala uczenia się jest rozumiana jako proces ząbienia się wszystkich jej części składowych (Deardorff 2008).

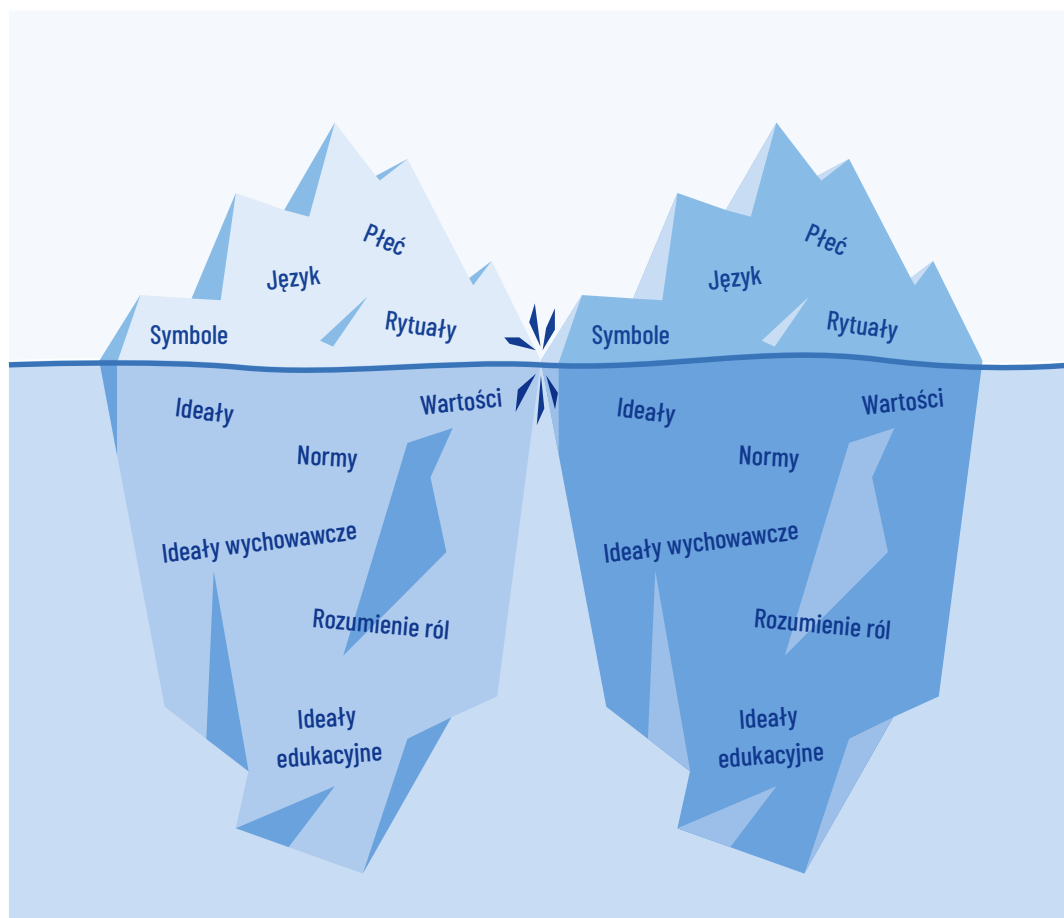
Rys. 6: Spirala edukacyjna (opracowanie własne; ZIL, Medvedieva w oparciu o Deardorff 2008).

*Chęć do nauki tworzy podstawę w kontekście ekspansywnej motywacji do nauki (Holzkamp 1995)

Rozumienie kultury

Znaczenie kultury w odniesieniu do kwestii interkulturowych zostanie zilustrowane za pomocą modelu góry lodowej. Góra lodowa symbolizuje, że nasze pojęcie o innej kulturze początkowo opiera się tylko na kilku widocznych elementach – wierzchołku, niewielkiej powierzchni, którą stanowią np. symbole, język, rytuały itp. Głębiej leżące, niewidoczne elementy, takie jak wartości, normy, ideały itp., pozostają ukryte i nie są dostrzegane na pierwszy rzut oka (Hiller 2016).

Rys. 7: Model góry lodowej –
Widoczne i niewidoczne
aspekty kultury
(opracowanie własne; ZIL,
Medvedieva w oparciu o
Hiller 2016)

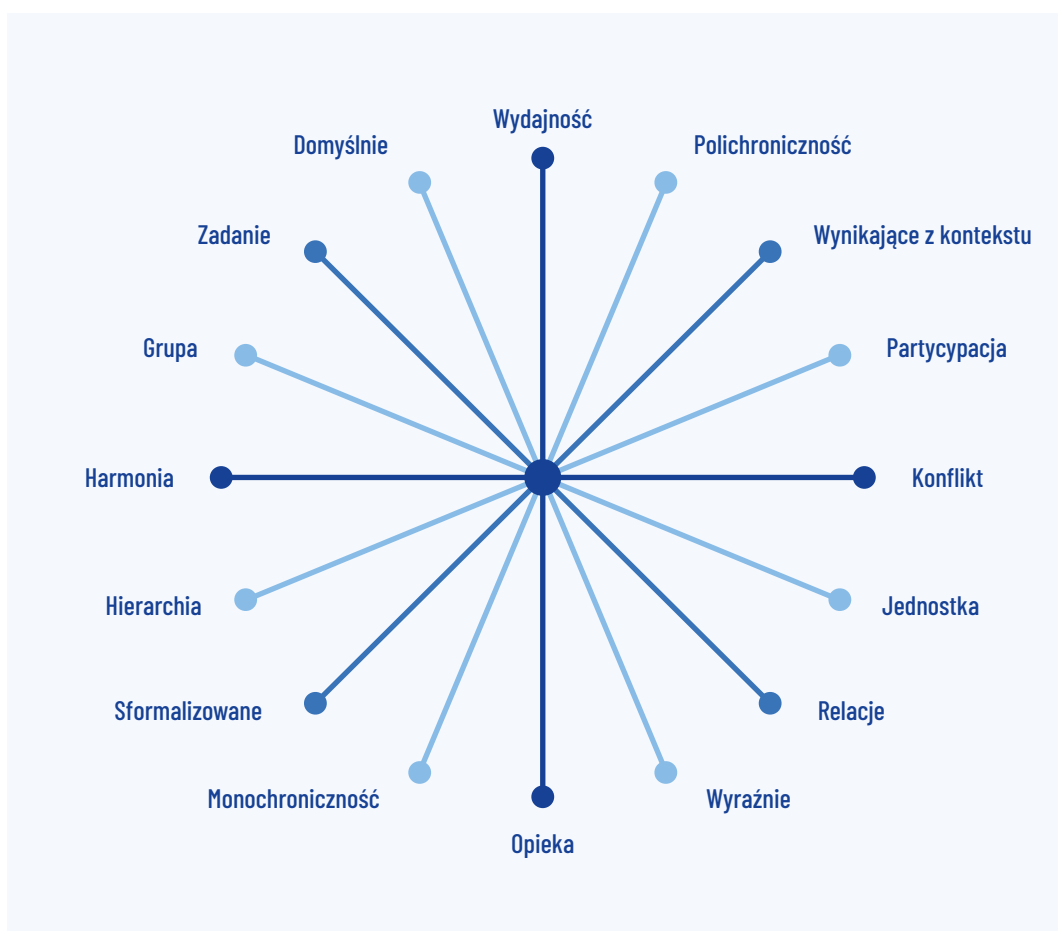

Podczas spotkań interkulturowych irytacja lub konflikt może pojawić się w momencie zderzenia ukrytych wartości, koncepcji ról i konwencji dwóch kultur, tak jak w przypadku zderzenia dwóch gór lodowych. Spodziewać się można tego najczęściej w wymianie międzynarodowej, np. podczas międzynarodowych spotkań młodzieży. Model góry lodowej można jednak przenieść również na inne aspekty, również w kontekście wewnątrznarodowym, np. w odniesieniu do kultury przedszkolnej, kultury szkolnej, kultury uczenia się itp. Takie kolizje oczywiście zdarzają się regularnie. Wszystko zależy od tego, jak sobie z nimi poradzimy.

Kulturowe ukierunkowanie hierarchii wartości

Różnice kulturowe są często schematycznie przedstawiane w literaturze specjalistycznej jako wymiary kulturowe lub standardy kulturowe. Wymiary, jak również standardy kulturowe określają wartości lub normy, konwencje, a nawet ideały, które są uznawane za charakterystyczne dla niektórych kultur. Tak więc wymiary kulturowe (Hofstede 2001) stanowią uniwersalną siatkę, w którą można wpisywać (narodowe) kultury w różnych ich przejawach.

Model opracowany przez Hofstede, znany również jako gwiazda wartości, pokazuje różne kategorie, które opisują kulturowe orientacje hierarchii wartości. Linie łączą dwie przeciwstawne, ale jednocześnie komplementarne orientacje kulturowe. Wraz z tymi wymiarami do każdej kategorii można przypisać własne koncepcje wartości, które są przemyślane i związane z koncepcjami wartości kulturowych osób trzecich. Jednakże model ten należy postrzegać dość krytycznie, jeśli zaczyna być on wykorzystywany do tworzenia stereotypów. Z założenia model ma służyć określeniu, do którego z biegunów człowiek czuje się przyciągany, jak zachowuje się w kontaktach z drugą osobą. To przyciąganie zawsze zależy od kontekstu.

Rys. 8: Gwiazda wartości (opracowanie własne; ZIL, Medvedieva w oparciu o Hofstede 2001)

Znaczenie tożsamości regionu pogranicza

Współpraca transgraniczna jest również współpracą interkulturową pomiędzy przedstawicielami różnych (narodowych) kultur. Aby to się udało, ważną rolę odgrywa stopień kompetencji interkulturowej po obu stronach. Kontakty między mieszkańcami pogranicza powinny służyć poznawaniu siebie nawzajem, ale także – w konsekwencji tegoż poznania – powinny prowadzić do redukcji stereotypów.

Tożsamość transgraniczna jest ugruntowaną i atrakcyjną opcją tożsamości dla mieszkańców pogranicza, która uzupełnienia dominujące tożsamości narodowe, społeczne i zbiorowe po obu stronach granicy. Przygraniczna tożsamość regionalna może być postrzegana zarówno jako tożsamość społeczna, jak i zbiorowa. (Höblier 2011). Wśród specjalistów stosuje się różne modele i kategoryzacje dla regionalnej tożsamości przygranicznej, jej interkulturowej kompetencji i znaczenia.

Kategoryzacja społeczna, która również utrudnia współpracę:

1. Członkowie grup obcych są postrzegani jako znacznie bardziej do siebie podobni niż członkowie własnej grupy. Zjawisko to znane jest jako homogenizacja grup obcych.
2. Stereotypy tworzą uproszczony, uogólniony i schematyczny obraz obcej grupy na podstawie istniejących doświadczeń i wiedzy, nawet jeśli baza informacyjna jest niewielka lub niepewna.
3. Wymiar społeczny odnosi się do zjawiska podkreślania różnic między grupami, zwłaszcza w celu umożliwienia odróżnienia własnej grupy od grup obcych.
4. Ponieważ ludzie mają podstawową potrzebę pozytywnej samooceny, dokonują społecznych porównań między własną a innymi grupami, świadomie lub nieświadomie oceniając grupę, do której należą, bardziej pozytywnie.
5. To dążenie do pozytywnej społecznej dystynkcji (nazywanej również preferowaniem własnej grupy) jest bardzo wyraźne. Stosuje się strategie zasobowe i dobiera wymiary porównania społecznego w taki sposób, aby w korzystny sposób odróżnić własną grupę od grup zagranicznych. Jeżeli dana grupa nie ma szans być lepsza od innej grupy pod względem wyników ekonomicznych, technicznych, interkulturowych, sportowych itp., będzie ona lepiej oceniać siebie, na przykład pod względem kryteriów moralnych.

Model kompetencji granicznych według Raascha (Höbler 2011):

1. Kompetencje w zakresie krajoznawczym odnoszą się do wiedzy na temat innej kultury po drugiej stronie granicy.
2. Kompetencja kontrastowa w zakresie krajoznawczym odnosi się do wiedzy o własnej kulturze i do umiejętności porównania własnej kultury z kulturą obcą.
3. Kompetencja empatii zostaje osiągnięta, gdy można wykazać zrozumienie innej kultury, choć nie musi temu towarzyszyć uczucie sympatii dla obcej kultury.
4. Kompetencje interkulturowe przejawiają się w konstruktywnym współdziałaniu i współpracy z przedstawicielami drugiej kultury.
5. Piąty i najwyższy poziom reprezentuje kompetencja, która tworzy odpowiedzialne przestrzenie ponad granicami w ramach wspólnego podejmowania decyzji i dlatego musi być opisana jako nowa kompetencja interkulturowa ze względu na zniesienie narodowych granic kulturowych.

Działania na rzecz rozwoju transgranicznej tożsamości regionalnej według Hößlera (2011):

1. Nauka języka sąsiada.
2. Systematyczna oficjalna inscenizacja. Mieszkańcy obszarów przygranicznych muszą najpierw uświadomić sobie, że są nie tylko Polakami, Niemcami, Francuzami czy Czechami, ale także właśnie mieszkańcami polsko-niemieckich obszarów przygranicznych, którzy są specjalnie promowani i mają szansę stać się pionierami tożsamości europejskiej. Można tego dokonać na przykład poprzez oficjalne ceremonie, dni projektowe w szkołach, plakaty, sprawozdania z gazet itp.
3. Przekazywanie wiedzy o sąsiedzie. Baza informacyjna, na której kształtują się stereotypy, musi być w jak największym stopniu rozszerzona, aby stworzyć jak najbardziej zróżnicowany obraz narodu sąsiedniego. Można dokonywać promocji za pomocą takich środków, jak kursy studiów regionalnych, bloki nauczania przedmiotów z zakresu nauk społecznych (geografia, historia itp.), wspólne zajęcia uniwersyteckie, spektakle i przedstawienia historyczne, publikacje na temat wspólnej historii, wycieczki do instytucji kulturalnych i przemysłowych po drugiej stronie granicy itp.
4. Przekazywanie wiedzy i umiejętności interkulturowych. Pod warunkiem dostępności zasobów i zainteresowań, można oferować szkolenia interkulturowe lub dwu- i trójkulturowe w celu uwrażliwienia studentów na obce systemy orientacji kulturowej i wpływ kultury na zachowania ludzkie, a na tej podstawie promować kompetencje interkulturowe.
5. Intensywny kontakt z członkami narodu sąsiedniego. Zróżnicowany obraz innych nie może pozostać jedynie teoretyczno-poznawczy, ale musi być wypełniony życiem. W tym celu konieczne jest, aby przedstawiciele obu narodów spotykali się osobiście i spędzili razem czas w celu lepszego poznania się nawzajem. Możliwymi platformami do tego celu mogą być: wspólne festiwale, obozy młodzieżowe, podróże, współpraca na poziomie instytucjonalnym i stowarzyszeń oraz wspólne projekty na poziomie lokalnym, w których można zagwarantować pewny i szybki sukces, tak aby zintensyfikować wysiłki i uniknąć frustracji.

Reguły organizowania kontaktów pomiędzy podmiotami odmiennej kultury

Badania empiryczne, takie jak u Allporta (1954; por. Höbler 2011), wykazały, że sam kontakt nie gwarantuje promowania wzajemnego zrozumienia i owocnej współpracy. Na przykład, w swojej pracy doktorskiej (studium przypadku: Uniwersytet Europejski Viadrina) dr Hiller stwierdziła, że w czasie studiów wzajemne zrozumienie nie wynika z samego wspólnego życia polskich i niemieckich studentów. Wymagana jest interakcja. W związku z tym dr Hiller zainicjowała szkolenia interkulturowe, w których studenci wspólnie rozwiązują zadania i prowadzą komunikację interkulturową wykraczającą poza hipotezę kontaktową.

W celu uniknięcia – w przypadku braku wystarczających kompetencji interkulturowych – dość realistycznych skutków, które mogłyby wzmocnić uprzedzenia wynikające z kontaktów transgranicznych, oraz w celu zwiększenia prawdopodobieństwa pozytywnego rozwoju sytuacji, warto zadbać o orientacyjne warunki ramowe (Höbler 2011):

1. Współpraca zamiast konkurencji: współpraca pomiędzy spotykającymi się osobami sprzyja ograniczeniu uprzedzeń, konkurencja utrudnia ją.
2. Podobieństwo statusu: ograniczeniu uprzedzeń sprzyja sytuacja, w której spotykające się osoby mają taki sam lub podobny status hierarchiczny lub społeczno-ekonomiczny.
3. Kontakt bliższy niż powierzchowny. Im bardziej powierzchowny jest kontakt między ludźmi z różnych kultur, tym bardziej prawdopodobne jest, że uprzedzenia zostaną pozornie potwierdzone, a tym samym utrwalone. Im bliższy i bardziej intensywny jest kontakt, tym większe jest prawdopodobieństwo, że percepcja partnera będzie tak niezakłócona i zróżnicowana, jak to tylko możliwe.
4. Pozytywny klimat społeczny: ograniczeniu uprzedzeń sprzyja fakt, że zainteresowane grupy uważają kontakty transgraniczne za pozytywne, pożądane i godne poparcia.
5. Wzorce, które promują kontakty: redukcja uprzedzeń jest wspierana przez obecność osób towarzyskich i chętnych do współpracy, które działają w sposób wzorcowy z kompetencjami interkulturowymi i w ten sposób zachęcają do modelowego uczenia się.
6. Nakładanie się kategoryzacji: ponieważ w przypadku spotkań międzynarodowych kategoryzacja według narodów jest początkowo nieunikniona („my, Niemcy, spotykamy się z Francuzami”), należy dać możliwość utworzenia tzw. trzeciej kategorii. Są to kategorie, do których należą części obu narodów.
7. Brak skrajnie negatywnego wzajemnego nastawienia: jeśli wzajemne nastawienie do ważnych tematów jest zbyt negatywne, redukcja uprzedzeń poprzez kontakt jest prawie niemożliwa. W tym przypadku należy podjąć próbę zmiany nastawienia – przynajmniej częściowo – przed spotkaniem, np. poprzez podanie konkretnych informacji o grupie cudzoziemców.

Wnioski pozwalające na wypracowanie transgranicznych działań edukacyjnych

W związku z wyżej wspomnianą korelacją kluczowych kompetencji i ich dalszym rozwojem na przestrzeni czasu, w celu ustrukturyzowania sposobów działania należy odnieść się do metodologii.

Na przykład w cytowanym już badaniu OECD (2005) wskazano również, że trzy główne kategorie kluczowych kompetencji są – w zależności od kontekstu danej sytuacji – w różnym stopniu pożądane. Korelację tę ilustruje model trójwymiarowy, w którym np. w uproszczeniu poziom wiedzy poznawczej danej osoby (interaktywne korzystanie z mediów i zasobów) oraz jej zachowanie w grupach społecznych (autonomiczna zdolność do działania) wpływa na jej zdolność do współpracy (interakcja w grupach niejednorodnych). Wymaga to zatem zróżnicowanej analizy konkretnej sytuacji grup docelowych oraz, na jej bazie, opracowania odpowiednich podejść do działań w tym kontekście.

Bolten (2012) zaleca mapę metod, na której można łączyć proste (kulturowo niespecyficzne) i złożone (interkulturowe) treści nauczania z prostymi (instrukcyjnymi) i złożonymi (zespołowymi) metodami nauczania. Również ten model przewiduje nakładanie się na siebie lub płynne przejścia między tymi konstelacjami w zależności od kontekstu.

Pauli (2015) opracował 3-stopniowy model procesu integracji kulturowej na przykładzie polsko-niemieckiego regionu przygranicznego, który można przenieść na transgraniczne działania edukacyjne. Ponieważ model ten może również uwzględniać wyżej wymienione konstelacje kluczowych kompetencji związane z kontekstem, zostanie on zastosowany w nieco zmienionej formie (por. rys. 9).

Na przykład przygotowanie wielojęzycznych materiałów dydaktycznych, szkolenie nauczycieli w zakresie aspektów interkulturowych lub wielojęzyczne oznaczanie eksponatów w muzeach, które są włączane do polsko-niemieckich projektów szkolnych lub dla dorosłych, można by przypisać do poziomu I. Wymiana doświadczeń między niemieckimi i polskimi nauczycielami, spotkanie klas szkolnych z obu stron lub udział grup sportowych w zawodach jest rodzajem przekraczania granic według poziomu II. Jeżeli współpraca nauczycieli w ramach długoterminowej współpracy szkół doprowadzi do tego, że uczniowie będą pracować razem w kilku spotkaniach, a w razie potrzeby także w Internecie, gdzie będą mogli w wielu językach objaśniać eksponaty w muzeach, to poziom III z pewnością zostanie osiągnięty.

		Poziom interakcji transgranicznej
	Poziom przekraczania granicy	
Poziom postrzegania granicy		
Recepcja innej kultury, np. poprzez wprowadzenie w szkołach, naukę języka	Poznanie innej kultury, np. poprzez podróże studyjne, indywidualne projekty transgraniczne, projekty spotkań (porozumiewanie się, co do różnic kulturowych; proces uczenia się wpływający na pozbywanie się dystansu kulturowego)	Rozumienie innej kultury, np. poprzez regularne spotkania, współpracę transgraniczną w konkretnych projektach (m.in. badanie historii regionalnej, imprezy sportowe)
I poziom zaawansowania	II poziom zaawansowania	III poziom zaawansowania

Rys. 9: Poziomy zaawansowania transgranicznej interakcji kulturowej (opracowanie własne; ZIL, Medvedieva w oparciu o Pauli, 2015)

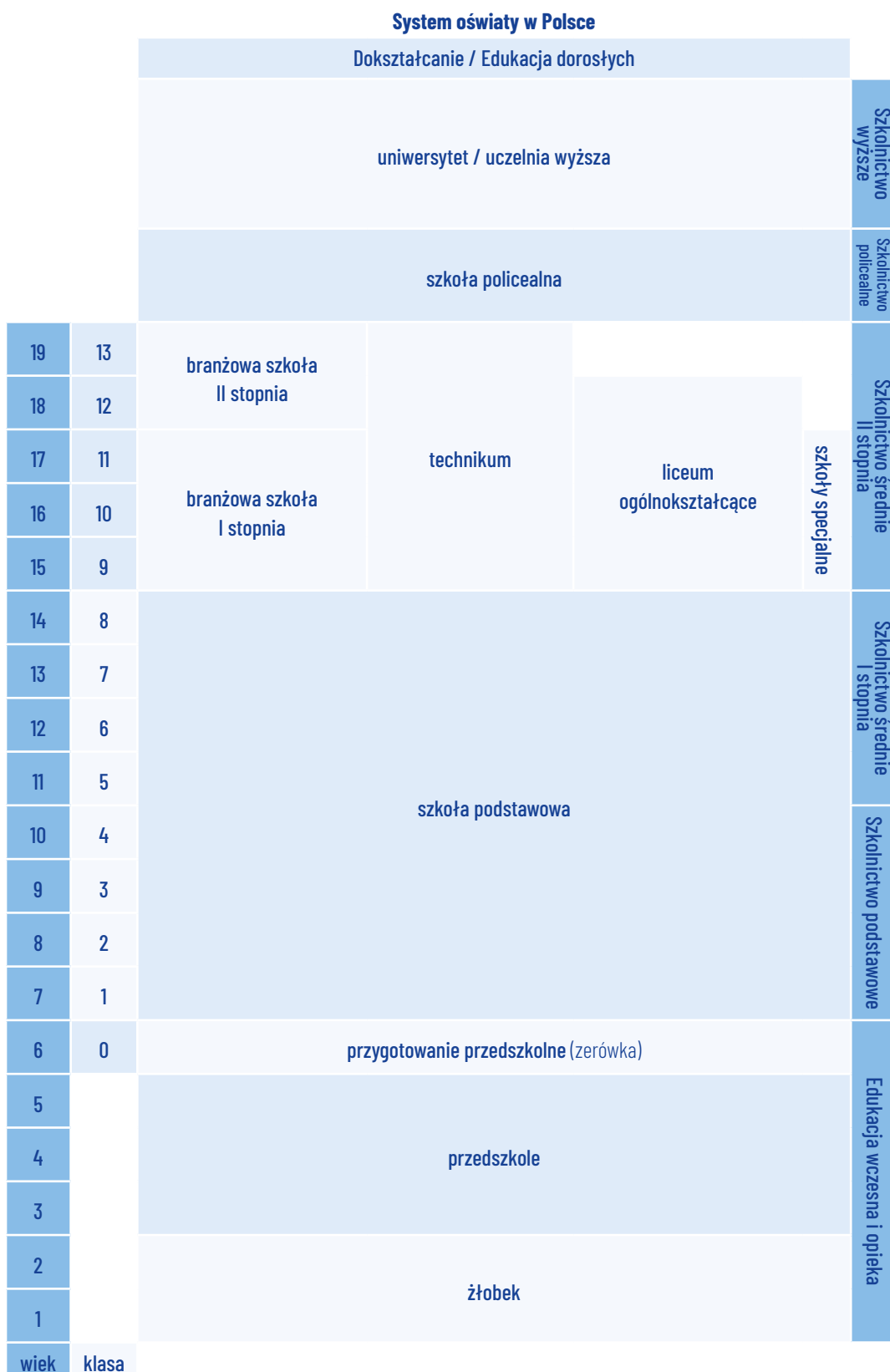
Opierając się na interakcji kompetencji kluczowych, zakładamy tutaj, że odpowiedni stopień „interakcji w niejednorodnych grupach” pozwala na stosunkowo łatwe przypisanie do trzech poziomów (np. w znaczeniu „instrukcyjny”, „interaktywny” i „współpracujący”). Ponadto równie dobrze można sklasyfikować podejścia przygotowawcze lub towarzyszące (np. dla poziomu I: uczenie się strategii działań interkulturowych, języków obcych lub osiągnięcie kompetencji medialnych). Prowadzi to do stworzenia uporządkowanego zestawu możliwych kierunków działania, z którego można wybrać odpowiednie podejścia w zależności od konkretnej sytuacji.

2.4 Systemy edukacyjne w Polsce i w Niemczech (Brandenburgia)

Rys. 10: System oświaty w Kraju Związkowym Brandenburgia (opracowanie własne w oparciu o LISUM 2005 i KMK 2019)

Systemy edukacyjne w Niemczech i w Polsce cechują rozmaite podobieństwa i różnice. Zostanie to ogólnie scharakteryzowane w odniesieniu do aspektów transgranicznych. Ponieważ w Niemczech to kraje związkowe są odpowiedzialne za edukację, będzie tu mowa głównie o sytuacji w kraju związkowym Brandenburgia. W Polsce natomiast większa część edukacji jest zorganizowana centralnie, a więc w województwach jest jednolita. W dalszej części zostaną uwypuklone aspekty, które w świetle przeprowadzonej analizy sytuacji dostarczają wskazówek dla transgranicznych podejść edukacyjnych. W ten sposób kwestia uznawania kwalifikacji (np. podwójne dyplomy w szkolnictwie zawodowym i wyższym) będzie traktowana drugorzędnie, ponieważ skupiono się tu na rozwoju kompetencji w ramach istniejących obecnie obu systemów edukacyjnych. W tym przypadku należy odwołać się do już ustanowionych procedur uznawania kwalifikacji nabytych podczas studiów i kształcenia zawodowego (BIBB 2020a; MEN 2020; MNiSW 2020).

Rys. 11: System oświaty w Polsce (opracowanie własne w oparciu o Prawo Oświatowe 2016)

Zasadniczo oba systemy edukacyjne dają obywatelom możliwość korzystania z ofert uczenia się przez całe życie. Dzięki swobodzie przemieszczania się między dwoma państwami europejskimi, od pewnego czasu obywatele z drugiej strony granicy mają dostęp do kształcenia ustawicznego w kraju sąsiada pod warunkiem, że bariera językowa nie stoi na przeszkodzie i istnieje fizyczna bliskość. Na przykład uczestnictwo niemieckich i polskich dzieci w placówkach przedszkolnych po drugiej stronie granicy lub uczestnictwo polskich dorosłych w kursach w niemieckich ośrodkach kształcenia dorosłych nie jest rzadkością, ale ogranicza się jednak do indywidualnych przypadków.

Ze względu na różnice w typach szkół i programach nauczania, a także odmienne narodowe i zawodowe terminologie i definicje, podejścia, które należy tu przyjąć, będą się opierać na grupach wiekowych (wychowanie przedszkolne, edukacja wczesnoszkolna, edukacja szkolna, kształcenie zawodowe, szkolnictwo wyższe, kształcenie dorosłych). Zakładamy, że interakcje transgraniczne w ramach programów edukacyjnych pomiędzy uczestnikami w mniej więcej tym samym wieku są szczególnie efektywne, tym bardziej że systematyczne rozszerzanie takich interakcji jest łatwiejsze do zrealizowania z organizacyjnego punktu widzenia. Niemniej należy wziąć pod uwagę podejścia w obszarze przejściowym poziomów kształcenia lub interakcji między np. młodzieżą i seniorami. Różnorodność obowiązków (np. gdy zadania są wykonywane przez podmioty trzecie, instytucje pozarządowe / prywatne) również zostanie nakreślona dosyć ogólnie. Aspekt ten odgrywa decydującą rolę, zwłaszcza przy wdrażaniu działań, ponieważ w przypadku podziału obowiązków współpraca instytucji wpływa na powodzenie interakcji.

Edukacja wczesnodziecięca

W obu krajach dzieci mają prawo do opieki dziennej, jednak to rodzice decydują o tym, czy dzieci będą uczęszczać do placówek przedszkolnych, czy też nie, jednakże rodzice mogą rościć sobie prawo do opieki dziennej. Oprócz zadań związanych z opieką i edukacją, placówki na różne sposoby realizują zadanie przygotowania dzieci do szkoły podstawowej. Za profil treści odpowiadają w mniejszym lub większym stopniu same przedszkola.

W Polsce uczęszczanie do przedszkola (nieformalnie zwanego „zerówką”) jest obowiązkowe od 6 roku życia, możliwe już od 5. roku życia. (Prawo Oświatowe 2016) Zgodnie z obowiązującą w Polsce podstawą programową wychowania przedszkolnego (MEN 2017) wszystkie dzieci od 3 roku życia uczęszczające do przedszkola uczą się nowożytnego języka obcego, najczęściej angielskiego, ale również niemieckiego.

Dlatego też oczywiste jest, że działania transgraniczne obejmują dzieci już od 3 roku życia, a ze względu na to, że to samorządy gminne prowadzą przedszkola, to właśnie one są podmiotami inicjującymi wspomniane działania. Ponadto można zwrócić się do innych organizacji, a do dzieci, które poddane są opiece indywidualnej, można dotrzeć chociażby poprzez wakacyjne zajęcia rekreacyjne.

Edukacja szkolna

W Polsce obowiązek szkolny rozpoczyna się w wieku 7 lat. (Prawo Oświatowe 2016) Po niedawnej reformie systemu szkolnego rozwiązano gimnazja i powrócono do 8-letniej szkoły podstawowej. Ten okres szkoły podstawowej jest podzielony na dwa etapy. Pierwszy z nich, obejmujący

Edukacja

Kompetencje i odpowiedzialność

Etap	Rodzaj	Niemcy	Polska
Elementarny	wychowanie przedszkolne	kraj związkowy / gmina / wkład rodziców	Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) / gmina / wkład rodziców
Pierwszy	szkoła	kraj związkowy / gmina	MEN / gmina (organ prowadzący*)
	koszty osobowe	kraj związkowy	MEN, gmina
	programy nauczania / podstawy programowe	kraj związkowy	MEN
	koszty rzeczowe i nieuczący personel (projektowanie strukturalne, utrzymanie i administracja szkoły, wyposażenie itd.)	gmina	gmina / organ prowadzący placówkę niepubliczną
	niektóre szkoły specjalne i szkoły techniczne	kraj związkowy	powiat
Drugi	kształcenie zawodowe	kraj związkowy / powiat / przedsiębiorstwa kształcące	MEN, powiat**
	kształcenie zawodowe – „sektorowe”		właściwe ministerstwo (np. szkoły rolnicze – Ministerstwo Rolnictwa, szkoły leśne: Ministerstwo Środowiska, szkoły artystyczne: Ministerstwo Kultury)
	szkoły i placówki o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym		województwo (urząd marszałkowski, np. szkoły medyczne)
Trzeci	uniwersytet	kraj związkowy	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Czwarty	dokształcanie	kraj związkowy / powiaty / izby	gmina, województwo (urząd marszałkowski)

* Dodatkowo: organy prowadzące placówki niepubliczne

** Rolę wspierającą pełnią pracodawcy, organizacje pracodawców, samorządy gospodarcze

Tab. 2: Kompetencje i odpowiedzialności w systemach edukacyjnych Niemiec (Brandenburgia) i Polski (opracowanie własne; ZIL, Medvedieva)

klasy I-III szkoły podstawowej, to edukacja wczesnoszkolna, realizowana w formie kształcenia zintegrowanego (bez podziału na przedmioty). Drugi etap obejmuje klasy IV-VIII, w których zajęcia są prowadzone zgodnie z tygodniowym wymiarem godzin dla poszczególnych przedmiotów. Po ukończeniu szkoły podstawowej uczniowie mogą wybierać spośród szkół średnich, w tym liceów ogólnokształcących (4 lata), techników (5 lat) oraz szkół branżowych pierwszego stopnia (3 lata) (Prawo Oświatowe 2016; European Commission 2019b).

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) jest odpowiedzialne za finansowanie, organizację, kształcenie nauczycieli, przygotowywanie ramowych programów nauczania i regulaminów kształcenia we wszystkich województwach Polski. Gminy są przede wszystkim odpowiedzialne za planowanie sieci szkół i nadzorowanie placówek oświatowych na swoim terenie na poziomie przedszkoli i szkół podstawowych, a powiaty – szkół ponadpodstawowych. Dyrektor szkoły posiada stosunkowo szerokie uprawnienia w zakresie dopuszczania do użytku programów nauczania zarówno kształcenia ogólnego, jak i zawodowego, przy założeniu, iż zawierają one wszystkie treści podstawy programowej, którą określa MEN (por. Reum 2019, s.151). Na przykład w klasach I-III dyrektor ma prawo do swobodnego określenia 3 godzin w tygodniowym wymiarze godzin, od klasy IV do VIII – 4 godzin, w liceum – 3, w technikum – 4, w szkołach branżowych I stopnia – 3 godzin (MEN 2019)

Przedmioty nauczania

Brandenburgia (klasy I-X)	Polska (klasy IV-VIII)
Astronomia	Język polski
Biologia	I i II język obcy nowożytny
Chemia	Muzyka
Język niemiecki	Plastyka
Język angielski	Historia
Język francuski	Wiedza o społeczeństwie
Geografia	Przyroda
Historia	Geografia
Nauki społeczne	Biologia
Informatyka	Chemia
Sztuka	Fizyka
Łacina	Matematyka
Sposoby życia – Etyka – Religia	Informatyka
Matematyka	Technika
Muzyka	Wychowanie fizyczne
Nauki przyrodnicze	Zajęcia z wychowawcą
Filozofia	Edukacja dla bezpieczeństwa
Fizyka	Wychowanie do życia w rodzinie (przedmiot nieobowiązkowy)
Edukacja polityczna	Religia/etyka (przedmiot nieobowiązkowy)
Język polski	Język mniejszości narodowej lub etnicznej
Psychologia	Język regionalny – język kaszubski
Język rosyjski	Zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego
Krajoznawstwo	
Język hiszpański	
Sport	
Teatr	
Ekonomia-Praca-Technologia	

Tab. 3: Zestawienie przedmiotów nauczania w Brandenburgii i Polsce (w oparciu o LISUM 2019 i MEN 2017)

W Niemczech obowiązek szkolny zaczyna się w wieku 6 lat. Szkoła podstawowa w Brandenburgii trwa zazwyczaj 6 lat, po czym uczniowie mogą wybrać szkołę średnią w zależności od swoich osiągnięć lub upodobań. W Brandenburgii można ukończyć szkołę średnią (Oberschule), zbiorczą (Gesamtschule) lub liceum (Gymnasium), jednak maturę można zdobyć tylko w szkołach zbiorczych i gimnazjach.

Kraje związkowe Berlin i Brandenburgia uzgodniły ramowy program nauczania, który został opracowany przez Krajowy Instytut Szkół i Mediów Berlin-Brandenburgia, a który obowiązuje w obu krajach związkowych od roku szkolnego 2017/2018 (LISUM 2015a). Oprócz przedmiotów regularnych, ramowy program nauczania wymienia również tematy ogólne, które muszą być włączone do wewnętrznych programów nauczania w szkole, albo w ramach przedmiotów regularnych, albo w międzyprzedmiotowych formach nauczania lub projektach. Rekomenduje się również współpracę z partnerami spoza szkoły oraz z rodzicami (LISUM 2015b). Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu oraz władze oświatowe – dla obszaru Euroregionu jest to Kuratorium Oświaty we Frankfurcie nad Odrą – sprawują nadzór merytoryczny i służbowy nad szkołami, są odpowiedzialne za personel i materiały dydaktyczne poza specyfikacją treści (ramowy program nauczania, metodologia). Samorządowe podmioty prowadzące szkoły są z reguły odpowiedzialne za budynki i pozostały personel. Zgodnie z ustawą o szkołach (BbgSchulG 2018), szkoły mogą opracować swój własny profil i przeznaczyć na ten cel 10% godzin nauczania.

Kompetencje przekrojowe niewiązane z wiedzą przedmiotową (klasy 1-10, Brandenburgia)

Kompetencje językowe
Umiejętność korzystania z mediów
Informowanie
Komunikowanie się
Prezentowanie
Produktowanie
Analiza danych
Myślenie refleksyjne
Orientacja zawodowa i dotycząca studiów
Edukacja na rzecz akceptacji różnorodności
Edukacja demokratyczna
Edukacja europejska
Promocja zdrowia
Zapobieganie przemocy
Równość płci i równe prawa
Edukacja i szkolenia międzykulturowe
Edukacja kulturalna
Edukacja w zakresie mobilności
Edukacja w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego
Zrównoważony rozwój
Nauka w kontekście globalnym
Edukacja seksualna
Edukacja konsumencka

Tab. 4: Kompetencje przekrojowe niewiązane z wiedzą przedmiotową (klasy 1-10) w Brandenburgii (LISUM 2015)

Oprócz elastyczności widocznej w szkołach po obu stronach, ramowe programy nauczania obejmują również cele, metody i przedmioty, które stanowią punkty odniesienia dla działań transgranicznych (zob. Prawo Oświatowe 2016; MEN 2017). Wykazują one znaczące przecięcia, punkty wspólne w treści przedmiotów, również w odniesieniu do danych poziomów klas. W obu systemach dąży się również do rozwoju kompetencji przekrojowych. Kompetencje przekrojowe, wyraźnie określone w programie ramowym dla Brandenburgii (por. Tab. 3), są uzupełniane przez odpowiednie przedmioty po stronie polskiej. Na przykład, kompetencja międzykulturowa i rozwijanie świadomości dyskryminacji znajdują się w zakresie etyki i nauk społecznych. Kształcenie w zakresie nowoczesnych języków obcych jest również połączone z kompetencją międzykulturową, a od VII klasy można wykorzystać do orientacji zawodowej ok. 10 godzin rocznie (MEN 2017).

Temat doradztwa zawodowego (i dotyczącego wyboru studiów) jest zadaniem po obu stronach granicy od VII lub VIII klasy, a obecnie podjęto się go w kontekście transgranicznym w ramach realizacji projektu INTERREG spółki projektowej Izby Przemysłowo-Handlowej Wschodnia Brandenburgia (IHK-Projektgesellschaft 2020a) i jej partnerów. Ze względu na zakres kompetencji, w sektorze szkolnym możliwe jest również wykorzystanie istniejących partnerstw szkół, gmin i powiatów jako punktu wyjścia dla transgranicznych działań edukacyjnych. Ponadto działania te mogą zostać rozszerzone na zajęcia pozalekcyjne i obozy wakacyjne, tak aby uwzględnić również indywidualne obszary zainteresowania uczniów.

Porównanie treści nauczania w ramach poszczególnych przedmiotów i w przekrojach wiekowych klas wykraczałoby poza zakres analizy. Ustalenie dokładności metodologiczno-dydaktycznego podejścia stosowanego po obu stronach, np. w edukacji językowej (metoda zanurzeniowa) powinno zostać zastrzeżone dla wypracowanych w samej analizie założeniach działań (np. doskonalenie zawodowe nauczycieli, wymiana doświadczeń D-PL między nauczycielami i edukatorami; przygotowanie materiałów dydaktycznych).

Kształcenie zawodowe

System kształcenia i szkolenia zawodowego różni się istotnie tym, że w Polsce jest on zazwyczaj realizowany przez szkoły zawodowe. Dominujący w Niemczech system dualny, w którym przedsiębiorstwa zajmujące się kształceniem zawodowym współpracują z odpowiednimi szkołami zawodowymi w celu zapewnienia znacznej części kształcenia, stosowany jest w Polsce w mniejszym zakresie, na etapie organizacji zajęć praktycznych u pracodawców, służących przygotowaniu zawodowemu, które odbywają się na podstawie umowy o pracę, zawartej między młodocianym a pracodawcą, lub umowy o praktyczną naukę zawodu, zawartej między dyrektorem szkoły a pracodawcą przyjmującym uczniów na praktyczną naukę zawodu.

Pod względem organizacyjnym i merytorycznym ramowe programy nauczania w obu krajach określają już same warunki dostępu do kształcenia zawodowego. Po obu stronach powiaty są głównymi ośrodkami kształcenia zawodowego, przy czym po stronie niemieckiej centralną rolę odgrywają przede wszystkim Izba Przemysłowo-Handlowa Wschodniej Brandenburgii i Izba Rzemieślnicza we Frankfurcie nad Odrą (które odpowiadają m.in. za uznawanie kwalifikacji, koordynację, doksztalcenie).

Po stronie polskiej dyrektor szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę, po zasięgnięciu opinii kuratora oświaty oraz odpowiednio wojewódzkiej lub powiatowej rady zatrudnienia ustala zawody, w których kształci szkoła.

Ponadto wykorzystuje się krajowe przepisy o kształceniu i szkoleniu zawodowym z odpowiednimi, częściowo krajowymi kompetencjami, np. w zakresie określenia ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach, klasyfikacji zawodów.

Warto zwrócić przy tym uwagę na porównanie profili zawodowych w Niemczech i w Polsce dla ponad 300 zawodów przygotowane przez IHK-Projektgesellschaft mbH we współpracy z Wojewódzkim Zakładem Doskonalenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim, które wymienia również odpowiednie instytucje kształcenia zawodowego w polsko-niemieckim regionie przygranicznym (IHK-PG 2020a). Portal prezentuje również instytucje kształcenia zawodowego, które uzupełniają ofertę szkół zawodowych, z Euroregionu i z poza jego obszaru zapewniające dalsze kształcenie zawodowe w zakładzie pracy lub w poszczególnych branżach, np. w zawodach pielęgniarstwach.

Wybrane zawody i grupy zawodów w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

po niemieckiej stronie	po polskiej stronie
<p>Biznes i administracja (np. zarządzanie nieruchomościami, office management, handel hurtowy / detaliczny, marketing dialogowy, bankowość, logistyka, ochrona i bezpieczeństwo, sport)</p>	<p>Administracja i handel (np. ekonomia, handel, logistyka, spedycja, reklama, księgowość)</p>
<p>Technika i obróbka materiału (np. mechanika przemysłowa/ zakładowa, elektronika, elektronika teleinformatyczna, lakiernictwo, murarstwo, mechatronika samochodowa, metalurgia, budowa maszyn, wulkanizacja, technika ortopedyczna, sztukateria, tynkarstwo, stolarstwo)</p>	<p>Budownictwo (np. budowa dróg, geodezja, technologia drzewna, stolarstwo, mechanika samochodowa, mechatronika, budowa karoserii, blacharstwo)</p>
<p>Rolnictwo, turystyka i żywienie (np. hotelarstwo, gastronomia, kucharz, ogrodnictwo, rolnictwo, hodowla zwierząt)</p>	<p>Elektryka (np. elektryka, energetyka odnawialna, informatyka)</p> <p>Rolnictwo, leśnictwo i ochrona środowiska (np. ogrodnictwo, rolnictwo, leśnictwo, architektura krajobrazu, ochrona środowiska)</p>
<p>Edukacja, zdrowie i opieka (np. technicy medyczni/ dentyści, asystenci socjalni, pedagogika społeczna, pedagodzy, opiekunowie, pedagodzy leczniczy, nauczyciele lecznictwa, fryzjerzy, urzędnicy ubezpieczeń społecznych)</p>	<p>Turystyka i gastronomia (np. technika żywienia, piekarnictwo, cukiernictwo, kucharz, fryzjerstw)</p> <p>Medycyna i sprawy społeczne (np. weterynaria)</p> <p>Sztuka (np. grafika, fotografia)</p>

Tab. 5: Wybrane zawody i grupy zawodów, w których można się kształcić w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (Amt für Statistik Berlin-Brandenburg 2020a; Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. 2020)

Poza wiedzą teoretyczną, uczniowie zawodu zdobywają praktyczne doświadczenie w warsztatach szkolnych lub w firmach. Po polskiej stronie wśród instytucji współpracujących ze szkołami można wymienić zarówno instytucje kształcenia i doskonalenia zawodowego: Wojewódzki Zakład Doskonalenia Zawodowego, jak i instytucje otoczenia biznesu i zrzeszone w nich przedsiębiorstwa: Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa, Lubuska Organizacja Pracodawców. Każda z tych instytucji od lat współpracuje z niemieckimi partnerami i realizuje szereg projektów polsko-niemieckich.

Oprócz kształcenia polskiej młodzieży w niemieckich przedsiębiorstwach szkolących uczniów zawodu, wykorzystanie aspektów transgranicznych ogranicza się po obu stronach do praktyk zawodowych w ramach poszczególnych projektów, które mogą mieć również nieformalny charakter edukacyjny (umożliwiają interakcje polskiej i niemieckiej młodzieży oraz ich wspólne wizyty w pozaszkolnych „miejscach nauki”). Regularne praktyki zawodowe w dziedzinie gastronomii (zob. podrozdział 3.3) pokazują swoisty zakres swobody decyzyjnej, która istnieje w szkołach zawodowych. Programy jak np. Azubi-Mobil (IHK-PG 2020b) czy MobiPro-EU (HWK 2020) realizowane obecnie przez Izbę Przemysłowo-Handlową Wschodniej Brandenburgii i Izbę Rzemieśniczą we Frankfurcie nad Odrą również powinny być tu wyróżnione, ponieważ dostarczają one niemieckiej młodzieży cennych doświadczeń poprzez praktyki zawodowe za granicą, a polskiej i hiszpańskiej młodzieży dają możliwość kształcenia zawodowego.

Kształcenie zawodowe jest również istotnym elementem realizacji programów europejskich i krajowych – np. zgodnie z Planem rozwoju szkolnictwa zawodowego w województwie lubuskim z wykorzystaniem środków Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 przyjętym przez Zarząd Województwa Lubuskiego. Wykorzystuje się tu Działanie 8.4 „Doskonalenie jakości kształcenia zawodowego” Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 oraz Działanie 9.3 „Rozwój infrastruktury edukacyjnej” . (UMWL 2020)

Po stronie polskiej również można zauważyć, że projekty transgraniczne (np. VIVA 4.0 i Budujemy bez granic) stają się integralną częścią istniejących bądź tworzonych jednostek oświatowych (w tym przypadku Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu w Gorzowie Wielkopolski, zob. podrozdział 3.3).

Wśród innych działań można wymienić działania realizowane przez Powiat Sulęciński w partnerstwie z Zakładem Wspierania Kształcenia Zawodowego (BFW) Związku Przemysłu Budowlanego Berlina i Brandenburgii. Jednym z nich był wspólnie realizowany projekt „Dualny system kształcenia zawodowego szansą na rozwój Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA” (dofinansowany w ramach Funduszu Małych Projektów), którego przedmiotem była wymiana doświadczeń oraz realizacja praktyk po drugiej stronie granicy.

W kształceniu zawodowym, oprócz wiedzy technicznej i umiejętności, ogromne znaczenie dla rozwoju zawodowego jednostek, a także dla przyszłej rentowności przedsiębiorstw zatrudniających pracowników, mają kompetencje nadrzędne. Aby po obu stronach zwiększyć udział uczących się zawodu posiadających odpowiednie doświadczenia z transgranicznych programów szkoleniowych, ze względu na strukturę obu systemów kształcenia oczywiste jest, że należy tworzyć dalsze możliwości w zakresie wzajemnych staży zawodowych, ale także na zasadzie międzyzawodowej – poprzez kontakty między izbami, szkołami zawodowymi i ich organizatorami. Ułatwi to niewątpliwie dostosowanie programów nauczania i kompetencji kadry nauczycielskiej. Poza kształceniem ustawicznym i transgraniczną wymianą doświadczeń między nauczycielami, można by również zaangażować w przedsiębiorstwach szkoleniowców i mi-

strzów rzemiosła. Tego typu oferty są już składane zakładom przez izby, ale w tym przypadku należy skupić się na interakcji w kontekście polsko-niemieckim. Ponadto niezwykle istotne w kształtowaniu kompetencji kluczowych jest poznawanie samego siebie, własnych talentów czy potencjału funkcjonowania w interakcjach.

W przeprowadzonej analizie sytuacji nie zbadano szczegółowo kwestii niedoboru wykwalifikowanych pracowników po obu stronach (i wynikających z tego szczególnych potrzeb w niektórych grupach zawodowych), ponieważ badanie zakładało skupienie się na potencjale rozwoju umiejętności poprzez interakcję transgraniczną na bazie istniejących możliwości edukacyjnych.

Edukacja wyższa

Na terenie Euroregionu sześć uczelni wyższych oferuje studia na różnych kierunkach, które są otwarte dla wszystkich zainteresowanych, jeśli tylko spełniają one warunki przyjęcia. Ich międzynarodowa orientacja jest częściowo bardzo zaawansowana. Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą współpracuje z 250 uniwersytetami na całym świecie. Studenci ze 100 różnych krajów korzystają z oferowanych tu programów licencjackich i magisterskich. Około 25% z 6,5 tys. studentów pochodzi z zagranicy, prawie 10% z Polski (EUV 2020e). Collegium Polonicum jest wspólną instytucją akademicką Uniwersytetu Europejskiego Viadrina Frankfurt nad Odrą i Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Ta forma współpracy transgranicznej w zakresie badań i nauczania jest wzorcowa w europejskim krajobrazie uniwersyteckim. W najbliższych latach ma ona zostać uzupełniona przez tworzony obecnie Instytut Studiów Cyfrowych.

Uwagę zwraca współpraca Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim i Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg w Niemczech, które oferują studentom kierunku pedagogika wyjątkową w skali Polski możliwość. Kończąc Akademię w Gorzowie Wielkopolskim, można jednocześnie zdobyć dyplom niemieckiej uczelni BTU Cottbus-Senftenberg na polsko-niemieckim kierunku pedagogika, specjalność pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. (AJP 2020)

Poza uniwersytetami praktyki mogą odbywać się również w instytutach badawczych, takich jak Centrum Badań Rolniczych Leibniza (ZALF) e.V. w Müncheberg oraz Instytut Innowacyjnej Mikroelektroniki Leibniza we Frankfurcie nad Odrą.

W odniesieniu do podejść transgranicznych, przydatne jest, aby studenci zajmowali się konkretnymi kwestiami w Euroregionie podczas praktyk lub w kontekście pracy studenckiej. Tutaj można by sobie wyobrazić współpracę studentów z instytucji obu stron w pracy nad danym tematem. Jednak praca w instytucjach po drugiej stronie granicy dawałaby studentom możliwość skorzystania z nieformalnego uczenia się. Punktem wyjścia dla tych tematów mogłyby być rozwój pozaszkolnych miejsc nauki dla pozaformalnych, międzykulturowo zorientowanych ofert edukacyjnych instytucji edukacyjnych. Tutaj również potrzebne są potencjalne miejsca na praktyki, aby opracować oferty.

Miejscowość	Uczelnia wyższa	Kierunki kształcenia (wybrane)
Frankfurt nad Odrą	Fundacja Uniwersytet Europejski Viadrina	kulturoznawstwo prawo ekonomia
Gorzów Wielkopolski	Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim	administracja i bezpieczeństwo narodowe ekonomia humanistyka technologia turystyka i nauka o zdrowiu
	Wyższa Szkoła Biznesu	zarządzanie
	Akademia Wychowania Fizycznego Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp.	wychowanie fizyczne, fizjoterapia i dietetyka
	Wyższa Szkoła Zawodowa	ratownictwo medyczne elektrodiagnostyka
Słubice	Collegium Polonicum w Słubicach	germanistyka interkulturowa, filologia polska, języki, komunikowanie się i kultury w Europie, prawo

Tab. 6: Uczelnie wyższe w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

Kształcenie dorosłych

W Polsce i w Niemczech podstawowa oferta kształcenia ustawicznego w sensie uczenia się przez całe życie jest zagwarantowana ustawowo. Pod pojęciem kształcenia dorosłych rozumie się tu ustawiczne kształcenie zawodowe oraz chęć zdobycia dodatkowej wiedzy i umiejętności wynikających z osobistych zainteresowań po ukończeniu szkoły, pracy lub studiów do wieku emerytalnego. Prawie wszystkie instytucje edukacyjne, które odgrywają wiodącą rolę w przedstawionych dotychczas programach edukacyjnych, oferują również różne kursy i wydarzenia dla tej grupy docelowej. Po obu stronach granicy ich zakres sięga od instytucji komunalnych, np. ośrodków kształcenia dorosłych, organizacji kościelnych, po instytucje branżowe, np. izby handlowe, przedsiębiorstwa i agencje zatrudnienia oraz organizacje pozarządowe, które oferują odpowiednie kursy dla seniorów. Poza wspomnianą już świadomością istnienia takich ofert po drugiej stronie granicy, wspólny udział mieszkańców w takich wydarzeniach jest w dalszym ciągu raczej wyjątkiem. Przykładami ku temu są polsko-niemieckie spotkania i imprezy w szczególności dla seniorów, które realizowane są przez instytucje komunalne przy wsparciu funduszy europejskich w ramach Funduszu Małych Projektów, np. Dom Pomocy Społecznej w Kamieniu Małym (Gmina Witnica) z Miastem Seelow, Gminnego Ośrodka Kultury w Santoku z

Urzędem Neuhardenberg, Ośrodka Pomocy Społecznej w Pszczewie z Gminą Letschin, polsko-niemiecka Akademia Seniorów Frankfurt nad Odrą – Słubice.

Kształcenie dla dorosłych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

po niemieckiej stronie	po polskiej stronie
<p>uzyskanie kwalifikacji w systemie wieczorowym</p> <p>wykłady z historii, polityki, zagadnień społecznych, kultury, przyrody, zdrowia</p> <p>podróże studyjne / wędrówki / piesze wycieczki / zwiedzanie miasta</p> <p>kursy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • angielski, francuski (dla początkujących) • nowe media • podstawy obsługi komputera • szkolenie z zakresu ruchu drogowego • zdrowie w starszym wieku <p>inne działania</p> <ul style="list-style-type: none"> • teatry, chóry • wystawy, koncerty • wieczory taneczne 	<p>wykłady z historii, polityki, zagadnień społecznych, kultury, przyrody, zdrowia, psychologii</p> <p>wędrówki piesze / wycieczki / zwiedzanie miasta / wycieczki rowerowe</p> <p>kursy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • niemiecki, angielski, francuski, esperanto • kursy komputerowe • historia, turystyka • fotografia <p>inne działania</p> <ul style="list-style-type: none"> • kabaret, teatr, chóry, grupy muzyczne • wystawy, koncerty • wizyty w przedszkolach • wolontariat, pomoc charytatywna • fizjoterapia, doradztwo psychologiczne i zawodowe • publikacje
<p>spotkania otwarte (dla seniorów)</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewanie • prace plastyczne • gry, szachy, skat, remik • praca ręczna • wymiana książek • sport, gimnastyka 	<p>spotkania otwarte (dla seniorów):</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewanie • prace ręczne • gry, brydż • Klub Książki i Prasy • sport, gimnastyka, joga, pływanie • wieczory taneczne • prace ręczne dla dzieci, prowadzone przez seniorów

Tab. 7: Oferta tematyczna w ramach kształcenia dla dorosłych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA

Również w tej dziedzinie można wykorzystać istniejące partnerstwa gmin i powiatów jako punkt wyjścia dla transgranicznych działań edukacyjnych. Ponadto instytucje edukacyjne mogą poszukiwać kontaktów z podobnymi usługodawcami po drugiej stronie granicy, opracowywać wspólne oferty, a następnie udostępniać je niezorganizowanym, zainteresowanym osobom.

2.5 Potencjały wynikające z dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Euroregionie

W nakreślonych w poprzednich podrozdziałach ramach administracyjnych, strategicznych i naukowych edukacja jest często kojarzona z kulturą. Ponieważ niniejsza analiza sytuacji odnosi się do Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA, należy wziąć pod uwagę regionalne potencjały, jakie dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe może generować dla transgranicznych rozwiązań edukacyjnych. W programach nauczania obu systemów edukacji pozaszkolne miejsca nauki stanowią w tym sensie niezbędny element edukacji formalnej, służący żywemu przekazywaniu wiedzy i umiejętności. Na przykład, klasy szkolne odwiedzają muzea, teatry i miejsca pamięci. Takie miejsca nauki są ważne w sensie uczenia się przez całe życie, ale także dla zajęć przedszkolnych i innych zajęć pozaszkolnych, kształcenia zawodowego, studiów, doskonalenia zawodowego oraz dla seniorów (kształcenie nieformalne). Ponadto funkcjonują różne wydarzenia (np. koncerty, festiwale) i inne szczególne elementy dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, które mają mniejszy lub większy potencjał w zakresie (pozaformalnych i nieformalnych) możliwości edukacyjnych.

Wiele z tych elementów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA jest już wykorzystywanych przez instytucje edukacyjne i inne podmioty w ich formalnych i nieformalnych programach. W niniejszej analizie dużą wagę przywiązuje się do rozwoju kolejnych z takich elementów i wykorzystania odpowiednich ofert przez mieszane

Elementy dziedzictwa przyrodniczego	Potencjalne obszary edukacji
Odra, Warta, Nysa, Sprewa	edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju (racjonalna gospodarka wodna – przeciwdziałanie suszom i powodziom, sieć biotopów, ochrona gatunków i biotopów, zrównoważone użytkowanie gruntów: rybołówstwo, turystyka, żegluga), ochrona naturalnych i niezmiennych przez przemysł walorów przyrodniczych regionu (zasobów wodnych, leśnych itp.), promocja zdrowia, sport
bogactwo wód (ogólnie)	biologia, chemia, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju (ochrona gatunków i biotopów, zrównoważone użytkowanie gruntów: rybactwo, turystyka), ochrona naturalnych i niezmiennych przez przemysł walorów przyrodniczych regionu (zasobów wodnych, leśnych itp.), promocja zdrowia, sport
parki narodowe, parki przyrody, parki krajobrazowe, obszary przyrody chronionej, rezerваты, przyrodnicze ścieżki edukacyjne	edukacja ekologiczna (ekosystem, sieć biotopów, wiedza na temat gatunków, ochrona gatunków i biotopów, ochrona, utrzymanie i rozwój, zrównoważone użytkowanie gruntów), edukacja na temat dzikiej przyrody
krajobrazy i parki (kulturowe)	orientacja zawodowa i studencka, geografia, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju (zrównoważone użytkowanie gruntów, zagospodarowanie przestrzenne i planowanie), promocja zdrowia, sport

Tab. 8: Przykładowe elementy dziedzictwa przyrodniczego do potencjalnego wykorzystania w ofertach edukacyjnych

Rys. 12: Przykłady dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (Fot. Horst Drowing, Krzysztof Szydłak, Winfried Mausolf, archiwum ER PEV)

grupy niemieckich i polskich uczestników. Jest to szansa na dalszy rozwój regionu. Opierając się na już istniejących kompetencjach i doświadczeniach instytucji edukacyjnych i innych podmiotów po obu stronach, takie oferty edukacyjne podnoszą wartość istniejącego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, a także przyczyniają się do skutecznego rozwoju kluczowych kompetencji wśród uczestników działań.

Elementy dziedzictwa kulturowego

Potencjalne obszary edukacji

rolnictwo i leśnictwo, rybołówstwo, handel, zakłady produkcji energii odnawialnej, osadnictwo	orientacja zawodowa i akademicka, geografia, fizyka, edukacja konsumencka, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju (zrównoważone użytkowanie gruntów, usługi publiczne, formy użytkowania i planowanie przestrzenne), zrównoważone ekologiczne rolnictwo (promocja inicjatyw spółdzielczych i kooperatyw, diety roślinnej)
muzea (historia regionu, pogoda, pisarze, rzeźbiarze, przyroda)	edukacja muzealna, historyczna, kulturowa, wyznaniowa, promocja różnorodności
miejsca pamięci	historia, edukacja międzykulturowa, edukacja europejska, humanizm
pomniki (architektura, osobistości)	orientacja zawodowa i studencka, geografia, historia
sanatoria, trasy turystyczne	promocja zdrowia, sport
teatr, wystawy	edukacja kulturowa
(duże) eventy	edukacja kulturowa i promocja wymiany międzykulturowej

Tab. 9: Przykładowe elementy dziedzictwa kulturowego do potencjalnego wykorzystania w ofertach edukacyjnych

3. Transgraniczne założenia działań

W poprzednich rozdziałach wymieniono najważniejsze prawne, strategiczne, naukowe i regionalne podstawy na poziomie krajowym, europejskim i światowym, które stanowią ramy dla transgranicznych założeń działań edukacyjnych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA. Wyłania się z tego, jednorodnie w swojej charakterystyce dla obu stron polsko-niemieckiego pogranicza, wyznaczenie celów w dziedzinie edukacji. Stąd też w procesie uczenia się przez całe życie odpowiednie znaczenie przypisuje się kształceniu kompetencji kluczowych.

Biorąc pod uwagę różnorodność kulturową i skutki globalizacji, które są odczuwalne w prawie wszystkich dziedzinach życia, kluczową rolę zarówno dla pojedynczego mieszkańca, jak i dla całego społeczeństwa odgrywają przy tym kompetencje interkulturowe. Aby nabyć tę kompetencję, konieczne są interakcje z osobami z innych kultur - regularnie, przez całe życie. Dla bezpośredniego polsko-niemieckiego regionu przygranicznego, szczególnie ze względu na bliskość geograficzną, transgraniczne założenia w edukacji generują duży potencjał.

W przeprowadzonej analizie sytuacji oprócz uwarunkowań ogólnych zbadano także wcześniejsze działania w regionach przygranicznych oraz zidentyfikowano czynniki, które wspierają lub utrudniają działania. Metody obejmowały wywiady, ankiety i polsko-niemieckie warsztaty z ekspertami z obu stron. Poniżej przedstawione zostaną założenia działań transgranicznych dla Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA w odniesieniu do poszczególnych grup wiekowych, według poniższej struktury:

- Sytuacja wyjściowa
- Działania istotne w kontekście transgranicznym
- Cele i założenia działań
- Uwagi dotyczące wdrażania

Opierając się na powyższych rozdziałach bądź też je uzupełniając, w pierwszej kolejności przedstawiona zostanie tu sytuacja wyjściowa dla każdej grupy wiekowej, wraz z charakterystyką danej grupy docelowej i jej specyficznymi warunkami ramowymi. Następnie wymienione zostaną dotychczasowe istotne w kontekście transgraniczności działania, które albo odbywały się jednostronnie, na poziomie krajowym („instrukcyjne”, np. nauka języka sąsiada/języka obcego), albo już jako przykładowe działania transgraniczne („interaktywne”, „wspólne”), które zachęcały do adaptacji w nowych partnerstwach. Przytaczane będą tu przykłady z Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA, jak również z innych regionów granicznych. Cele wynikające z analizy sytuacji przełożone zostaną na konkretne założenia działań, które przypisane wspomnianym wyżej trzem poziomom interakcji („instrukcyjny”, „interaktywny”, „współpracujący”), i opatrzone zostaną komentarzem ze wskazówkami do ich realizacji. Potencjały dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, które występują w Euroregionie i które mogą być wykorzystane w podejściach edukacyjnych, zostaną odpowiednio uwzględnione w rozdziałach dotyczących poszczególnych grup wiekowych.

Szczególne znaczenie dla rozwoju dzieci, a tym samym całego społeczeństwa, ma wychowanie przedszkolne, jako pierwszy etap edukacji. Dlatego też zostanie ona bardziej szczegółowo omówiona.

Sytuacja wyjściowa

Analiza dostępności kształcenia i szkolenia w poszczególnych krajach w Europie (European Union, 2019) wskazuje, na to iż Niemcy obejmują wychowaniem przedszkolnym 96,4% (według danych z 2018 r.) dzieci w wieku od 4 do 6 lat a Polska 91,9% (według danych z 2017 r.). Dla dzieci 3-letnich w Polsce ten procent kształtuje się na poziomie 67%, a w Niemczech dla dzieci do trzeciego roku życia: 30,3%. Należy dodać, iż UE sformułowała na rok 2020 cel objęcia wychowaniem przedszkolnym 95% dzieci (por. rozdział 2.2; European Commission 2010). W przypadku samorządów w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA wskaźnik ten nie jest ustalany w formie powyższego badania.

Po stronie niemieckiej opieka dzienna obejmuje również dzieci do 12 roku życia, które uczęszczają do świetlicy szkolnej w szkole podstawowej. W polskich szkołach istnieją świetlice. Zgodnie z artykułem 103 ustęp 1 ustawy prawo oświatowe (Prawo Oświatowe 2016), szkoły mają obowiązek objąć opieką świetlicy wszystkich uczniów, którzy pozostają w szkole dłużej ze względu na: czas pracy rodziców (na wnioski rodziców), organizację dojazdu do szkoły lub inne okoliczności wymagające zapewnienia uczniowi opieki w szkole. Brak jest prawnych wymogów dotyczących zajęć w świetlicy szkolnej. Ustawodawca nakłada jedynie na szkołę obowiązek uwzględnienia przy planowaniu zajęć świetlicowych potrzeb edukacyjnych oraz rozwojowych dzieci i młodzieży, ich możliwości psychofizycznych i zainteresowań oraz czasu na zajęcia zapewniające prawidłowy rozwój fizyczny i odrabianie lekcji.

W kraju związkowym Brandenburgia wskaźnik opieki nad dziećmi w grupie wiekowej od 3 do poniżej 6,5 roku życia osiągnął w roku 2016 poziom 97,09%, w grupie wiekowej od 0 do 12 lat (włącznie z opieką świetlicową) wynosił średnio 70,63%. Dla porównania powiat Märkisch-Oderland wykazuje wskaźnik opieki dla wszystkich dzieci do 12 roku życia na poziomie średnio 68,3% (Landkreis Märkisch-Oderland 2018). W poszczególnych gminach liczba ta różni się w zależności od tego, czy dzieci są pod opieką np. w innych gminach, czy w domu. Na przykład we Frankfurcie nad Odrą współczynnik opieki nad dziećmi wynosi 116% w stosunku do liczby dostępnych miejsc, co częściowo wynika z przejęcia opieki nad dziećmi z sąsiednich gmin. Liczba miejsc w placówkach opieki nad dziećmi jest również zróżnicowana i obejmuje do 265 miejsc.

W Gorzowie Wielkopolskim współczynnik objęcia dzieci wychowaniem przedszkolnym w stosunku do liczby dzieci zameldowanych wynosi 103%, co – podobnie jak we Frankfurcie nad Odrą częściowo wynika z przejęcia opieki nad dziećmi z sąsiednich gmin.

Tab. 10: Współczynnik objęcia dzieci wychowaniem przedszkolnym na przykładzie Gorzowa Wielkopolskiego (Urząd Miasta Gorzów Wielkopolski 2020)

Liczba dzieci	3 latki	4 latki	5 latki	6 latki	ogółem
przedszkola publiczne	967	990	1.055	1.048	4.060
przedszkola niepubliczne	121	132	108	136	497
ogółem	1.088	1.122	1.163	1.184	4.557
uprawnieni do korzystania z przedszkola	1.103	1.097	1.113	1.095	4.408
współczynnik opieki nad dziećmi	98,64%	102,28%	104,49%	108,13%	103,38%

W Polsce opieką dzienną objęte są dzieci do 3 roku życia, mają one możliwość korzystania z placówek opieki zajmującej się dziećmi do 3 roku życia organizowanych w formie żłobków lub klubów dziecięcych. Dostępność opieki na tym etapie życia jest niewystarczająca, ale realizowane są programy i projekty mające na celu poprawę tego stanu rzeczy. Przykładem jest program MALUCH+ realizowany przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej i wdrażany przez Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wielkopolskim. W ramach programu dofinansowane jest tworzenie nowych miejsc opieki (zarówno dla jednostek samorządu terytorialnego jak i podmiotów niepublicznych) oraz dofinansowanie utrzymania miejsc opieki stworzonych uprzednio. Program jest realizowany w rokrocznych edycjach, w roku 2020 umowy na utworzenie nowych miejsc opieki podpisały m.in. Gmina Zwierzyn (16 miejsc), Gmina Międzyrzecz (48 miejsc, a także niepubliczny podmiot z Gminy Sulęcín (LUW 2020a, 2020b).

W Polsce możliwe jest również zajmowanie się dziećmi do 3 roku życia przez dziennych opiekunów lub nianie, co jest w różnym stopniu współfinansowane przez budżet państwa.

Wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat. W szczególnie uzasadnionych przypadkach wychowaniem przedszkolnym może także zostać objęte dziecko, które ukończyło 2,5 roku (Prawo Oświatowe 2016). W roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej (7 rok życia) dzieci idą do tzw. „zerówki”. Ponieważ jest to obowiązkowe dla wszystkich dzieci, od tego wieku opieka zapewniona jest w 100%.

Opieka nad dziećmi jest zorganizowana w placówkach wychowania przedszkolnego w formie przede wszystkim przedszkoli, a także w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych (tzw. „zerówka”), zespołach wychowania przedszkolnego oraz punktach przedszkolnych. Placówki te mogą być prowadzone przez samorządy, a także w formie niepublicznej.

Przedszkola publiczne mogą być zakładane przez gminę lub związek komunalny – zakładanie i prowadzenie przedszkoli jest zadaniem własnym obowiązkowym gmin. Państwo jedynie w niewielkim stopniu wspiera finansowo działalność gmin, przekazując subwencję m.in. na prowadzenie przedszkoli. W ograniczonej formie Państwo dopłaca również do placówek niepublicznych

Należy dodać, iż liczba miejsc w gminnych, czyli państwowych żłobkach i przedszkolach jest wciąż niewystarczająca a ich utrzymanie stanowi ogromne obciążenie w gminnych budżetach. Natomiast podstawowa działalność tych placówek nie stanowi komplementarnej odpowiedzi na dzisiejsze potrzeby. Warto bowiem zwrócić także uwagę na nowe wyzwanie dla strony polskiej, otóż jak nigdy przedtem w Polsce, w Lubuskim także, ze względu na zmieniającą się gospodarkę, osiedlają się emigranci z różnych zakątków świata, przede wszystkim są to Ukraińcy i

Białorusini, ale także obywatele krajów azjatyckich. Kształtowanie kompetencji interkulturowych wydaje się być w tym aspekcie jeszcze bardziej pożądane i priorytetowe.

Po niemieckiej stronie realizowane są różne modele opieki nad małymi dziećmi, które prowadzą podmioty samorządowe, obywatelskie, prywatne (kościelne itp.) lub też inicjatywy rodziców.

11 instytucji, z którymi przeprowadzono rozmowy w ramach niniejszej analizy, to publiczne placówki opieki dziennej o stosunku opiekunów do dzieci 1:5 (do 3 lat) lub ok. 1:11 (3 - 6 lat) po obu stronach granicy. Od 2020 roku stosunek ten ma w kraju związkowym Brandenburgia zostać zmieniony do 1:10. Fundacja Bertelsmanna rekomenduje, aby stosunek opieki nad dziećmi wynosił 1:3 (do 3 lat) i 1:7,5 (3 - 6 lat) (Bertelsmann-Stiftung 2014). Z przeprowadzonych w ramach analizy sytuacji ankiet wynika ponadto, że wskaźnik obciążenia przedszkoli na ogół wynosi 100% a zapotrzebowanie częściowo nie może zostać zaspokojone.

W Polsce liczba dzieci w oddziale przedszkola wynosi nie więcej niż 25 (MEN 2018). Na ogół jednym oddziałem przedszkolnym opiekuje się 2 nauczycieli. W przypadku oddziałów integracyjnych, liczba dzieci jest niższa (maksymalnie 20 dzieci, w tym maksymalnie 5 dzieci z niepełnosprawnościami), zatrudnia się personel dodatkowo, przedszkola zatrudniają pomoc nauczyciela dla młodszych grup, a także kadrę wspierającą (np. psycholog, terapeuta, logopeda). Polska kadra nauczycielska wychowania przedszkolnego należy do najlepiej wykształconych Unii Europejskiej: w 2018 r. 86,1% zatrudnionych w wychowaniu przedszkolnym posiadało dyplom magistra (lub nawet doktora) z przygotowaniem pedagogicznym, zaś 10,2% legitymowało się wykształceniem licencjackim (z przygotowaniem pedagogicznym). Z wykształceniem niższym niż licencjat jest w wychowaniu przedszkolnym jedynie 2,5% nauczycieli (European Commission 2019c).

Placówki opieki nad dziećmi

grupa wiekowa	po stronie niemieckiej (D)	po stronie polskiej (PL)
do 3 lat	żłobki („Krippe”); przedszkola („KITA”); żłobki integracyjne; centra dla dzieci i rodziców	żłobki; żłobki integracyjne; kluby dziecięce
3- 6 lat	przedszkola („KITA”); przedszkola integracyjne	przedszkola, w tym specjalne, integracyjne, z oddziałami specjalnymi lub integracyjnymi
7. rok życia	przygotowanie do podjęcia nauki w szkole przeprowadzane w przedszkolach	roczne przygotowanie przedszkolne, zwane „zerówką”: w przedszkolach lub oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, w tym specjalnych, integracyjnych, z oddziałami specjalnymi lub integracyjnymi
7-12 lat (w D) 7-15 lat (w PL)	światlica szkolna („Hort”)	światlica w szkole podstawowej, artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej i szkole prowadzącej kształcenie specjalne

Tab.11: Placówki opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym / wczesnoszkolnym

Na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA wychowanie przedszkolne, którego integralną częścią jest opieka nad dziećmi, oferuje obecnie łącznie 428 instytucji (243 w Niemczech i 185 w polskich gminach, według stanu na rok 2018). W grupie wiekowej od 4 lat do rozpoczęcia nauki szkolnej, w sumie 26.837 dzieci (13.433 dzieci po stronie niemieckiej i 13.404 dzieci po stronie polskiej) korzysta z tych ofert (Landkreis Märkisch-Oderland 2018; Landkreis Oder-Spree 2018; Stadt Frankfurt (Oder) 2018; SIO 2018).

Niespełna połowa dzieci do 6 roku życia objęta jest opieką w żłobkach lub pozostaje w domach pod opieką rodziców. W związku z tym, że stopień objęcia dzieci opieką zorganizowaną od 3./ 4. roku życia do momentu pójścia do szkoły jest po obu stronach dość wysoki i właściwe struktury docierają tym samym do dużej części grupy docelowej, można skoncentrować się na tym właśnie obszarze wiekowym. Niemniej jednak nawet dzieci, które nie są bezpośrednio objęte tymi strukturami opieki, uwzględniane zostaną w odpowiednich założeniach działań.

Na podstawie wskaźnika opieki zastosowanego po obu stronach, 428 placówek wychowania przedszkolnego w 66 gminach po obu stronach Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA posiada obecnie około 2.440 nauczycieli/ opiekunów wychowania przedszkolnego. Wzrost tego wskaźnika w kraju związkowym Brandenburgia, zaplanowany na sierpień 2020 roku, oznaczałby po stronie niemieckiej dodatkowe 122 etaty dla specjalistów opieki przedszkolnej od 4 roku życia, co oznaczałoby około 0,5 etatu dla każdej z 243 placówek opieki dziennej. To szacunkowo wyliczone zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników w placówkach przedszkolnych po stronie niemieckiej jest w tym miejscu przykładem nagłego zapotrzebowania na wykwalifikowanych pracowników, które generalnie istnieje w tym sektorze edukacji. W związku ze zwiększającą się liczbą dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym po polskiej stronie, w tym otwieraniem się nowych przedszkoli (niedawno otwarte zostały, bądź w trakcie budowy są przedszkola m.in. w Gminie Deszczno, Gminie Kłodawa, Gminie Drezdenko, Gminie Międzyrzecz) można przypuszczać, że również tutaj wzrośnie liczba etatów.

Tab. 12: Struktura ludności – dzieci do lat 6 w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (Amt für Statistik Berlin-Brandenburg 2019; Główny Urząd Statystyczny 2020)

	0-3 lat	4-6 lat	0- 6 lat
polska strona	11.054	15.152	26.206
niemiecka strona	10.756	15.029	25.785
ogółem	21.810	30.181	51.991

Zgodnie z brandenburską ustawą o placówkach opieki dziennej nad dziećmi (KitaG 2018) dla każdej instytucji muszą zostać opracowane koncepcje pedagogiczne, które mają na celu zapewnienie realizacji zadań z zakresu opieki i edukacji, w tym kształcenia podstawowego, ale także dostarczają informacji o tym, jak sprawdzana jest jakość pracy pedagogicznej. Przy tej okazji należy zwrócić uwagę na „Plan zapotrzebowania na opiekę dzienną nad dziećmi w powiecie Odra-Szprewa” (Landkreis Oder-Spree 2018), który wzorowo odzwierciedla spektrum metod pedagogicznych w ośrodkach opieki dziennej. Plan ten pokazuje również, jak sprawdzana jest jakość pracy pedagogicznej, jak dokumentowany jest rozwój dziecka i jak planowane jest doszktałanie personelu lub jak instytucje prowadzące, Powiatowy Urząd do spraw Młodzieży lub eksperci zewnętrzni udzielają pomocy. Stąd też, oprócz indywidualnego rozwoju kompetencji językowych, w ostatnich latach w ramach doszktałania personelu wzrosło znaczenie edukacji interkulturowej i wielojęzyczności.

Po polskiej stronie, zgodnie z ustawą Prawo Oświatowe i właściwymi rozporządzeniami Ministra Edukacji Narodowej, podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje m.in. jego cel, czyli wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji (MEN 2017). Podstawa programowa wskazuje jako jedno z zadań przedszkola tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur. Można zatem zauważyć, że nacisk na kształcenie w zakresie interkulturowości jest obecne w polskim systemie edukacyjnym już od najmłodszych lat. Nadzór pedagogiczny nad przedszkolami jest prowadzony przez właściwe kuratorium – w przypadku instytucji z Euroregionu PRO EUROPA VIADINA jest to Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wielkopolskim. Samorząd Województwa Lubuskiego prowadzi Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Gorzowie Wielkopolskim – placówkę doskonalenia nauczycieli.

W tym miejscu należy podkreślić, że poziom umiejętności dziecka w zakresie posługiwania się nowoczesnym językiem obcym na zakończenie edukacji przedszkolnej po obu stronach granicy powinien zostać formalnie ustalony (MEN 2017 wraz z załącznikiem 1).

Powszechnie znane ekspertom mniej lub bardziej poważne problemy występujące w placówkach opieki dziennej, znalazły potwierdzenie w przeprowadzonych ankietach, wywiadach i warsztatach (m.in. wysokie koszty dokumentacji, niski poziom doceniania pracy wychowawców, brak personelu, ograniczone możliwości finansowe, niewielka korelacja między prognozowanym a rzeczywistym zapotrzebowaniem na miejsca w przedszkolach).

Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu Kraju Związkowego Brandenburgia uruchomiło na lata 2017-2021 program wsparcia „Kiez-Kita - Bildungschance eröffnen”, który pozwoli na zatrudnienie na okres 2 lat dodatkowych specjalistów w wybranych placówkach opieki dziennej w celu wsparcia rodziców, rozwijania oferty i profesjonalizacji pracy wychowawców.

Województwo Lubuskie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 dysponuje pulą 15 mln euro na działanie 8.1 „Poprawa dostępności i jakości edukacji przedszkolnej”, w tym pulą 0,5 mln euro dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzów Wielkopolski oraz 13 mln euro dla obszarów nieobjętych Zintegrowanymi Inwestycjami Terytorialnymi, czyli dla gmin poza gorzowskim MOF-em (UMWL 2020). Wśród wspieranych działań są między innymi tworzenie nowych miejsc w placówkach, podnoszenie kompetencji dzieci i kadry nauczycielskiej.

Dla trójkąta granicznego Niemcy- Polska- Republika Czeska Saksońskie Ministerstwo Kultury powołało w 2014 r. Saksoński Urząd ds. Wczesnego Nauczania Języka Sąsiada (LaNa) w powiecie Görlitz. W ten sposób zinstytucjonalizowano zadania, które wynikały z „Modelu Görlitz” – opartego na danych regionalnego zarządzania edukacją w zakresie kształcenia ustawicznego w kontekście Federalnego Programu „LernenVorOrt”. Poprzez stronę internetową zaoferowano portal informacyjny na przedmiotowy temat, zawierający wielojęzyczne materiały dydaktyczne.

Zadania Saksońskiego Urzędu Stanu ds. Wczesnego Nauczania Języka Sąsiada (LaNA 2020a):

- stworzenie systemu monitorowania wczesnego nauczania języków obcych w saksońskich regionach przygranicznych,
- Zapewnienie instrumentów umożliwiających transfer aktualnych wyników badań naukowych i dobrych praktyk na terenie całej Saksonii,
- Opracowanie standardów jakości oraz instrumentów wdrażania w zakresie kwalifikacji i wsparcia wykwalifikowanych pracowników w instytucjach edukacyjnych,
- Lobbying i public relations.

Oprócz tych zadań, od 2018 roku instytucja ta funkcjonuje również jako Jednostka Centralna Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży (PNWM) i wspiera w ramach dofinansowanego programu „Kind trifft dziecko”. saksońskie przedszkola w ich współpracy z ich polskimi odpowiednikami.

Rys. 12: Umacnianie tożsamości euroregionalnej: Dni Otwarte Funduszy Europejskich w Euroregionie PRO EUROPA (Fot. archiwum Euroregionu)

Działalność o znaczeniu transgranicznym

W dziedzinie wczesnej edukacji działania już realizowane w wymiarze transgranicznym obejmują naukę języków obcych („instrukcyjną”, jednostronną), a także spotkania transgraniczne między dziećmi. W tym rozdziale zostanie pokazane spektrum tych działań w ramach Euroregionu, jak również przykładowe działania w innych regionach przygranicznych.

W 2017 r. po stronie polskiej w wielu gminach Euroregionu łącznie ok. 8.800 dzieci w wieku przedszkolnym zetknęło się z językiem angielskim, ponad 500 dzieci z 8 gmin wzięło udział w ofercie nauczania języka niemieckiego. (SIO 2017). W Słubicach 276 dzieci - stosunkowo duży odsetek (27%) dzieci w przedszkolach uczy się niemieckiego. W oparciu o Krajowy Ramowy Program Opieki Przedszkolnej w polskiej części Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA wszystkie dzieci od 4 roku życia w wieku przedszkolnym mają teraz możliwość nauki przynajmniej jednego języka obcego poprzez zabawę. Zazwyczaj są to język angielski i niemiecki. (MEN 2017 wraz z załącznikiem 1).

Po stronie niemieckiej miasto Frankfurt nad Odrą posiada Polsko-Niemiecką Koncepcję Wychowania Przedszkolnego dla 7 przedszkoli, do których uczęszcza 487 dzieci (12%), a dla kolejnych 7 przedszkoli oferowane są kursy językowe języka angielskiego i polskiego, które realizowane są przez podmioty zewnętrzne (Frankfurt (Oder) 2018). W wyniku ankiety przeprowadzonej w 2019 r. w ramach niniejszej analizy, 4 kolejne przedszkola po stronie niemieckiej w Powiatach Märkisch-Oderland i Oder-Spree oferują naukę języka angielskiego dla ok. 420 dzieci.

W odniesieniu do działań transgranicznych odbywających się na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA należy wspomnieć o długotrwałej współpracy przedszkoli w miastach Słubice i Frankfurt nad Odrą. Gmina Słubice w partnerstwie z Frankfurtem nad Odrą zrealizowały m.in. budowę polsko-niemieckiego przedszkola „Pinokio” w 2014 roku. Przedszkole utworzono w ramach projektu „Edukacja bez granic”, współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska (Województwo Lubuskie) - Brandenburgia na lata 2007-2013. Uzupełnieniem budowy był szereg działań tzw. „miękkich”, zwiększających kompetencje personelu tej międzynarodowej placówki. W utworzonych w obu miastach „Europrzedszkolach” zarezerwowano ponadto miejsca dla dzieci z drugiej strony granicy, tak aby oprócz promowania języka sąsiada, dzieci te szczególnie intensywnie korzystały z aspektów interkulturowych.

Podobnie długotrwałe i intensywne partnerstwo utrzymywane jest przez Przedszkole Miejskie nr 23 im. Tygryśka Pietrka z Gorzowa Wlkp. z partnerskim przedszkolem „Haus Sonnenhügel” w Eisenhüttenstadt. Każdego roku około 65 polskich i 50 niemieckich dzieci uczestniczy licznych spotkaniach. Co warte odnotowania, corocznie cykl spotkań jest realizowany na podstawie ustalonego przez personel obu przedszkoli rocznego planu pracy i zgodnie z ustalonym wspólnie tematem przewodnim (np. zdrowe żywienie, sport, „małe ojczyzny” itd.). Przez lata wiele dzieci w tych placówkach mogło doświadczyć różnic kulturowych i rozwijać umiejętności społeczne. Istotnym jest również fakt współpracy nie tylko dzieci, ale również nauczycieli obu przedszkoli. W trakcie spotkań roboczych oraz wzajemnych wizyt (w tym wykraczających poza dofinansowane przez Euroregion spotkania) dochodzi do wymiany doświadczeń, wzajemnej inspiracji i poznania metod pracy po obu stronach. Nauczyciele obu przedszkoli opracowują

Rys.: 13: Śpiew i taniec nie znają bariery językowej:
Dzieci z przedszkola z Krzeszyc w odwiedzinach w przedszkolu w mieście partnerskim Altlandsberg (Fot. Stadt Altlandsberg)

również polsko-niemieckie materiały edukacyjne i metodologiczne, które są możliwe do wdrożenia w innych przedszkolach (np. polsko-niemiecka dwujęzyczna gra planszowa, scenariusze gier i zabaw, polsko-niemieckie piosenki itd.)

Równie wzorową pod względem ciągłości i intensywności interakcją transgraniczną jest współpraca pomiędzy przedszkolem w Altlandsberg a jego partnerskim przedszkolem w Krzeszycach, trwająca od 2004 roku. Dwa razy w roku 22 dzieci z jednego przedszkola odwiedzają przedszkole partnerskie i odwrotnie, przy czym wspólne działania często koncentrują się na aspektach regionalnych. W ten sposób odwiedzane są lokalne muzea, targi regionalne, np. targ stracha na wróble czy parki rozrywki. Realizowane są również wspólne projekty, np. projekt muzyczny w Gorzowie Wlkp., czy w też w formie zbliżonej do tej realizowanej przez Fundację „Haus der kleinen Forscher” [Dom Małych Naukowców](2020). W toku tych działań podmioty je realizujące stwierdziły, że dzieci potrafią dobrze się ze sobą komunikować podczas wspólnej zabawy a bariera językowa nie wpływa negatywnie na jej przebieg. Jednodniowy szybki kurs językowy już pomógł wychowawcom. Szczególnie wartym podkreślenia jest fakt, że przedszkole w Altlandsberg angażuje w swoją działalność również seniorów z sąsiedniego Domu Spokojnej Starości, na przykład podczas wizyt w Krzeszycach.

Od ponad 20 lat odbywa się Olimpiada Przedszkolaka (Kita Olympiade), organizowana przez Powiatowy Związek Sportowy Märkisch-Oderland i Stowarzyszenie na rzecz dzieci FRIZZ Seelow, w której uczestniczy corocznie około 400 dzieci. W 2019 r. wzięło w nim udział 60 dzieci z 6 przedszkoli ze strony polskiej i około 340 dzieci z 15 przedszkoli po stronie niemieckiej. W turniejach piłkarskich organizowanych przez ARLE gGmbH i miasto Słubice spośród 250 uczestników, 50 to dzieci z przedszkoli (po 25 z Polski i Niemiec). Dni dziecka organizowane w wielu społecznościach, np. w Słubicach i we Frankfurcie, coraz częściej angażują także dzieci z sąsiedniego kraju. Na przykład wśród 200 dzieci na Dniu Dziecka w Seelow znalazło się około 40 dzieci z przedszkola z gminy partnerskiej Kostrzyn nad Odrą. Wspólne polsko-niemieckie projekty organizowały również przedszkola z Gminy Kłodawa, Przedszkole w Baczynie z Gminy Lubiszyn czy Samorządowe Przedszkole w Lubniewicach.

Większość z wyżej wymienionych działań otrzymało dofinansowanie w ramach Programu Współpracy INTERREG VA Brandenburgia - Polska 2014-2020, z Funduszu Małych Projektów (FMP) Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA, który również jest finansowany w ramach Programu Współpracy, lub z Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży (PNWM). Jeśli zsumować liczbę dzieci, które co roku miały styczność z tymi działaniami, można zauważyć, że obecnie w ramach Euroregionu tylko ułamek (zakładając 1.000 dzieci rocznie, odpowiada mniej niż 4%) z 26.837 dzieci w wieku od 4 do 6 lat jest zaangażowanych w interakcje transgraniczne. W związku z tym, że tego rodzaju aktywności, oprócz tych w ramach dofinansowywanych projektów, nie są w żadnym stopniu statycznie centralnie monitorowane, wspomniane wyżej dane szacunkowe służą tu jedynie do jedynie do celów orientacyjnych.

Również w innych euroregionach mają miejsce liczne działania transgraniczne, często w ramach projektów spotkań finansowanych przez FMP i PNWM. W tym miejscu należy podkreślić 2 projekty finansowane w ramach INTERREG, które są dedykowane wczesnej edukacji, w szczególności systematycznej nauce języka sąsiedniego.

W Euroregionie Nysa, powiat Görlitz i Saksoński Urząd do spraw Wczesnej Nauki Języka Sąsiada (LaNa) wspólnie z Dolnośląskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu Filia w Jeleniej Górze zrealizowały projekt „Gross für Klein - Dużi dla małych”, który uzyskał dofinansowanie w ramach Programu Współpracy INTERREG Polska-Saksonia 2014-2020.

Projekt: „Groß für Klein – Dużi dla małych” (NaLa 2020b)

Cel: Poprawa współpracy transgranicznej w celu promowania edukacji interkulturowej i sąsiedzkiej w dziedzinie edukacji przedszkolnej – doskonalenie zawodowe nauczycieli, podnoszenie świadomości dzieci / społeczeństwa.

Działania - edukatorzy grup docelowych:

- Kursy pilotażowe polsko – niemieckiego doskonalenia w zakresie nauczania języka sąsiedniego, studiów regionalnych i metodologii
- Warsztaty niemiecko-polskie
- Wymiana doświadczeń

Działania - dzieci z grupy docelowej:

- Dni projektu „Język i kultura kraju sąsiada
- Animacje językowe wykonane przez rodzimych użytkowników języka

Działania - grupa docelowa - społeczność lokalna:

- 2 polsko-niemieckie konferencje
- Polsko-niemieckie publikacje metodyczne pod potrzeby edukacji przedszkolnej

W Euroregionie POMERANIA Miasto Szczecin, Zachodniopomorskie Centrum Edukacji Morskiej i Politechnicznej - Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Powiat Pomorze Przedniego - Greifswald, Uniwersytet w Greifswaldzie, Powiat Uckermark, Urząd Rejonowy w Gramzow oraz Regionalne Centrum Edukacji, Integracji i Demokracji (RAA) M-V e. V. realizują projekt „Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji”. Projekt jest finansowany w ramach Programu Współpracy INTERREG VA Meklemburgia-Pomorze Przednie - Brandenburgia - Polska 2014 - 2020.

Projekt „Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji - kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania” (GS 2020)

Cel: Opracowanie systematycznego podejścia do wczesnego i sukcesywnego nauczania języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji. Nacisk kładziony jest na transgraniczny rozwój innowacyjnej i transferowalnej całościowej koncepcji ciągłego nauczania języków sąsiada we wspólnym polsko-niemieckim regionie pogranicza, która jest testowana i oceniana w wielu modelowych placówkach po obu stronach uczestniczących w projekcie gmin partnerskich.

Działania to m.in.:

- Podwyższenie kwalifikacji kadry nauczycielskiej w zakresie interkulturowego uczenia się,
- Wsparcie w współpracy z rodzicami,
- Wsparcie w organizacji projektów spotkań dla dzieci,
- Zatrudnienie wychowawców dwujęzycznej edukacji językowej w czterech przedszkolach.

Założenia działań

W rozdziale 2.2 zwrócono już uwagę na opublikowane w 2018 r. badania na temat gospodarczej wartości dodanej edukacji wczesnodziecięcej i wychowania, które stanowi zasadniczą podstawę dla celów określonych przez Komisję Europejską dla europejskiego obszaru edukacji (EENEE 2018). Wynika z niej m.in., że

- wczesna zorganizowana opieka nad dzieckiem, edukacja i wychowanie znacząco poprawia indywidualne umiejętności, np. w zakresie czytania i pisania, a w konsekwencji możliwości rozwoju jednostki i społeczeństwa,
- korzyści z wczesnej edukacji są znacznie większe, im wcześniej się ona rozpocznie („return to investment” - „zwrot z inwestycji”), a zaangażowanie w tej dziedzinie jest szczególnie skuteczne i trwałe.

Powyższe stwierdzenia stanowią źródło wielu postulatów, jakie społeczeństwo stawia opiece nad małymi dziećmi, ich edukacji i wychowaniu. Na przykład, zarówno strona niemiecka (KitaG 2018), jak i polska (MEN 2017 wraz z załącznikiem 1) wyznaczyły sobie następujące cele w zakresie wczesnej wczesnodziecięcej jako uzupełnienia dla opieki rodzicielskiej,

- zapewnić dzieciom wysokiej jakości, holistyczną opiekę,
- rozwijanie zdolności fizycznych, umysłowych, a także twórczych i językowych dzieci
- rozbudzić otwartość na inne kultury i zainteresowanie językami obcymi
- rozwinąć zdolność do działania i radzenia sobie z konfliktem,
- Promowanie zrozumienia ważnych wartości, zasad demokracji,
- optymalnie przygotować dzieci do szkoły.

Zgodnie z polskim ramowym programem kształcenia, zachęca się również do uwzględnienia aspektów regionalnych.

W celu spełnienia tych z perspektywy krajowej zarysowanych zadań dotyczących przedszkoli, podejście transgraniczne nierzadko otwiera nowe szanse dla szczególnie skutecznych działań w zakresie kształcenia i edukacji. Na przykład należy odnieść się do tematycznego połączenia podejść pedagogicznych z „pracą w niejednorodnych grupach”, co omówiono w rozdziale 2.3, a także do znaczenia kompetencji interkulturowych. W przypadku wychowania przedszkolnego należy przykładowo podkreślić następujące korzyści wynikające z interakcji transgranicznych:

- wspierają rozumienie różnych perspektyw (zdolność do refleksji, kompetencja komunikacyjna, empatia i otwartość),
- pomagają rozwijać umiejętność znoszenia sprzeczności (elastyczność i tolerancja dla dwuznaczności),
- wspierają edukację w zakresie traktowania innych ludzi z szacunkiem (tolerancja i akceptacja),
- pomagają redukować uprzedzenia (zdolność do radzenia sobie z konfliktami, autorefleksja, kreatywność);
- pomagają zrozumieć i uznać wartość heterogeniczności i pluralizmu społeczeństwa (uczenie się przez całe życie, rezygnacja z myślenia hierarchicznego, orientacja na kulturę dnia codziennego).

W związku z powyższym niniejsza analiza sytuacji zakłada, że interakcje transgraniczne w zakresie wychowania przedszkolnego wykazują szczególnie duży potencjał w zakresie kształcenia podstawowych kompetencji zarówno w dziedzinie społecznej, jak i branżowej. Oprócz bezpośrednio osiągnięcia możliwości przekazywania umiejętności takich jak np. empatia, praca zespołowa i rozwiązywania konfliktów, wspierane są również kreatywność i motywacja, np. do nauki języków obcych. Potwierdzają to też doświadczenia podmiotów już działających w kontekście transgranicznym, które uczestniczyły w analizie, np. w rozmowach lub warsztatach.

Cel

Celem transgranicznego podejścia do edukacji wczesnodziecięcej na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA jest, aby każde dziecko przynajmniej 1 raz uczestniczyło w działaniu transgranicznym. Na podstawie powyższego założenia można określić następujące cele cząstkowe:

- utrwalenie wcześniejszych działań transgranicznych.
- rozbudowa działalności transgranicznej tak, aby każde dziecko od 4 roku życia do pójścia do szkoły uczestniczyło w interakcji transgranicznej przynajmniej raz w roku (najlepiej w cyklach corocznych).
- Rozszerzenie działalności transgranicznej na wszystkie inne dzieci do lat 3 i więcej - w wieku przedszkolnym, które nie są objęte instytucjonalną opieką przedszkolną.

Opiera się to również na podejściu „spirali uczenia się” (por. rozdział 2.3), które przewiduje interakcje interkulturowe w każdym wieku. Byłoby pożądane, aby każde dziecko korzystało z takich doświadczeń interkulturowych, najlepiej każdego roku, i aby było to regularnie powtarzane we wszystkich kolejnych grupach wiekowych.

W tym kontekście w niniejszej analizie sytuacji wyjściowej zidentyfikowano podejścia do działania, które zostały przypisane do trzech poziomów (por. rozdział 2.3). Wynikają one z działań, które zostały już z powodzeniem przeprowadzone, z doświadczeń uczestników działań transgranicznych oraz są wynikiem transponowania odpowiednich podejść do uczenia się przez całe życie z innych grup wiekowych. Ze względu na różnorodność podmiotów zaangażowanych w tę dziedzinę, podejścia są zróżnicowane w zależności od grupy docelowej.

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Postrzeganie granicy (instrukcyjny)	Przekroczenie granicy (interaktywny)	Interakcja transgraniczna (współpracujący)
Dzieci		
poznawanie kultury i języka sąsiada przez zabawę	wyjazdy do miejsc po drugiej stronie (poznawanie dzieci z sąsiedniego kraju podczas zabawy, np. wspólna zabawa podczas odwiedzin partnerskich przedszkoli, zwiedzania muzeów, wizyty w zakładach pracy i szkołach zawodowych)	zabawowe "eksperymenty" (wspólnie z dziećmi z sąsiedniego kraju, np. wykorzystując potencjał Parku Naukowo-Technologicznego w Stanowicach)
Wychowawcy		
Dokształcanie (w tym uczenie się interkulturowe, animacja językowa, metoda immersji, studia regionalne, języki, inne metody i materiały)	Wycieczki / wyjazdy studyjne do kraju sąsiada (dla ekspertów)	Tworzenie oferty zabaw wspólnie z ekspertami z sąsiedniego kraju (sport, muzyka, „Dom młodego naukowca”, taniec, teatr, pantomima)
nauczanie dzieci poprzez zabawę (w tym język, treści krajoznawcze, kultura)	„Spacer edukacyjny” (udział ekspertów w spotkaniach podmiotów trzecich)	Regularna organizacja wzajemnych spotkań (w tym z instytucjami zewnętrznymi, np. okołobiznesowymi, nauką zawodu; umożliwienie uczestnictwa rodzicom)
Uwrażliwianie rodziców (korzyści spotkań transgranicznych)	Wymiana doświadczeń (pomiędzy specjalistami z D i PL)	
	Wizyty / wycieczki w sąsiednim kraju (z grupą przedszkolnej)	
Kierownictwo przedszkoli / organ prowadzący		
Integracja aspektów interkulturowego uczenia się i języków obcych w koncepcjach funkcjonowania przedszkoli (kształcenie ustawiczne, koncepcje pedagogiczne)	Pielęgnowanie kontaktu z partnerskim przedszkolem / nawiązywanie nowych kontaktów (w oparciu o istniejące partnerstwa samorządowe)	Realizacja imprez z możliwością udziału osób trzecich (np. Olimpiada Przedszkolaka, Dni Babci i Dziadka)
Ewaluacja (działań wewnętrznych)	Wymiana doświadczeń (między dyrektorami / organami prowadzącymi z D i PL)	Ewaluacja (działań transgranicznych z partnerami z kraju sąsiada)
Podmioty zewnętrzne		
Muzea (opracowanie interaktywnych ofert zabawowych, dostosowanych do wieku dzieci)	Muzea / placówki edukacyjne (pilotażowe prowadzenie ofert transgranicznych w czasie wakacji lub dni rodziców-dzieci dla dzieci poza przedszkolem)	Muzea / placówki edukacyjne (stała realizacja ofert)
placówki edukacyjne, Instytucje otoczenia biznesu (opracowanie ofert wakacyjnych: np. obóz rzemieślniczy, obóz muzyczny, obóz przyrodniczy, dni rodziców z dziećmi)		
Instytucje nadzoru		
	Ministerstwo / Urząd ds. Młodzieży / Kuratorium Oświaty / Wojewódzki Ośrodek Metodyczny (opracowanie metod i treści dla koncepcji pedagogicznych i dokształcania dostosowanych do regionu pogranicza)	Ministerstwo / Urząd ds. Młodzieży / Kuratorium Oświaty / Wojewódzki Ośrodek Metodyczny (fachowe wsparcie odpowiedzialnych organów / dyrektorów przedszkoli podczas opracowywania koncepcji; ewaluacja)

Tab. 13: Założenia działań w sektorze przedszkolnym

Rys. 14: Palcem po mapie:
Dzieci z Przedszkola
Miejskiego nr 23 im.
Małego Tygryśka Pietrka
w Gorzowie Wlkp. podczas
odkrywania dziedzictwa
kulturowego i
przyrodniczego polsko-
niemieckiego pogranicza
(Fot. archiwum
Euroregionu)

Uwagi dotyczące wdrażania

W ramach przeprowadzonej analizy sytuacji potwierdzone zostało, w szczególności poprzez wywiady, dyskusje ekspertów i warsztaty, że pracownicy w ośrodkach przedszkolnych są często (poza realizacją regularnych zadań z zakresu opieki, wychowania i edukacji, w tym pracy koncepcyjnej i dokumentacyjnej) obciążeni ponad miarę.

Realizacja działań transgranicznych stanowi zazwyczaj dodatkowe zadanie, które wymaga dodatkowych nakładów osobowych, rzeczowych i finansowych. W celu jak najpełniejszej realizacji wyżej wymienionych założeń działań w sektorze przedszkolnym, uwzględniając uwarunkowania ramowe, przedstawione zostaną propozycje i sugestie ich praktycznej realizacji. Obejmuje to również rekomendacje dotyczące działań towarzyszących.

Zapotrzebowanie kadrowe

W 428 placówkach przedszkolnych po obu stronach pracuje już około 2.440 specjalistów w dziedzinie opieki nad dziećmi, edukacji i wychowania w wieku od 3./ 4. roku życia. W powyższym kontekście pożądane byłoby poprawienie klucza zatrudnienia w przedszkolach po obu stronach granicy. Potrzeby w zakresie dodatkowych miejsc pracy nakreślone powyżej nie mogą jednak zostać skutecznie zaspokojone w perspektywie średnioterminowej wyłącznie poprzez samo zwiększenie zatrudnienia, ponieważ pozostają bez odpowiedzi pytania o dostępność odpowiednich wykwalifikowanych pracowników i ich finansowanie.

W celu zabezpieczenia zasobów kadrowych dla realizacji działań transgranicznych należałoby zbadać, w jakim stopniu możliwy jest powrót do pracy osób, które zamieszkują w pobliżu instytucji przedszkolnych, nawet jeśli ich praca byłaby czasowo ograniczona (np. emerytowani wychowawcy lub inni specjaliści pracujący dla innych instytucji edukacyjnych) lub zatrudnienie ich jako pracowników pomocniczych (np. udział rodziców; korzystanie z wolontariatu).

W celu odciążenia wykwalifikowanych pracowników możliwe byłoby również – co jest już praktykowane na szczeblu krajowym – zatrudnianie uczniów z lokalnych szkół, np. szkół średnich, do okazjonalnej opieki lub do przekazywania treści z zakresu wiedzy o regionie lub języków dla dzieci w wieku przedszkolnym poprzez zabawę. Podobny stanowią emeryci i studenci. Analogicznie do modelu Senior Expert Service, który pośredniczy w angażowaniu seniorów jako ekspertów zarówno w kraju, jak i na świecie (SES 2018), emeryci działający w polsko-niemieckim regionie przygranicznym mogliby być również wykorzystywani do wspierania zadań opiekuńczych lub edukacyjnych. Praca studentów w przedszkolach, np. w zabawowych interakcjach z językami obcymi, mogłoby być brane pod uwagę w miejscowościach z uniwersytetami, zwłaszcza jeśli można by uznać staże w placówkach wczesnej edukacji jak praktyki studenckie.

To wsparcie ze strony osób trzecich w zakresie opieki lub edukacji nabiera większego znaczenia, gdy dochodzi do spotkań transgranicznych, a szczególnie intensywna opieka jest wymagana w przypadku pracy w mieszanych małych grupach. Pracownikom z innych instytucji należy również zaoferować możliwość uczestnictwa lub współdziałania w działaniach transgranicznych, tak aby mogli zbierać doświadczenia i sugestie do zastosowania ich własnej pracy. W kontekście wspólnych kursów doskonalenia zawodowego jest to na przykład traktowane jako „spacer edukacyjny”.

Ponadto działania transgraniczne mogą obecnie korzystać z różnych systemów dofinansowania projektów, co umożliwi pokrycie czasowo występujących wydatków osobowych (np. wsparcie specjalistyczne, nauczania języka, referenci). Finansowanie to może przybrać formę zwrotu dodatkowych kosztów bądź honorariów. W razie potrzeby można opracować odpowiednie programy wsparcia dla regionu przygranicznego na szczeblu krajowym, które będą stanowić uzupełnienie programów finansowanych przez UE.

Wychowawcy / Dzieci

Opierając się na posiadanych już kwalifikacjach i doświadczeniu personelu fachowego, jego **dokształcanie** powinno koncentrować się w szczególności na dziedzinach o wyjątkowym znaczeniu transgranicznym:

- interkulturowe uczenie się,
- nauki regionalne,
- języki obce,
- animacje językowe, metoda immersji,
- inne metody i materiały.

Aby było to jak najbardziej skuteczne i realistyczne, uwzględniając ograniczone zasoby, dostępne są programy modułowe, które mogą być realizowane w ramach działań związanych z działalnością przedszkoli lub w formie jednodniowych lub kilkudniowych kursów prowadzonych przez odpowiednich specjalistów. Celem powinno być również to, aby wszyscy specjaliści uczyli się i wykorzystywali przygotowane treści i metody nauczania w tym zakresie, a nie musieli sami wypracowywać kompleksową wiedzę i specjalistyczne umiejętności.

Rys. 15: Wspólnie doświadczyć tradycji bożonarodzeniowej w Polsce i Niemczech: Wspólne przygotowywanie dekoracji świątecznych przez dzieci z przedszkola w Lubiszynie oraz z przedszkola Kinderrabatw w Briesen (Mark) (Fot. Beata Byczkiewicz)

Byłoby korzystnym, gdyby transgranicznie obsadzone gremium ekspertów, składające się z przedstawicieli odpowiednich organów i instytucji, mogło opracować ramowe wytyczne dla rocznych szkoleń modułowych. Ostatecznie celem powinno być przekazanie wszystkim wychowawcom podstawowych, ukierunkowanych na praktyczne wdrożenie zasad postępowania i metod pracy z grupami mieszanymi. Specjaliści przeszkoleni w ten sposób mieliby za zadanie uwrażliwić **rodziców** na korzyści płynące z interakcji transgranicznych i, w razie potrzeby, zachęcić również ich do udziału w przedsięwzięciach, szczególnie w przypadku wydarzeń trwających kilka dni.

Patrząc na zwyczajowe zajęcia w palcówkach przedszkolnych, na pierwszym poziomie wdrażania można by sprawdzić, w jakim zakresie działania transgraniczne **w formie zabawowej** dają się włączyć do ich codziennego programu np. nauki języka, wiedzy o regionie i kultury kraju sąsiada. W tym zakresie korzystne byłoby również włączenie osób posługujących się językiem ojczystym, np. studentów, przynajmniej w pojedyncze dni. W odniesieniu do rodzaju języka obcego stosuje się tu podejście zorientowane na kontekst. W zależności od życzeń rodziców lub spójności oferty języków obcych w danej społeczności, oprócz niemieckiego lub polskiego można rozważyć również angielski, ukraiński, francuski lub hiszpański.

Zasadniczo w kontekście niniejszej analizy zakłada się, że komunikacja dzieci z obu stron we wczesnym dzieciństwie jest prawie niezależna od wzajemnych umiejętności językowych, że interakcje transgraniczne wspierają przede wszystkim motywację do nauki języków. Jednak umiejętności językowe, które dzieci mogły już nabyć, są utrwalane poprzez ich używanie. W celu opracowania ofert zabawowych zaleca się przetestowanie pod kątem możliwości zastosowania metod i materiałów opracowanych w innych regionach przygranicznych (np. dostosowane do wieku wielojęzyczne materiały dydaktyczne, por. LaNA 2020a) oraz nawiązanie **wymiany doświadczeń** z kolegami po fachu po obu stronach granicy. Może to być również uzupełnione **wycieczkami lub wyjazdami studyjnymi** niemieckich i polskich wychowawców i pedagogów, np. poprzez udział w konkretnych transgranicznych spotkaniach. „**Spacerdy edukacyjne**” zorganizowane w szkole w Słōnsku byłyby również odpowiednim sposobem na wczesną

edukację i nauczanie, aby umożliwić nie tylko pracownikom szkoły, ale również pracownikom np. z sąsiednich przedszkoli korzystanie z odpowiednich doświadczeń poprzez uczestnictwo w działaniach transgranicznych.

Z drugiej strony, **zwiedzanie** zabytków, muzeów, zakładów pracy, szkół zawodowych lub uczestnictwo w imprezach - w sensie pokonywania granic, poziom 2 - stanowi kolejny istotny krok w kierunku nabywania kluczowych kompetencji. Niemniej jednak, tylko wtedy, gdy **dzieci w tym samym wieku z kraju sąsiada spotykają się i współdziałają ze swoimi rówieśnikami (poziom 3)**, osiąga się większy efekt w zakresie poprawy kompetencji pożądaných w obszarze przedszkolnym. Dlatego też coroczne kilka dni spotkań dzieci z instytucji partnerskich i ich zaangażowanie poprzez zabawę w realizację wyznaczonych zadań stanowią idealną formę transgranicznych działań edukacyjnych. Szeroki wachlarz zajęć dostosowanych do wieku, stosowanych we wczesnym dzieciństwie, np. gry, sport, śpiew, taniec, muzyka, pantomima, rękodzieło, malarstwo itp. jest również całkowicie odpowiedni do pracy w grupach mieszanych. Zalecane jest, aby pracownicy przedszkoli opracowali dalsze, oferty zabaw na przyszłe spotkania w ramach spotkań lub wymiany doświadczeń, w tym uwzględnianie miejsc lub wydarzeń kulturalnych w regionie, np. muzea, imprezy, święta lub oferty specjalne (np. „Domek Małego Naukowca” lub obóz dla rzemieślników).

Dyrekcje przedszkoli / instytucje prowadzące

Biorąc pod uwagę odpowiednie **ukierunkowanie koncepcji pedagogicznych** placówek przedszkolnych, w kontekście ich aktualizacji korzystne jest zintegrowanie obszarów tematycznych interkulturowego uczenia się, języka, wiedzy o regionie, odpowiednich metod i materiałów. Podobnie jak w przypadku strony polskiej, również po stronie niemieckiej należy zbadać, w jakim stopniu cel, jakim jest podstawowa znajomość współczesnego języka obcego, może być osiągnięty w momencie przejścia dzieci do szkoły podstawowej. Ponadto udział dzieci w spotkaniach transgranicznych powinien zostać odnotowany w dokumentacji ich rozwoju.

W celu oceny powodzenia bądź ustalenia dalszych działań zaleca się przeprowadzenie **ewaluacji, której** rodzaj i zakres powinien zostać opracowany również na poziomie polsko-niemieckiego gremium ekspertów złożonego z przedstawicieli właściwych organów i instytucji.

Oprócz tej pracy koncepcyjnej kolejne zadanie polega na pozyskaniu kolejnych placówek przedszkolnej z obu stron do współpracy wykraczającej poza istniejące **partnerstwa**. Ze względu na fakt, że instytucje te są często prowadzone przez gminy, zasadne jest, aby gminy wykorzystywały w tym celu swoją dotychczasową współpracę z gminami partnerskimi w kraju sąsiada. Imprezy transgraniczne, takie jak Olimpiada Przedszkolaka, ze względu na swoją otwartą formułę na udział innych podmiotów również nadają się do nawiązywania nowych kontaktów. Ponadto transgraniczne wymiany partnerskie, szczególnie dla osób zaangażowanych w prace przedszkoli lub wyjazdy studyjne dla pracowników przedszkoli, dają możliwość poznania instytucji partnerskich. Doświadczenie pokazało, że po jednorazowym spotkaniu, kontakt musi zostać przemyślany pod względem jego przydatności i możliwości wykorzystania w codziennej pracy do wspólnych transgranicznych spotkań grup dzieci (np. Euroregion POMERANIA: współpraca pomiędzy przedszkolami w Szczecinie i Löcknitz). Skutkiem tego jest duży wysiłek organizacyjny i komunikacyjny na rzecz stopniowego rozszerzania współpracy transgranicznej na cały obszar, który podjąć muszą wszyscy zaangażowani we współpracę.

Rys. 16: Sport łączy:
Olimpiada Przedszkoli
Związku Sportowego
Powiatu Märkisch-
Oderland, Strausberg, 2017
(fot. Andreas Prinz)

Podmioty zewnętrzne

Zróznicowana struktura systemu opieki przedszkolnej po obu stronach charakteryzuje się nie tylko współpracą instytucji z podmiotami prowadzącymi i właściwymi władzami. Wykorzystuje się również zaangażowanie zewnętrznych instytucji edukacyjnych, innych organizacji pracy z dziećmi i młodzieżą, regionalnych muzeów, organizatorów imprez i przedsiębiorstw. W wielu przypadkach wzbogacają one spektrum „pozaszkolnych miejsc nauki” o swoje obiekty lub wydarzenia. W wielu przypadkach rozmaite muzea są już celem wizyt edukacyjnych, dlatego w niniejszej analizie sytuacji wybrano znaczące muzea po obu stronach Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA i poświęcono im uzupełniającą publikację. Muzea w żywy sposób przekazują treści edukacyjne poprzez swoje ekspozycje. Ponadto, często oferują także specjalne oferty dla grup dzieci polegające na rozwiązywaniu zadań twórczych lub do zapoznania się z treścią wystawy w oparciu o zabawy (np. Muzeum Lubuskie im. Jana Dekarta w Gorzowie Wlkp.: instrumenty muzyczne kiedyś i dziś ; zabawki dla dzieci kiedyś i dziś; wiedza o niebieskiej planecie; Muzeum Viadrina: wystawa specjalna o zwyczajach bożonarodzeniowych w Niemczech i Polsce). W ten sposób wiedza i umiejętności są przekazywane w sposób łatwy do zrozumienia i szczególnie trwałe. W odniesieniu do podejść transgranicznych, przedstawiciele muzeów po obu stronach nawiązali już ze sobą kontakty i obecnie wymieniają się doświadczeniami w zakresie pedagogiki muzealnej. Zadanie polega teraz na udostępnieniu lub rozwinięciu potencjalnych ofert w zakresie działalności transgranicznej. Ponadto takie oferty muzeów mogą być wykorzystane w celu dotarcia do dzieci, które nie są pod opieką placówek przedszkolnych.

Inne **instytucje edukacyjne** oraz konkretne organizacje pracy z dziećmi i młodzieżą (np. stowarzyszenia sportowe, organizacje artystyczne i kulturalne) również odgrywają kluczową rolę w tworzeniu i rozwijaniu działalności transgranicznej. Udałe przykłady, takie jak Olimpiada Przedszkolaka, pokazują, że usługi oferowane przez zewnętrzne instytucje edukacyjne mogą stanowić kompletny pakiet dla placówek przedszkolnej. Wychowawcy przedszkolni nie muszą tym samym brać na siebie trudów organizacyjnych i mogą skoncentrować się na swoich rzeczywistych zadaniach. Ważne jest, aby rozszerzać taką ofertę, a także rozwijać w formach dedykowanych okresom wakacji i zamknięcia przedszkoli. Oferty kilkudniowych zajęć transgranicznych, np. w czasie wakacji, skutecznie uzupełniałyby inne w ciągu roku, pozwalały na szczególnie intensywną interakcję między dziećmi, a także były otwarte dla dzieci, które nie są objęte zorganizowaną opieką przedszkolną. W przypadku takich ofert sensowne byłoby również skoncentrowanie ich na konkretnych grupach wiekowych i na określonych merytorycznych

priorytetach kształcenia. Oferty już istniejące w tym zakresie, np. obozy rzemieślnicze, Klub Młodego Wynalazcy, obozy muzyczne lub przyrodnicze, mogłyby być coraz częściej rozszerzane o oferty transgraniczne dla kolejnych dzieci.

Ze względu na duże obciążenie pracą i dużą liczbę zadań, które muszą być wykonywane równolegle, aby osiągnąć sformułowany na początku cel, niezbędna jest zewnętrzna koordynacja i transgraniczne wsparcie wysiłków przedszkoli i podmiotów je prowadzących. W tym celu należałoby powołać do życia transgraniczne gremium sterujące dla polsko-niemieckiego regionu przygranicznego, złożone z przedstawicieli władz (m.in. ministerstwo, urzędy do spraw młodzieży, kuratorium) odpowiedzialnych za przedszkola, zewnętrzne placówki edukacyjne oraz, w razie potrzeby, rodziców jako **platformę koordynacyjną**. Mogłoby ono wymiarować problemy, ustalać priorytety i inicjować zadania takie jak:

- Porozumienie w sprawie rodzaju i zakresu działań w obszarze dokształcania,
- Koncepcja (treści, metody, realizacja organizacyjna) programu dokształcania dla wszystkich grup pracowników w placówkach opieki przedszkolnej w Euroregionie,
- Transfer know-how lub wymiana doświadczeń z innymi regionami transgranicznymi,
- Koordynacja w zakresie włączania kształcenia interkulturowego, przekazywania wiedzy o regionalnie i nauki języków do koncepcji pedagogicznych przedszkoli,
- Profesjonalne wsparcie dla dyrektorów przedszkoli w aktualizacji ich koncepcji,
- Wsparcie instytucji w utrzymywaniu kontaktów między partnerskimi przedszkolami,
- Opracowanie strategii nawiązywania nowych kontaktów i rozwijania nowych partnerstw oraz ich wdrażanie,
- Opieka ekspercka i tworzenia ofert działań transgranicznych,
- Wsparcie organizacyjne podczas realizacji działań transgranicznych,
- Ustalenie stawek ryczałtowych dla uproszczonego rozliczania dofinansowania ze środków pomocowych dla transgranicznej działalności ośrodków przedszkolnych,
- Porozumienie w sprawie rodzaju i zakresu ewaluacji tych działań, w tym opracowanie wytycznych dotyczących dokumentacji i ewaluacji w samej placówce,
- Organizacja wyjazdów studyjnych, wymiana doświadczeń i
- Promocja na zewnątrz.

Aby utrzymać zdolność operacyjną takiej platformy koordynacyjnej ze względu na bogactwo zadań, które musi ona wykonywać, powinno się ją nieformalnie przekształcić w sieć, w której konkretne zadania są wykonywane we współpracy ze stronami trzecimi lub poprzez udzielanie im wsparcia. W tym kontekście można również wykorzystać ustanowione struktury wsparcia istniejące już na szczeblu krajowym. Najlepiej byłoby, gdyby znaczną część zaangażowania w tym zakresie można było zapewnić również poprzez projekty dofinansowane ze środków pomocowych.

Oprócz wspomnianych już możliwości finansowania, na końcu niniejszej analizy sytuacji wyjściowej przedstawiono informacje na temat dalszych możliwości do wykorzystania instrumentów finansowania.

3.2 Edukacja szkolna – szkoły podstawowe i ponadpodstawowe ogólnokształcące

---

Sytuacja wyjściowa

W systemach edukacyjnych Polski i Niemiec (Brandenburgia) edukacja obejmująca całą grupę wiekową „uczniowie” różnicowana jest na edukację ogólną i kształcenie zawodowe. W związku z tym, że do placówek nauki zawodu można z reguły uczęszczać po zakończeniu ośmioklasowej szkoły podstawowej po stronie polskiej i po dziesiątej klasie po stronie niemieckiej (patrz podrozdział 2.4), stąd też w poniższym podrozdziale obszar edukacji szkolnej po obu stronach będzie rozpatrywany przez pryzmat szkół podstawowych i ponadpodstawowych o charakterze ogólnokształcącym, który obejmuje również aspekty pozaszkolne w tej grupie wiekowej. Szkolnictwu zawodowemu z kolei poświęcony zostanie następny podrozdział. Jednakże nie można całkowicie wykluczyć nakładania się na siebie obu ścieżek edukacyjnych.

Na poziomie europejskim jednym z mierników oceny rozwoju kompetencji w edukacji szkolnej – w odniesieniu do państw członkowskich – jest odsetek 15-latków posiadających niewystarczającą wiedzę z zakresu czytania, matematyki i nauk przyrodniczych, który do 2020 roku ma wynosić mniej niż 15% (por. podrozdział 2.2; European Commission 2010). Zarówno w Polsce, jak i Niemczech wartości tego wskaźnika zostały prawie osiągnięte w 2018 r., a w Polsce został on nawet osiągnięty w zakresie czytania na poziomie 14,4% (por. European Commission 2019a). W każdym razie oba kraje osiągnęły znacznie lepsze wartości we wszystkich trzech wyznaczonych zakresach niż wynosi średnia europejska.

Dla samorządów w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA wskaźnik ten we wspomnianej wyżej formie nie jest osobno wyliczany. Transgraniczne założenia edukacyjne wpływają w sposób pośredni na poprawę tych trzech wspomnianych wyżej kompetencji fachowych. W celu scharakteryzowania sytuacji na obszarze Euroregionu należy posłużyć się tym samym priorytetowo kryterium pobytu za granicą w celach edukacyjnych oraz kryterium znajomości języków obcych (por. podrozdział 2.2; Europäische Kommission 2018e).

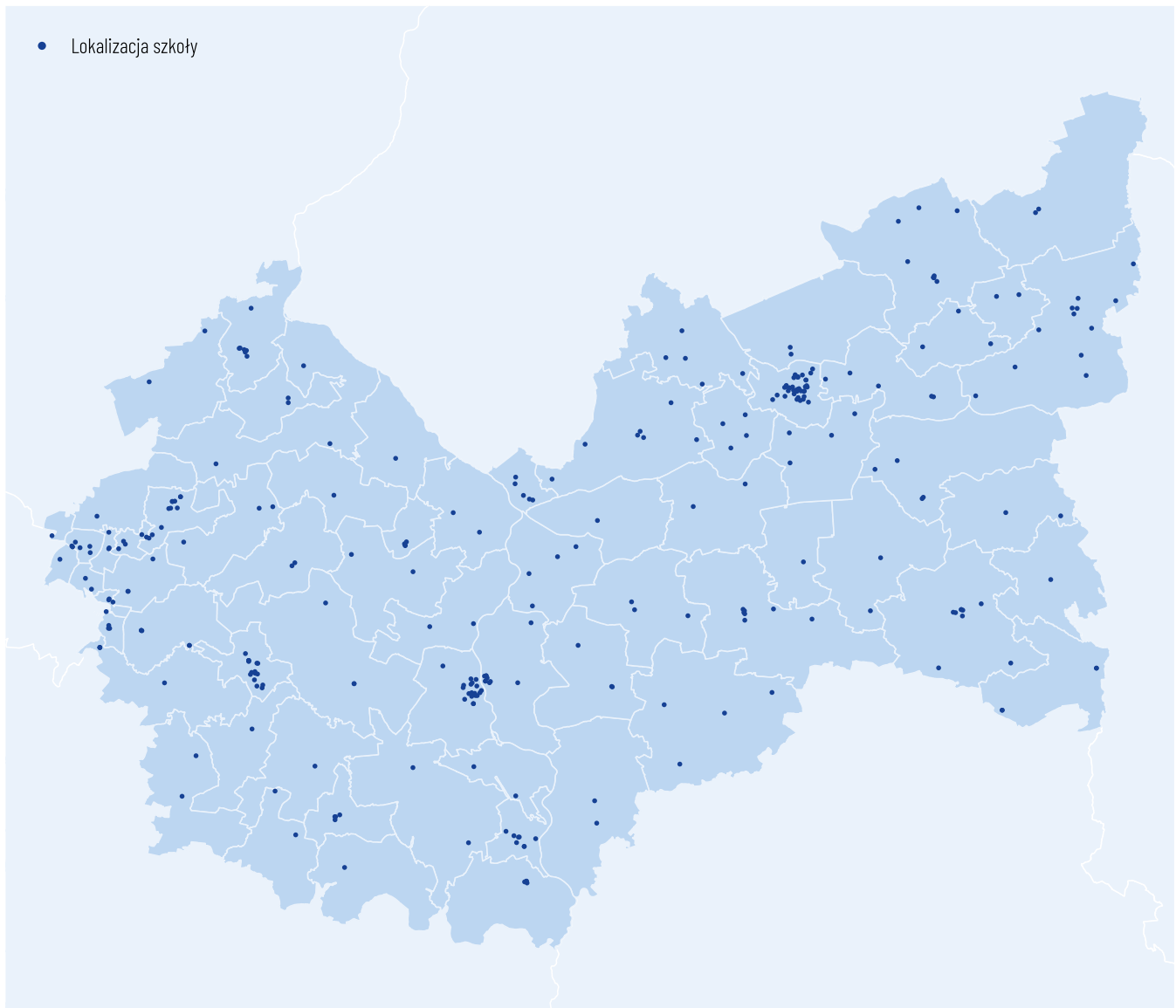
W podrozdziale 2.4 opisano system edukacji w Polsce i Niemczech (Brandenburgii). W dziedzinie edukacji szkolnej brane są pod uwagę wszystkie instytucje, które służą generalnie szkolnictwu ogólnokształcącemu i umożliwiają przejście na poziom kształcenia zawodowego lub studia wyższe (por. poniższa tabela).

rodzaj szkoły	niemiecka strona		polska strona		rodzaj szkoły
	liczba uczniów	liczba szkół	liczba szkół	liczba uczniów	
szkoły podstawowe	19.299	76	127	32.596	szkoły podstawowe
szkoły specjalne	1.828	15	9	553	szkoły podstawowe specjalne
zespoły szkół podstawowych i ponadpodstawowych	4.704	9	21	5.224	liceum ogólnokształcące
szkoły ponadpodstawowe	4.913	21	1	135	liceum sztuk plastycznych
Szkoły ponadpodstawowe z poziomem gimnazjalnym [=licealnym] (w tym 1 szkoła waldorfska)	2.258	5			
gimnazja [=licea] (w tym 3 zespoły szkół ponadpodstawowych)	9.970	20			
uniwersytety ludowe (nauka wieczorowa, Uniwersytety 3. Wieku)	145	3			
Ogółem	43.117	149	158	39.738	Ogółem

Tab. 14: Struktura szkół ogólnokształcących w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie AfS BB 2020a, RSP0 2020)

Obejmująca 307 szkół 82.855 uczniów edukacja szkolna – podstawowa i ponadpodstawowa – w obszarze edukacji formalnej stanowi największą grupę docelową w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA, która jednocześnie reprezentuje całą grupę wiekową populacji wyjściowej (stan na rok 2020).

Rys. 18: Szkoły podstawowe i ogólnokształcące szkoły ponadpodstawowe na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie AfS BB 2020a, RSPD 2020)

Ze względu na różne systemy szkolne w Polsce i w Niemczech, co skutkuje m.in. różnicami w wieku przechodzenia między poszczególnymi rodzajami szkół, oraz na różne okresy odniesienia, nie udało się ustalić w porównywalny sposób dla obu stron Euroregionu proporcji liczby uczniów do liczby nauczycieli w szkołach ogólnokształcących i zawodowych. Jeśli zestawimy całkowitą liczbę etatów nauczycieli (8.586; AfS BB 2019a+b, LubKurOs 2020) z całkowitą liczbą uczniów w szkołach ogólnokształcących i zawodowych (100.209 uczniów), to na jednego nauczyciela w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA przypada średnio 11,46. Po stronie polskiej Euroregionu wskaźnik ten jest korzystniejszy niż po jego niemieckiej stronie (na poziomie 12,5) i wynosi 10,54. W kraju związkowym Brandenburgia dla roku szkolnego 2018/2019 (MBS 2020) stwierdzono wskaźnik 13,3. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę na ogólny niedobór nauczycieli, który w nadchodzących latach jeszcze wzrośnie ze względu na zmiany demograficzne i rosnącą liczbę nauczycieli odchodzących na emeryturę. Wyznaczenie wynikającego z tego faktu zapotrzebowania na nauczycieli wykracza poza możliwości niniejszej analizy, ale ma być przedmiotem późniejszych badań.

W tym miejscu należy odnieść się do analogii w systemach edukacyjnych obu krajów, o których mowa w podrozdziale 2.4, one bowiem wskazują na możliwości rozwoju transgranicznego podejścia do kształcenia zarówno pod względem treści (w tym do poszczególnych przedmiotów, a także ponadprzedmiotowego rozwoju kompetencji), jak i organizacji (zwłaszcza elastyczności szkół w planowaniu zakresu nauczania). Konkretnym przykładem udanej współpracy obu stron w tym zakresie jest opracowany i wydany przez Polsko-Niemiecką Komisję Podręcznikową podręcznik historii „Europa – nasza historia”, którego trzeci tom wydany został w 2019 roku i który dostępny jest do nauki historii dla polskich i niemieckich szkół.

W odpowiedzi na doświadczenia z międzynarodowej pracy z młodzieżą i unijnej strategii na rzecz młodzieży, Krajowy Komitet ds. Dzieci i Młodzieży kraju związkowego Brandenburgii skonkretyzował swoje wnioski w roku 2016 w zaleceniach dotyczących działań na rzecz wspierania transgranicznej mobilności młodzieży. Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu (MBS 2016) realizuje taką strategię we współpracy z powiatami. Jednym z jej celów jest zapewnienie każdemu młodemu człowiekowi co najmniej jednego doświadczenia mobilności transgranicznej. Pod uwagę brane są również aspekty doskonalenia zawodowego dla pedagogów oraz włączenia grup społecznie nieuprzywilejowanych. W tym celu MBS kraju związkowego Brandenburgia utworzyło dla powiatów program wsparcia projektów modelowych „Transgraniczna mobilność młodzieży”.

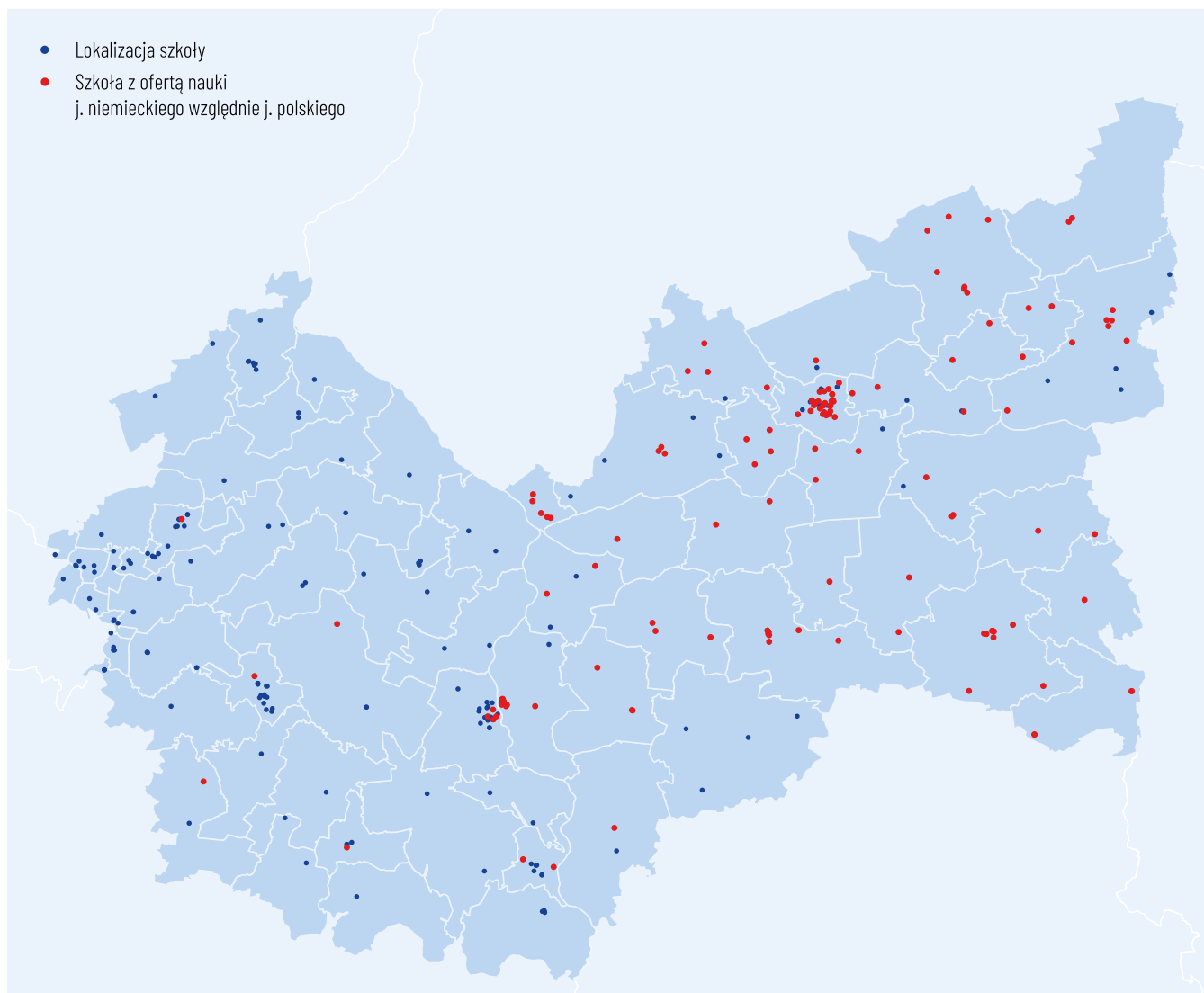
Na tle wspomnianego wyżej pożądanego po obu stronach granicy holistycznego rozwoju kompetencji i podstaw naukowych bądź strategicznych, szczególną szansę stwarzają transgraniczne podejścia edukacyjne w dziedzinie edukacji szkolnej. Oprócz edukacji formalnej w szkołach oba systemy kształcenia umożliwiają również integrację działań pozaformalnych i nieformalnych, w szczególności poprzez zaangażowanie instytucji zewnętrznych i euroregionalnych miejsc, które mogą pełnić funkcje dydaktyczne.

W ramach analizy sytuacji w wywiadach, ankietach i warsztatach pytano zarówno o czynniki wspierające, jak i ograniczające działania transgraniczne. Po obu stronach deklarowano zainteresowanie polsko-niemieckimi kontaktami i projektami w sektorze szkolnym. Jest to zauważalne zarówno na poziomie szkół oraz organów prowadzących, jak np. Kuratorium Oświaty. Oznacza to, że korzyści płynące ze współpracy transgranicznej zauważane są zarówno przez uczniów i nauczycieli, jak i organy prowadzące i instytucje nadrzędne. Jednak doskwierający brak nauczycieli po obu stronach granicy ma na to szczególnie negatywny wpływ. To, że takie działania nie są coraz częściej podejmowane, wynika głównie z tego, że prace związane z projektami – zwłaszcza w przypadku kilkudniowego pobytu za granicą – często odbywają się poza regularnymi godzinami pracy i nie są dostatecznie honorowane lub wynagradzane. Problem ten zaostrza się w przypadku zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin (przede wszystkim po stronie niemieckiej) lub niskiego poziomu wynagrodzeń (przede wszystkim po stronie polskiej). Działania transgraniczne stanowią również w sektorze szkolnym dodatkowy wysiłek, który często przekracza i tak już napięte możliwości kadrowe podmiotów w odniesieniu do kwestii organizacyjnych.

W przypadku, gdy takowe inicjatywy związane są z poniesieniem konkretnych kosztów, a do dyspozycji stoją nawet instrumenty finansowe – takie jak w bezpośrednim regionie przygranicznym INTERREG lub PNWM –, które są powszechnie dostępne a ich procedury aplikacyjne dość znane, samo napisanie i złożenie wniosku stanowi często nie lada wyzwanie. Problemy takie zgłaszane są przez organy prowadzące – w szczególności samorządy. Sygnalizują one, że ponoszone przez nie nakłady na edukację, tylko częściowo pokrywane subwencją ze strony państwa, stanowią znaczny procent ich budżetów. Ale również biurokracja, kwestie ochrony danych osobowych, ubezpieczeń, odpowiedzialności prawnej przejawiają się jako istotne przeszkody. Przykładowo nawet znalezienie przedsiębiorstwa autobusowego na przejazdy przez granicę wiąże się z dodatkowym nakładem pracy, a uczniowie szkół podstawowych w Brandenburgii nie mogą opuszczać kraju związkowego, w ramach aktywności szkolnych, do siódmej klasy szkoły bez odpowiednich pozwoleń. Ważne jest również angażowanie rodziców i pokazanie im zalet wczesnych doświadczeń interkulturowych, które można stosunkowo łatwo tutaj zdobyć, w bezpośrednim sąsiedztwie granicy. W zależności od obszaru oddziaływania szkół i związanych z tym ograniczeń czasowych w dojazdach do i ze szkoły, istnieją ograniczenia dotyczące atrakcyjności szkolnych kółek zainteresowania (np. kluby językowe, jednostronne/„poznawcze”) lub poszczególnych dni projektów w krajach sąsiednich („interakcyjne”, „współpracujące”). Wśród podmiotów prowadzących szkoły, wśród pedagogów i zewnętrznych placówek edukacyjnych istnieje duże zapotrzebowanie na informacje na temat aktualnych możliwości uzyskania dofinansowania polsko-niemieckich projektów transgranicznych.

Działalność o znaczeniu transgranicznym

Poniżej zostaną zaprezentowane przykładowe transgraniczne działania na polu edukacji szkolnej w Euroregionie PEV i innych regionach przygranicznych, które charakteryzują się nie tylko poznawaniem języków obcych („poznawcze”, jednostronne) i transgranicznymi spotkaniami uczniów („interakcyjne”, „współpracujące”), ale także wieloletnią partnerską współpracą szkół.

Rys. 19: Szkoły podstawowe i ogólnokształcące szkoły ponadpodstawowe z ofertą nauki j. polskiego bądź j. niemieckiego na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie MBS 2019a, SIO 2017)

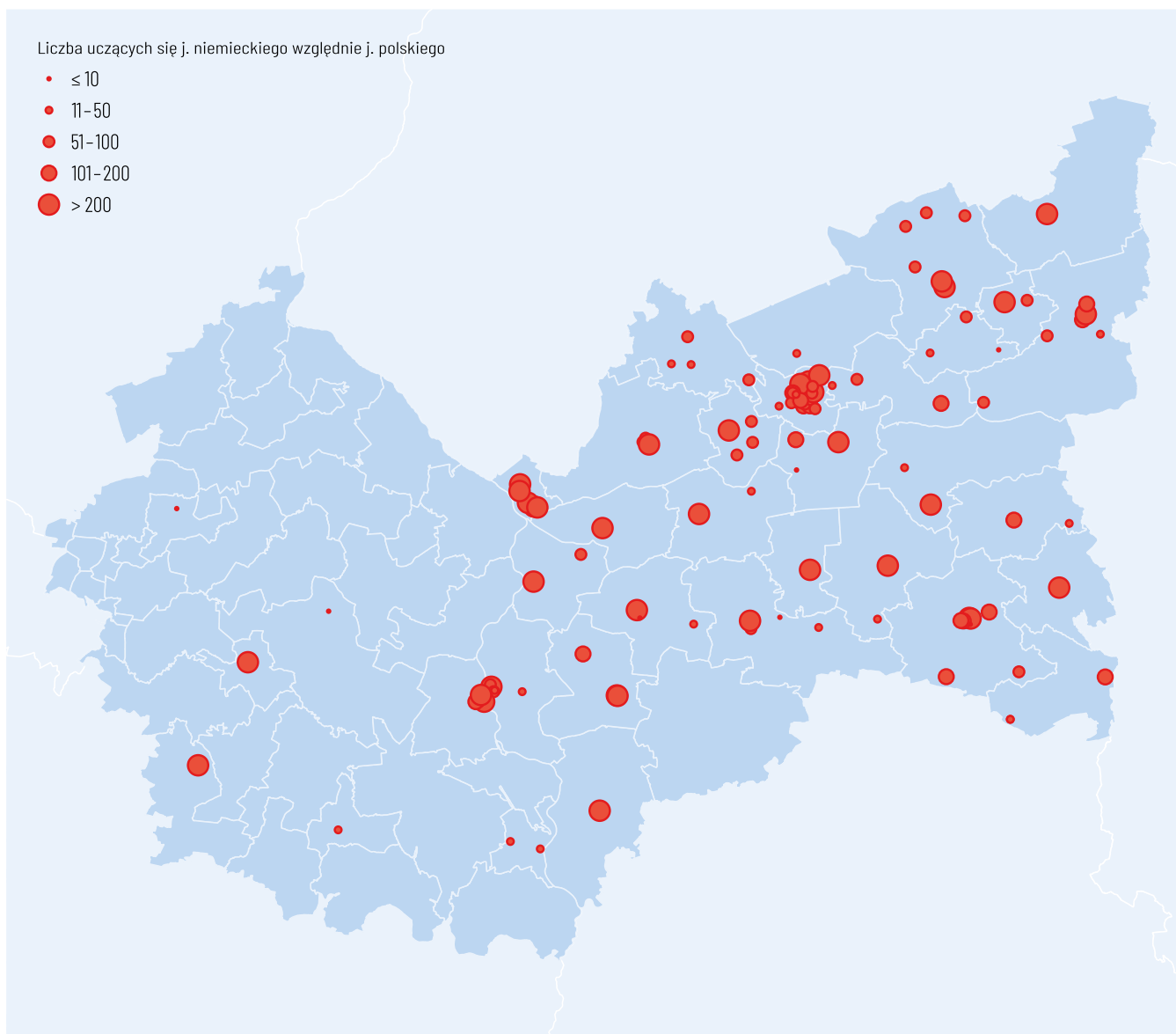
Poniższe zestawienie tabelaryczne przedstawia wybieraną przez uczniów w szkołach w Euroregionie ofertę nauczania języków obcych. Dominującym pierwszym językiem obcym po obu stronach jest angielski. W niemieckiej części Euroregionu język polski jest nauczany jako kolejny język obcy w 11 szkołach i obejmuje w sumie około 4% wszystkich uczniów, podczas gdy prawie połowa wszystkich uczniów (48%) w polskiej części Euroregionu uczy się języka niemieckiego. Ponadto, w ofercie edukacyjnej po obu stronach granicy pojawiają się języki: francuski, rosyjski i hiszpański.

język obcy	Strona niemiecka		Strona polska	
	liczba szkół	liczba uczniów	liczba szkół	liczba uczniów
niemiecki bądź polski	11	1.461	145	19.152
angielski	113	40.635	160	35.332
francuski	38	5.412	8	436
hiszpański	7	1.031	2	127
rosyjski	24	2.193	6	373
włoski	-	-	4	105
łacina	12	1.496	-	-

Tab. 15: Języki obce w szkołach kształcenia ogólnego w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne, na podstawie MBS 2019a, SIO 2017)

Powyższe dane nie zawierają (w związku z ograniczeniami dostępności danych) ani po stronie polskiej ani niemieckiej, oferty poszczególnych szkół prywatnych ani szkolnych kółek zainteresowań. Założono, że nie zmieniłyby one jednak znacząco ogólnego obrazu. Przy tej okazji należy nadmienić, że np. w Neuzelle w ramach szkolnego kółka zainteresowań j. polskiego uczy się 100 uczniów.

Z zestawienia kartograficznego (por. rys. 19) wynika, że polskie szkoły nauczające języka niemieckiego są rozmieszczone niemal równomiernie w całej polskiej części Euroregionu. W części niemieckiej oferta lekcji języka polskiego koncentruje się w mieście Frankfurt nad Odrą i rozciąga się na terenie miasta od szkoły podstawowej po szkoły ponadpodstawowe i umożliwia ciągłą naukę języka polskiego. W pozostałych 10 szkołach w gminach po stronie niemieckiej, język polski jest póki co nauczany tylko na jednym poziomie edukacji/ rodzaju szkoły.

Rys. 20: Korzystanie z oferty nauki j. polskiego bądź j. niemieckiego w szkołach kształcenia ogólnego na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie MBJS 2019a, SIO 2017).

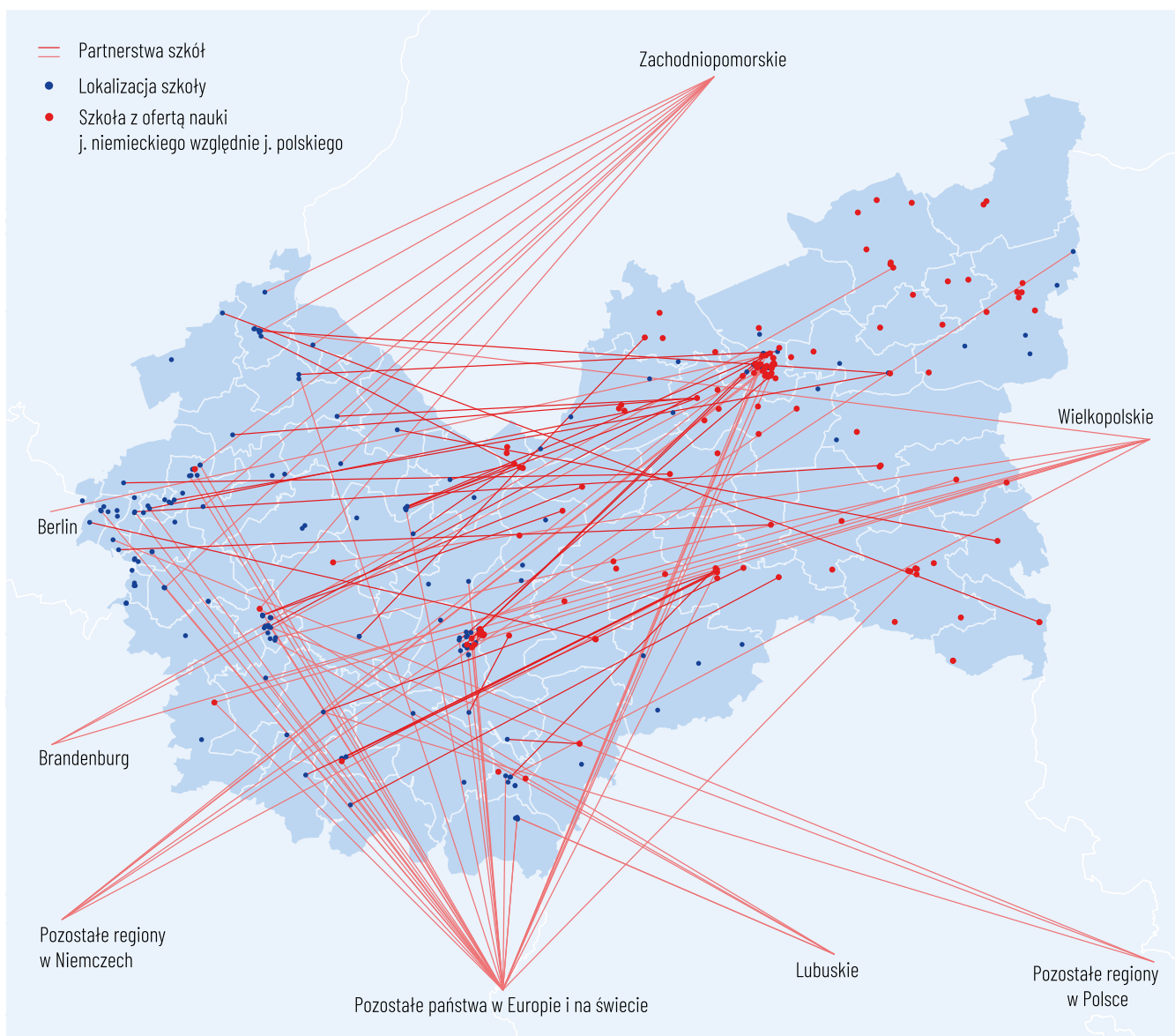
Część szkół po polskiej stronie Euroregionu podejmuje współpracę z Bundesverwaltungsamt – Zentralstelle für das Auslandsschulwesen (= Federalnym Biurem Administracyjnym – Centralą Szkół za Granicą) w zakresie certyfikacji nauczanego języka. DSD II (Deutsches Sprachdiplom II) to przeprowadzany corocznie na całym świecie egzamin państwowy oparty o standardy europejskie, potwierdzający znajomość języka niemieckiego na poziomie B2/C1 opisaną w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego. Posiadanie dyplomu DSD II umożliwia studiowanie na każdym kierunku w Niemczech, bez konieczności zdawania dodatkowego egzaminu językowego, może zwolnić z lektoratu na uczelni wyższej. Przykładem szkoły umożliwiającej uczniom przystąpienie do DSD II jest I Liceum Ogólnokształcące w Gorzowie Wielkopolskim (I LO Gorzów Wlkp. 2020).

Po stronie polskiej funkcjonuje również Państwowa Komisja do spraw Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego (PKdsPZJPJO 2020). Wśród jednostek zagranicznych uprawnionych do przeprowadzania egzaminów potwierdzających znajomość polskiego nie ma uczelni niemieckich, więc uczniowie zainteresowani pozyskaniem takiego certyfikatu muszą udać się do Polski (MNiSW 2020).

Zagadnienie ciągłości oferty nauki języka niemieckiego i j. polskiego w poszczególnych gminach od pierwszej klasy po zakończenie edukacji szkolnej nie zostało w niniejszym opracowaniu dogłębnie zbadane. Ma to być przedmiotem przyszłych analiz w trakcie tworzenia transgranicznych ofert edukacyjnych. Zakłada się, że w przypadku niemożliwości zastosowania zalecanych języka polskiego i niemieckiego, ewentualnie dopuszczano by możliwość używania do celów komunikacji także angielskiego i innych języków nauczanych po obu stronach.

Spośród 307 szkół podstawowych i ponadpodstawowych o charakterze blisko połowa z nich (131) posiada międzynarodowe partnerstwa ze szkołami w kilku krajach na całym świecie. W samym Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA istnieje 41 partnerstw pomiędzy szkołami niemieckimi i polskimi. Partnerstwo międzynarodowe 64 szkół z części niemieckiej obejmuje, oprócz szkół z Euroregionu, 26 szkół partnerskich z innych polskich województw i 42 szkoły z innych krajów europejskich, ale także z Afryki, Azji, Ameryki Południowej i Australii (MBSJS 2019). Partnerstwa międzynarodowe 67 polskich szkół wykraczają poza granice Euroregionu i obejmują również 14 kolejnych szkół w niemieckich w dalszych krajach związkowych oraz 20 szkół na całym świecie (LubKurOs 2019).

Rys. 21: Międzynarodowe partnerstwa szkół kształcenia ogólnego w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie LubKurOS 2019; MBJS 2019b)

Na obszarze Euroregionu poszczególne szkoły mają czasem kilku partnerów po drugiej jego stronie. Spośród 11 niemieckich szkół w Euroregionie, które oferują język polski, 8 posiada polską szkołę partnerską. W 32 polskich szkołach, które utrzymują kontakty z jedną lub kilkoma szkołami niemieckimi, wszystkie oferują angielski i niemiecki jako języki obce.

Tab. 16: Międzynarodowe partnerstwa szkół kształcenia ogólnego w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie LubKurOS 2019; MBJS 2019b)

	szkoły po niemieckiej stronie Euroregionu	szkoły po polskiej stronie Euroregionu
Państwa szkół partnerskich	Australia, Republika Czeska, Białoruś, Bułgaria, Wielka Brytania, Francja, Federacja Rosyjska, Republika Burundi, Litwa, Szwecja, Kolumbia, Węgry, Republika Południowej Afryki, Egipt, Oman, Chiny, Japonia, Senegal, Peru, Włochy, Dania, Hiszpania, Łotwa, Izrael	Włochy, Szwecja, Ukraina, Francja, USA, Turcja, Hiszpania, Rumunia, Portugalia, Cypr, Holandia

Te partnerstwa szkół charakteryzują się regularnymi, czasem corocznymi spotkaniami poszczególnych grup uczniów lub całych klas szkolnych w celu wzajemnego poznania się i wspólnej pracy nad projektami. Oprócz wymienionych tu partnerstw szkół, w Euroregionie odbywają się co roku liczne projekty spotkaniowe, zarówno w szkole, jak i poza nią, które są wspierane z Funduszu Małych Projektów Euroregionu ze środków UE bądź też finansowane są ramach Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży. Poniższa tabela przykładowo przedstawia liczbę uczestników takich projektów, które zostały zarejestrowane w 2018 roku w biurach Euroregionu.

Tab. 17: Projekty spotkaniowe (FMP / PNWM) na obszarze Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA w sektorze szkolnym i pozaszkolnym w roku 2018 (opracowanie własne)

rodzaj	Projekty		Uczestniczące dzieci		Ogółem
	liczba	z Niemiec	z Polski		
szkolny	31	761	1.065		1.826
pozaszkolny	56	3.076	4.701		7.777

Widocznym jest, że zarówno szkoła, jak i sektor pozaszkolny odgrywają ważną rolę po obu stronach granicy. Zewnętrzni oferenci (np. gminy, stowarzyszenia) są również aktywni poza szkołami, przygotowując projekty spotkań dla dużych grup, choćby w czasie wakacji lub weekendów. Na przykład, gmina Kłodawa oferuje rokrocznie w Lipach projekt współpracy i wypoczynku dla dzieci i młodzieży z Polski i Niemiec dla około 100 dzieci, a ponad 400 dzieci z Niemiec, Polski i innych krajów regularnie bierze udział w corocznym obozie leśnym w Briesen. W szkołach podobne projekty często odbywają się w układzie całych klas. Z wieloletnich doświadczeń kierowników projektów FMP i PNWM Euroregionu wiadomo, że liczby te tylko częściowo odzwierciedlają rzeczywiste działania. Przykładowo, wiele podmiotów realizuje projekty spotkań, zwłaszcza w pobliżu granicy, bez korzystania z dofinansowania środkami pomocowymi lub ze wsparciem z innych źródeł. Co więcej, często opisane spotkania oddziałują także na grupy niebędące ich bezpośrednimi odbiorcami, np. grupy rówieśnicze, rodziny przyjmujące do domów młodzież z wymiany czy społeczności lokalne zaangażowane w pojedyncze działania projektowe.

Rys. 22: Współpraca polsko-niemiecka w obszarze pozaszkolnym – sportowym. LKS Lubusz Słubice i Kreissportbund Markisch-Oderland (Fot. P. Boboryk)

Chociaż charakter i intensywność działań i partnerstw nie mogły być w niniejszej analizie sytuacji przedmiotem pogłębionych badań, to udało się poddać ocenie kilka przykładów. Systematyczne rozpatrywanie tego tematu będą przedmiotem dalszych analiz. W wyniku oceny zebranych danych, przeprowadzonych wywiadów i warsztatów już można było stwierdzić, że

- odległość między szkołami i bariera językowa nie wykluczają z założenia aktywności transgranicznej, np. współpraca szkół z Gorzowa Wielkopolskiego z Herfordem (500 km odległości) czy Eberswalde (ponad 100 km), jak również gminy Drezdenko z Winsen (Luhe) – ponad 500 km odległości,
- partnerstwa między szkołami i instytucjami kształcenia zawodowego działają również w okresach przejściowych między szkołą a pracą,
- zmiany systemu szkolnego lub odejście zaangażowanych osób z pracy w danej placówce niekiedy powodują trudności w utrzymaniu ciągłości współpracy.

Doskonałym przykładem działań transgranicznych jest współpraca Szkoły Podstawowej nr 2 w Słubicach z Gimnazjum im. Karla-Liebnechta (KLG) we Frankfurcie nad Odrą w ramach projektu Latarnia (KLG 2020). Już od 1992 roku niemieccy uczniowie począwszy od klasy X oraz ich polscy rówieśnicy uczą się w KLG we wspólnych klasach i na kursach, aż do matury. W roku szkolnym 2005/06 szkoły umożliwiły przygotowanie do udziału w tym projekcie uczniom od VII klasy. W obu szkołach po 24 uczniów przyjmowanych jest do VII klasy z rozszerzonym nauczaniem języka obcego. Uczniowie Ci poznają się na spotkaniach, podczas wspólnej pracy w projektach oraz wspólnej wycieczki klasowej. Później, w tym w klasie VIII, w jednym dniu szkolnym odbywają się cotygodniowe lekcje wybranych przedmiotów (matematyka, wychowanie plastyczne, muzyka, sport, informatyka), w wymianie naprzemiennej po każdej ze stron. W tym celu 12 uczniów z Polski i 12 z Niemiec tworzy grupę mieszaną, a także co dwa tygodnie zmienia miejsce nauczania, które każdorazowo określa też język nauczania. Następnie polscy uczniowie mogą zostać przyjęci w KLG do X klasy, a tym samym do projektu Latarnia. Ponadto uczniowie niemieccy mają możliwość uczęszczania w ramach wymiany przez rok do I Liceum Ogólnokształcącego w Poznaniu. Wsparcia finansowego udziela Fundacja Sanddorn. Ten przykład wyraźnie pokazuje, że sukces projektu jest wynikiem współpracy zaangażowanych dyrektorów szkół i nauczycieli, wystarczającej liczby zainteresowanych uczniów i ich rodziców, a także, że bliskość obu szkół pozwala na wręcz wzorowo wysoki stopień interakcji między zaangażowanymi uczniami.

Słubice i Frankfurt nad Odrą dążą w ramach Wspólnego Planu Działania do celowo ukierunkowanej promocji języka sąsiada. Celem finansowanego przez INTERREG projektu „Język sąsiadów w mieście bliźniaczym” jest zapewnienie 400 polskim uczniom szkół podstawowych i 360 uczniom z Frankfurtu nad Odrą możliwości dodatkowej, uzupełniającej istniejącą ofertę edukacyjną, nauki języka w 24 kółkach zainteresowań. Kursy językowe są wzbogacane udziałem we wspólnych projektach oraz spotkaniami uczniów, mającymi na celu rozwijanie umiejętności

językowych zorientowanych na zastosowanie, a tym samym zwiększenia motywacji dzieci do nauki języka sąsiada. Projekt ten przewiduje również kompleksowy program doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, który wykracza poza wiedzę i dydaktykę językową, obejmuje bowiem również interkulturowe uczenie się i zarządzanie spotkaniami. Ponadto zaangażowani mają zostać rodzice i ma powstać otwarta platforma e-learningowa. Planowane wielojęzyczne materiały dydaktyczne będą w warstwie ilustracyjnej uwzględniać szczególne cechy obu miast. Poza współpracą szkół i ich podmiotów prowadzących, w projekt będzie zaangażowana również zewnętrzna instytucja edukacyjna, która swymi kompetencjami i umiejętnościami wesprze realizację tego złożonego projektu. Dodatkowo miasto Słubice zamierza ponownie wprowadzić lekcje języka niemieckiego od I klasy szkoły podstawowej.

Zwracają uwagę również kontakty z zagranicą liceów z Gorzowa Wielkopolskiego: I Liceum Ogólnokształcącego, II Liceum Ogólnokształcącego oraz IV Liceum Ogólnokształcącego. Pośród wielu przykładów współpracy, dwie pierwsze z tych szkół są regularnymi gospodarzami międzynarodowych projektów: symulacji obrad Organizacji Narodów Zjednoczonych (I LO – PUSZMUN, II LO – POLMUN) gromadzących młodzież z wielu krajów. IV LO aktywnie uczestniczy w takich samych obradach po polskiej stronie, w Niemczech (SISMUN w Schulfarm Insel Scharfenberg). Wskazane szkoły są jedynie przykładem współpracy szkół z miast partnerskich. Należy zwrócić uwagę również na jakość tych projektów – przykładowo współpraca II Liceum im. Marii Skłodowskiej-Curie w Gorzowie Wielkopolskim ze szkołą Bernhardinum z Fürstenwalde i Bednarską Szkołą Realną z Warszawy, zaowocowała powstaniem No Borders Band – międzynarodowego zespołu muzycznego, który został laureatem konkursu Nagroda Młodzieży PNWM. Projekt został wsparty zarówno ze środków Funduszu Małych Projektów, jak i Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży.

Bezpośrednie działania transgraniczne mają miejsce również w miastach oddalonych od siebie i zwiększają zainteresowanie nauką języków obcych. Pomiędzy gminami partnerskimi Seelow i Kostrzyn nad Odrą, oddalonymi od siebie o około 20 km, zarówno w sektorze szkolnym, jak i pozaszkolnym istnieje żywy kontakt, którego efektem są nie tylko formalne, ale także nieformalne i pozaformalne oferty edukacyjne. W szkole podstawowej w Seelow jako języki obce oferowane są język rosyjski i angielski, a w szkołach Kostrzyna nad Odrą język angielski i niemiecki. Ponadto w szkole podstawowej w Seelow działa cotygodniowy klub polski, do którego uczęszcza około 10 dzieci, ale nie jest on uwzględniony w wyżej wymienionych statystykach. Uczniowie z Seelow pojechali na wspólny letni obóz wypoczynkowy do Kłodawy. Uczniowie z obu stron biorą udział w różnych turniejach sportowych w Seelow lub Kostrzynie oraz w dorocznym festiwalu sportowym w Kostrzynie nad Odrą. Uczniowie czwartej klasy co najmniej raz w roku grają razem w piłkę nożną. Obydwaj partnerzy angażują również inne regionalne podmioty, np. Muzeum Gusow-Platkow lub sąsiadujące szkoły podstawowe. Ze strony Kostrzyna nad Odrą w działania włączają się szkoły (m.in. Szkoła Podstawowa nr 2), organizacje kulturalne (Kostrzyńskie Centrum Kultury) i sportowe (np. Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji) oraz wiele innych podmiotów samorządowych i pozarządowych.

Długoletnią współpracę prowadzą również szkoły z Trzciela i Falkenberga. W ramach dofinansowanych przez PNWM spotkań rokrocznie udaje się zrealizować kilka projektów. Wzajemne poznawanie miejscowości, wspólne prace i wyjazdy w ramach aktywnego wypoczynku (np. wycieczki rowerowe, wizyty w miejscach pamięci) zaowocowały jednymi z najtrwalszych i najdłuższych w rejonie relacji.

Prowadzona od 2010 roku współpraca pomiędzy Szkołą Podstawową w Słońsku a Zespołem Szkół Katolickich Bernhardinum w Fürstenwalde (Sprewa) jest również przykładem współpracy transgranicznej w oparciu o działania kooperacyjne. Obydwaj partnerzy nie koncentrują się jedynie na doskonaleniu umiejętności językowych. Podejmują problematykę dziedzictwa historycznego obozu koncentracyjnego w Słońsku, gdzie pod koniec II wojny światowej, w nocy z 30 na 31 stycznia 1945 roku, około 800 więźniów politycznych z kilku krajów europejskich zostało rozstrzelanych przez gestapo i żołnierzy SS. Uczniowie obu szkół pod koniec stycznia biorą udział w corocznych uroczystościach upamiętniających te wydarzenia, szkoły regularnie organizują rozmowy uczniów ze świadkami tamtych wydarzeń, uczniowie polscy i niemieccy wspólnie opiekują się miejscem pamięci na cmentarzu. W organizację tej współpracy włączone jest Muzeum Martyrologii w Słońsku. Działania te prowadzą do co najmniej dwóch kilkudniowych wizyt uczniów niemieckich w Słońsku w ciągu roku, w razie potrzeby z udziałem tłumaczy. Obie szkoły doceniają tę interakcję między uczniami, ponieważ podczas wspólnego badania historii szczególnie dobrze, w sposób nieformalny, poznają swoją kulturę.

Przykładem projektu łączącego młodzież w wieku szkolnym, a organizowanego w ramach edukacji pozaszkolnej, są działania realizowane przez Fundację Animacji Kobiet: „Kultura bez granic”. Fundacja organizuje wspólny, aktywny wypoczynek dla dzieci z rodzin zastępczych z Polski i dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym z domu dziecka z Prenzlau. Na bazie wspólnych warsztatów, poznania kultur obu krajów łamane są stereotypy, a uczestnicy pozyskują doświadczenie współpracy zagranicznej.

Od 2012 roku Bildungsstätte Schloss Trebnitz w ramach projektu „Kaffee zum Glück – Interkulturelle, inklusive Juniorfirma” (Schloss Trebnitz 2020) w każdy weekend sezonu letniego daje sześciorgu niemieckim i polskim dzieciom i młodzieży możliwość prowadzenia kawiarni w sposób zrównoważony razem z uchodźcami. Dzieci, z których część jest w niekorzystnej życiowej sytuacji, są fachowo przygotowane i towarzyszą im. Biorą udział w kursach barmańskich, kwiatarskich, księgowych, piekarniczych i usługowych, uczą się zakładać firmy, określać zadania i rozdzielać je w zespole. W wyniku realizacji projektu regularnie obserwuje się, że oprócz pomocnej wiedzy i umiejętności zawodowych zorientowanych na pracę, dzieci nabywają umiejętności miękkie, takie jak autorefleksja, pewność siebie, inicjatywa, poczucie odpowiedzialności i pracy zespołowej oraz przełamują stereotypy.

Rys. 23: Kawiarnia prowadzona przez uczniów w Centrum Edukacji i Spotkań Zamek Trebnitz (Fot. Svea Landschoof 2019)

IHK-Projektgesellschaft mbH Ostbrandenburg wraz z partnerami: gminą Strzelce Krajeńskie, Zakładem Doskonalenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim, Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym, Stowarzyszeniem Lubuska Sieć Innowacji, Handwerkskammer Frankfurt (Oder) i Instytutem Kształcenia Ekonomicznego w Oldenburgu realizuje projekt dofinansowany w ramach INTERREG „Bez granic: nauka – praca – życie. Orientacja zawodowa na pograniczu polsko-niemieckim – rozwiązanie modelowe na przykładzie Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA” (MdfE 2020), który ma zaowocować nowoczesnym, systematycznym modelem transgranicznej orientacji zawodowej na przykładzie Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA. Zaangażowane podmioty postrzegają podejście transgraniczne jako wzbogacenie wysiłków krajowych i konkretny wkład w zwiększenie atrakcyjności regionu dla uczniów zawodu i pracowników. Zostaną opracowane i przetestowane instrumenty i metody, dostosowane do potrzeb uczniów, szkół, rodziców, a także euroregionalnego rynku pracy. Co więcej, zostaną one skutecznie uzupełnione wspólnymi praktycznymi, interkulturowymi działaniami uczniów i nauczycieli, w tym doszkaldaniem nauczycieli.

Podobnie jak w przypadku przedstawionej w rozdziale 3.1 „Olimpiady Przedszkoli”, również dla dzieci w wieku szkolnym można organizować wymiany na bazie współpracy sportowej. Przykładem już realizowanych takich działań jest współpraca zarówno Gminy Rzepin, jak i klubów sportowych z jej obszaru. W ramach projektów współpracowały już m.in. kluby piłkarskie z Rzepina i Kowalowa, Skate Klub Kowalów, a gmina organizowała również m.in. międzynarodowe turnieje piłki ręcznej. Inną gminą, w której dochodzi do takiej współpracy, jest Gmina Santok. Szkoła Podstawowa w Janczewie organizuje we współpracy z Gminą Ruedersdorf „Polsko-Niemiecki bieg po zdrowie”, który rokrocznie gromadzi kilkaset osób.

Wymienione powyżej przykłady współpracy są jedyne wycinkiem „best practice” projektów realizowanych w Euroregionie. Z racji ograniczenia objętości publikacji, nie jest możliwe opisanie wszystkich działań: przykładowo wieloletnich kontaktów Szkoły Podstawowej z Deszczna i Stavenhagen, współpracy kilku szkół z Gminy Sulęcín (m.in. Szkoły Podstawowej nr 2 czy Szkoły Podstawowej w Wędrzynie oraz szkoły w Tauche), Zespołu Szkół Samorządowych w Witnicy z Bertold Brecht Oberschule Seelow). Nie omówiono również szerzej włączania się szkół z Euroregionu we współpracę o charakterze szerszym niż przygraniczny – przykładowo Zespół Szkół z Cybinki jako partner UNICEFu brał udział w kilku akcjach, m.in. Akcje w których szkoła brała udział: Gwiazdka dla Afryki, Wszystkie Kolory Świata –III edycja, Pomóżmy dzieciom w Nepalu wrócić do szkoły, MALI uczniowie idą do szkoły, Prawa dziecka a problemy współczesnego świata, Po pierwsze dziecko.

Różnorodność wymienionych tu działań, które mają charakter trwały lub są realizowane punktowo poprzez projekty, a także zasób danych na ich temat nie pozwoliły na dokładniejsze zbadanie ich zakresu oddziaływania i intensywności dla euroregionu w oparciu o dane liczbowe. W odniesieniu do liczby dzieci i młodzieży, które wzięły udział w finansowanych przez PNWM i FMP projektach spotkań w szkołach i poza szkołą w 2018 roku, co najmniej 11% (9.600 z 82.000) wszystkich uczniów było zaangażowanych w działania transgraniczne.

Poniżej zaprezentowane zostaną działania transgraniczne w sektorze szkolnym z innych euroregionów, które zawierają również sugestie dotyczące działań w zakresie treści merytorycznych, organizacji lub włączenia aspektów regionalnych.

Przykładem szkolenia w zakresie umiejętności przedsiębiorczych związanych z regionalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym jest wspierany ze środków INTERREG projekt „RegionalManagement. Kompetencje i perspektywy zawodowe na polsko-saksońskim pograniczu” (Landesamt für Schule und Bildung 2020). Przy wsparciu Saksońskiej Agencji Edukacji, powiatów zgorzeleckiego, lubańskiego, bolesławieckiego i żarskiego zbudowano transgraniczną sieć współpracy gimnazjów w Görlitz, Bischofswerda, Hoyerswerda, Bolesławcu, Lubaniu, Żarach i Zgorzelcu z innymi regionalnymi instytucjami turystycznymi i kulturalnymi, co zaowocowało powstaniem Uczniowskiej Agencji Podróży. Uczniowie po obu stronach granicy poznają wspólne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, zdobywają wiedzę na temat zarządzania kulturą i turystyką poprzez wymianę uczniów i nauczycieli po obu stronach granicy, opracowują odpowiednie oferty, a następnie jako „ambasadorzy regionu” promują swoje oferty kulturalne i turystyczne w innych szkołach na obszarze pogranicza.

Inny przykład współpracy znajdziemy w Euroregionie Śląsk Cieszyński. Celem projektu „Ekoodpowiedzialni” było zwiększenie świadomości ekologicznej uczniów z gimnazjów z gminy Strumień i z Šenov a oraz ich rodziców poprzez edukację w zakresie gospodarki odpadami i wyrobieniu właściwych nawyków przy segregacji odpadów. Ważnym elementem wzmacniającym infrastrukturę pogranicza są utworzone po stronie polskiej i czeskiej ogrody doświadczałne, tzw. strefy proekologiczno-zdrowotne. Po stronie polskiej w ogrodzie powstała siłownia zewnętrzna, promująca aktywność i zdrowy tryb życia oraz odnawialne źródła energii, w której młodzież polska i czeska uczestniczyła w warsztatach edukacyjno-prozdrowotnych. Warsztaty prowadzono również dla dzieci ze szkół i przedszkoli. Uczniowie z obu szkół pracowali w grupach projektowych pod kierunkiem nauczycieli, prowadzili obserwacje, badania, a ich wyniki przedstawiali na sesjach rady miasta oraz stronach internetowych szkół. Ponadto, w trakcie realizacji projektu zostały zorganizowane tzw. dni projektowe w Strumieniu i w Šenovie, piknik ekologiczny, happening oraz dwie konferencje dla samorządowców i przedsiębiorców z terenów powiatu cieszyńskiego.

Na pograniczu polsko-czeskim, w Euroregionie Silesia istnieje aktywna współpraca Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Rzuchowie (gmina Kornowac) z Základní škola a Mateřská škola Branka u Opavy. Współpraca obu szkół podstawowych jest realizowana z powodzeniem od kilku lat. W projekcie „Polsko-czeska podróż po Europie” Partnerzy postanowili zwrócić uwagę, że w obecnych czasach szczególnego znaczenia nabiera problem edukacji i kultury oraz wskazywania ciekawych i aktywnych sposobów spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież. Projekt w swoim założeniu miał właśnie na uwadze fakt, że ważne dla każdego człowieka jest wdrażanie go od najmłodszych lat do aktywności kulturalnej i aktywnego pobudzanie do niej, na przykład poprzez czytanie literatury, zabawę w teatr, naukę języków, branie czynnego udziału w rywalizacji sportowej, słuchanie czy też odtwarzanie muzyki, udział w zabawach taneczno - ruchowych, aktywny udział w wycieczkach. Tylko nieliczni uczniowie pochodzą z małych, wiejskich miejscowości, mają możliwość bezpośredniego zwiedzania dużych ośrodków kultury takich jak Wiedeń, czy odległych krajów takich jak: Holandia i Niemcy. Dlatego też, w myśl założeń UE, w ramach projektu szkoły umożliwiły młodemu pokoleniu poznanie kultury europejskiej, jej wpływu na Polskę i Czechy, a także uświadomiły jak duży jest wkład naszych krajów w kulturę, edukację i rekreację.

W projekcie zaplanowane zostały następujące między innymi wirtualne wędrówki przez takie kraje jak:

- Austria – Działanie 2 – Polsko – czeskie spotkanie z walcem wiedeńskim
- Niemcy – Działanie 3 – Polsko – czeski teatr pacynkowy – baśnie braci Grimm
- Holandia – Działanie 4 – Sprawnościowy rajd rowerowy na pograniczu dwóch kultur

Dzięki realizacji projektu, w tym : wspólne rozmowy, zabawy, konkursy, aktywność sportowa i spędzanie czasu na powietrzu stały się realną alternatywą dla komórek, telewizji czy komputera. Wśród dzieci nawiązały się przyjaźnie, zauważono wzrost aktywności kulturalnej, społecznej i rekreacyjnej po obu stronach granicy.

Oprócz zwiększania świadomości na temat różnorodności kulturowej w Europie, kompetencje obywatelskie są również celem umocowanym na szczeblu europejskim (por. podrozdział 2.3). Projekt INTERREG „Modele przyszłości – niemiecko-duńska młodzież kształtuje przyszłość” (Hans-Werner Hansen Universität 2019) realizowany na granicy niemiecko-duńskiej stanowi wzorcowy przykład transgranicznych działań na rzecz partycypacji młodzieży. Aby osiągnąć wyznaczone cele opracowywany jest nowy format dni projektów w szkołach. Są one tradycyjnie prowadzone poprzez spotkania na miejscu i wirtualnie. Dotychczas wzięło w nich udział ponad 2800 uczniów z 29 szkół, ale opracowanie platformy wirtualnej współpracy pozwoli zaangażować kolejne szkoły. Aby zapewnić możliwość zapoznania się opinii publicznej z opracowanymi przez młodzież wizjami i aby zainicjować publiczną debatę, oprócz intensywnych działań w zakresie public relations, organizowany jest coroczny konkurs z udziałem mediów.

Wśród wielu innych działań transgranicznych należy wyróżnić nagrodę „Euregio Pupil Literature Prize” (EuregioKultur e.V. 2020), która w sposób wzorcowy łączy aspekt interaktywny z treścią nauczania (język, literatura). Euregio Moza-Ren obejmuje trójkąt państw Belgii, Holandii i Niemiec z obszarami językowymi: francuskim, holenderskim i niemieckim. W konkursie, przeprowadzanym od 2001 roku, co roku bierze udział około 400 uczniów z 25 szkół ze wszystkich trzech krajów. Uczniowie zapoznają się ze współczesnymi dziełami i ich autorami, a także wymieniają się pomysłami bezpośrednio z uczniami z kraju sąsiedniego.

Założenia działań

We wprowadzających rozdziałach nakreślono strategię i cele dla sektora edukacji, przedstawiono korzyści płynące z działań transgranicznych. Sektor edukacji szkolnej ponosi większą odpowiedzialność (niż edukacja przedszkolna) za podstawowe ukształtowanie pożądanych kompetencji. Przez to podmioty w instytucjach szkolnych i pozaszkolnych znajdują się pod dużą presją wielu stron. Mają one przekazywać dzieciom i młodzieży umiejętności motoryczne, kognitywne i społeczne. Ogromna dynamika globalizacji i przemian cyfrowych wywiera dodatkowy nacisk na zaangażowane podmioty edukacyjne. Oprócz umiejętności nabywanych w ramach konwencjonalnych szkolnych przedmiotów nauczania, np. czytania, pisania, liczenia, znajomości zagadnień z nauk przyrodniczych, coraz ważniejsze staje się odpowiednio wczesne włączanie do programów szkolnych niekiedy bardzo dynamicznych treści z przekrojowych obszarów tematycznych.

Warto wspomnieć tu o umiejętności korzystania z mediów (zob. podrozdział 2.4: Polska podstawa programowa dla etyki, języka obcego nowożytnego czy wiedzy o społeczeństwie oraz Kompetencje interdyscyplinarne, Klasy 1-10, Brandenburgia), która obejmuje nie tylko opanowanie stosunkowo szybko zmieniających się oprogramowań i sprzętu koniecznego do korzystania z nowoczesnych mediów, ale także umiejętność radzenia sobie z zalewem informacji z całego świata w sposób jak najbardziej obiektywny oraz wykształcenie zdolności do wyrażania siebie i refleksji nad skutkami swoich działań. Ponadto należy umożliwić dzieciom i młodzieży zapoznanie się również z aspektami demokracji, równego traktowania płci, edukacji kulturalnej i interkulturowej, zrównoważonej gospodarki, a także zaznajamiać z możliwościami przyszłej orientacji zawodowej. Ze względu na dostępne w instytucjach ograniczone zasoby ludzkie, materialne i czasowe, realizacja tych zadań stanowi wielkie wyzwanie. Już sam brak nauczycieli, duże obciążenia finansowe samorządów oraz kwestie dostępności infrastruktury cyfrowej (np. szerokopasmowe łącza internetowe i wyposażenie szkół i domów rodzinnych) stanowią obecnie czynniki hamujące. Istotne jest regularne rozwijanie i dofinansowywanie infrastruktury edukacyjnej, tak aby podnosić jej poziom w obszarze przygranicznym i dorównywać do światowych standardów. Działalność transgraniczna wiąże się również z dużym, dodatkowym wysiłkiem w wielu placówkach, któremu wiele instytucji przy obecnych zasobach nie jest w stanie samodzielnie podołać.

Mając na uwadze korzyści płynące z transgranicznych doświadczeń edukacyjnych oraz w interesie rozszerzenia odpowiednich działań w euroregionie, podejście obejmuje wykorzystanie transgranicznych, „współpracujących” interakcji, aby w coraz większym stopniu wdrażać cel, którym jest przekazywanie kilku, zwłaszcza interdyscyplinarnych, kompetencji. W celu wykorzystania możliwości, jakie – pomimo przeszkód – istnieją szczególnie w regionie przygranicznym, oprócz bezpośredniego wsparcia ze strony podmiotów w instytucjach, konieczny jest ukierunkowany podział zadań i współpraca ze wszystkimi uczestnikami procesów, zarówno w zakresie przygotowania, jak i realizacji działań transgranicznych.

Rys. 24: Polscy i Niemieccy uczniowie podczas Symulacji Posiedzenia Parlamentu Europejskiego we Frankfurt (Oder) – Słubicach 2019 (Fot. archiwum Euroregionu)

Jak przedstawiono powyżej, podobne cele są realizowane po obu stronach granicy. Jako przykład należy przypomnieć wizję UE dotyczącą Europejskiego Obszaru Edukacyjnego, kluczowe kompetencje określone na poziomie OECD i UE oraz odpowiadające im cele krajowe w Polsce i w Niemczech (Brandenburgii) (por. podrozdziały 2.2 i 2.3). Na tej podstawie, aby wypracować transgraniczne podejście do działań w sektorze szkolnictwa w ramach Euroregionu PRO EU-ROPAVIADRINA, sformułowano następujące cele:

- kontynuacja wcześniejszej aktywności transgranicznej,
- rozbudowa działań transgranicznych tak, aby każdy uczeń na poziomie szkoły podstawowej i średniej uczestniczył przynajmniej raz w roku (najlepiej corocznie) w interakcji transgranicznej (optymalnie kilkudniowej),
- rozbudowa działań transgranicznych i budowanie ku temu kompetencji kadry nauczycielskiej, osób odpowiedzialnych za edukację w samorządach i organach prowadzących, kuratorium i ministerstwach,
- rozwój transgranicznej działalności pozaszkolnej.

Opiera się to również na podejściu „spirali uczenia się” (por. podrozdział 2.3), które przewiduje interakcje interkulturowe w każdym wieku. Byłoby pożądanym, aby każde dziecko korzystało z takich doświadczeń interkulturowych, najlepiej każdego roku, i aby było to powtarzane we wszystkich kolejnych grupach wiekowych.

W tym kontekście, w ramach analizy sytuacji wyjściowej, zidentyfikowano podejścia do działania, które zostały przypisane do trzech poziomów (por. podrozdział 2.3). Wynikają one z inicjatyw, które zostały już z powodzeniem przeprowadzone, z doświadczeń uczestników działań transgranicznych oraz z przeniesienia odpowiednich podejść do uczenia się przez całe życie z innych grup wiekowych lub modelowych przykładów krajowych. Ze względu na różnorodność podmiotów zaangażowanych w tę działalność, podejścia do działań są wymienione odrębnie dla poszczególnych grup docelowych.

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Postrzeganie granicy (instrukcyjny)	Przekroczenie granicy (interakcyjny)	Interakcja transgraniczna (współpracujący)
Uczniowie		
Poznanie kultury i języka sąsiada w trakcie lekcji lub kolkach zainteresowań	Wycieczki na drugą stronę granicy (poznanie uczniów z kraju sąsiada, np. poprzez odwiedzenie szkoły partnerskiej, wspólne zajęcia związane ze sportem, teatrem, kulturą, historią, wspólne zwiedzanie muzeów) Korzystanie z oferty wakacyjnej	Rozpatrywanie przedłożonych zadań wspólnie z uczniami z krajów sąsiadujących w ramach jedno-/ kilkudniowych dni/ tygodni projektowych (w tematach związanych ze sportem, muzyką, tańcem, teatrem, literaturą, historią, architekturą, eksperymentami z zakresu nauk przyrodniczych /technicznych, historią) Utrzymywanie współpracy poprzez narzędzia internetowe
Nauczyciele		
Dokształcanie (w tym uczenie się interkulturowe, animacja językowa, języki, wiedza o regionie, kultura, zarządzanie spotkaniami/projektami, inne (cyfrowe, analogowe) metody i materiały) Transfer kompetencji do uczniów (w tym język, wiedza o regionie/geografia, kultura, historia) Uwrażliwianie rodziców (korzyści z transgranicznych doświadczeń edukacyjnych)	Wycieczki/wyjazdy studyjne w kraju sąsiednim (dla nauczycieli) „Spacer edukacyjny” (udział nauczycieli w spotkaniach osób trzecich) Wymiana doświadczeń (między nauczycielami z Polski i Niemiec) Wizyty/wycieczki w sąsiednim kraju (z grupą uczniów / klasą)	Opracowywanie ofert z zakresu rozwoju kompetencji wspólnie z nauczycielami z kraju sąsiedniego (na tematy związane ze sportem, muzyką, tańcem, teatrem, literaturą, architekturą, historią, rynkiem pracy, eksperymentami z zakresu nauk przyrodniczych /technicznych) Regularna realizacja spotkań i jedno-/ kilkudniowych dni/ tygodni projektowych, np. weekendowych (umożliwienie udziału rodziców)
Dyrekcje szkół / organy prowadzące		
Włączenie do programów nauczania aspektów interkulturowego uczenia się oraz nauki języków obcych (kształcenie ustawiczne, programy nauczania) Ewaluacja (działań wewnętrznych, w tym kompetencji i możliwości w zakresie interakcji transgranicznych)	Utrzymywanie kontaktu ze szkołą partnerską Poszukiwanie /pośredniczenie w nawiązywaniu nowych kontaktów (na bazie istniejących partnerstw samorządowych)	Realizacja imprez z możliwością udziału osób trzecich (np. wspólna oferta wakacyjna dla uczniów z kilku szkół partnerskich) Ewaluacja (działań transgranicznych z partnerami z krajów sąsiadujących)
Instytucje zewnętrzne		
Muzea (opracowanie interaktywnych ofert, dostosowanych do wieku) Instytucje edukacyjne, kulturalne, pozarządowe, okołobiznesowe (opracowanie kompletnych ofert dla szkoły, możliwości spędzania czasu wolnego i wakacji, np. orientacja zawodowa, Liga Lego, obóz rzemieślniczy, obóz muzyczny, obóz przyrodniczy, warsztat filmowy; wypracowanie dodatkowych zasobów, np. poprzez zaangażowanie emerytów, wolontariat)	Muzea/ instytucje edukacyjne (testowanie ofert transgranicznych w czasie zajęć szkolnych, w weekendy i podczas wakacji, np. tłumaczenie tablic informacyjnych dla eksponatów muzealnych przez grupę niemiecko-polskich uczniów)	Usieciowienie niemieckich i polskich instytucji kształcenia oraz otoczenia biznesu (ciągła realizacja ofert, poszukiwanie/ pośredniczenie w nawiązywaniu nowych kontaktów/ partnerstw; dokształcanie, wymiana doświadczeń z ekspertami Niemiec i Polski)
Instytucje nadzoru		
Ministerstwo / Kuratorium / Urząd ds. Edukacji) (Włączenie działań transgranicznych do ramowych programów nauczania, docenienie udziału w tworzeniu dokumentacji / świadectwa końcowe; Koncepcja i realizacja modułowej dalszej edukacji (specjalizacja; merytoryczna/ organizacyjna)	Ministerstwo / Kuratorium / Urząd ds. Edukacji) (Opracowanie ram orientacyjnych dotyczących metod i treści programów nauczania dostosowanych do regionu przygranicznego, w tym dni projektowych i dokształcania)	Ministerstwo / Kuratorium / Urząd ds. Edukacji) (fachowe wsparcie dla podmiotów prowadzących / dyrektorów szkół w tworzeniu programów nauczania; ewaluacja)

Tab. 18: Założenia działań w sektorze szkolnym

Uwagi dotyczące wdrażania

W kontekście analizy sytuacji potwierdzono, w szczególności poprzez przeprowadzone wywiady, dyskusje ekspertów i warsztaty, że zasoby kadrowe w szkołach są często więcej niż w pełni wykorzystywane do realizacji regularnych zadań z zakresu kształcenia i szkolenia, w tym pracy koncepcyjnej i sporządzania dokumentacji. Realizacja działań transgranicznych stanowi zazwyczaj ponadprogramowe zadanie, które wymaga dodatkowych nakładów kadrowych, rzeczowych i finansowych. W celu jak najpełniejszej realizacji wyżej wymienionych założeń działań w sektorze szkolnym, należy w tym miejscu przedstawić propozycje ich wdrażania na tle ogólnych warunków funkcjonowania. Obejmuje to również zalecenia dotyczące działań towarzyszących. Warto zauważyć tu możliwości realizacji zadań i pomysłów wykraczających ponad standardowe metody nauczania – np. poprzez realizację innowacji i eksperymentów w polskim systemie szkolnictwa, w naszym Euroregionie pod egidą Lubuskiego Kuratora Oświaty (LubKurOs 2020b).

Powyższe zalecenia nie zawierają wyszczególnionych propozycji działań dla szkół specjalnych, Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych i innych jednostek zajmujących się dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnościami, grupami wykluczonymi itd. Należy jednak podkreślić, że każde z wyżej wymienionych działań może i powinno być stosowane w takich instytucjach stosownie do możliwości podopiecznych. Projekty takie były już prowadzone – realizowały je między innymi samorządy, np. Strzelce Krajeńskie (Fundusz Małych Projektów: „Sztuką do serca – polsko-niemieckie warsztaty osób niepełnosprawnych”), Zespół Szkół Specjalnych z Gorzowa Wielkopolskiego (Fundusz Małych Projektów), Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Lipkach Wielkich (PNWM) czy Osno Lubuskie, w którym zrealizowano Polsko-Niemieckie Warsztaty Artystyczne (Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Stowarzyszeniu „Razem” w Sulęcinie i partnerzy z Werkstatt für behinderte Menschen w Fürstenwalde). Rozważyć można również, w związku ze zmieniającą się sytuacją demograficzną, specjalizowanie zagrożonych likwidacją jednostek oświatowych w instytucje wyspecjalizowane do edukacji osób zagrożonych wykluczeniem bądź z niepełnosprawnościami, w tym zajmujących się współpracą polsko-niemiecką.

Niezależnie od realizacji własnych projektów, zgodnie z politykami horyzontalnymi Unii Europejskiej, w szczególności w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, należy umożliwić im udział w każdym projekcie współfinansowanym ze środków unijnych.

Rys. 25: Wspólnie z samorządowcami i szkołami dla Edukacji w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA - materiały edukacyjne dla uczniów i szkół (Fot. archiwum Euroregionu)

Zapotrzebowanie kadrowe

W 307 placówkach szkolnych po obu stronach granicy zatrudnionych jest ponad 6.200 nauczycieli. W średniej perspektywie czasowej odnotowany na wstępie niniejszej analizy niedobór kadry nauczycielskiej może zostać zrekomensowany przez absolwentów i osoby wchodzące do zawodu spoza kręgów pedagogicznych. W celu pozyskania kadry do realizacji działań transgranicznych w krótkim okresie czasu konieczne byłoby zbadanie, analogicznie do sektora przedszkolnego, w jakim stopniu możliwe byłoby reaktywowanie specjalistów do konkretnych, czasowo ograniczonych zadań (np. emerytowani nauczyciele bądź inni specjaliści pracujący dla władz szkolnych lub innych instytucji edukacyjnych) lub dodatkowe zatrudnienie ich jako pracowników pomocniczych do wsparcia organizacyjnego (np. udział rodziców; korzystanie z wolontariatu; zaangażowanie emerytów). W celu odciążenia pedagogów możliwe byłoby również – jak to już praktykowano na szczeblu krajowym – selektywne wykorzystanie uczniów szkół średnich i studentów do nauczania wiedzy o regionalnie, języków lub innych przedmiotów na poziomie uczniów szkół podstawowych, a także do wsparcia podczas imprez integracyjnych. Analogicznie do modelu Senior Expert Service, który organizuje pozyskiwanie seniorów jako ekspertów zarówno w kraju, jak i na całym świecie (SES 2020), emeryci działający w polsko-niemieckim regionie przygranicznym mogliby być również wykorzystywani w celu wsparcia zadań opiekuńczych lub edukacyjnych. Zainteresowane gminy mogą odegrać rolę koordynatora w zapewnianiu szkołom takiego wsparcia kadrowego. W wielu przypadkach możliwe jest już korzystanie z zewnętrznych instytucji edukacyjnych (np. fundacje, izby, stowarzyszenia). W ten sposób można by również połączyć wysiłki kilku instytucji szkolnych lub nawet kilku gmin. Taka współpraca na poziomie powiatów lub nawet całego terytorium euroregionu byłaby korzystna, gdyż krąg osób potencjalnie chętnych do udzielenia wsparcia byłby większy, a pozyskanie np. studentów z uniwersytetów lub akademii byłoby łatwiejsze do zrealizowania.

Konieczność wsparcia ze strony podmiotów/ osób trzecich nabiera większego znaczenia, gdy tylko dochodzi do interakcji transgranicznych, a w przypadku pracy w grupach mieszanych wsparcie to jest szczególnie intensywne. W kontekście transgranicznym za wzór mogą służyć działania na rzecz orientacji zawodowej podejmowane już po obu stronach przez władze lokalne, izby handlowe, uczelnie i stowarzyszenia. W bezpośrednich imprezach transgranicznych należy również zaoferować możliwość udziału lub wnoszenia wkładu do takich imprez specjalistom z innych instytucji, aby dostarczyć im odpowiednich inspiracji dotyczących ich własnej pracy (zob. „spacer edukacyjny”).

Ponadto na działania transgraniczne można obecnie pozyskiwać środki z różnych systemów finansowania projektów. Pozyskanymi funduszami można pokryć przez określony czas wydatki osobowe (np. wsparcie specjalistyczne, mediacje językowe, referenci), honoraria, a także uzyskać z nich zwrot poniesionych kosztów. W razie potrzeby można również opracować odpowiednie programy wsparcia dla regionu przygranicznego na szczeblu regionalnym i krajowym, które będą stanowić uzupełnienie programów finansowanych przez UE lub PNWM.

Kadra nauczycielska/ uczniowie

Analizując posiadane kwalifikacje i doświadczenie nauczycieli, można dostrzec, że ich **dokształcanie** powinno koncentrować się w szczególności na następujących obszarach o szczególnym znaczeniu transgranicznym:

- interkulturowe uczenie się,
- animacje językowe / język,
- wiedza o regionie / kultura,
- zarządzanie projektami / spotkaniami,
- inne cyfrowe i analogowe metody i materiały,
- znajomość systemu oświaty oraz kształcenia ustawicznego,
- znajomość rynku pracy.

Korzystne byłoby opracowanie orientacyjnych ram dla corocznych modułowych kursów dokształcania przeprowadzanych równoległe do regularnych działań dokształcających za pośrednictwem euroregionalnej platformy ekspertów składającej się z właściwych urzędów i przedstawicieli instytucji. Ze względu na różnorodność (kluczowych) kompetencji, które należy wykształcić oraz dużą liczbę nauczycieli, ich specyficzne przygotowanie do nauczania określonego przedmiotu i specjalne funkcje (np. pedagogów społecznych), które mogą być odmienne w każdej szkole, to modułowe doskonalenie zawodowe powinno być zaprojektowane w sposób zróżnicowany i rozłożony w czasie – dla określonych obszarów tematycznych, wykraczając poza zdobywanie podstawowej wiedzy (np. w zakresie interkulturowego uczenia się) w rozumieniu podziału zadań. Oferta kształcenia ustawicznego powinna również obejmować **wymianę doświadczeń** z kolegami po obu stronach granicy. Może to być również uzupełnione **wycieczkami lub wyjazdami studyjnymi** niemieckich i polskich pedagogów, np. udział w konkretnych transgranicznych spotkaniach. „Spacery edukacyjne”, przykładowo zorganizowane w szkole i muzeum w Słońsku, byłyby odpowiednim sposobem na umożliwienie nie tylko pracownikom szkoły, ale również specjalistom np. z sąsiednich szkół skorzystania z odpowiednich doświadczeń, dając im szansę uczestnictwa w faktycznych działaniach transgranicznych. Możliwe jest wykorzystanie w tym celu potencjału takich miejsc, jak Międzyrzecki Rejon Umocniony Muzeum Fortyfikacji i Nietoperzy w Pniewie, Muzeum Woldenbergczyków w Dobiegniewie czy Muzeum Twierdzy Kostrzyn. Docelowo należy przekazywać nauczycielom podstawowe zasady, które mogą być zastosowane oraz rozwijanie przy poszerzaniu umiejętności organizacyjnych i technicznych niezbędnych do realizacji istotnych działań transgranicznych we wszystkich instytucjach szkolnych. Może to być uzupełnione zaangażowaniem zewnętrznych instytucji edukacyjnych z ich możliwościami lub specjalistami, np. w przypadku działań w grupach mieszanych. Nauczyciele przeszkoleni w ten sposób (np. nauczyciele – wychowawcy, dyrektorzy, pedagodzy szkolni) mieliby następnie za zadanie uwrażliwić **rodziców** na korzyści płynące z kontaktów transgranicznych i, w razie potrzeby, zachęcić ich do udziału, szczególnie w przypadku wydarzeń trwających kilka dni.

Przygotowując się do działań bezpośrednio transgranicznych, nauczyciele powinni korzystać z zakresu ramowego programu nauczania lub programu szkolnego, aby wybierać odpowiednie treści w poszczególnych przedmiotach w celu **poznawczego nauczania wiedzy o kraju sąsiada** (lub innych krajach, w zależności od partnerstwa szkół). Poza językiem można by również wziąć pod uwagę szczególne aspekty poszczególnych krajów, a także Euroregionu, np. zajmowanie się:

- literaturą pisarzy z odniesieniami regionalnymi i pochodzącymi z regionu (np. Irena Dowgiewlicz, Papusza, Theodor Fontane, Heinrich v. Kleist, Christa Wolf, Edward Dębicki),
- biologią (np. podręcznik seksuologii autorstwa Michaliny Wisłockiej (wykorzystywany już do współpracy międzynarodowej przez gminę Lubniewice); badania ekosystemów / gatunków zwierząt / roślin w oparciu o przyrodę, ochronę krajobrazu, parki narodowe i krajobrazowe, rzeki, jeziora i lasy oraz otwarte krajobrazy),
- historią regionu (np. historia osadnictwa; historia Europy w odniesieniu do krajów sąsiednich; miejsca pamięci / II wojna światowa, dziedzictwo Cystersów (m.in. Jarmark Cysterski w Bledzewie), z wykorzystaniem potencjału osób i instytucji realizujących już takie działania, jak np. Zbigniew Czarnuch z gminy Witnica, który działa we współpracy z wieloma instytucjami z obu stron Odry),
- geografiami regionu (np. liczba ludności, osadnictwo i rozwój gospodarczy, odnawialne źródła energii, krajobraz/architektura, pogoda, kartografia; gospodarka wodna Odry, Warty, Noteci czy Sprewy),
- kulturą sąsiada w tematyce nauk lingwistycznych i społecznych (np. kuchnia, teatr, muzyka, Europa na przykładzie kraju sąsiedniego, laureaci Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, fizyki),
- instytucjami rynku pracy (budowanie ścieżki kariery w oparciu o edukację sąsiada oraz zapotrzebowanie na pracowników zgodnie z charakterem regionalnego przemysłu oraz usług).

Na podstawie tych treści, wykładanych w sposób instrukcyjny/ poznawczy, można opracować interdyscyplinarne oferty na dni projektowe (trwające od jednego do kilku dni), zorganizowane wraz ze szkołami partnerskimi z kraju sąsiedniego, które służyć by miały **interakcyjnym i współpracującym** kontaktom w grupach mieszanych. W aktualnych projektach INTERREG opracowywane są już oferty w tym zakresie dotyczące orientacji zawodowej lub historii wydarzeń II wojny światowej. Multidyscyplinarne, kilkudniowe działania stworzyłyby idealne ramy dla szczególnie intensywnej współpracy uczniów niemieckich i polskich, zarówno w klasach, jak i w małych grupach. Muzea w Euroregionie, poświęcone pisarzom, historii regionu, historii II wojny światowej jako miejsca pamięci czy też nawet pogodzie, są również odpowiednimi partnerami do współpracy w tym zakresie (zob. broszura **Muzea** w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA. Przestrzeń dla transgranicznego uczenia się przez całe życie”). Przykładowo, działalność Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekerta w Gorzowie, realizującego projekty „historycznego gotowania”, jest bazą do rozszerzenia współpracy o szkoły, w tym gastronomiczne. Ponadto Euroregion charakteryzuje się licznymi miejscami pamięci, które szczególnie nadają się do ilustrowania aspektów historycznych, na przykład tych omówionych w oficjalnie dopuszczonym do użytku wydanym przez Polsko-Niemiecką Komisję Podręcznikową podręczniku do nauki historii („Europa. Nasza historia”).

Rys. 26: Wspólne doświadczenie transgranicznego dziedzictwa przyrodniczego (Fot. Naturpark Märkische Schweiz 2010)

Tak intensywna współpraca uczniów niemieckich i polskich nad wspólnymi zadaniami najlepiej odpowiada celowi, jakim jest realizowany w ten sposób rozwój kompetencji kluczowych. Idealnie byłoby, gdyby uczniowie mieli możliwość kilkukrotnego uczestniczenia w takich międzynarodowych spotkaniach. Przydatna byłaby również kontynuacja lub uzupełnienie poszczególnych zadań poprzez wirtualną współpracę niemieckich i polskich uczniów w formie grup roboczych. Odnosząc się do wymienionych już przykładów, byłoby możliwe, aby uczniowie z obu stron współpracowali ze sobą odpowiednio na poziomie klas poprzez

- trening sportowy i uczestnictwo w zawodach międzyszkolnych (np. siatkówka, piłka nożna),
- poznawanie przyrody i krajobrazu na obozach przygodowych (np. wykorzystanie potencjału edukacyjnego Parku Narodowego „Ujście Warty”, Drawieńskiego Parku Narodowego czy Ośrodka Edukacji Przyrodniczej w Pszczewie prowadzonego przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego, a także wykorzystanie potencjału Puszczy Rzepińskiej),
- opracowywanie i wystawianie sztuk teatralnych,
- po wizycie w muzeach, stworzenie wielojęzycznych etykiet na eksponaty lub materiałów dydaktycznych,
- odwiedzanie i analizowanie miejsc dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu, opracowywanie i promowanie oferty wycieczek, edukacji i rekreacji (zob. „Uczniowska Agencja Podróży”),
- pomiary produkcji energii fotowoltaicznej, porównanie ich ze zużyciem energii elektrycznej w szkole, w razie potrzeby zaprojektowanie systemu produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii, który będzie odpowiadał takiemu zużyciu.

Tego rodzaju przykładowe działania mogłyby być dalej rozbudowywane i rozszerzane na wydarzenia **pozaszkolne**. Transgraniczne interakcje w weekendy lub wspólny pobyt wakacyjny uczniów niemieckich i polskich skutecznie uzupełniałyby zajęcia szkolne i mogłyby być również rozbudowane o specjalne oferty merytoryczne, np. obóz dla rzemieślników. We współpracy z zewnętrznymi instytucjami edukacyjnymi można zaplanować kilkudniowe interakcje w taki sposób, aby treść lekcji była dostosowana i jednoznacznie zgodna z programem nauczania oraz aby pożądane umiejętności interdyscyplinarne, w szczególności umiejętności refleksyjne, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości i interkulturowego uczenia się, były szczególnie dobrze rozwijane.

Kierownictwo szkoły / organy prowadzące

Krajowe ramowe programy nauczania i oparte na nich programy szkolne stanowią kluczowy element w udostępnianiu wszystkim uczniom korzyści płynących z działań transgranicznych. W celu zapewnienia działań w szkole zaleca się, by nauczanie aspektów ponadprzedmiotowych, zwłaszcza uczenia interkulturowego, przewidziane w ramowych programach nauczania po obu stronach granicy, realizowane było poprzez bezpośrednią interakcję transgraniczną z uczniami z kraju sąsiadującego (lub z zagranicy). W szkolnych programach nauczania (w ramach możliwości adaptacji i dostosowania programu na tym szczeblu) należy w większym stopniu uwzględnić (w sposób poznawczy) w prawie wszystkich przedmiotach istotne transgraniczne obszary tematyczne, w tym naukę interkulturową, język, wiedzę o regionie, odpowiednie metody i materiały. Elastyczność przyznana szkołom po obu stronach powinna być wykorzystywana poprzez przeznaczenie każdego roku 2-3 dni projektów na działania transgraniczne. Liczba dni projektów lub częstotliwość projektów trwających kilka dni powinna być dostosowana do szkoły tak, aby każdy uczeń w ramach programu edukacyjnego mógł przynajmniej raz uczestniczyć we wspólnych, transgranicznych działaniach.

Ponadto uczestnictwo dzieci w transgranicznych interakcjach powinno znaleźć swoje odzwierciedlenie w certyfikatach. W celu oceny sukcesu działań lub uzyskania dalszych środków zaleca się przeprowadzenie ewaluacji, której rodzaj i zakres powinien być również opracowany na poziomie euroregionalnej platformy ekspertów składającej się z przedstawicieli właściwych urzędów i instytucji. Kryteriami mogą być: jakość interakcji, np. w odniesieniu do jej „poznawczego”, „interakcyjnego” lub „współpracującego” charakteru, jej zakres w odniesieniu do kompetencji ponadprzedmiotowych, a także ilościowy pomiar liczby uczniów, do których udało się dotrzeć. Następnie można wyciągnąć wnioski dotyczące wymiany doświadczeń, dokształcania, rodzaju i ukierunkowania dni projektu. Poza pracami koncepcyjnymi zadaniem jest pozyskanie kolejnych szkół z obu stron do współpracy wykraczającej poza istniejące partnerstwa. Ze względu na fakt, że instytucje te są często prowadzone przez samorzady, wskazane byłoby, aby gminy i powiaty wykorzystywały istniejącą współpracę z gminami, urzędami i powiatami partnerskimi w kraju sąsiednim oraz, począwszy od szkół z ofertą w zakresie języka niemieckiego lub polskiego, szukały potencjalnych szkół partnerskich w drugim kraju sąsiednim. W przypadku otwierania zaś nowych szkół, warto od początku wykorzystywać potencjał ich nowych pracowników, do realizacji spotkań i wymian o charakterze międzynarodowym. Przykładem takiej owej szkoły są np. Szkoła w Przytocznej, czy budowane w Gorzowie Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu. Potrzebne są jednocześnie dalsze inwestycje w infrastrukturę szkolną, aby podnosić potencjał edukacyjny Euroregionu.

Ponadto transgraniczne wymiany partnerskie, szczególnie dla osób zaangażowanych w sektor szkolny lub wyjazdy studyjne nauczycieli, oferowałyby możliwość poznania potencjalnych instytucji partnerskich. Doświadczenie pokazuje, że jednorazowy kontakt musi być przeanalizowany pod kątem przydatności i możliwości utrzymywania wspólnych kontaktów transgranicznych poprzez wzajemne wizyty w toku zwykłego funkcjonowania danej placówki (por. podrozdział 3.1). Dla sektora szkolnego oznacza to odpowiednio duży wysiłek organizacyjny i komunikacyjny na rzecz stopniowego rozszerzenia współpracy transgranicznej na cały region, co można osiągnąć poprzez współpracę wszystkich podmiotów.

Instytucje zewnętrzne

Również w sektorze szkolnym mamy do czynienia po obu stronach z różnorodnymi ramami strukturalnymi i merytorycznymi kompetencji, które w kontekście transgranicznym wymagają oprócz współpracy instytucji szkolnych z podmiotami prowadzącymi, urzędami i specjalistycznymi władzami, zaangażowania zewnętrznych podmiotów edukacyjnych. Organizacje pracujące z dziećmi i młodzieżą, regionalne muzea, organizatorzy imprez, a także przedsiębiorstwa wzbogacają spektrum „pozaszkolnych miejsc nauki” o własne obiekty i imprezy. W wielu przypadkach różne muzea są już celem wycieczek, dlatego też w wyniku analizy sytuacji wyjściowej wybrano ważne muzea po obu stronach Euroregionu PEV i poświęcono im dodatkową publikację. Muzea w żywy sposób przekazują treści edukacyjne poprzez swoje ekspozycje. Ponadto często proponują uczniom skorzystanie ze specjalnej oferty, aby mogli np. rozwiązywać zadania lub w inny w kreatywny sposób przepracować treść wystawy (np. w/w warsztaty kulinarne w Muzeum Lubuskim w Gorzowie Wlkp.; Muzeum w Międzyrzeczu: warsztaty rzemieślnicze „Co się robi z gliny / Was macht man aus Lehm/Ton?”; Muzeum Kleista we Frankfurcie nad Odrą: „Das weiße Blatt”/ Pusta kartka” na temat tego, jak Kleist wymyślał swoje teksty).

W ten sposób wiedza i umiejętności są przekazywane w sposób łatwy do zrozumienia i szczególnie trwały. W odniesieniu do podejść transgranicznych, przedstawiciele muzeów po obu stronach utrzymują już kontakty i obecnie wymieniają się doświadczeniami w zakresie edukacji muzealnej. Zadanie polega teraz na udostępnieniu lub rozwinięciu potencjalnych ofert w zakresie działalności transgranicznej. Ponadto Euroregion wskazuje na liczne obiekty dziedzictwa naturalnego i kulturowego, które powinny być jeszcze bardziej dostępne dla transgranicznej działalności w sektorze szkolnym poprzez rozszerzenie współpracy z podmiotami je prowadzącymi. Podobnie jak w przypadku szkół, należy również zadbać o rozwój i dofinansowanie niezbędnej infrastruktury.

Inne **instytucje edukacyjne** i organizacje sektorowe zaangażowane w pracę z dziećmi i młodzieżą (np. stowarzyszenia sportowe, organizacje artystyczne i kulturalne) również odgrywają kluczową rolę w tworzeniu i rozwijaniu działalności transgranicznej. Zewnętrzne instytucje edukacyjne już teraz oferują kompletny zróżnicowany pod względem treści i metodologii pakiet dla uczniów. Nauczyciele w szkołach są odciążeni w szczególności od prac organizacyjnych i mogą skoncentrować się na innych zadaniach. Oferty takie muszą być rozszerzane transgranicznie, we współpracy ze szkołami (programy nauczania), a także opracowywane na okres wakacji. Oferty kilkudniowych zajęć transgranicznych, np. podczas wakacji, skutecznie uzupełniałyby inne działania w ciągu roku, pozwalając na szczególną intensywność interakcji między uczniami. W przypadku takich ofert sensowne byłoby również skoncentrowanie ich na określonych edukacyjnych punktach centralnych dla określonych grup wiekowych. Podobne, już istniejące oferty, np. obozy rzemieślnicze, muzyczne lub przyrodnicze, mogłyby być coraz częściej rozszerzane o elementy transgraniczne. Można tu proponować również szerszą współpracę szkół z instytucjami i obiektami już zaangażowanymi w realizację spotkań międzynarodowych i powstałymi w ramach projektów europejskich, jak np. Centrum Spotkań Polsko-Niemieckich w Górzycy, oraz wspierać transgraniczną działalność poprzez instytucje takie jak planowane Centrum Wspierania Rodziny w Powiecie Gorzowskim.

Instytucje nadzoru

Ponieważ działania transgraniczne są zwykle zadaniami dodatkowymi, szczególnie ważne jest nadanie im większej wagi w ramowych programach nauczania oraz poprawienie sytuacji zasobów kadrowych szkół w zakresie takich działań, np. poprzez przypisywanie kontyngentów czasowych, wykorzystanie niepełnych etatów lub inne środki służące uhonorowaniu dodatkowej pracy często wykonywanej przez nauczycieli.

Ważnym jest również zachowanie ścisłego kontaktu pomiędzy ministerstwami, kuratoriami i władzami lokalnymi jak ich otwartość wobec dla tematyki spotkań i wymian m.in. poprzez umożliwienie wzajemnych wizyt studyjnych, włączanie przedstawicieli wymienionych jednostek w opisane wcześniej „spacery edukacyjne” i modelowe projekty.

Również w sektorze szkolnym, biorąc pod uwagę dużą liczbę zadań, które muszą być realizowane równolegle w celu osiągnięcia wyznaczonego na początku celu, niezbędna wydaje się zewnętrzna koordynacja i transgraniczne wsparcie wysiłków szkół i podmiotów prowadzących. W tym celu jako **platformę koordynacyjną** należałoby ustanowić transgraniczne gremium składające się z przedstawicieli odpowiedzialnych urzędów i organów (np. MBSJ, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kuratorium, organów prowadzących), szkół, zewnętrznych instytucji edukacyjnych, a być może także rodziców. Tutaj można wymiarować działania, ustalać priorytety i inicjować zadania. Mogą nimi być:

- koordynacja rodzaju i zakresu modułowych działań doskonalenia zawodowego,
- koncepcja (treści, metody, realizacja organizacyjna) programu doskonalenia zawodowego dla wszystkich nauczycieli w euroregionie, zróżnicowanego według podstawowych zasad i specjalizacji,
- transfer know-how lub wymiana doświadczeń z innymi regionami transgranicznymi,
- koordynacja w zakresie włączania kształcenia interkulturowego, studiów regionalnych, języka itp. do programów szkolnych,
- fachowe wsparcie dla dyrektorów szkół w aktualizacji ich programów nauczania,
- wsparcie dla instytucji w utrzymywaniu kontaktów ze szkołami partnerskimi,
- opracowanie strategii nawiązywania nowych kontaktów i rozwijania nowych partnerstw oraz ich wdrażania,

- fachowa opieka przy wypracowywaniu ofert działań transgranicznych (interakcyjne/współpracujące; jeden – kilka dni; powiązanie przedmiotów nauczania z rozwojem kompetencji),
- wsparcie organizacyjne w zakresie realizacji działań transgranicznych,
- ustalenie stawek zryczałtowanych dla uproszczonego rozliczania wsparcia finansowego działalności transgranicznej,
- porozumienie w sprawie rodzaju i zakresu ewaluacji tych działań, w tym opracowanie wytycznych dotyczących dokumentacji i oceny w samych instytucjach,
- organizacja wyjazdów studyjnych, wymiana doświadczeń i
- public relations.

Aby utrzymać zdolność takiej platformy koordynacyjnej do pracy przy dużej liczbie zadań, należy wykorzystać istniejącą współpracę i nieformalnie rozwinąć ją w sieć, w której konkretne zadania będą realizowane poprzez podział pracy lub wsparcie podmiotów trzecich. W tym kontekście możliwe jest również bazowanie na już istniejących krajowych strukturach wsparcia między gminami i regionami. Ponieważ zakres zadań i spektrum podmiotów prowadzących edukację szkolną i przedszkolną często się pokrywają, jest oczywiste, że współpraca i podział pracy powinny być zaprojektowane dla obu form kształcenia.

W idealnej sytuacji znaczna część tego zaangażowania mogłaby zostać wykorzystana również poprzez dofinansowane projekty, w ramach których można by pokryć koszty np. osobowe, koszty materiałów i podróży służbowych, koszty tłumaczeń, badania lub prace ekspertów technicznych. Obecnie można w tym celu rozważyć finansowany przez UE program współpracy INTERREG VA, z którego będzie również można korzystać w następnym okresie finansowania, rozpoczynającym się w 2021 roku, jeżeli porównywalne edukacyjne priorytety finansowania zostaną zachowane. Już teraz można przewidzieć, że Fundusze Małych Projektów, finansowane również przez te programy współpracy w Euroregionach, będą wspierać konkretne transgraniczne projekty spotkań w sektorze szkolnym i pozaszkolnym. Również PNWM dystrybuuje odpowiednie dotacje.

3.3 Kształcenie zawodowe

Sytuacja wyjściowa

W obszarze kształcenia zawodowego na poziomie europejskim można posłużyć się następującymi celami orientacyjnymi (por. podrozdział 2.2): niska wartość wskaźnika przerywania nauki (maks. 10%) i wysoka wartość wskaźnika zatrudnienia po uzyskaniu kwalifikacji zawodowych (min. 82%). W odniesieniu do kontekstu transgranicznego można wykorzystać kryteria pobytu za granicą w celach edukacyjnych (min. 6% osób w wieku od 18 do 34 lat posiadających wstępne kwalifikacje zawodowe), znajomości co najmniej dwóch europejskich języków obcych oraz świadomości różnorodności kulturowej w Europie.

Na potrzeby wspomnianych wyżej wskaźników niniejsza analiza nie mogła dostarczyć dostatecznych kluczowych informacji na temat sytuacji w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA. Jedynie w kontekście nauki języków obcych dostępne były porównywalne ze sobą dane.

W podrozdziale 2.4 opisano system edukacji w Niemczech (Brandenburgia) i w Polsce, a także przedstawiono zarys kształcenia zawodowego na obszarze Euroregionu. Po stronie polskiej do instytucji kształcenia zawodowego można uczęszczać po zakończeniu ośmioklasowej szkoły podstawowej, a po stronie niemieckiej z reguły po 10 klasie. Najbardziej kompleksowy przegląd problematyki kształcenia zawodowego w polsko-niemieckim regionie przygranicznym prezentuje portal internetowy „Eurojob.net” (IHK-Projektgesellschaft 2020a), który został stworzony przez IHK-Projektgesellschaft mbH wraz z Wojewódzkim Zakładem Doskonalenia Zawodowego. Niejednorodność i złożoność edukacji zawodowej po obu stronach granicy została zobrazowana dzięki katalogowi grup zawodowych, w którym można zapoznać się i porównać poszczególne profile zawodowe po stronie niemieckiej i polskiej oraz wybrać miejsca kształcenia. W celu scharakteryzowania sytuacji w niniejszym podrozdziale sięgnięto po wymienione w Tabeli 19 zlokalizowane na obszarze Euroregionu instytucje, które umożliwiają podstawowe kształcenie zawodowe.

rodzaj szkoły	strona niemiecka		strona polska		rodzaj szkoły
	liczba uczniów	liczba szkół	liczba szkół	liczba uczniów	
Oberstufenzentren (= Zespoły Szkół Ponadpodstawowych)	6.499	3	25	2.206	Branżowa szkoła I stopnia
Berufsschulen (= szkoły zawodowe)	786	5	26	6.835	Technikum
			20	2.212	Szkoła policealna
			8	127	Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy
			3	brak danych	Centrum Kształcenia Zawodowego
			1	brak danych	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego i praktycznego ze szkołami
suma	7.285	8	83	11.380	suma

Tab 19: Struktura szkół uczących zawodu w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA w roku szkolnym 2019/2020 (opracowanie własne; na podstawie AfS BB 2020a oraz MEN 2020)

W tych 91 szkołach zawodowych ponad 18.600 uczniów kształcona jest rozmaitych zawodach. W kontekście niejednorodności w zakresie liczby szkół należy wspomnieć, że po stronie niemieckiej można by było dodać do zestawienia kolejne placówki (jednakże nie więcej uczniów), gdyby wzięto pod uwagę oddziały wymienionych już szkół w innych lokalizacjach. Jeśli chodzi o liczbę uczniów, zakłada się, że większość z nich pochodzi z tego regionu. Jednakże wielu tzw. tutejszych uczniów korzysta z możliwości kształcenia również w innych zawodach poza regionem, dodatkowo ok. 10% uczniów (AfS BB 2018), szczególnie z sąsiednich powiatów lub krajów związkowych, z podobnych powodów przyjeżdża do szkół zawodowych w niemieckiej części Euroregionu. W roku szkolnym 2017/2018 4 polskich uczniów uczęszczało do szkoły zawodowej we Frankfurcie nad Odrą. Jeśli chodzi o stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli (średnio 11,46), można odnieść się do uwag dotyczących edukacji szkolnej (podrozdział 3.2). W zakresie kształcenia zawodowego, w przypadku praktyk zawodowych i kształcenia w „systemie dualnym”, dodatkowo funkcjonuje również nieokreślona liczba mistrzów rzemiosła lub instruktorów zawodu w przedsiębiorstwach.

Po polskiej stronie rozwój szkolnictwa zawodowego jest w dużej mierze dofinansowywany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020. Oprócz wspomnianych już projektów realizowanych pod szyldem Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) Gorzowa Wielkopolskiego, jak np. Zawodowcy 2.0, istnieje mocne wsparcie w ramach Poddziałania 8.4.1 Doskonalenie jakości kształcenia zawodowego – projekty realizowane poza formułą ZIT. W jego ramach polskie powiaty Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA – powiat słubicki, powiat gorzowski i powiat sulęciński – realizują tzw. projekty systemowe wsparcia kształcenia zawodowego. Środki te trafiają również do gmin euroregionu: m.in. gminy Dobiegniew, gminy Skwierzyna, gminy Witnica, a także podległego Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Kamieniu Małym w gminie Witnica (UMWL 2020b). Pomimo tego, że projekty te nie stwarzają bezpośrednich okazji do wymian transgranicznych, modernizacja kształcenia zawodowego w tak dużym zakresie finansowym oraz włączenie szkół w projekty są solidnym fundamentem do rozwijania działalności w kierunku wymian międzynarodowych.

W ramach analizy sytuacji w wywiadach, ankietach i podczas warsztatów pytano o czynniki zarówno wspierające, jak i hamujące działalność transgraniczną. Zainteresowanie doświadczeniem nauki za granicą występuje w odniesieniu do kształcenia zawodowego po obu stronach w różnym stopniu, w zależności od rodzaju uczonego zawodu. Nierzadko polska młodzież korzysta z oferty nauki zawodu po stronie niemieckiej, zwłaszcza w budownictwie, a czasowe staże zawodowe/ praktyki za granicą w ramach szkoleń w zawodach gastronomicznych odbywają się z dużą regularnością. W porównaniu do innych sektorów zawodowych jest to wyjątek (np. zawody handlowe, pedagogiczne, budowlane). W kontekście polsko-niemieckim dominuje forma pobytu uczniów szkół zawodowych z Polski w placówkach kształcenia po stronie niemieckiej. Staże niemieckich uczniów zawodu po stronie polskiej ograniczają się do pojedynczych przypadków (np. wizyty studyjne uczniów zawodu w zawodach ekonomicznych na zasadzie wymiany między gminami partnerskimi; praktyki lub konkursy wydajności w ramach projektów INTER-REG: służby ratownicze, budowa dróg i budownictwo kubaturowe, zawody związane z obróbką metalu / branżą elektryczną).

Jeśli chodzi o treść, kontakty takie koncentrują się na umiejętnościach językowych lub kompetencjach interkulturowych wykraczających poza wiedzę i umiejętności związane z pracą. W tym celu programy ramowe po obu stronach z kompetencjami ponadprzedmiotowymi i językami obcymi stanowią merytoryczny punkt wyjścia dla programów szkolnych. Dostępne w obu systemach edukacyjnych organizacyjne pole manewru pozwala również na transgraniczne działania i współpracę z regionalnymi placówkami kształcenia „pozaszkolnego”, analogicznymi do szkół ogólnokształcących. Dzięki długotrwałym kontaktom instytucji kształcenia zawodowego, wymiana doświadczeń pomiędzy trenerami z obu stron również odgrywa często pewną rolę w tych indywidualnych przypadkach, zakończonych kilkumiesięcznymi wspólnymi kursami językowymi.

Działania transgraniczne, również w obszarze kształcenia zawodowego, wymagają dodatkowego, szczególnie pod względem organizacyjnym, nakładu pracy. W odniesieniu do części kształcenia zawodowego odbywającego się w szkole, sytuacja jest podobna do tej w obszarze szkolnictwa ogólnego. Kształcenie i szkolenie zawodowe charakteryzuje się wyjątkową heterogenicznością i większą indywidualnością już choćby tylko ze względu na dużą liczbę specjalizacji. W odniesieniu do części kształcenia praktycznego w przedsiębiorstwach sytuacja wygląda tak, że z jednej strony nie uznaje się w pełni korzyści płynących z doświadczenia zdobytego za granicą, z drugiej strony uczniowie zawodu nie mogą być zwolnieni np. na odbycie kilkutygodniowych staży za granicą lub też integracja zagranicznych uczniów zawodu w przedsiębiorstwach nie może być prowadzona z powodu ograniczeń prawnych i organizacyjnych. Doświadczenie pokazuje również, że aby móc przygotować się do kształcenia zawodowego za granicą, zarówno rodzice, jak i uczniowie muszą być informowani o ogólnych warunkach tejże edukacji już na wczesnym etapie nauki w szkole. To ostatnie odnosi się nie tylko do wymogów językowych, ale także do funkcjonowania systemu dualnego lub kosztów utrzymania podczas pobytu za granicą.

Po obu stronach granicy istnieją różne możliwości finansowania aktywności transgranicznej. Środki unijne są regularnie wykorzystywane na takie działania w ramach programu Erasmus+, np. dla sektora młodzieży (FRSE 2020): „Młodzież w działaniu” (Jugend in Europa 2020), „Azubi mobil” (IHK Projektgesellschaft 2020b) oraz programów INTERREG. Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży (PNWM 2020) wspiera indywidualne staże i praktyki zawodowe w krajach sąsiada. Ale można do tego celu wykorzystać również inne programy krajowe, np. środki z kraju związkowego (MBSJ 2020b), i polskiego Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN 2020).

Działalność o znaczeniu transgranicznym

Poniżej przedstawiony zostanie przegląd przykładowych, już zrealizowanych działań transgranicznych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA i innych regionach przygranicznych, które obejmują naukę języków obcych (na poziomie „poznawczym”, jednostronnym), spotkania transgraniczne (na poziomie „interakcyjnym”, „współpracującym”) uczniów, a w szczególności wieloletnią współpracą szkół.

W ofercie nauki języków obcych w szkołach zawodowych w Euroregionie wśród języków wybieranych dominuje po obu stronach język angielski. W niemieckiej części Euroregionu języka polskiego jako kolejnego języka obcego uczy się w kółkach zainteresowań („AG”) w dwóch Centrach Szkół Ponadgimnazjalnych („Oberstufenzentrum”) w sumie około 6,5% wszystkich uczniów, podczas gdy w polskiej części Euroregionu języka niemieckiego uczy się 67% wszystkich uczniów. Ponadto po obu stronach uczniowie uczą się również języka francuskiego i rosyjskiego. Jednak z reguły uczniowie szkół zawodowych uczą się tylko jednego nowożytnego języka obcego, a tylko ułamek z nich uczy się drugiego europejskiego języka obcego.

język obcy	po stronie niemieckiej		po stronie polskiej	
	liczba szkół	liczba uczniów	liczba uczniów	liczba szkół
polski lub niemiecki	2	486	5.635	42
angielski	3	6.078	5.702	43
francuski	3	398	13	2
hiszpański	1	189	-	0
rosyjski	3	319	12	1

Tab 20: Języki obce w szkołach zawodowych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie MBJS 2019a; LubKurOs 2018)

Nauczanie języków w technikach i szkołach branżowych w Polsce zakłada, że podstawowym celem kształcenia w nauczaniu języków obcych nowożytnych jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym, w mowie i w piśmie. Podstawa programowa (MEN 2017) podkreśla, że „należy umożliwić tworzenie i wykorzystywanie takich zadań językowych, które będą stanowiły ilustrację przydatności języka obcego nowożytnego do realizacji własnych celów komunikacyjnych, w tym związanych z zawodem, w którym kształci się uczeń, oraz stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez uczniów własnych zainteresowań oraz pasji. Wszystkie te działania powinny docelowo służyć rozwijaniu u uczniów świadomości znaczenia języków obcych nowożytnych w różnych dziedzinach życia społecznego, w tym w pracy, również w odniesieniu do ścieżki własnej kariery zawodowej”.

Ponadto, analogicznie jak opisano to w podrozdziale 3.2, możliwa jest współpraca szkół z Federalnym Biurem Administracyjnym – Centralą Szkół za Granicą („Bundesverwaltungsamt – Zentralstelle für das Auslandsschulwesen”) w zakresie certyfikacji nauczanego języka DSD II („Deutsches Sprachdiplom II).

Nauczanie języków obcych w szkołach zawodowych w Niemczech (w Brandenburgii) koncentruje się na zagadnieniach związanych z zawodem i otwiera możliwość uzyskania dyplomu potwierdzonego certyfikatem „Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocena (GER)” do poziomu C1. Po stronie niemieckiej zawody w tym kontekście przyporządkowane są do następujących grup (KMK 2017):

- ekonomia i administracja,
- technologia i wzornictwo,
- rolnictwo, noclegi i żywienie,
- edukacja, zdrowie i opieka.

W kraju związkowym Brandenburgia istnieje możliwość certyfikacji w języku angielskim dla wszystkich grup zawodowych (MBS 2020d). Dla języka polskiego, certyfikacja na poziomie A2 jest obecnie dostępna tylko dla uczniów w grupie zawodowej „ekonomia i administracja (spedytorzy i logistycy)”.

Po stronie polskiej obszary kształcenia i szkolenia zawodowego są klasyfikowane w oparciu o sektory gospodarki w następujący sposób:

- obszar administracyjny i ekonomiczny,
- sektor budowlany,
- obszar elektryczny,
- górnictwo i hutnictwo,
- rolnictwo, leśnictwo i ochrona środowiska,
- turystyka i gastronomia,
- obszar medyczny i społeczny,
- sekcja artystyczna.

Na podstawie zidentyfikowanego korzystania z oferty językowej oczywiste jest powiązanie działań transgranicznych z grupami zawodowymi i używanie do komunikowania się uczniów poza niemieckim lub polskim również języka angielskiego.

3 Centra Szkół Ponadpodstawowych po stronie niemieckiej i 7 szkół nauczających zawodu w polskiej części Euroregionu aktywnie wykorzystują współpracę międzynarodową (MBJS 2019b; LubKurOs 2019). 9 ze szkół zawodowych zlokalizowanych na terenie samego Euroregionu współpracuje ze sobą aż w 12 partnerstwach. Ponadto istnieje 9 partnerstw z instytucjami w innych częściach Niemiec lub Polski oraz z Francji, Izraela, Japonii, Austrii, Federacji Rosyjskiej i Hiszpanii oraz z Łotwy i Litwy.

W odniesieniu do bezpośrednich działań transgranicznych przedstawione zostaną następujące przykłady:

Powiat sulęciński jest odpowiedzialny za kilka szkół zawodowych i już w 2018 roku wraz z Berufsförderungswerk Bauindustrieverbandes Berlin-Brandenburg e.V. zrealizował projekt „Dualny system kształcenia zawodowego szansą na rozwój Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA”. Podwójny system kształcenia i szkolenia zawodowego cieszy się dużym uznaniem po obu stronach, ponieważ rozbudowany element praktycznej nauki zawodu zapewnia uczniom wysoki poziom wiedzy i umiejętności możliwych do natychmiastowego wykorzystania. W ramach projektu eksperci z obu stron zapoznali się z systemem doradztwa zawodowego i kształcenia zawodowego w Niemczech i w Polsce poprzez wizyty w instytucjach kształcących, wymienili się doświadczeniami na konferencji i podsumowali wnioski w końcowej publikacji.

Rys. 27: Puchar Odrzański izb rzemieślniczych w Gorzowie Wlkp. i Frankfurcie nad Odra – Zawody fryzjerskie polskich i niemieckich uczniów zawodu (Fot: Handwerkskammer Frankfurt (Oder))

W 2018 roku Izba Rzemieślnicza we Frankfurcie nad Odrą i jej partner Izba Rzemiosła i Przedsiębiorców w Gorzowie Wlkp. zorganizowały w celu wymiany doświadczeń i transferu kompetencji w branży kosmetycznej i fryzjerskiej polsko-niemieckie forum eksperckie „Wellness 2018”. Uczestnikami byli instruktorzy zawodu, wykładowcy, pracodawcy i pracownicy branży fryzjerskiej i kosmetycznej z Niemiec i Polski, którzy pracują w działach kształcenia i doskonalenia zawodowego izb rzemieślniczych, cechów, szkół zawodowych i innych instytucji edukacyjnych. W siedmiu wydarzeniach wizyty placówek edukacyjnych po obu stronach granicy połączono z wymianą doświadczeń i warsztatami na następujące tematy:

- potrzeby, wyzwania, metody pracy,
- transgraniczna promocja edukacji i szkoleń na poziomie technicznym, językowym i interkulturowym,
- treści szkolenia, kurs, metody i kwalifikacje oraz uznawanie zawodów w kraju sąsiednim,
- pozyskiwanie do zawodów młodych ludzi jako następców,
- zapobieganie porzucaniu edukacji.

Zespołu Szkół Gastronomicznych w Gorzowie Wlkp. stale współpracuje z dwoma instytucjami niemieckimi, w tym z QualifizierungsCentrum der Wirtschaft GmbH w Eisenhüttenstadt. Kierownictwo szkoły postrzega staże i praktyki zawodowe za granicą jako decydującą podstawę udanej edukacji. Wyraża się to również w promowaniu oferty szkoły. Co roku liczba kandydatów kilkakrotnie przewyższa liczbę dostępnych miejsc, a każdy absolwent odnosi sukcesy w poszukiwaniu atrakcyjnej pracy po ukończeniu nauki. Wszyscy uczniowie korzystają z ofert wymiany transgranicznej, w trzecim roku nauki każdy praktykant kończy praktykę w hotelu krajowym lub zagranicznym. Szkoła korzysta z różnych możliwości finansowania, w szczególności z programu INTERREG. W ramach projektu INTERREG „Grenzüberschreitende Küche” / „Kuchnia Transgraniczna” zorganizowano polsko-niemieckie warsztaty dla uczniów i nauczycieli, opracowano moduły nauczania transgranicznego. Szkoła z zadowoleniem przyjmuje na swoje barki ogromny wysiłek, który wiąże się z przygotowaniem pobytu za granicą i ciągłym intensywnym wsparciem uczniów. Dostrzega potrzebę działań na rzecz rozwoju kompetencji interkulturowych i pokonania bariery językowej, a w przyszłości zwiększenia liczby certyfikatów transgranicznych.

W Gorzowie Wielkopolskim powstaje innowacyjne Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu (CE-ZiB). To największa inwestycja edukacyjna w północnej części województwa lubuskiego i jego stolicy. Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu to połączenie kluczowych funkcji służących budowaniu społeczeństwa opartego na nauce, technice, inżynierii, sztuce i matematyce (STEAM – Science, Technology, Engineering, the Arts and Mathematics), edukacji formalnej i poza formalnej, z zastrzeżeniem poszerzenia grupy odbiorców o wychowanków przedszkoli i seniorów. Sukces przedsięwzięcia będzie zależał od zdolności środowiska do współpracy, absorbowania wysokich standardów podmiotów, które włączają się w jego powstanie. Uczelnie, przedsiębiorcy, ośrodki technologiczne, ośrodki popularyzujące wiedzę, szkoły i przedszkola, w tym sąsiedzi z Niemiec, dzieląc się dobrymi praktykami, współdziałając programowo, zbudują przyszłą wysoką pozycję placówki w lokalnym środowisku. Otwarcie CEZiB planowane jest na lata 2021–22.

Rys. 28 Uczniowie zawodu z Zespołu Szkół Gastronomicznych w Gorzowie Wlkp. i z Anna-Siemens-Berufskolleg des Kreis Herford wspólnie uczą się gotowania (Fot. Iwona Stelmarczyk)

Obecnie w ramach przygotowania do przyszłej współpracy Miasto Gorzów Wielkopolski realizuje dwa projekty transgraniczne z udziałem uczniów, nauczycieli, pracodawców branż, dla których przygotowywane jest centrum, tj. automotive, transport, spedycja, logistyka, budownictwo, mechanika i stolarstwo. Transgraniczny model dualnego kształcenia zawodowego „ViVA 4.0”/ Grenzüberschreitendes Ausbildungsmodell „ViVA 4.0” – to projekt realizowany w ramach działania: Program Współpracy INTERREG VA Brandenburgia – Polska 2014-2020. Realizatorem zadania jest Miasto Gorzów Wlkp. w partnerstwie z Lubuskim Klastrem Metalowym i QualifizierungsCentrum der Wirtschaft GmbH w Eisenhüttenstadt (QCW Centrum Kształcenia Gospodarczego). Głównym celem projektu jest transfer wiedzy w celu stworzenia i wprowadzenia modelu kształcenia zawodowego „ViVA 4.0”, tak aby wesprzeć konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) działających na terenie Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA i podnieść transgraniczne umiejętności i kompetencje na rzecz uczenia się przez całe życie. Transgraniczny model dualnego kształcenia zawodowego „ViVA 4.0” to innowacyjny pilotażowy projekt wspólnego polsko-niemieckiego kształcenia dualnego poprzez włączenie MŚP z branży metalowej i elektrycznej i opracowanie modułów do celu kształcenia zawodowego w języku polskim i niemieckim, które odzwierciedlać będą zapotrzebowanie regionu Lubuskie – Brandenburgia. W ramach projektu zostanie stworzona wspólna oferta edukacyjna do celów kształcenia zawodowego i ustawicznego i w ten sposób zapewniona będzie trwała perspektywa uczenia się przez całe życie. MŚP skorzystają z wykształcenia docelowej grupy projektowej, ponieważ będzie ono odpowiadało ich zapotrzebowaniu.

Charakter i intensywność działań i partnerstw nie mogły w kontekście analizy sytuacji zostać głębiej przeanalizowane, jedynie badane jako przykłady. Systematyczne rozważania na ten temat powinny być przedmiotem dalszych analiz. Na podstawie stwierdzonych międzynarodowych partnerstw 10 szkół zawodowych szacuje się jednak, że odsetek wszystkich uczniów szkół zawodowych bezpośrednio zaangażowanych w interakcje transgraniczne (na poziomie „interakcyjnym”, „współpracującym”) wynosi mniej niż 10% rocznie (1.800 z 18.000 uczniów).

Poniżej przedstawione zostaną transgraniczne działania w obszarze szkolnictwa zawodowego z innych Euroregionów, które zawierają m.in. propozycje działań w zakresie merytoryki, organizacji lub poprzez włączenie aspektów regionalnych.

Na granicy niemiecko-duńskiej partnerzy po obu stronach pracują wspólnie w ramach projektu STaRForCE (IHK Flensburg 2020), aby zapewnić uczniom zawodu w wybranych zawodach uzyskanie niemieckich i duńskich kwalifikacji zawodowych. Wymaga to wspólnych modeli kształcenia z uczęszczaniem do szkoły zawodowej po drugiej stronie granicy. Biorąc pod uwagę podstawy prawne i struktury dydaktyczne, eksperci opracowali już modele dla następujących zawodów: sprzedawca detaliczny, hurtowy i handlu zagranicznego, technik elektronik technologii przemysłowej, pracownik wykwalifikowany w logistyce magazynowej, murarz, technik mechatronik samochodowy, kucharz i wykwalifikowany informatyk (integracja systemów). Projekt dotyczy również przygotowania uczniów do takich szkoleń, zaangażowania rodziców, doskonalenia zawodowego instruktorów nauki zawodu, a także doskonalenia zawodowego pracowników.

W trójkącie państw Niemiec – Francji – Szwajcarii od 2011 roku transgraniczne kształcenie zawodowe jest prowadzone w ramach projektów. W wyniku przeprowadzonego w euroregionie Straßburg-Ortenau w 2013 roku projektu pilotażowego Konferencja Górnego Renu zgodziła się na podpisanie Porozumienia ramowego w sprawie transgranicznego kształcenia zawodowego w Górnym Renie (ORK 2020a). Od tego czasu założenia zostały udoskonalone, uczniowie zawodu mogą ukończyć tok kształcenia teoretycznego w swoim kraju oraz część praktyczną w firmie w kraju sąsiednim. Oferta ta dostępna jest dla prawie wszystkich zawodów, ale wymaga m.in. dobrych umiejętności językowych. W przekonaniu, że „najlepszym sposobem na poszerzenie umiejętności technicznych, językowych i interkulturowych podczas szkolenia jest pobyt za granicą w celach edukacyjnych”, region Górnego Renu uruchomił również projekt „Euregio Certificate for Trainees and Vocational School Students” (ORK 2020b). W jego ramach uczniowie szkół zawodowych otrzymują możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego w krajach sąsiednich w trakcie regularnej nauki, zwykle podczas czterotygodniowego stażu, jeszcze zanim przystąpią do kształcenia na opisanych wyżej zasadach. Przedsiębiorcy doceniają ten stosunkowo niewielki krok, by doprowadzić do transgranicznej kwalifikacji uczniów zawodu za granicą.

Europass (NEC 2020a) wykracza z kolei poza ten certyfikat. Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (CEDEFOP) znormalizowało możliwości udowodnienia kwalifikacji i doświadczenia zdobytego za granicą. Dokument Europass-Mobilność oparto na kryteriach jakościowych (NEC 2020b), tak aby spełnione zostały również wymogi koncepcyjne dotyczące współpracy między instytucjami edukacyjnymi z zainteresowanych krajów w celu udowodnienia mobilności w zakresie szkoleń i studiów. W związku z tym konieczne jest udokumentowanie m.in. minimalnych wymogów dotyczących treści pobytu za granicą, przygotowania językowego (przez instytucję wysyłającą) i mentoringu (przez instytucję przyjmującą).

Założenia działań

Ze względu na rosnące powiązania transgraniczne zarówno w sferze społecznej, jak i gospodarczej, kompetencje interkulturowe stają się, obok kompetencji zawodowych zaangażowanych osób, coraz ważniejsze. W przypadku kształcenia i szkolenia zawodowego korzystne okazuje się, aby uczniowie zawodu mogli czerpać z już zdobytych w czasach przedszkolnych i szkolnych doświadczeń w zakresie mobilności. W rozdziałach wprowadzających nakreślono strategię i cele dla sektora edukacji, przedstawiono korzyści płynące z działań transgranicznych dla rozwoju kompetencji (np. umiejętności refleksji, rozwiązywania konfliktów i pracy zespołowej).

Na podstawie tych wyników sformułowano następujące cele, tak aby wypracować transgraniczne możliwości działań w zakresie kształcenia zawodowego w ramach Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA:

- Kontynuacja dotychczasowej aktywności transgranicznej.
- Rozszerzenie działalności transgranicznej tak, aby każdy uczeń zawodu uczestniczył przynajmniej raz (najlepiej co roku) w kilkudniowej interakcji transgranicznej.
- Zwiększenie do 6% odsetka uczniów szkół zawodowych, którzy odbyli co najmniej czterotygodniową praktykę zawodową za granicą.

Ponieważ powiązania dotyczą prawie wszystkich branż, ważne jest, aby włączyć odpowiednie moduły interakcji transgranicznej do wszystkich programów kształcenia zawodowego. W tym kontekście, w ramach analizy sytuacji, zidentyfikowano założenia działania, które zostały przypisane do trzech poziomów (por. podrozdział 2.3). Wynikają one z działań, które zostały już z powodzeniem przeprowadzone, z doświadczeń uczestników działań transgranicznych oraz z przeniesienie odpowiednich podejść do uczenia się przez całe życie z innych grup wiekowych lub przykładów modeli krajowych.

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Postrzeganie granicy (poznawczy)	Przekroczenie granicy (interakcyjny)	Interakcja transgraniczna (współpracujący)
Uczniowie szkół zawodowych		
<p>Poznawanie kultury i języka sąsiada w klasie lub w ramach kółek zainteresowań</p> <p>Kursy intensywne (kompetencje interkulturowe, język, wiedza o regionie, kultura)</p>	<p>Wycieczki na drugą stronę granicy (poznanie uczniów szkół zawodowych z kraju sąsiada, np. poprzez odwiedzenie szkoły partnerskiej, wspólne zajęcia związane z pracą lub sportem, kulturą, historią, nauką / techniką, zwiedzanie muzeów; udział w konkursach)</p>	<p>Wspólna praca nad projektem z uczniami zawodu z kraju sąsiedzkiego w ramach dni/tygodni projektowych trwających od jednego do kilku dni (na tematy związane z pracą i interdyscyplinarne, w tym sport, kultura, architektura, nauki przyrodnicze/technologia, historia)</p> <p>Doświadczenie nauki zawodu za granicą, trwające co najmniej 4 tygodnie</p>
Nauczyciele		
<p>Dokształcanie (w tym uczenie się interkulturowe, animacja językowa, języki, wiedza o regionie, kultura, zarządzanie spotkaniami/projektami, inne (cyfrowe, analogowe) metody i materiały)</p> <p>Transfer kompetencji do uczniów (w tym język, wiedza o regionie/geografia, kultura, historia)</p> <p>Podnoszenie świadomości rodziców (korzyści z transgranicznych doświadczeń edukacyjnych)</p>	<p>Wycieczki / wyjazdy studyjne w kraju sąsiednim (dla nauczycieli)</p> <p>„Spacer edukacyjny” (udział nauczycieli w spotkaniach osób trzecich)</p> <p>Wymiana doświadczeń (między nauczycielami Niemiec i Polski)</p> <p>Wizyty / wycieczki w sąsiednim kraju (z grupą uczniów / klasą)</p>	<p>Opracowywanie wraz z nauczycielami z kraju sąsiedniego ofert z zakresu nauki zawodu i ofert uzupełniających w zakresie rozwoju kompetencji (projekty związane z specyfiką zawodu oraz towarzyszące im oferty dotyczące sportu, kultury, nauk przyrodniczych/technicznych, historii)</p> <p>Regularna realizacja spotkań i dni/tygodni projektowych trwających od jednego do kilku dni</p> <p>Opieka mentorska nad 4-tygodniowymi pobytami gościnnymi uczniów zawodu z zagranicy</p>
Dyrekcje szkół		
<p>Włączenie do programów nauczania aspektów interkulturowego uczenia się, języków obcych i kilkudniowych pobytów za granicą (kształcenie ustawiczne, programy nauczania)</p> <p>Ewaluacja (działań wewnętrznych, w tym kompetencji i możliwości w zakresie interakcji transgranicznych)</p>	<p>Utrzymywanie kontaktu ze szkołą partnerską</p>	<p>Realizacja imprez dla uczniów szkół zawodowych (dni/ tygodnie projektowe trwające kilka dni; min. 4-tygodniowe pobyty za granicą, z możliwością udziału osób trzecich)</p> <p>Ewaluacja (działań transgranicznych z partnerami z krajów sąsiadujących)</p>
Organy prowadzące szkoły zawodowe/ instytucje zewnętrzne		
<p>Opracowywanie specyficznych dla grup zawodowych (kompletnych) ofert działań transgranicznych (np. wsparcie koncepcyjne dla szkół; rozwój dodatkowych zasobów kadrowych, np. poprzez zaangażowanie emerytów, wolontariat)</p>	<p>Tworzenie sieci niemieckich i polskich instytucji kształcenia zawodowego (rozbudowa targów / konkursów / dni otwartych dla ofert transgranicznych; wyjazdy studyjne dla pracowników wykwalifikowanych; poszukiwanie / pośredniczenie w nawiązywaniu nowych kontaktów / partnerstwa / staże)</p>	<p>Tworzenie sieci niemieckich i polskich instytucji kształcenia zawodowego (poszukiwanie / pośredniczenie w nawiązywaniu nowych kontaktów / partnerstwa; dokształcanie / wymiana doświadczeń z ekspertami z Niemiec i Polski)</p>
Instytucje nadzoru (Ministerstwo / Kuratorium / Urzędy ds. Szkolnictwa)		
<p>Włączenie działań transgranicznych do ramowych programów nauczania</p> <p>Koncepcja i realizacja modułów dalszej edukacji (specjalizacja; merytoryczna/ organizacyjna)</p>	<p>Opracowanie ram orientacyjnych dotyczących metod i treści programów nauczania dostosowanych do regionu przygranicznego, w tym dni projektowych i dokształcania.</p> <p>Przygotowanie możliwości uczestniczenia przedstawicieli władz w projektach, wizyt studyjnych w kraju sąsiada</p>	<p>Profesjonalne wsparcie dla dyrektorów szkół w tworzeniu programów nauczania; docenienie udziału w tworzeniu dokumentacji wyników / sprawozdaniach końcowych / certyfikatach za co najmniej 4 tygodnie nauki za granicą; określenie kryteriów uznawania; ewaluacja</p>

Tab.21: Założenia działania w zakresie szkolnictwa zawodowego

Uwagi dotyczące wdrażania

W ramach analizy sytuacji potwierdzone zostało, w szczególności poprzez wywiady, dyskusje ekspertów i warsztaty, że realizacja działań transgranicznych w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego jest dobrowolnym, dodatkowym zadaniem, które wymaga dodatkowych nakładów osobowych, rzeczowych i finansowych. W celu realizacji powyższych założeń działań w kategoriach możliwe całoobszarowych, należy w tym miejscu przedstawić sugestie dotyczące ich realizacji na tle uwarunkowań ramowych. Obejmuje to również rekomendacje dotyczące działań towarzyszących.

Nauczyciele / uczniowie szkół zawodowych

Aby umożliwić wszystkim uczniom szkół zawodowych skuteczne zdobywanie doświadczeń za granicą, konieczne jest podjęcie działań w kilku obszarach jednocześnie. W odniesieniu do nauczycieli i uczniów zawodu, nacisk kładzie się na kwalifikacje i motywacje. Opierając się na istniejących kwalifikacjach i doświadczeniu nauczycieli, ich **doskonalenie zawodowe** powinno koncentrować się w szczególności na następujących dziedzinach, które są szczególnie istotne w kontekście transgranicznym:

- interkulturowe uczenie się,
- animacje językowe / język,
- wiedza o regionie / kultura,
- zarządzanie projektami / spotkaniami,
- inne cyfrowe i analogowe metody i materiały,
- znajomości systemu oświaty oraz kształcenia ustawicznego,
- znajomości rynku pracy.

Z uwagi na wysokie wymagania w poszczególnych obszarach tematycznych związanych z danym zawodem, te ponadprzedmiotowe aspekty powinny być włączone do regularnego doskonalenia zawodowego w taki sposób, aby nauczyciele byli w stanie przekazać uczniom zawodu (i ich rodzicom) korzyści płynące z transgranicznych doświadczeń edukacyjnych, zwiększając ich motywację do uczestnictwa w takich działaniach. Korzystnym byłoby opracowanie ram orientacyjnych dla rocznych modułowych kursów doskonalenia zawodowego równoległe z regularnymi działaniami w zakresie doskonalenia zawodowego za pośrednictwem euroregionalnej platformy składającej się z ekspertów z właściwych organów i przedstawicieli instytucji edukacyjnych.

Możliwości dalszego kształcenia powinny również obejmować **wymianę doświadczeń** z kolegami po fachu po obu stronach granicy. Można to uzupełnić **wycieczkami lub wyjazdami studyjnymi** ekspertów niemieckich i polskich, np. poprzez udział w konkretnych transgranicznych spotkaniach (patrz również „spacery edukacyjne”, podrozdział 3.2). Ostatecznie celem powinno być przekazanie nauczycielom podstawowych zasad w sposób zorientowany na ich zastosowanie oraz rozwijanie lub poszerzanie umiejętności organizacyjnych i specjalistycznych niezbędnych do realizacji działań transgranicznych we wszystkich instytucjach szkolnych.

Rys. 29: Erasmusday 2018 – polscy i niemieccy uczniowie zawodu próbują się w pracy zespołowej (Foto: archiwum Euroregionu)

Przygotowując się do działań bezpośrednio transgranicznych, nauczyciele powinni móc korzystać z pola manewru w szkolnych programach nauczania, aby podczas nauczania stosownych przedmiotów szkolnych wykorzystywać odpowiednie treści w celu **poznawczego przekazywania wiedzy o kraju sąsiada** (lub innych krajach odpowiedniego partnerstwa szkół). Poza aspektami związanymi z językiem obcym i specyfiką zawodu, można również uwzględniać szczególne cechy poszczególnych krajów, a także Euroregionu (np. dotyczące historii, geografii lub kultury sąsiada; por. szczegóły w podrozdziale 3.2).

Na podstawie tej wiedzy, która może być przekazywana w sposób poznawczy, można – wraz ze szkołami partnerskimi z kraju sąsiada – opracować interdyscyplinarne oferty na jedno-/kilkudniowe dni projektowe, które służyć miałyby **interakcyjnym i współpracującym** działaniom w grupach mieszanych. Interakcja w czasie wolnym, w kontekście sportu, gier lub wydarzeń kulturalnych, przyczyniłaby się również do rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych w sposób nieformalny podczas kilkudniowych dni projektowych. Ponieważ język angielski jako język obcy dominuje po obu stronach, rekomenduje się używanie go jako środka komunikacji, w przypadku braku możliwości wykorzystywania języka polskiego i niemieckiego. Wielodyscyplinarne i wielodniowe podejście oferuje idealne ramy dla szczególnie intensywnej współpracy uczniów polskich i niemieckich, zarówno jako cała klasa, jak i w małych grupach. Pożądanym celem tych działań jest zapewnienie wszystkim uczniom szkół zawodowych możliwości korzystania z takich doświadczeń w nauce. Treści merytoryczne byłyby dopasowywane do składu grup, i mogłyby nawiązywać do wyżej wymienionych grup zawodowych, które są podobne pod względem ukierunkowania przedmiotowego.

Oprócz opisanych tu działań pomiędzy uczniami szkół zawodowych należałoby opracować moduły indywidualnych **praktyk** zawodowych, które uwzględniałyby minimum 4-tygodniową praktyczną część kształcenia za granicą (np. w przedsiębiorstwach lub w szkole zawodowej). Ta forma związana jest jednak z dużym wysiłkiem merytorycznym i organizacyjnym i zakłada istnienie koncepcji szkolenia zawodowego oraz w przypadku uczniów szkół zawodowych umiejętności fachowych i językowych. Umieszczanie uczniów zawodu w przedsiębiorstwach, opieka nad stażystami i ich zakwaterowanie to złożone zadania o bardzo indywidualnym charakterze. Staże takie skutecznie uzupełniałyby już praktykowane oferty (np. staże hotelowe Zespołu Szkół Gastronomicznych w Gorzowie, Azubi-Mobil IHK-Projektgesellschaft) w Euroregionie. Zakłada się jednak, że tylko 6% wszystkich uczniów szkół zawodowych – ilość określana jako docelowa – może ze względu na złożone warunki ramowe brać udział w takich działaniach.

Rys. 30: Polscy i niemieccy uczniowie podczas wspólnej pracy w laboratorium (Foto: Stowarzyszenie Lubuska Sieć Innowacji)

Zasadnym jest, aby przy realizacji działań edukacyjnych wykorzystywać potencjał gospodarczy regionu poprzez budowanie i wzmacnianie sieci współpracy szkół, samorządów i firm (np. działających w Kostrzyńsko-Słubickiej Strefie Ekonomicznej), poprzez współpracę z instytucjami otoczenia biznesu (jak Zachodnia Izba Przemysłowo Handlowa, IHK Ostbrandenburg, Handwerkskammer Frankfurt (Oder), Lubuska Organizacja Pracodawców) czy pozarządowych instytucji kształcących w zawodzie (jak Zakład Doskonalenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim). Każda z tych instytucji, jak na przykładach pokazano wcześniej, jest włączona w działalność transgraniczną i wnosi do środowiska szkolnego dodatkową jakość.

W przypadku uczniów szkół zawodowych udany udział w takich transgranicznych interakcjach powinien zostać odpowiednio uznawany. Ekspertom z właściwych organów lub instytucji edukacyjnych należałoby powierzyć określenie jakościowych kryteriów uznawania zarówno wielodniowych interakcji, jak i kilkutygodniowych praktyk zawodowych.

Dyrekcje szkół

W **szkolnych programach nauczania** należy w większym stopniu (w sposób poznawczy) uwzględnić w prawie wszystkich przedmiotach istotne tematy transgraniczne, w tym interkulturowe uczenie się, język, wiedzę o regionie, odpowiednie metody i materiały. Elastyczność przyznana szkołom po obu stronach granicy powinna być wykorzystywana poprzez przeznaczenie 2-3 dni projektowych każdego roku na działania transgraniczne. Liczba lub częstotliwość dni projektowych trwających kilka dni powinna być dostosowana do szkoły tak, aby każdy uczeń w trakcie swojej edukacji przynajmniej raz uczestniczył we „współpracujących”, działaniach transgranicznych. W uzupełnieniu już wykorzystywanych możliwości, należy opracować i wdrożyć moduły szkoleniowe po obu stronach granicy dla uczniów zawodu z uwzględnieniem co najmniej 4 tygodniowych praktyk/ stażów we współpracy z organizacjami zrzeszającymi pracodawców. Warto zaznaczyć należy możliwości realizacji zadań i pomysłów wykraczających ponad standardowe metody nauczania, np. poprzez realizację innowacji i eksperymentów w polskim systemie edukacji, w naszym Euroregionie pod egidą Lubuskiego Kuratora Oświaty (LuKuOs 2020c).

W celu oszacowania skuteczności bądź wygenerowania dalej idących działań, zaleca się przeprowadzenie **ewaluacji**, która krytycznie spojrzy na wewnętrzne działania na poziomie szkoły w odniesieniu do kompetencji i możliwości oraz pozwoli na wyciągnięcie wniosków, np. w odniesieniu do niezbędnych zasobów. W kontekście transgranicznym ewaluacja powinna być również przeprowadzana przez euroregionalną platformę ekspertów z właściwych organów i przedstawicieli instytucji po obu stronach granicy. Kryteriami ewaluacji mogą być jakość interakcji, np. pod względem jej „poznawczego”, „interakcyjnego” lub „współpracującego” charakteru, jak również jej zakres w kategoriach kompetencji interdyscyplinarnych. Wśród działań ewaluacyjnych powinien znajdować się również regularny pomiar odsetka uczniów, do których udało się dotrzeć z ofertą. Z tego można wyciągnąć wnioski dotyczące wymiany doświadczeń, dalszego kształcenia, rodzaju i ukierunkowania dni projektowych. Wnioski z tej pracy koncepcyjnej mogą zostać włączone do dalszego rozwoju istniejących partnerstw szkół po obu stronach granicy.

Organy prowadzące szkoły zawodowe/ instytucje zewnętrzne

W sektorze kształcenia zawodowego praktykowana jest współpraca instytucji szkolnych po obu stronach granicy z instytucjami, izbami gospodarczymi i instytucjami specjalistycznymi/branżowymi, które działają ponadregionalnie, tworząc treści nauczania i struktury, a czasami są odpowiedzialne za kilka szkół zawodowych. Z reguły współpraca ta obejmuje również zewnętrzne instytucje edukacyjne i przedsiębiorstwa. W związku z tym, że nie wszystkie szkoły zawodowe posiadają partnerstwa międzynarodowe lub realizują działania transgraniczne, oczywistym jest, że przy pomocy tych ponadregionalnie aktywnych instytucji można nawiązać dalsze **partnerstwa** i połączyć je w **sieć wszystkich uczestników**. Zaczynając od poprawy dostępu do targów edukacyjnych lub staży dla zainteresowanych podmiotów z kraju sąsiedniego, mogą one kojarzyć szkoły partnerskie lub przedsiębiorstwa, organizować wyjazdy studyjne dla pracowników dydaktycznych lub organizować wymianę doświadczeń na konkretne tematy. Należy również zwrócić uwagę na dalsze powiązanie istniejących ofert (w tym bazy danych praktyk PNWM) w celu osiągnięcia synergii. Izby i zewnętrzni organizatorzy kształcenia mogą wspierać szkoły zawodowe za pomocą kompletnych pakietów dostosowanych do działalności transgranicznej i zróżnicowanych pod względem treści i metod, a także mogą korzystać z dodatkowych zasobów we współpracy z podmiotami prowadzącymi.

Instytucje nadzoru (Ministerstwo / Kuratorium / Urzędy ds. Szkolnictwa)

Krajowe **ramowe programy nauczania** i oparte na nich programy szkolne stanowią kluczowy element w udostępnianiu wszystkim uczniom korzyści płynących z działań transgranicznych. W celu zapewnienia aktywności na poziomie szkoły zaleca się, by nauczanie aspektów ponadprzedmiotowych, zwłaszcza uczenia się interkulturowego, przewidziane w ramowych programach nauczania po obu stronach granicy, było wspierane przez bezpośrednią interakcję transgraniczną z uczniami z kraju sąsiada (lub z zagranicy). Ponieważ działania transgraniczne stanowią zazwyczaj dodatkowe zadania, szczególnie ważne jest nadanie im większej wagi w ramowych programach nauczania oraz wzmocnienie zasobów kadrowych szkół w zakresie takich działań, np. poprzez limity czasowe, podział miejsc pracy lub inne środki służące uznaniu dodatkowej pracy wykonywanej często przez nauczycieli. Podobnie jak w edukacji ogólnokształcącej, zasadne jest włączanie przedstawicieli instytucji nadzoru w wizyty studyjne, jak i zapraszanie ich do uczestnictwa w przykładowych modelowych projektach szkół.

Również w sektorze kształcenia zawodowego, biorąc pod uwagę dużą liczbę zadań, które mają być realizowane równolegle, by doprowadzić do osiągnięcia wyznaczonego celu, niezbędna wydaje się zewnętrzna koordynacja i transgraniczne wsparcie wysiłków szkół i ich organów prowadzących. Instytucje nadzoru mogą odegrać rolę inicjatora w tym zakresie. W tym przypadku korzystne byłoby również ustanowienie transgranicznego gremia złożonego z przedstawicieli właściwych organów, np. Brandenburskiego Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu (MBJS), dyrekcji szkół, kuratoriów, izb gospodarczych, szkół, organów prowadzących szkoły, zewnętrznych instytucji edukacyjnych, a także instytucji wspierających (np. PNWM), jako platformy koordynacyjnej. Na jej poziomie możnaby ustalać priorytety i inicjować zadania, które mają być wykonywane, np.:

- koordynacja rodzaju i zakresu modułowych działań w zakresie doskonalenia zawodowego,
- koncepcja (treści, metody, realizacja w ujęciu organizacyjnym) programu doskonalenia zawodowego dla wszystkich nauczycieli, zróżnicowanego według podstawowych zasad i kierunków specjalizacji,
- wsparcie dla tworzenia sieci kontaktów (w tym rozwoju partnerstw, transferu know-how),
- wsparcie dla instytucji w utrzymywaniu kontaktów ze szkołami partnerskimi,
- transfer know-how lub wymiana doświadczeń z innymi regionami transgranicznymi,
- uzgodnienia w zakresie włączania nauczania interkulturowego, wiedzy o regionie, języka itp. do programów szkolnych,
- wsparcie merytoryczne dla dyrektorów szkół w zakresie aktualizacji programów nauczania,
- wsparcie merytoryczne przy opracowywaniu ofert działań transgranicznych („interakcyjne”/ „współpracujące”; jeden/kilka dni; powiązanie przedmiotów nauczania z rozwojem kompetencji),
- wsparcie organizacyjne przy realizacji działań transgranicznych (np. tłumaczenie, mentoring, opracowanie wielojęzycznych materiałów dydaktycznych),
- porozumienie w sprawie rodzaju i zakresu ewaluacji działań,
- uzyskanie „voucherów na praktyki” dla uproszczonego wsparcia finansowego działalności transgranicznej,
- ustanowienie kryteriów uznawania doświadczeń związanych z mobilnością uczniów szkół zawodowych w zakresie dyplomów lub świadectw,
- organizacja wyjazdów studyjnych, wymiana doświadczeń i
- zarządzanie informacją i promocja.

Aby utrzymać pracę takiej platformy koordynacyjnej z niewątpliwie szerokim zakresem zadań, istniejącą współpracę należy wykorzystać do realizacji konkretnych zadań poprzez podział pracy lub wsparcie ze strony podmiotów trzecich. W tym kontekście możliwe jest również skorzystanie z istniejących już na szczeblu krajowym, samorządowym lub regionalnym, struktur wsparcia, w tym w dziedzinie kształcenia ogólnego. Niezbędnym jest również regularne wsparcie finansowe i rozwój bazy edukacyjnej tak, aby wciąż podnosić jej poziom do uznanych standardów.

3.4 Szkolnictwo wyższe

Sytuacja wyjściowa

W sektorze szkolnictwa wyższego doży się na poziomie europejskim do tego, by co najmniej 20% absolwentów odbyło w trakcie studiów jakiś pobyt za granicą w celach edukacyjnych (por. podrozdział 2.2). Ponadto również studentów dotyczy cel, jakim jest umiejętność posługiwania się co najmniej dwoma europejskimi językami obcymi oprócz języka ojczystego oraz rozwijanie świadomości różnorodności kulturowej w Europie.

W przypadku tych wskaźników przeprowadzona na potrzeby niniejszej publikacji analiza nie mogła dostarczyć porównywalnych kluczowych danych na temat sytuacji w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA. Niemniej, sytuacja na uczelniach wyższych znajdujących się w Euroregionie, a wymienionych w Tabeli 20, zostanie poddana bliższej charakterystyce.

Tab 22: Struktura uczelni wyższych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne; na podstawie UMWL 2018; GUS 2020; EUV 2020e)

strona niemiecka		strona polska	
uczelnia wyższa	liczba studentów	liczba studentów	uczelnia wyższa
Europa-Universität Viadrina, Frankfurt (Oder)	6.020	1.922	Akademia im. Jakuba z Paradyża, Gorzów Wlkp.
		665	Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego, Poznań; Außenstelle Gorzów Wlkp.
		118	Wyższa Szkoła Biznesu, Gorzów Wlkp.
		44	Wyższa Szkoła Zawodowa, Gorzów Wlkp.*
		581	Collegium Polonicum Słubice
ogółem	6.020	3.330	ogółem

* W momencie powstania źródła szkoła istniała jako Wyższa Szkoła Zawodowa w Kostrzynie nad Odrą.

Uczelnie położone na obszarze Euroregionu oferują blisko 9.400 studentom przedstawione w poniższym zestawieniu kierunki studiów, które można z reguły ukończyć z tytułem licencjata lub magistra. Na Uniwersytecie Europejskim Viadrina istnieje również możliwość odbycia studiów doktoranckich.

szkoła wyższa	wybrane kierunki kształcenia
Akademia im. Jakuba z Paradyża	administracja i bezpieczeństwo narodowe, ekonomia, nauki humanistyczne, technologia, turystyka i zdrowie
Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego	wychowanie fizyczne, fizjoterapia i dietetyka
Wyższa Szkoła Biznesu	administracja, prawo i ekonomia (licencjat), specjalizacje (magister) z zakresu administracji, zasobów ludzkich, logistyki, finansów i podatków
Wyższa Szkoła Zawodowa	ratownictwo medyczne, elektroradiologia (licencjat)
Collegium Polonicum	germanistyka interkulturowa, prawo (niemiecko-polskie), przedsiębiorczość cyfrowa (program magisterski w przygotowaniu)
Europa-Universität Viadrina	kulturoznawstwo, ekonomia, prawo

Tab. 23: Kierunki studiów na uczelniach wyższych w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne)

W ramach analizy sytuacji wyjściowej w wywiadach, kwestionariuszach i warsztatach pytano zarówno o czynniki wspierające, jak i hamujące działalność transgraniczną.

W sektorze szkolnictwa wyższego aktywność międzynarodowa jest obecnie rzeczą oczywistą. Aby osiągać bardzo dobre wyniki w nauczaniu i badaniach niemal we wszystkich dziedzinach, konieczne jest posiadanie wiedzy naukowej zdobytej nie tylko w kraju, ale i za granicą. Obok studiowania literatury fachowej bardzo istotną rolę odgrywają w tym kontekście również naukowe pobyty zagraniczne studentów i docentów.

Zarówno w przypadku studiów licencjackich, jak i magisterskich na niemieckich uczelniach wielokrotnie zalecany jest pobyt za granicą, jednak tylko odpowiednio 10% (studia licencjackie) i 14% (studia magisterskie) programów nauczania wymaga takiego pobytu za granicą (DAAD 2010). Brandenburska Komisja d.s. Szkolnictwa Wyższego rekomenduje uniwersytetów i szkołom wyższym uwzględnianie w ich strategiach umiędzynarodowienia również celów ilościowych jak i jakościowych. Temat powzięto w Planie Rozwoju Szkolnictwa Wyższego Kraju Związkowego Brandenburgia, w który czytamy, że „w perspektywie średnio- do długoterminowej 50 % absolwentów uczelni wyższych wykazać się będzie mogła kilkumiesięcznym doświadczeniem za granicą” (MWFK 2013).

Coraz większego znaczenia nabiera również umiędzynarodowienie polskich szkół wyższych (zob. UMWL 2018). Na tle innych krajów OECD poziom umiędzynarodowienia polskich uczelni jest jednak bardzo niski (zob. tamże, s. 17, odniesienie do „Programu umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego” polskiego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego). W programie tym wymieniono wyzwania i odpowiadające im sposoby działania. Na szczeblu krajowym ustalono, że:

- Polskie uczelnie zajmują zazwyczaj najniższe miejsca w międzynarodowych rankingach.
- Naukowcy mogą jedynie w niewielkim stopniu poszczycić się mobilnością międzynarodową, pozostaje ona ograniczona do określonych dziedzin.
- Na polskich uczelniach pracuje zbyt mało międzynarodowych naukowców.

- Nauka i administracja mają zbyt małe doświadczenie w wymianie międzynarodowej.
- Uczelnie oferują niekorzystne warunki dla zagranicznych studentów i międzynarodowych programów badawczych.
- Polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego wyciągnęło wnioski i opracowało następujące działania zaradcze (MNiSW 2015):
- Tworzenie atrakcyjnych ofert programowych dla zagranicznych studentów i naukowców, m.in. poprzez międzynarodowe procedury akredytacji, tworzenie programów studiów (BA/MA) i programów badawczych w językach obcych, kształcenie dydaktyczne wykładowców, eLearning.
- Otwarcie na studentów zagranicznych poprzez szkolenia na temat struktury polskich uczelni lub podobne, szkolenie kadry akademickiej / wykładowców.
- Tworzenie możliwości finansowania dla pracowników uczelni / wykładowców pozwalające na udział w międzynarodowych programach badawczych.
- Wsparcie dla studentów i wykładowców podczas ich pobytu za granicą i po powrocie, w tym kursy językowe, informacje o możliwościach pobytu za granicą.
- Przyznawanie stypendiów i stworzenie bazy danych na temat charakteru i dostępności tych stypendiów.

Niemniej jednak cztery polskie uczelnie w Euroregionie mają liczne partnerstwa międzynarodowe, dzięki którym mogą zaoferować swoim studentom pobyt za granicą. Kładą one również duży nacisk na nauczanie języków obcych studentów i pracowników.

Jednakże również sektorze szkolnictwa wyższego wiąże się to z dużym wysiłkiem w zakresie treści merytorycznych i organizacyjnych. Uniwersytet Europejski prowadzi w tym celu oddzielny dział „Viadrina International Affairs”. Jego zadania obejmują wsparcie organizacyjne zaproszonych studentów i wykładowców, a także organizację staży i pobytów semestralnych za granicą. Ponadto, wydziały i inicjatywy studenckie uczelni oferują działania związane z projektami o charakterze transgranicznym. Spektrum to uzupełnia indywidualne zaangażowanie studentów, szczególnie w kontekście staży/ praktyk studenckich w instytucjach Euroregionu. Jedną z przeszkód zidentyfikowanych w wywiadach było to, że ciągłość w działaniach o charakterze projektowym często nie może być utrzymana. Z jednej strony, zaangażowani ludzie opuszczają uniwersytet, z drugiej strony, finansowanie projektów nie zawsze da się w pełni zapewnić.

Oprócz unijnego programu Erasmus+ głównym źródłem finansowania takich działań są dotacje z fundacji. Należy tu zwrócić uwagę na Polsko-Niemiecką Fundację na rzecz Nauki (PNFN 2020), która wspiera tematyczne projekty badawcze, np. transfer kultury i wiedzy, procesy europeizacji, zmiany standardów i wartości, wielojęzyczność czy wydarzenia naukowe. Ale również wspomniane wcześniej instrumenty finansowania z funduszy UE (Fundusz Małych Projektów Euroregionu) i PNWM są już wykorzystywane w projektach transgranicznych.

Działalność o znaczeniu transgranicznym

Poniżej przedstawione zostaną przykładowe przeprowadzone już w Euroregionie PEV i innych regionach przygranicznych działania transgraniczne, które zakładają poszerzenie znajomości języków obcych („poznawcze”, jednostronne) i organizację spotkań transgranicznych („interakcyjne”, „współpracujące”) studentów, a także partnerstwa szkół wyższych.

Uniwersytet Europejski Viadrina jest jednym z najbardziej umiędzynarodowionych uniwersytetów w Niemczech. Chociaż uczelnia jest stosunkowo niewielka i posiada obecnie tylko trzy wydziały (kulturoznawstwo, prawo i ekonomia), odsetek studentów zagranicznych wynosi 26,7% ogólnej liczby studentów (EUV 2020). Uniwersytet Europejski Viadrina jest znany przede wszystkim ze swojej międzynarodowości (studenci pochodzą z 80 krajów), możliwości rozwoju umiejętności językowych (można tu nauczyć się dziewięciu języków obcych), potencjału badawczego i dydaktycznego wynikającego ze współpracy międzynarodowej (250 partnerskich uczelni w 50 krajach) (EUV 2020a). W swoim uniwersyteckim systemie zarządzania jakością uczelnia ta przywiązuje również dużą wagę do mobilności studentów i kadry dydaktycznej. Na przykład w roku 2016 Uniwersytet Europejski Viadrina otrzymał znak jakości programu DAAD „E-Quality” ponieważ 52% studentów odbyło pobyt za granicą (EUV 2018).

Uniwersytet Europejski Viadrina również w swoim akcie założycielskim uwzględniła ma misję polegającą na przyczynianiu się do rozwoju regionalnego. Z szerokiego spektrum licznych działań o charakterze transgranicznym, poniżej przedstawione zostaną dotychczas praktykowane przykłady, które zarówno ukazują zaangażowanie interkulturowe, jak i ilustrują uwzględnienie aspektów regionalnych.

Rys. 31: Szkolenia interkulturowe dla dorosłych w ramach projektu DIALOG (Fot. archiwum Euroregionu)

W **Katedrze Polsko-Niemieckich Związków Kulturowych i Literackich i Gender Studies** oferowane są za pomocą tłumaczenia zajęcia i kursy niemiecko- lub polskojęzyczne, które udostępniane są innym studentom, pracownikom naukowym, a także osobom zainteresowanym. Ponadto bezpośrednio uwzględniają one cechy charakterystyczne regionu.

Konferencja „Kleist. Samobójstwo” została poświęcona pisarzowi o międzynarodowej sławie, który w swoim czasie działał we Frankfurcie nad Odrą. W przedszkolach z ofertą bilingwalną studenci odbywali praktyki i uczyli dzieci języków w przystępny sposób, np. poprzez śpiewanie piosenek. Studentka studiów magisterskich wspierała również tymczasowo szkołę w Słubicach w nauczaniu języka niemieckiego. W przeszłości katedra organizowała przez wiele lat jednodniowy konkurs językowy dla polskich studentów z regionu dotyczący języka angielskiego i niemieckiego.

Centrum Interdyscyplinarne Studiów o Polsce zajmuje się bezpośrednio tematyką transgraniczną. Z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości w ramach seminarium „Zapomniana granica” studenci Centrum zajęli się problematyką dawnej granicy między Polską a Niemcami. W 2018 roku odbyli oni podróż studyjną wzdłuż dawnego przebiegu tej granicy i podsumowali swoje ustalenia w publikacji.

W 2007 roku Uniwersytet Europejski pokusił się w ramach **projektu pilotażowego „InterViadrina”** o swego rodzaju podsumowanie (Hiller o.J.). W oparciu o obserwację, mówiącą że współżycie studentów – cudzoziemców i znajomość samego języka nie prowadzi do lepszego zrozumienia innych kultur, opracowano jednodniowe warsztaty dotyczące uwrażliwienia interkulturowego. Na przestrzeni lat kilkuset studentów (z różnych narodów/kultur) spotkało się na interaktywnych warsztatach tego typu i nawiązało bezpośredni kontakt z kulturami innych krajów w formach dyskusji, odgrywania ról, itp. Z dokumentacji tego projektu wynika również, że docelowo z oferty uwrażliwienia interkulturowego powinien skorzystać każdy student i pracownik dydaktyczny.

Po stronie polskiej, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim współpracuje z 25 uniwersytetami w 13 krajach (poza Europą również w USA), z czego 4 to uczelnie Niemieckie (AJP 2020b). Na wszystkich kierunkach studiów nauka języka obcego jest obowiązkowa. Dominującym językiem studiów jest angielski, a zarówno dla studentów, jak i dla pracowników dostępne są kursy w języku francuskim, włoskim, niemieckim, czeskim i ukraińskim.

Akademia im. Jakuba z Paradyża we współpracy z Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg w Niemczech oferują studentom kierunku pedagogika możliwość zdobycia przy ukończeniu Akademii dyplomu niemieckiej uczelni BTU Cottbus-Senftenberg. Aby móc uczestniczyć w tym projekcie i odbyć studia, należy:

- być studentem kierunku pedagogika,
- po I roku wybrać specjalność pedagogika opiekuńczo-wychowawcza,
- znać język niemiecki w stopniu umożliwiającym swobodną komunikację,
- w ramach wymiany studenckiej wyjechać na jeden semestr na studia do BTU Cottbus-Senftenberg i zaliczyć tam semestr,
- napisać pracę dyplomową związaną z obszarem pracy socjalnej,
- podejść do obrony w Polsce i w Niemczech.

Akademickie Centrum Studiów Niemcoznawczych i Europejskich organizuje Polsko-Niemieckie Forum Regionalne oraz Transgraniczną Konferencję Naukowej pod tytułem „Rozwój na peryferiach?”. Euroregion PRO EUROPA VIADRINA jest partnerem akademii i uczestniczy aktywnie w tych konferencjach z prelekcjami dotyczącymi m.in. współpracy samorządów. W roku 2019 w murach Akademii im. Jakuba z Paradyża odbyły się odpowiednio: IV edycja Forum i VI edycja Konferencji. Uczelnia realizuje programy naukowe współfinansowane z PNWM, również w ramach trójstronnych spotkań polsko-niemiecko-ukraińskich.

Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego jest częścią poznańskiej Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego, która posiada 68 uczelni partnerskich w 15 krajach. Również tutaj pobyty za granicą są możliwe dzięki programowi Erasmus, a język angielski jest językiem obcym uwzględnionym we wszystkich programach nauczania w dziedzinie nauk o życiu, fizjoterapii i sportu.

Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim współpracuje z uniwersytetem w Kownie (Litwa) i prowadzi centrum językowe, w którym można uczyć się języka angielskiego i niemieckiego lub uzyskać certyfikat TELC na poziomie B2. Oferuje również kurs polskiego języka migowego. Okazjonalnie uczelnia korzysta również ze wsparcia z Funduszu Małych Projektów w zakresie organizacji międzynarodowych konferencji czy przygotowania wydawnictw naukowych.

Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim jest uczelnią oferującą kierunki okołomedyczne: ratownictwo medyczne oraz elektroradiologię. W Gorzowie ma swoją siedzibę od 2018 roku, wcześniej funkcjonowała w Kostrzynie nad Odrą. Studenci uczelni, wpisanej do rejestru prowadzonego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, mogą korzystać z programu Erasmus.

Collegium Polonicum w Słubicach jest wspólną instytucją Uniwersytetu Europejskiego Viadrina i Uniwersytetu Adama Mickiewicza (UAM), a zatem studenci lub pracownicy Collegium mogą korzystać z partnerstw obu uczelni. UAM utrzymuje około 250 partnerstw z uniwersytetami w Europie, Azji, Afryce, Ameryce Południowej i Północnej. Niemiecki i angielski należą do języków wykładowych na niektórych kierunkach, np. na Master of Intercultural Communication. Inne kierunki studiów magisterskich są realizowane w całości w języku niemieckim (np. ochrona europejskich dóbr kultury) lub angielskim (Digital Entrepreneurship). Uczelnia realizuje również projekty dofinansowane w ramach Funduszu Małych Projektów, np. obchody 25-lecia istnienia.

Charakter i intensywność działań i partnerstw nie mogły być przedmiotem pogłębionych badań w niniejszej analizie sytuacji i zostały jedynie omówione jako przykłady. Systematyczne rozważania na ten temat będą obiektem dalszych analiz. Ponieważ spektrum transgranicznych („interakcyjnych”, „współpracujących”) kontaktów w szkolnictwie wyższym – z projektami Erasmus, pracami licencjackimi i magisterskimi, inicjatywami studenckimi i indywidualnymi stażami – jest dość szerokie i nie jest rejestrowane w porównywalny sposób, nie można precyzyjnie oszacować liczby studentów zaangażowanych we wszystkie te działania.

Poniżej przedstawione zostaną transgraniczne działania w sektorze szkolnictwa wyższego podejmowane w innych euroregionach. Stanowią one inspiracje do założeń działań w kontekście ich treści merytorycznych, organizacyjnych lub formy uwzględniania aspektów regionalnych.

Rys. 32: Wizyta studyjna Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA w Akademii WSB w Cieszynie w celu zapoznania się z współpracą w sektorze uczelni wyższych w Euroregionie Śląsk Cieszyński (Fot. archiwum Euroregionu)

W **Euregionie Moza-Ren** od wielu lat prowadzone są działania transgraniczne we wszystkich etapach edukacji (por. podrozdział 3.2: Edukacja szkolna). To zaangażowanie w trójkącie państw Belgii, Holandii i Niemiec zostało obrazowo przedstawione w publikacji *At home in Europe – Cross-border educational cooperation in the Euregio Meuse-Rhine* (Region Achen 2018). Studenci w tym euroregionie są np. zatrudniani jako asystenci językowi w szkołach w sąsiednim kraju. W ramach koordynacji działań studenci są kierowani do szkół na lekcje lub na dni projektowe, tak aby uczniowie uczyli się od nich języka, który dla tych studentów jest językiem ojczystym. W ramach programu kształcenia nauczycieli studenci uczą języka angielskiego i francuskiego w niemieckich szkołach średnich w ramach 4-tygodniowego stażu. Ponadto w ramach projektu *Linguacuster* opracowano wielojęzyczne materiały dydaktyczne, w tym podręcznik wiedzy o regionie *Euregio Vis-à-Vis*, który będzie wykorzystywany we wszystkich trzech częściach euregionu. Materiały dydaktyczne do nauki języka obcego są z kolei wykorzystywane w doszkalaeniu nauczycieli.

Uniwersytet we Flensburgu (Niemcy) oraz **Uniwersytet Południowej Danii** (Syddansk Universitet) w Sonderborgu (Dania) oferują podwójny stopień naukowy na kierunku zarządzanie międzynarodowe. Aby to osiągnąć, studenci uczęszczają na wykłady po drugiej stronie granicy kilka dni w tygodniu (Europa-Universität Flensburg 2020). Przy przejazdach mogą korzystać z ustanowionego w tym celu połączenia autobusowego.

Projekt „EURO-IN” realizowany w **Euroregionie Śląsk Cieszyński miał** na celu budowanie i testowanie partnerstwa (sieci różnych podmiotów) ukierunkowanego na problematykę transgraniczną, w ramach prac nad tworzeniem międzynarodowego ośrodka ds. kształcenia transgranicznego – EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego (EuroInstytut 2020). Działania związane z tworzeniem ośrodka rozpoczęły się w 2009 roku z inicjatywy Stowarzyszenia Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” – polskiego partnera umowy regionalnej pod nazwą „Euroregion Śląsk Cieszyński”, partnerem projektu został Instytut EuroSchola. Wśród wielu aktywności objętych projektem należy wymienić między innymi:

- opracowanie analizy przeszkód i potrzeb związanych z polsko-czeską współpracą transgraniczną;
- przygotowanie dokumentacji określającej formę współpracy i prowadzenie wspólnych działań w ramach partnerstwa EuroInstytutu (dokumentacja współpracy sieciowej i EUWT);
- podpisanie porozumienia między partnerami EuroInstytutu (łącznie 10 polskich, czeskich i słowackich organizacji reprezentujących 4 województwa);
- stworzenie materiału studialnego do prowadzenia szkoleń transgranicznych;
- zorganizowanie serii forów oraz szkoleń specjalistycznych i interaktywnych, w tym szkoleń międzykulturowych adresowanych do przedstawicieli instytucji publicznych, pozarządowych, studentów i młodzieży;
- wydanie broszur informacyjnych, katalogów szkoleń oraz stworzenie serii naukowej „TRANSCARPATHICA”, która jest dziś wizytówką EuroInstytutu (wydawana cyklicznie we współpracy z Polską Akademią Nauk Oddział w Katowicach).

Rys. 33: Studenci
Uniwersytetu
Europejskiego Viadrina
we Frankfurcie nad Odrą
(Fot. Winfried Mausolf)

Założenia działania

Rozumienie i przekazywanie kompetencji interkulturowych jest najsilniej zakorzenione na uniwersytetach. Zostało to również potwierdzone w wywiadach, warsztatach i dyskusjach. Ważne przy tym jest również, aby oferowane kursy mogły być utrzymane w dłuższej perspektywie czasowej, a nie były tylko działaniami punktowych. Na szczeblu europejskim, oprócz mobilności edukacyjnej i znajomości języków obcych, celem jest również realizowane w szkolnictwie wyższym uznawanie kwalifikacji. Za to ostatnie odpowiedzialne są ministerstwa edukacji po obu stronach. W niniejszej analizie możemy się więc skupić na tych działaniach, których wdrażanie odbywa się poniżej szczebla ministerialnego.

Na tej podstawie sformułowano następujące cele, które należy wpisać w koncepcję działań transgranicznych w sektorze szkolnictwa wyższego w ramach Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA:

- kontynuacja dotychczasowej działalności transgranicznej,
- rozszerzanie działalności transgranicznych tak, aby wszyscy studenci uczestniczyli przynajmniej raz (najlepiej corocznie) w kilkudniowej interakcji transgranicznej,
- zwiększenie do 20% odsetka studentów na uczelni, którzy odbyli minimum 4-tygodniowy pobyt w celach naukowych za granicą.

W tym kontekście, w ramach analizy sytuacji, zidentyfikowano możliwości działania, które zostały przypisane do trzech poziomów zaawansowania (por. podrozdział 2.3). Wynikają one z inicjatyw, które zostały już z powodzeniem przeprowadzone, z doświadczeń uczestników działań transgranicznych oraz z przeniesienia odpowiednich podejść do uczenia się przez całe życie z innych grup wiekowych lub przykładów modeli krajowych.

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Postrzeganie granicy (poznawczy)	Przekroczenie granicy (interakcyjny)	Interakcja transgraniczna (współpracujący)
Studenci		
Poznanie kultury i języka sąsiada w trakcie (auto)nauki	<p>Udział w warsztatach z zakresu uwrażliwiania interkulturowego</p> <p>Udział w inicjatywach studenckich o znaczeniu transgranicznym</p> <p>Wizyta studentów na uniwersytecie w sąsiednim kraju</p>	<p>Wspólna praca nad projektem ze studentami z krajów sąsiadujących w ramach dni/tygodni projektowych trwających od jednego do kilku dni (na tematy związane ze studiami i interdyscyplinarne, w tym sport, kultura, ekonomia, prawo, historia)</p> <p>Praktyka studencka (Doświadczenie edukacyjne) za granicą trwający co najmniej 4 tygodnie</p>
Wykładowcy		
<p>Dokształcanie (w tym interkulturowe uczenie się, animacja językowa, języki, wiedza o regionie, kultura, zarządzanie spotkaniami/projektami, inne (cyfrowe, analogowe) metody i materiały)</p> <p>Transfer kompetencji do studentów (w zależności od obszaru tematycznego, w tym języka, wiedzy o regionie/geografii, kulturze, historii)</p>	<p>Wycieczki/wyjazdy studyjne w kraju sąsiednim (dla wykładowców)</p> <p>Wymiana doświadczeń (między wykładowcami polskimi i niemieckimi)</p> <p>Tworzenie materiałów dydaktycznych</p> <p>Wizyty/wycieczki w sąsiednim kraju (z grupą studentów)</p> <p>Budowanie sieci współpracy między niemieckimi i polskimi uczelniami wyższymi a instytucjami (miejsca zatrudnienia na stażach / zadania związane z praktykami)</p>	<p>Opracowywanie ofert studiów i ofert uzupełniających w zakresie rozwoju kompetencji wspólnie z wykładowcami z kraju sąsiedniego (opracowanie zadań tematycznych z uwzględnieniem aspektów regionalnych do rozwiązania w grupach mieszanych)</p> <p>Motywowanie uczniów do realizacji powyższych zadań</p> <p>Realizacja wspólnych międzynarodowych konferencji naukowych (najlepiej w formie cyklicznej, stałej)</p>
Kierownictwo uczelni		
<p>Uznanie co najmniej 4-tygodniowych praktyk/staży w programach nauczania (uznawanie doświadczenia w nauce za granicą; określenie kryteriów uznania)</p> <p>Ewaluacja (działań wewnętrznych w zakresie przygotowania do interakcji transgranicznych)</p>	<p>Utrzymywanie kontaktu z uczelnią partnerską</p> <p>Konferencje dla uniwersytetów na pograniczu polsko-niemieckim / w Euroregionie (także na temat wymiany międzykulturowej / rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych)</p>	<p>Ewaluacja (działań transgranicznych z uniwersytetami z krajów sąsiadujących)</p>
Podmioty zewnętrzne		
<p>Opracowywanie ofert studiów związanych z działalnością transgraniczną (np. studia regionalne, język, kompetencje interkulturowe; projekty/staże o tematyce transgranicznej)</p>	<p>Nawiązywanie kontaktów pomiędzy polskimi i niemieckimi instytucjami a uczelniami wyższymi (miejsca pracy / zadania związane z praktykami)</p>	<p>Tworzenie sieci kontaktów pomiędzy polskimi i niemieckimi instytucjami (znajdowanie miejsc zatrudnienia; wymiana doświadczeń dotycząca tematów i metod)</p>
Instytucje nadzoru (ministerstwa)		
<p>Wzmocnienie wsparcia dla działań na rzecz podnoszenia świadomości interkulturowej</p>	<p>Tworzenie sieci współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi instytucjami a uczelniami wyższymi (współpraca merytoryczna / interdyscyplinarna)</p> <p>Rozszerzenie wsparcia dla pobytów (co najmniej 4-tygodniowych) za granicą / projekty w celach naukowych</p>	<p>Monitoring merytoryczny dla uniwersytetów (uznawanie doświadczeń edukacyjnych za granicą; określenie kryteriów uznawania; ewaluacja)</p>

Tab. 24: Założenia działania w sektorze szkolnictwa wyższego

Uwagi dotyczące wdrażania

Mobilność studentów i wykładowców oraz współpraca międzynarodowa odgrywają już teraz ważną rolę na wszystkich uniwersytetach w Euroregionie. Świadczą o tym statystyki wyjazdów i pobyków w ramach programu Erasmus (semestry i staże zagraniczne), a także różne inne działania studentów i wykładowców. W ramach analizy sytuacji wywiady, dyskusje ekspertów i warsztaty potwierdziły w szczególności, że realizacja działań transgranicznych również w szkolnictwie wyższym jest w dużej mierze zadaniem fakultatywnym, nadprogramowym, wymagającym dodatkowych nakładów w zakresie zasobów kadrowych, materialnych i finansowych. W celu realizacji wyżej wymienionych działań w miarę możliwości na wszystkich pięciu uczelniach w euroregionie, należy przedstawić sugestie dotyczące realizacji w kontekście ogólnych warunków funkcjonowania.

Studenci/wykładowcy

Na wszystkich uniwersytetach (dalsze) oferty edukacyjne w zakresie uwrażliwiania interkulturowego powinny być dostępne wszystkim studentom i pracownikom oraz powinny być przez wszystkich regularnie wykorzystywane. Ponadto można by rozważyć umożliwienie studentom z pozostałych czterech uczelni udziału w praktykowanych już z powodzeniem jednodniowych kursach na Uniwersytecie Europejskim i odwrotnie, organizować takie kursy na czterech polskich uczelniach i umożliwić studentom z EUV udział w nich. W celu opracowania transgranicznych ofert projektów lub specjalistycznych prac przydatne byłoby nawiązanie i rozszerzenie kontaktów między uczelniami obu stron na poziomie wykładowców, tak aby zidentyfikować działania możliwe do wdrożenia na poszczególnych kierunkach studiów. Może to być również uzupełnione **wycieczkami, wyjazdami studyjnymi** lub **wymianą doświadczeń między** niemieckimi i polskimi wykładowcami. Współpraca ta może zaowocować opracowaniem wielojęzycznych materiałów dydaktycznych i dalszymi zachętami dla studentów do udziału w działaniach transgranicznych. Oprócz wymagań związanych z tematem, zadania do pracy w grupach mieszanych (niejednorodnych) powinny mieć również na celu rozwój kompetencji interdyscyplinarnych. Obejmować mogłoby to również zaangażowanie uczestników w dyskurs o różnorodności kulturowej w Europie.

Przygotowując się do działań bezpośrednio transgranicznych, wykładowcy powinni wykorzystać elastyczność zakresu programów studiów do włączenia do wykładów i seminariów odpowiednich treści w celu **poinformowania studentów (poziom poznawczy) o tym, jak zdobywać wiedzę o kraju sąsiednim** (lub innych krajach odpowiednich partnerstw uczelni). Poza aspektami dotyczącymi języka obcego i kwestiami związanymi z danym kierunkiem studiów, można również uwzględnić przy tym specyficzne cechy poszczególnych krajów, a także Euroregionu (np. historię, geografię, gospodarkę, prawo lub kulturę sąsiada).

Na podstawie tej przekazywanej w sposób poznawczy wiedzy, można opracować interdyscyplinarne oferty na dni projektowe trwające jeden lub kilka dni. W porozumieniu z uczelniami z sąsiedniego kraju mogą być one wykorzystywane do **interakcyjnych i współpracujących** działań w mieszanych grupach studentów z obu stron. Ponieważ język angielski jako język obcy jest dominujący po obu stronach, wskazane jest posługiwanie się nim w szczególności jako środkiem komunikowania się obok języka niemieckiego i polskiego. Wielodyscyplinarne, trwające kilka dni działania stanowią idealne ramy dla szczególnie intensywnej współpracy pomiędzy niemieckimi i polskimi studentami. Udział studentów innych narodowości wzbogaca doświadczenie, jakie zdobędą wszyscy uczestnicy.

Oprócz wyżej wymienionych działań dla studentów i ze studentami z obu stron granicy, należy opracować moduły indywidualnych **praktyk** studenckich, które są przeznaczone na minimum czterotygodniowy pobyt za granicą (np. na uniwersytetach, w szkołach, ośrodkach opieki dziennej, przedsiębiorstwach lub innych instytucjach zewnętrznych). Ta forma wymaga dużego wysiłku pod względem przygotowania treści merytorycznych i organizacji. Istniejąca współpraca między uniwersytetami i instytucjami regionalnymi powinna być dalej rozwijana i łączona w sieci transgraniczne w celu znalezienia nowych miejsc praktyk, wsparcia i zakwaterowania dla studentów.

Wskazane jest również rozwijanie oferty konferencji naukowych o charakterze międzynarodowym w partnerstwie z uczelniami z kraju sąsiedniego. Konferencje takie powinny mieć charakter cykliczny, nie jednorazowy. Taki sposób konsekwentnego budowania sieci powiązań, znajomości i współpracy pomaga również w rozszerzeniu siatki współpracy międzynarodowej o partnerów z innych uczelni, dając kolejne impulsy rozwojowe dla kadry naukowej Euroregionu.

Rys. 34: Warsztaty sztuki z udziałem polskich i niemieckich uczniów i studentów (Foto: Burg Beeskow)

Kierownictwo uczelni

Skuteczne uczestnictwo w interakcjach transgranicznych powinno być odpowiednio uwzględnione w programach nauczania studentów. Uniwersytety i władze publiczne powinny ustanowić jakościowe kryteria uznawania zarówno wielodniowych interakcji, jak i kilkutygodniowych staży czy praktyk.

Kierownictwo uczelni mogłoby poddawać programy nauczania na kierunkach studiów **ewaluacji**, aby określić, w jakim stopniu można jeszcze silniej zintegrować tematy istotne z punktu widzenia transgranicznego, w tym interkulturowe uczenie się, języki obce, wiedzę o regionie lub interakcje (projekty, staże/ praktyki). W tym celu można wykorzystać charakterystyczne dla danej uczelni systemy zarządzania jakością, które można dodatkowo zróżnicować pod względem liczby studentów lub pracowników naukowych zaangażowanych w takie działania lub stopnia intensywności interakcji uczestników (w sensie „poznawczym”, „interakcyjnym” lub „współpracującym”).

Można z tego wyciągnąć wnioski dotyczące **rozwaju współpracy lub partnerstwa**. Obejmuje to zarówno współpracę między uniwersytetami, jak i dalsze tworzenie sieci kontaktów z instytucjami zewnętrznymi, które mogą np. oferować miejsca dla stażystów. Wymiana doświadczeń, doksztalcanie, rodzaj i ukierunkowanie projektów i zadań specyficznych dla danej dziedziny nauki mogą być wtedy lepiej dopasowane, a aspekty regionalne mogą być silniej zintegrowane. Rozwój kompetencji interdyscyplinarnych poprzez interakcje transgraniczne powinien być również przedmiotem ewaluacji w ramach **konferencji** uniwersytetów w Euroregionie.

Podmioty zewnętrzne

Po obu stronach uczelnie wyższe prowadzą szeroką współpracę z regionalnymi instytucjami edukacyjnymi, lokalnymi władzami, izbami handlowymi, przedsiębiorstwami i instytucjami działającymi ponad granicami. Ze względu na dużą liczbę studentów, którzy chcą zdobyć praktyczne doświadczenie poprzez interakcje transgraniczne, oczywiste jest, że w tych ramach należy tworzyć dalsze **partnerstwa** i łączyć w **sieci wszystkie zaangażowane podmioty**. Zaczynając od zapewnienia lub zorganizowania praktyk dla zainteresowanych osób z kraju sąsiedniego, mogą oni opracowywać zadania i oferować je do przepracowania w mieszanych grupach studenckich, organizować wyjazdy studyjne dla studentów lub wykładowców, wymieniać doświadczenia na konkretne tematy. W tym kontekście należy również zwrócić uwagę na dalsze powiązanie już istniejących ofert (w tym bazy danych praktyk w ramach PNWM) w celu osiągnięcia efektów synergii. Zewnętrzne instytucje edukacyjne mogą wspierać uczelnie kompletnymi pakietami, które są zróżnicowane pod względem treści i metodologii, a także mogą oferować dodatkowe zasoby kadrowe.

Instytucje nadzoru (ministerstwa)

Ponieważ działania transgraniczne mają szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych, a tym samym dla działalności zawodowej absolwentów szkół wyższych, jeszcze większy nacisk należy położyć na odpowiednie oferty i ich realizację. Obejmuje to poprawę ciągłości realizacji ofert i ich ilościowe zwiększenie w celu zapewnienia większej liczbie studentów możliwości uczestnictwa. W tym celu sensowne byłoby zoptymalizowanie wykorzystania zasobów kadrowych uczelni zaangażowanych w te inicjatywy, np. poprzez wprowadzenie limitów czasu pracy przeznaczonych tylko na takie działania, wykorzystanie niepełnych etatów lub innych środków służących identyfikowaniu i rozliczaniu dodatkowej pracy dydaktyków. W zależności od warunków ramowych funkcjonujących instrumentów finansowania (np. Erasmus+, INTERREG, PNWM), zaleca się również wypełnienie wszelkich luk w finansowaniu przygotowania i realizacji kilkudniowych interakcji lub kilkutygodniowych staży/ praktyk.

Odpowiednie ministerstwa mają również za zadanie, w porozumieniu z uczelniami wyższymi, zapewnić wsparcie specjalistyczne i organizacyjne dla działań, pomóc w formalnym uznawaniu pobytu za granicą, tworzeniu sieci instytucji współpracujących lub ewaluacji działań transgranicznych. Ze względu na dużą liczbę zadań, które należy wykonać, aby osiągnąć sformułowany cel, władze mogą odgrywać rolę inicjującą i koordynującą.

3.5 Kształcenie dorosłych

Sytuacja wyjściowa

W niniejszym rozdziale chcemy odnieść się do pożądanego na poziomie europejskim celu dotyczącego kształcenia dorosłych, który zakłada, że co najmniej 15% dorosłych będzie brało udział w procesach kształcenia ustawicznego / uczenia się przez całe życie (por. podrozdz. 2.2).

W prezentacji systemów edukacyjnych obu krajów z grubsza naszkicowano strukturę kształcenia osób dorosłych (por. podrozdz. 2.4). Obejmuje ona, poza podnoszeniem kwalifikacji zawodowych, również ambicje każdego z dorosłych dotyczące indywidualnego dokończenia – dotyczy to również seniorów. Z uwagi na różnorodność liczebnie dużej grupy dorosłych, w ramach przeprowadzania niniejszej analizy nie można było pozyskać porównywalnych danych dotyczących pożądanego na poziomie UE wskaźników w kontekście sytuacji Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA. Dlatego też w oparciu o strukturę osób dorosłych bliżej zostaną scharakteryzowane ich pola zainteresowania i nakreślone dotychczas praktykowane przykłady kształcenia ustawicznego.

Tab 25: Struktura wiekowa w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA (opracowanie własne, na podstawie AfS BB 2019c; CIS 2020)

grupy wiekowe	liczba mieszkańców		
	strona niemiecka	strona polska	ogółem
0 - 4 lat	18.155	17.819	35.974
5 - 19 lat	54.813	58.261	113.074
20 - 64 lat	249.405	235.868	485.273
65 lat	108.486	65.365	173.851
suma	430.859	377.313	808.172

Wśród mieszkańców Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA ok. 60% zalicza się do osób w wieku produkcyjnym (19-65 lat) grupa ponad 65-latków to 21%. Z ok. 485.000 dorosłych w wieku produkcyjnych, ok. 54% faktycznie pracuje (ER PEV 2013). W rozumieniu celu UE mówiącego o udziale co najmniej 15% dorosłych w działaniach kształcenia ustawicznego, ok. 100.000 mieszkańców w wieku powyżej 19 lat powinno korzystać z odpowiedniej oferty edukacyjnej. W przypadku rozwijania kompetencji ponadprzedmiotowych, zaleca się również przeprowadzanie działań transgranicznych (por. rozdz. 2).

Procent nauczycieli, którzy potencjalnie mogą zostać zaangażowani w działalność edukacyjną od przedszkola do etapu kształcenia zawodowego w układzie transgranicznej oferty dokończenia został oszacowany w poprzednich rozdziałach. Dalej idąca dywersyfikacja tego kręgu osób w układzie branżowym wykracza poza zakres niniejszej analizy sytuacji i może być przedmiotem dalszych badań.

W wywiadach, rozmowach i podczas warsztatów pytano, poza zainteresowaniami, również o czynniki wspierające i ograniczające działania transgraniczne. W przypadku dokończenia zawodowego dominują oferty instytucji edukacyjnych albo też wewnętrzne szkolenia przedsiębiorstw i organizacji mające na celu podniesienie stanu wiedzy specyficznej dla danej branży do aktualnego poziomu. Do tego dochodzą indywidualne obszary zainteresowania dotyczące rozszerzenia bądź odświeżenia wiedzy i umiejętności, uzyskania dalszych lub wyższych kwalifikacji. W odniesieniu do kwestii ważnych transgranicznie spektrum zainteresowań obejmuje do-

kształcanie w zakresie umiejętności językowych, aż po aspekty prawne, kulturowe, interkulturowe i wiedzy o regionie. Te, jak i inne obszary tematyczne dają możliwości tworzenia transgranicznej oferty edukacyjnej. Podstawą może być również bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe Euroregionu (np. sport, kulinaria, turystyka i aktywny wypoczynek), a także współczesne problemy i wyzwania (np. poruszanie się w świecie nowoczesnych technologii i mediów, rozróżnianie i właściwe reakcje na fake newsy, energie odnawialne itd.).

Instytucje zajmujące się w Euroregionie doksztalcaniem, biorą to pod uwagę i oferują zorientowane na te potrzeby programy edukacyjne, które mogą być realizowane m.in. równoległe do pracy, w weekendy lub nawet online. Dominują tu jednak oferty nieformalne o charakterze „poznawczym”. Na kursach językowych (np. kursy w tandemie z wizytą w kraju sąsiednim) lub na samodzielnie organizowanych imprezach edukacyjnych (np. wymiana doświadczeń między nauczycielami, serie seminariów policyjnych) niemieckich i polskich instytucji partnerskich możliwe są też formaty „interakcyjne” i „współpracujące”. Długotrwałe partnerstwa często stanowią punkt wyjścia dla wspólnych interakcji również w sektorze edukacji. Struktury społeczne, np. instytucje kształcenia ustawicznego, samorządy lokalne, stowarzyszenia, izby, zrzeszenia branżowe, odgrywają pierwszoplanową rolę, zarówno w doksztalcaniu w kontekście zawodowym, jak i indywidualnym. Łączą one potrzeby i zainteresowania, opracowują oferty i wdrażają je. Realizacja ofert transgranicznych często powoduje osiąganie granic kompetencji (np. znajomość języków obcych) i możliwości (np. zasoby ludzkie i/lub finansowe) tych organizacji. Ponadto podczas warsztatów dla tej grupy wiekowej zgłaszano potrzebę lepszego usieciowienia kontaktów: z jednej strony w celu znalezienia nowych partnerów do wspólnych działań, a z drugiej strony w celu ułatwienia dostępu do istniejących ofert. W tej kwestii instytucje zewnętrzne uważa się za wspierające. Podejmują się one proaktywnego inicjowania i koordynowania zadań, pełniąc funkcję swoistego „biura podróży”.

Oprócz unijnego programu Erasmus+, program współpracy INTERREG, a w szczególności Fundusz Małych Projektów wdrażany przez Euroregion dają możliwość dofinansowania i promowania transgranicznych ofert w zakresie kształcenia dorosłych. Fundusze PNWM mogą być wykorzystane na staże lub spotkania dla młodych ludzi do 27 roku życia oraz na doksztalcenie wykwalifikowanych pracowników.

Rys. 35: Szkolenie niemieckich i polskich nauczycieli w zakresie edukacji dzikiej przyrody (Fot. Naturschutzparkverein Märkische Schweiz)

Działania o znaczeniu transgranicznym

Poniżej zostanie przedstawiony opis już praktykowanych, mających znaczenie transgraniczne działań w Euroregionie PEV, które dostarczają sugestii w zakresie szerokiego spektrum działań, od poznania języków obcych („poznawczo”, jednostronnie), po transgraniczne spotkanie („interakcyjne”, „współpracujące”) dorosłych. Z bardzo wielu transgranicznie istotnych inicjatyw poniżej przedstawione zostaną do tej pory praktykowane przykłady, które stanowią zarówno odzwierciedlenie całego wachlarza projektów, jak i pokazują możliwości włączenia do nich aspektów regionalnych.

Na Uniwersytecie Europejskim Viadrina funkcjonuje różnorodna oferta doksztalcania dla osób pracujących. Można połączyć ze sobą uzyskanie różnorodnych istotnych zawodowo kwalifikacji z refleksją teoretyczną na poziomie akademickim. Wymienione poniżej studia magisterskie są dostępne, ale wymagają odpowiedniego wcześniejszego wykształcenia wyższego oraz kwalifikowalnego kilkuletniego praktycznego doświadczenia zawodowego:

- zarządzanie kulturą i turystyka kulturowa,
- ochrona europejskich dóbr kultury,
- medycyna alternatywna – nauki o kulturze/kulturoznawstwo – lecnictwo naturalne,
- mediacje,
- Human Rights and Genocide Studies,
- International Human Rights and Humanitarian Law.

Również **Międzynarodowe Centrum Nauki i Spotkań Uniwersytetu Europejskiego Viadrina** we współpracy z poszczególnymi katedrami wydziałów Prawa, Kulturoznawstwa i Ekonomii, ale i z Centrum Nauki Języków stworzyło kursy doksztalcania dla przedsiębiorstw i instytucji o treściach przystosowanych do specyfiki klienta (EUV 2020d).

Akademia im. Jakuba z Paradyża oferuje możliwość edukacji dla osób po 26 roku życia w formie bezpłatnych stacjonarnych studiów. Edukacja jest zorganizowana w sposób, który umożliwia studiowanie dla osób pracujących: zajęcia odbywają się wieczorowo. Ta forma edukacji jest dostępna na wszystkich kierunkach.

Arbeit und Leben in historischen Gebäuden (ArLe) GmbH (= Praca i Życie w historycznych budynkach ArLe Sp. z o.o.) prowadzi m.in. położony we Frankfurcie nad Odrą Dom Bolfrasa (= Bolfrashaus), w którym swoją siedzibę ma kilka polsko-niemieckich instytucji. Poza tym spółka organizuje we współpracy z **Polskim Związkiem Rencistów, Emerytów i Inwalidów** różnorodne imprezy, m.in. dla seniorów ze Słubic i Frankfurtu nad Odrą. Od lat wspiera również **organizacyjnie Polsko-Niemiecką Akademię Seniorów**, która w roku 2000 została powołana do życia przez Rady Seniorów obu miast (EUV 2020b). Spośród oferty dokształcania stworzonej dla seniorów należy wyróżnić:

- kursy językowe dla polskich seniorów (ok. 80 uczestników, podział na kurs podstawowy, średniozaawansowany i tandemy),
- festiwal muzyki folklorystycznej dla chórów z pogranicza, z ponad 50 uczestnikami z Polski i Niemiec.

W chwili obecnej Polsko-Niemiecka Akademia Seniorów współpracuje z **Karl-Liebknecht-Gymnasium** (= Gimnazjum im. Karola Liebknechta), którego uczniowie co tydzień doradzają seniorom w kwestiach korzystania z telefonów komórkowych i tabletów. Są dążenia, aby w tę kooperację włączyć seniorów i uczniów ze Słubic. Główna oferta dokształcania obejmuje poza tym wykłady dotyczące tematyki historycznej, politycznej, kulturalnej, przyrodniczej oraz turystyki i realizowana jest w różnych lokalizacjach, np. na Uniwersytecie Europejskim Viadrina, w Collegium Polonicum, Słubickim Miejskim Ośrodku Kultury w Słubicach lub podczas wycieczek po regionie. Jako miejsce spotkań polskich i niemieckich seniorów służy CityTreff bez granic przy moście miejskim, który jest również prowadzony przez ArLe gGmbH. W transgranicznych relacjach starszych i młodszych ludzi to w identyfikowaniu nowych treści dla ludzi starszych i rozbudowie współpracy z innymi akademiemi seniorów upatruje się potencjał dalszego rozwoju działalności.

Rys. 36: Wizyta studyjna Euroregionu Glacensis – Stare Miasto, Kostrzyn nad Odrą (Fot. ER PEV)

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie Wielkopolskim jest jedną z licznych instytucji w mieście oferującą edukację dla osób starszych, która ze swoją ofertą dociera do 650 seniorów, czyli ok. 5% całej ich populacji. Oferta obejmuje wykłady z zakresu:

- psychologii,
- medycyny ogólnej,
- historii sztuki,
- edukacji muzycznej,
- języków obcych (angielski, niemiecki, francuski, esperanto),
- turystyki,
- pracy z komputerem,
- oraz zajęcia fizyczne.

Możliwości aktywnego spędzania czasu zostały ujęte w następujące sekcje tematyczne:

- muzyczna (Chór „Uniwerek”, Zespół wokalny „Optymistki”),
- sportowa (joga, taniec, zumba, nordic walking) i pływalnia (Hydroterapia, nauka / doskonalenie pływania),
- plastyki,
- fotografii,
- kabaretowo-teatralna,
- rowerowa,
- taniec terapeutyczny.

Uniwersytet posiada oddziały zamiejscowe i filie: w Kostrzynie nad Odrą, Skwierzynie czy Strzelcach Krajeńskich, prowadzi współpracę z podmiotami zagranicznymi („Jahresringe” e.V z Berlina i „Urania” e.V z Frankfurtu nad Odrą) i polskimi (m.in. Teatrem Lubuskim im. Jana Dekerta, Filharmonią Gorzowską, Miejskim Ośrodkiem Sztuki). W jego działalności zwraca również uwagę współpraca międzypokoleniowa – z Akademią im. Jakuba z Paradyża oraz Młodzieżowym Domem Kultury (UTW 2020).

Na podstawie danych uzyskanych od samorządów członkowskich Euroregionu określić można, że ok. 23 instytucji w 14 gminach oferuje w różnym zakresie podobne oferty dla seniorów. Wśród nich są m.in. uniwersytety trzeciego wieku i stowarzyszenia seniorów w Drezdenku, Międzyrzeczu, Witnicy, Bogdańcu, Sulęcinnie, Lubniewicach, Deszcznie czy Rudnicy. Dodatkowo, oferty dla seniorów są częstokroć proponowane przy lokalnych ośrodkach kultury.

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Bogdańcu zrealizowało międzynarodową wędrowkę nordic walking dla trzech grup o różnym stopniu trudności, a także podejmuje współpracę z seniorami z gmin partnerskich Bogdańca. Wsparcie lokalnego samorządu jest tutaj istotne, gdyż umożliwia nawiązanie kontaktu i zbudowanie relacji partnerskiej.

Gminy **Pszczew i Letschin** współpracują ze sobą od lat, w szczególności, jeżeli chodzi o seniorów. Wspólne działania znajdują odzwierciedlenie w corocznych kilkukrotnych wzajemnych odwiedzinach i projektach. Już w 2011 roku w Pszczewie odbyło się muzyczne spotkanie seniorów z chórów, podczas którego wspólnie opracowano miniśpiewnik biesiadny. Następnie realizowane były dalsze wspólne projekty, poświęcone polskiej i niemieckiej kuchni, zwyczajom i tradycjom obu stron oraz walorom przyrodniczym obszarów Natura 2000 obu gmin.

Gmina **Sulęcín** współpracuje z **gminą Friedland** m.in. w zakresie wspólnej ofertach dla dorosłych. Cyklicznie odbywają się projekty „Dni Seniora”. Wspólne, regularne spotkania włączają tę grupę wiekową w wymianę międzykulturową samorządów, co jest możliwe również przy okazji innych wydarzeń: np. rajdów nordic walking czy spotkań cyklistów.

Gmina Dobiegniew współpracuje z **Związkiem Gmin Gólzow** w zakresie spotkań seniorów: wymiany doświadczeń, integracji i aktywnej turystyki regionalnej połączonej ze spotkaniami muzycznymi.

W niemieckiej części Euroregionu dominują trzy prowadzone przez powiaty **Volkshochschulen** (=Uniwersytety Ludowe), które oferują kursy języka polskiego dla początkujących (poziom TELC A). Poza tym działają liczne instytucje społeczne bądź miejscowe stowarzyszenia, które łącznie prezentują obszerną ofertę, np. w zakresie nauki języków lub wiedzy o regionie.

Edukacja dorosłych nie zamyka się na edukacji seniorów. Regularne doskonalenie jest proponowane między innymi w samorządowych instytucjach kształcenia ustawicznego: jak **Centrum Kształcenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim** czy w ramach **Wojewódzkiego Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim** z ośrodkami kształcenia zawodowego w Kostrzynie nad Odrą, Strzelcach Krajeńskich, Międzyrzeczu, Sulęcínie i Trzcielu. Również organizacje otoczenia biznesu, takie jak **Lubuska Organizacja Pracodawców** czy **Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa** tworzą swoje oferty szkoleniowe.

Transgraniczne oferty doskonalenia są również proponowane w ramach współpracy bezpośredniej innych instytucji z obu stron granicy: jak np. **Komendy Wojewódzkiej Policji w Gorzowie Wielkopolskim** i **Komendy Głównej Policji Kraju Związkowego Brandenburgii**. Funkcjonariusze z obu krajów od wielu lat odbywają wspólne szkolenia, dotyczące zarówno pracy operacyjnej, jak i komunikacji interpersonalnej, kursów językowych czy wspólnych akcji prewencyjnych.

W ramach edukacji dorosłych instytucje samorządowe kładą również coraz większy nacisk na opiekę i edukację nad seniorami, również z grup zagrożonych wykluczeniem. W ramach Funduszu Małych Projektów swoje projekty realizują m.in. **Dom Pomocy Społecznej w Kostrzynie nad Odrą**, **Dom Pomocy Społecznej w Kamieniu Małym**. Poprzez różnego rodzaju warsztaty, spotkania z podobnymi grupami z instytucji partnerskich z kraju sąsiada rozwija się umiejętności i poszerza ofertę edukacyjną dla podopiecznych domów.

Osobną kategorię projektów są liczne działania związane z edukacją osób zagrożonych wykluczeniem w sposób szerszy niż pojedyncze projektu. Przykładowo, **Powiat Słubicki** realizuje projekt „Opiekuńcze Skrzydła Powiatu”. W ramach tego projektu realizowane są szkolenia oraz poradnictwo dla opiekunów i rodzin osób zagrożonych wykluczeniem. Zadania będą realizowane na terenie Słubic, Rzepina i Cybinki. Celem szkoleń i poradnictwa jest pomoc w rozwiązywaniu trudnych problemów życia codziennego, jakie istnieją w rodzinach obarczonych skutkami niepełnosprawności. Rodzice i opiekunowie mogli przede wszystkim podzielić się swoimi doświadczeniami oraz poznać sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Dowiedzieli się także o instytucjach i organizacjach niosących pomoc, o sposobach rehabilitacji osób niepełnosprawnych, o ich prawach, o możliwościach edukacji i pracy.

Oprócz wymienionych powyżej przykładów co roku realizuje się ok. 200 projektów spotkań polskich i niemieckich instytucji partnerskich, które w dużym stopniu obejmują również transgraniczne działania o charakterze dokształcania, a dofinansowane są środkami Unii Europejskiej poprzez zarządzany w biurach Euroregionu Fundusz Małych Projektów. Niektóre projekty dofinansowane w ramach programu współpracy INTERREG VA również charakteryzują się takimi elementami. Na przykład kilku pracowników administracji miast **Frankfurt nad Odrą i Słubice** w ramach projektu „Zmiana perspektywy” na jeden dzień zamienia się miejscami pracy i doświadcza w ten sposób, na ścieżce pozaformalnej, punktu widzenia drugiej strony. Poza tym w innych dofinansowanych z programu INTERREG projektach pracownicy różnych instytucji poprzez hospitacje u partnera projektu poznają jego sposób pracy. W ramach analizy sytuacji wyjściowej nie można było bardziej intensywnie zająć się pozostałymi bardzo licznymi ofertami z

Rys. 37: Polsko-Niemiecki obóz treningowy w Karpaczu dla 40 ratowników medycznych Pogotowia Ratunkowego Powiatu Märkisch-Oderland i Wyższej Szkoły Zawodowej in Gorzowie Wlkp. (Fot. Rettungsdienst MOL gGmbH)

izb i innych publicznych i prywatnych instytucji edukacyjnych. Można jednak stwierdzić, iż w dokształcaniu dominuje aspekt „poznawczy”, widać jednak duży potencjał by pojawiła się w tym interakcja i współpraca.

Poniżej podane zostaną przykłady transgranicznych działań w zakresie dorosłych z innych euroregionów. Dostarczają one sugestii dotyczących sposobów na merytoryczne i organizacyjne włączanie aspektów regionalnych.

Przykładem zaspokojenia potrzeby podnoszenia kwalifikacji pracowników administracji samorządowej, jak również zniesienia barier w zakresie wykorzystania narzędzi dostępnych w Internecie do prowadzenia działalności gospodarczej jest projekt Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej TATRY z o.o. z pogranicza polsko-słowackiego pn. **„Transgraniczne doskonalenie specjalistyczne i zawodowe w EUWT TATRY”** (EUWT TATRY 2020). Dzięki bezpłatnej ofercie szkoleniowej przygotowanej w ramach tzw. „małego projektu” grupy docelowe uzyskały możliwość uzupełnienia i zdobycia kluczowych kompetencji, umiejętności, wiedzy i kwalifikacji z zakresu specjalistycznych aspektów pracy w samorządzie oraz nowoczesnych narzędzi internetowych wykorzystywanych w pracy zawodowej. Szkolenia i kursy językowe o transgranicznym charakterze prowadzone przez ekspertów zdecydowanie wpłyną na polepszenie poziomu kształcenia na polsko-słowackim pograniczu. Dzięki możliwości udziału w bezpłatnym kursie z zakresu prowadzenia e-biznesu i e-marketingu w kontekście transgranicznego rynku pracy poprzez platformę e-learningową osoby bezrobotne z polskiej i słowackiej strony będą mogły nabyć zupełnie nowe umiejętności. Nowe kwalifikacje pozwolą zaktywizować osoby bezrobotne, które będą mogły założyć własną działalność gospodarczą w formie e-biznesu. Wspólne kursy i szkolenia, pozwalają na zniesienie istniejących barier, podnoszą jakość współpracy transgranicznej oraz umożliwiają nabycie nowych kompetencji zawodowych w zakresie wykorzystania narzędzi dostępnych w Internecie do prowadzenia działalności gospodarczej.

Inny przykład współpracy transgranicznej w zakresie kształcenia dorosłych można znaleźć na tym samym pograniczu w projekcie pn. **„Kształtowanie i podnoszenie transgranicznych kompetencji ratowników GP GOPR i Horskiej Zachrannej Służby”** (Grupa Podhalańska GOPR 2020). Od wielu lat ratownicy górscy z Polski i Słowacji z racji sąsiedztwa są niejako „skazani” na współpracę. Góry są naszym wspólnym dobrem. Osobie ulegającej wypadkowi w górach należy nieść pomoc niezależnie, po której stronie granicy się znajduje. W ramach czysto ratowniczych działań coraz częściej zastanawiano się jak tę współpracę przenieść na wyższy poziom, który miałby charakter nieco bardziej strategiczny. Uczestnikami tego „małego projektu” byli polscy i słowaccy ratownicy górscy. Wzięli oni udział w cyklu kilkunastu transgranicznych szkoleń mających na celu zapoznanie ich z nowoczesnymi technikami ratowniczymi. Również w ramach projektu opracowano wytyczne dla lepszej komunikacji podczas prowadzenia wspólnych transgranicznych działań ratowniczych.

W efekcie niemiecko-duńskiej umowy kulturowej (Kulturfokus 2020b) stworzono w **duńsko-niemieckim Euregionie Sønderjylland-Szlezwik** strategiczną podstawę współpracy transgranicznej w zakresie kultury. Powstała platforma działa w oparciu o zasady tolerancji, wzajemnego zrozumienia i otwartego społeczeństwa. Formy zaangażowania obejmują:

- rozwijanie talentów i wspieranie uzdolnień,
- dialog między różnymi kulturami, również z innych regionów granicznych w kontekście wymiany doświadczeń związanej z plebiscytem i ustanowieniem granicy w 1920 roku,
- spotkania, komunikowanie się i wymianę artystyczną.

Na realizację projektów odpowiadającym ustalonym celom do dyspozycji są środki Unii Europejskiej z programu INTERREG, które wykorzystywane są w następujący sposób:

- Pula kultura i sieci: wspieranie innowacyjnych duńsko-niemieckich projektów w obszarze kultury, języka, dzieci, młodzieży, sportu, rekreacji w celu rozwijania zrozumienia interkulturowego i zakotwiczenia duńsko-niemieckiej współpracy w ogóle społeczeństwa.
- Pula transportowa: dofinansowane są przejazdy, opłaty za wstęp, honoraria i koszty noclegów szkół, przedszkoli, stowarzyszeń i instytucji, które realizują aktywną współpracę i spotkania niemieckiej i duńskiej dzieci i młodzieży do lat 26.
- Pula natychmiastowa: dofinansowanie sieci współpracy i koncipowania nowych pomysłów na projekty.
- Pula językowa: wspieranie nauki języka sąsiada.

Jednym z celów na granicy niemiecko-duńskiej jest również realizacja dofinansowanego ze środków INTERREG VA projektu **WIPP**. Chodzi o to, aby z uwagi na coraz bardziej postępujące starzenie się społeczeństwa zmobilizować starsze osoby, zwracać uwagę na ich kompetencje i potrzeby, by tym sposobem poprawić ich stopień partycypacji w życiu społecznym (Syddansk Universitet 2020). Merytorycznym celem jest prewencja tak, aby wspierać aktywność i zdrowie w bardziej zaawansowanym wieku. Godnym odnotowania jest fakt, że zaangażowanie gwarantuje się poprzez przyznanie każdemu obywatelowi specjalnego adresu poczty elektronicznej bądź ustanowienie pełnomocnika do komunikowania się.

Współpraca między seniorami w zakresie edukacji jest realizowana m.in. w Euroregionie Śląsk Cieszyński. Celem projektu „Aktywny senior na granicy” realizowanego przez gminę Zebrzydowice oraz Obec Petrovice u Karviné była integracja i aktywne angażowanie seniorów do życia w regionie przygranicznym poprzez aktywizujące zajęcia edukacyjno-kulturalne dla seniorów, pobudzenie tej grupy do działania, uaktywnienie ich rozwoju psychofizycznego, uświadomienie, że wiek nie jest barierą w uczeniu się nowych rzeczy i w aktywnym uczestniczeniu w życiu społecznym. Uczestnictwo w rozmaitych inicjatywach prowadzi do poprawy jakości ich własnego życia, a także stwarza możliwość realizacji pasji i marzeń seniorów (kurs komputerowy, pogadanki tematyczne itd.), nawiązania nowych znajomości, także międzynarodowych, doświadczenie nowej jakości życia, zainspirowanie się do ciekawego spędzenia wolnego czasu. W ramach projektu zrealizowano wspólne działania na rzecz seniorów w zakresie animacji czasu wolnego, tj. wspólne zajęcia sportowe dla seniorów, kurs komputerowy, spotkania, wycieczki i ognisko integracyjne oraz videokonferencje.

Założenia działania

Jak się okazuje, w transgranicznych działaniach tkwi ogromny potencjał do tego, by odpowiedzieć na ogólnoeuropejski cel mówiący o tym, że 15% dorosłych ma partycypować w uczeniu się przez całe życie. W szczególności inicjatywy transgraniczne pozwalają na:

- odświeżenie i dalszy rozwój kompetencji ponadprzedmiotowych (np. interkulturowych i społecznych),
- rozwijanie kompetencji językowych oraz
- wzrost świadomości zróżnicowania kulturowego w Europie.

Duża liczba dorosłych i związana z nią różnorodność potrzeb bądź obszarów zainteresowania sprawiły, że w ramach przeprowadzonej analizy sytuacji nie było możliwe szczegółowe zróżnicowanie poszczególnych grup docelowych. Można jednak było odwołać się do opisanych w poprzednich rozdziałach potrzeb doksztalcania formułowanych dla nauczycieli w placówkach edukacyjnych i pracowników administracyjnych w organach prowadzących. Poza tym podczas wywiadów, warsztatów i dyskusji stwierdzono, że współpracę transgraniczną należy rozbudować w formie sieciowej, aby pozyskać dalszych partnerów, stworzyć łatwo dostępne oferty, ułatwić nieformalny dostęp do już istniejącej oferty i w większym stopniu włączyć w to wszystko regionalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe.

Celem wypracowania transgranicznych możliwości działania w zakresie edukacji dorosłych wewnątrz Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA sformułowane zostały na tej podstawie następujące cele:

- Utrwalenie i rozbudowa dotychczasowych transgranicznych działań.
- Rozwój współpracy transgranicznej, jej usieciowienie w oparciu o specyfikę grup docelowych.
- Ustalenie zapotrzebowania w oparciu o specyfikę grup docelowych, tworzenie oferty i jej realizacja w zakresie doksztalcania zawodowego bądź indywidualnego przy uwzględnieniu dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu.

W tym kontekście założenia działania zostały poniżej przypisane trzem poziomom.

Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Postrzeganie granicy (poznawczy)	Przekroczenie granicy (interakcyjny)	Interakcja transgraniczna (współpracujący)
Dorośli		
Poznawanie kultury i języka sąsiada	Wycieczki bądź wizyty studyjne w kraju sąsiada (np. wizyty miejsc dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego)	Wspólna praca nad projektem ze studentami z krajów sąsiadujących w ramach dni/tygodni projektu trwających od jednego do kilku dni
Specjaliści (nauczyciele w placówkach edukacyjnych, pracownicy administracji w podmiotach prowadzących)		
<p>Dokształcanie (w tym interkulturowe uczenie się, animacja językowa, języki, wiedza o regionie, kultura, zarządzanie spotkaniami / projektami, inne (cyfrowe, analogowe) metody i materiały)</p> <p>Transfer kompetencji do grup docelowych (w zależności od zapotrzebowania bądź obszarów zainteresowania, w tym języka, wiedzy o regionie / geografii, kultury, historii, zdrowia, rekreacji, sportu)</p>	<p>Wycieczki / wyjazdy studyjne w kraju sąsiednim</p> <p>Wymiana doświadczeń</p> <p>Tworzenie materiałów dydaktycznych</p> <p>Wizyty / wycieczki w sąsiednim kraju (z grupą zainteresowanych)</p>	<p>Tworzenie łatwo dostępnych i kompleksowych ofert rozwijania kompetencji wspólnie z kadrą z kraju sąsiada (opracowanie zadań tematycznych z uwzględnieniem aspektów regionalnych do rozwiązania w grupach mieszanych)</p>
Kierownictwo instytucji dokształcania i struktur organów prowadzących		
<p>Ustalenie potrzeb i tworzenie oferty działań transgranicznych przy uwzględnieniu dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (m.in. intensywne kursy językowe i wiedzy o regionie)</p> <p>Ewaluacja (wewnętrznych działań na rzeczy przygotowania do transgranicznych interakcji; wraz z wymiarowaniem potrzeb w zakresie dokształcania bądź zasobów)</p>	<p>Pielęgnowanie kontaktów z instytucjami partnerskimi</p> <p>Usieciowienie polskich i niemieckich placówek (m.in. ustalenie zapotrzebowania, tworzenie oferty, pośredniczenie w znalezieniu partnerów, przygotowanie)</p>	<p>Tworzenie łatwo dostępnych i kompleksowych ofert rozwijania kompetencji wspólnie z partnerami z kraju sąsiada (opracowanie ofert z uwzględnieniem aspektów regionalnych do rozwiązania w grupach mieszanych, m.in. kursów tandemowych przy uwzględnieniu aspektów regionalnych)</p> <p>Ewaluacja (działań transgranicznych)</p>
Podmioty zewnętrzne		
<p>Ustalenie potrzeb i tworzenie oferty działań transgranicznych przy uwzględnieniu dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (m.in. intensywne kursy językowe i wiedzy o regionie)</p> <p>Ewaluacja (stopień i zasięg oddziaływania)</p>	<p>Ponadregionalne Usieciowienie polskich i niemieckich placówek (m.in. ustalenie zapotrzebowania, tworzenie oferty, pośredniczenie w znalezieniu partnerów, przygotowanie)</p>	<p>Usieciowienie polskich i niemieckich placówek (m.in. ustalenie zapotrzebowania, tworzenie oferty, pośredniczenie w znalezieniu partnerów, wymiana doświadczeń)</p> <p>Ewaluacja (stopień i zasięg oddziaływania)</p>
Instytucje nadzoru (Ministerstw/ Kuratorium)		
<p>rozbudowa wsparcia (zawodowego i indywidualnego) dokształcania o charakterze transgranicznym</p>	<p>Wsparcie sieci polskich i niemieckich placówek (współpraca specjalistyczna / ponadprzedmiotowe np. podejście do cyfryzacji bądź fake newsów, wsparcie oferty kierowanej do grup międzypokoleniowych, zaangażowanie seniorów w świat pracy)</p>	<p>Specjalistyczne monitorowanie sieci (ewaluacja)</p>

Tab 26.: Założenia działania w zakresie edukacji dorosłych

Uwagi dotyczące wdrażania

Realizacja transgranicznych działań, również w obszarze edukacji dorosłych, stanowi w przeważającej części zadania dobrowolne i dodatkowe. Oznacza to zarówno kadrowe, rzeczowe, jak i finansowe dodatkowe nakłady. Aby przedstawione powyżej założenia działania były dostępne dla możliwie wielu dorosłych, poniżej podane zostaną sugestie dotyczące ich wdrażania.

Dorośli / wykwalifikowani pracownicy

Ponieważ brakuje specyficznego dla grup docelowych szczegółowego zróżnicowania, w tym miejscu na potrzeby niniejszej analizy grupa osób dorosłych zostanie podzielona w następujący sposób:

- osoby pracujące, które korzystają z dokształcania,
- pozostali dorośli w wieku produkcyjnym, którzy chcieliby się dokształcać,
- seniorzy, którzy są zainteresowani dokształcaniem się, gdyż widzą w tym szansę na zachowanie sił fizycznych i umysłowych.

Dla każdej z tych grup docelowych w ramach powyższego podziału instytucje edukacyjne powinny stworzyć specyficzną ofertę. W poprzednich rozdziałach pokazano już spektrum działań dla grupy nauczycieli pracujących w omawianych placówkach edukacyjnych oraz dla pracowników administracji w strukturach podmiotów prowadzących. Analogicznie pozostali pracownicy mogą realizować wymienione tu zadania w placówkach dokształcania (dokształcanie własne, przekazywanie kompetencji w ramach grup seminaryjnych, wycieczki, podróże studyjne, wymiana doświadczeń, opracowywanie wielojęzycznych materiałów dydaktycznych, tworzenie oferty m.in. dla pracy w mieszanych grupach z uwzględnieniem specyfiki regionalnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego).

Kierownictwo placówek edukacyjnych i organów prowadzących

Na poziomie kierownictwa instytucji edukacyjnych odpowiedzialnych za poszczególne specyficzne grupy docelowe i kierownictwa struktur podmiotów prowadzących, chodzi w szczególności o realizację zadania polegającego na ustaleniu zapotrzebowania i obszarów zainteresowania oraz wprowadzenie odpowiedniej oferty (na trzech poziomach), a także o współdziałanie przy ponadregionalnym usieciowieniu – ponad strukturami partnerstw bilateralnych. We współpracy z ekspertami i przedstawicielami instytucji zewnętrznych rolą kierownictwa jest również ewaluacja doświadczeń w zakresie rozwijania ponadprzedmiotowych kompetencji poprzez interakcje transgraniczne, wewnątrznie w grupach docelowych i również ponad granicami z partnerami współpracy. Kierownictwo może z tego wyciągnąć wnioski prowadzące do działań polepszających, np. w ramach wewnętrznego programu dokształcania chodziłoby o zapewnienie zasobów rzeczowych i kadrowych.

Możliwe jest również dalsze rozwijanie sieci współpracy i „umiędzynarodowienie” stworzonych w ramach rządowego programu Senior+ klubów i domów dziennych. W euroregionie powstało wiele takich obiektów, m.in. w Przytocznej, Skwierzynie, Witnicy, Cybince, Lubiszynie, Santocku, Międzyrzeczu, Słubicach, Drezdenku, Sulęcinie, Gorzowie Wielkopolskim, Różankach, Ługach, Starym Kurowie czy Zwierzynie (MRiPS 2018).

Rys. 38: Wykorzystanie mediów cyfrowych do kształcenia w sektorze dorosłych (Fot: ER PEV)

Takie kluby i domy dziennie, a także Domy Pomocy Społeczne są niemal gotową bazą do rozwijania edukacji na poziomie transgranicznym. Potrzebne jest ku temu wsparcie dla inwestycji infrastrukturalnych dla organów prowadzących, a także kursy i szkolenia dla personelu, włącznie ze środkami na dodatkowe etaty.

Podmioty zewnętrzne

Po obu stronach odbywa się szeroko zakrojona współpraca placówek dokształcania z innymi regionalnymi podmiotami edukacyjnymi, muzeami, samorządami, izbami, urzędami, przedsiębiorstwami i instytucjami działającymi transgranicznie. Przy czym działające ponadregionalnie instytucje, np. samorzady i izby, już teraz przejmują funkcje sieciowe na poziomie krajowym. Chodzi o połączenie tych sieci i ich rozbudowę, szczególnie w ujęciu transgranicznym. Poza tym mogą one w zdecydowany sposób przyczynić się do ustalenia zapotrzebowania i stworzenia oferty, a szczególnie efektywnie wesprzeć ewaluację. Natomiast we współpracy z właściwymi urzędami mogą również przyjmować funkcje inicjujące i koordynujące. Korzystnym byłoby również, gdyby z tej współpracy powstała koncepcja metodyki aktualnej i transparentnej promocji zadań, np. poprzez platformę internetową, która połączyłaby wszystkie ukierunkowane na poszczególne grupy docelowe bądź specyficzne branżowo możliwe do wdrożenia w euroregionie oferty dokształcania. W interesie możliwie szerokiego dotarcia do potencjalnego kręgu odbiorców usieciowienie musi być wprowadzone również proaktywnie, np. w kontaktach z członkami określonych organizacji, przez organizacje pozarządowe lub mieszkańców poprzez komunalne struktury podmiotów prowadzących.

Instytucje nadzoru (Ministerstwa / Kuratorium)

Ponieważ transgraniczne działania na rzecz rozwoju ponadprzedmiotowych kompetencji, a tym samym rozwoju zasobów kadrowych mają szczególne znaczenie, należy przypisywać jeszcze większą wagę odpowiednim ofertom i ich wdrażaniu. Obejmuje to z jednej strony wyznaczenie specyficznych branżowo i ukierunkowanych na przedsiębiorstwa możliwości dokształca-

nia, a z drugiej strony również wsparcie pozostałych grup osób w wieku produkcyjnym, które pielęgnując swoje indywidualne zainteresowania mogą przyczynić się do zabezpieczenia zasobów pracowników.

Poza tym właściwe urzędy krajowe powinny większą uwagę kierować na doksztalcanie dostosowane do seniorów i odpowiednio je dowartościowywać. Seniorzy to ponad 20%, a więc duża część, społeczeństwa. Dysponują oni wielkim zasobem doświadczeń zawodowych. Z uwagi na panujący ogólnie brak wykwalifikowanej kadry pracowniczej oraz gotowość i zdolność do pracy występującą w dużej części tej grupy, można ją włączyć do transgranicznej aktywności. Poza tym zadaniem jest też umożliwienie tej grupie osób partycypację w dynamicznym rozwoju gospodarki i społeczeństwa w odpowiedni sposób, tak aby np. nadszali oni za technicznymi możliwościami cyfryzacji bądź potrafili korzystać z różnorodności informacji (np. problematyka fake newsów). Również w tym zakresie możliwe są odpowiednie transgraniczne oferty edukacyjne. Ostatecznie transgraniczne interakcje stwarzają bardzo dobrą możliwość przyczyniania się do zachowania fizycznej wydajności bądź zdrowia poprzez wspólne prewencyjne prozdrowotne działania.

W tym miejscu należy wspomnieć, iż wdrażanie odpowiednich projektów w zakresie edukacji dorosłych, w szczególności angażowanie ekspertów zewnętrznych, przyczynia się do wzmocnienia regionalnych łańcuchów kreacji wartości. Należy tu jednak zwracać uwagę na to, aby partycypacja osób niepracujących lub seniorów w takich ofertach nie była w najmniejszym stopniu ograniczona poprzez indywidualną niekorzystną sytuację ekonomiczną. Poza tym określone oferty transgraniczne mogą też wymagać odpowiedniej infrastruktury (np. pomieszczenia, wyposażenia) w instytucjach prowadzących, a programy pomocowe powinny to uwzględniać.

Zadaniem właściwego ministerstwa i kuratorium jest również merytoryczne i organizacyjne wsparcie w uzgodnieniu z działającymi w tym sektorze zaangażowanymi instytucjami. Chodzi tu o wsparcie przy usieciowieniu placówek bądź ewaluacji działań transgranicznych.

Rys. 39: Uczniowie z Karl-Liebknecht-Gymnasiums doradzają seniorom jak obsługiwać tablet i smartphon (Fot. ER PEV)

4. Finansowanie

Zaprezentowane w niniejszej analizie propozycje działań nie będą możliwe do zrealizowania wyłącznie siłami własnymi instytucji edukacyjnych czy organów prowadzących. Oczywiście jest, że organizacja wyjazdów międzynarodowych, podnoszenie kompetencji personelu i nauczycieli czy po prostu realizacja spotkań dla wszystkich grup wiekowych w ramach uczenia się przez całe życie będą generowały koszty. Charakter publikacji uniemożliwia wskazanie kompletnej listy źródeł finansowania tej działalności, jednak warto wskazać, że istnieje wiele sposobów pozyskania środków na realizację projektów, zarówno dla podmiotów z Polski jak i z Niemiec.

Fundusze unijne

W ramach programu **ERASMUS+** przeznacza się fundusze m.in. na promowanie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu w Europie. Program ERASMUS+ może być wykorzystywany do nauki, szkolenia i zdobywania doświadczenia zawodowego za granicą przez osoby lub organizacje w Europie. Dzięki niemu jest możliwe wsparcie dzieci, dorosłych, seniorów, organizowanie szkoleń zawodowych.

Więcej o możliwościach pozyskiwania funduszy w Polsce można znaleźć pod linkiem <https://erasmusplus.org.pl/>, w Niemczech: pod linkiem <https://www.erasmusplus.de/>.

Program ERASMUS+ jest zarządzany w Polsce przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji.

Program ERASMUS+ jest zarządzany w Niemczech przez centralnie cztery krajowe instytucje:

- Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD)(Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej) która realizuje również program partnerstw wschodnich
- Pädagogischer Austauschdienst (PAD)(Centrala Wymiany Pedagogicznej)
- Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB)(Federalny Instytut Kształcenia Zawodowego)
- Agentur JUGEND IN AKTION (Agencja MŁODZIEŻ W DZIAŁANIU)

Instytucje naukowe mogą korzystać z finansowania w ramach programu innowacji HORYZONT 2020. Środki z tego programu są również wykorzystywane np. na wsparcie Europejskiej Nocy Naukowców, która w wielu różnych miastach w całej Europie odbywa się co roku w ostatni piątek września. Wówczas to uniwersytety i instytuty badawcze otwierają swoje podwoje i dają – w szczególności dzieciom i młodzieży – szansę na poznanie nauki i badań w formie zabawy.

Więcej o możliwościach finansowania w Polsce można znaleźć pod linkiem <https://www.kpk.gov.pl/h2020-i-inne-programy/horyzont-2020>, w Niemczech: pod linkiem <https://www.horizont2020.de/>.

Program Współpracy INTERREG V A Brandenburgia – Polska 2014–2020 to transgraniczny program wsparcia dla pogranicza wschodniej Brandenburgii i województwa lubuskiego. Umożliwia zarówno realizację projektów inwestycyjnych, jak i działań „miękkich”, angażujących również większą liczbę partnerów. Inicjatywy w tym programie mogą być realizowane w dłuższej perspektywie czasowej.

Polsko-niemieckie informacje o programie można znaleźć pod linkiem <https://interregva-bb-pl.eu/>.

Unijna perspektywa finansowa 2014-2020 dobiega końca, natomiast już dziś wiadomo, że wszystkie trzy programy będą kontynuowane w latach 2021-2027. Program INTERREG na lata 2021-2027 aktualnie jest wypracowywany, wychodzi się przy tym z założenia, że realizacja projektów spotkaniowych o charakterze edukacyjnym będzie ramach niego możliwa.

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA poprzez biura w Gorzowie Wielkopolskim oraz Frankfurcie nad Odrą realizuje wsparcie finansowe na kilka sposobów. **Fundusz Małych Projektów** realizowany ze środków unijnych w ramach Programu Współpracy **INTERREG V A Brandenburgia – Polska 2014-2020** jest narzędziem pozwalającym na bardzo wszechstronne finansowanie projektów w obszarze przygranicznym w partnerstwie z instytucją z drugiej strony granicy (Euroregion PRO EUROPA VIADRINA 2020; <https://www.euroregion-viadrina.pl/fundusz-malych-projektow-interreg-va.html>). Finansowanie w bieżącej perspektywie wynosiło do 15 000 euro, a w przypadku projektów o wyjątkowym znaczeniu do 25 000 euro.

Instytucje binarodowe

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży (PNWN), założona w 1991 roku przez rząd polski i niemiecki, od trzech dziesięcioleci aktywnie wspiera polsko-niemieckie projekty spotkań w sektorze szkolnym i pozaszkolnym (<https://pnwm.org/>).

Zarówno polskie, jak i niemieckie stowarzyszenie tworzące Euroregion PRO EUROPA VIADRINA posiada status tzw. Jednostki Centralnej PNWN. Po polskiej stronie możliwe jest wsparcie wymian szkolnych i pozaszkolnych z obszaru euroregionu (niemiecki partner może pochodzić z obszaru całych Niemiec), natomiast po niemieckiej stronie wspierane są wymiany pozaszkolne dla instytucji z obszaru całej Brandenburgii.

Środki PNWN pochodzą bezpośrednio z budżetów krajowych Polski i Niemiec (por. <http://euroregion-viadrina.eu/>). Również Federalne Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej Dzieci i Młodzieży przyjmuje wnioski o dofinansowanie DPJW.

Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej (FWPN) wspiera wspólne projekty niemieckich i polskich podmiotów w dziedzinie gospodarki, środowiska, edukacji, mediów i społeczeństwa, nauki i kultury. Współpraca polsko-niemiecka jest również zacieśniana poprzez konkursy i programy stypendialne. Polska strona <https://fwpn.org.pl/>, niemiecka strona <https://sdpz.org/>.

Zarówno FWPN jak PNWN wspierają finansowo **Stowarzyszenie Naukowo-Kulturalne w Europie Środkowej i Wschodnie (GFPS)**, które organizuje np. semestry zagraniczne, kursy językowe i staże dla studentów niemieckich w Polsce i dla studentów polskich w Niemczech (<https://www.gfps.pl/>).

Z innych instytucji warto wymienić choćby Polsko-Niemiecką Fundację na rzecz Nauki (<http://www.pnfn.pl/pl>) czy Polsko-Niemiecki Fundusz Filmowy.

Polska

W Polsce istnieje szereg programów i projektów rządowych na wsparcie transgranicznej działalności, w tym wymian międzynarodowych, wsparcia dla polonii mieszkającej za granicą itd. Przykładowe projekty skierowane do szkół, samorządów i instytucji edukacyjnych to programy:

- Maluch+,
- Aktywna Tablica,
- Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa,
- Posiłek w szkole i w domu,
- Otwarte Strefy Aktywności.

Konkursy na zadania publiczne Ministerstwa Edukacji Narodowej ogłaszane są na stronie: <https://www.gov.pl/web/edukacja/zadania-publiczne-ogloszenia>

Województwo Lubuskie

Opisane w publikacji finansowanie rozwoju szkolnictwa zawodowego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego (zob. podrozdział 3.3) i zmieniająca się unijna perspektywa finansowa są dobrym momentem do rozważenia wsparcia wymian transgranicznych również przez regionalne narzędzia finansowania. Wiele z jednonarodowych projektów zyskałoby na wartości, gdyby mogły być realizowane w formacie lubusko-brandenburskim.

Obecnie w województwie lubuskim możliwe jest wsparcie inicjatyw młodzieżowych np. poprzez program Młodzi On-Life (<http://lubuskie.pl/strona-glowna/zalatw-sprawe/menu-mlodziez/mlodzi-on-life/>).

Niemcy

Rząd federalny Niemiec zapewnia również środki na różne projekty wymiany i spotkań. Minister ds. Kultury i Mediów zapewnia **Polsko-Niemiecką Wymianę Kulturalną** w wysokości 300 000 euro rocznie. Projekty te mają przyczynić się do zachowania i kultywowania języka polskiego, kultury i tradycji w Niemczech oraz do pogłębienia wzajemnej znajomości kultur obu krajów poprzez dialog. W centrum uwagi znajdują się tematy związane z historią i kulturą regionalną (<https://www.bundesregierung.de/breg-de/bundesregierung/staatsministerin-fuer-kultur-und-medien/deutsch-polnischer-kulturaustausch-483620>).

W obszarze **Projektów Modelowych dotyczących Edukacji Kulturalnej** mogą być finansowane projekty, w których instytucje kulturalne wzmocniają różnorodność personelu, programu i odbiorców. Grupą docelową mogą być polscy imigranci (<https://www.bundesregierung.de/breg-de/bundesregierung/staatsministerin-fuer-kultur-und-medien/kultur/kulturelle-bildung/modellprojekte-foerdern/modellprojekte-kulturelle-bildung-481804>).

Dla młodzieży i młodych dorosłych możliwe jest wsparcie ofert spotkań w dziedzinie literatury, muzyki, kultury i teatru, które dotyczą **kultury i historii Niemiec w Europie Wschodniej** (<https://www.bundesregierung.de/breg-de/bundesregierung/bundespresseamt/projekt-foerderung-beantragen-973886>).

Polsko-Niemiecka Fundacja Ochrony Dziedzictwa Kulturowego i Zabytków wykorzystuje własne lub nabyte fundusze na badania, renowację, restaurację, ochronę i konserwację budynków i budowli kościelnych o znaczeniu historycznym lub kulturalnym oraz na wspieranie imprez (<https://deutsch-polnische-stiftung.de/wir-ueber-uns/>).

Brandenburgia

W Brandenburgii projekty międzynarodowe mogą uzyskać wsparcie np. poprzez dotacje z Ministerstwa Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa (MLUL); Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu (MBS) oraz Ministerstwa Sprawiedliwości (MdJ). Międzynarodowe wymiany studenckie i wyjazdy studentów do miejsc pamięci w Polsce mogą być wspierane przez MBS.

5. Podsumowanie i perspektywy

Na tle naukowych, strategicznych i politycznych warunków ramowych oraz związanych z nimi krajowych i bilateralnych wysiłków, w bezpośrednim regionie przygranicznym Polski i Niemiec pojawiają się szczególne wyzwania i szanse **w dziedzinie edukacji – uczenia się przez całe życie**.

Temat edukacji stanowi na co dzień szczególnie duże wyzwanie dla mieszkańców wszystkich grup wiekowych, dla prawie wszystkich instytucji publicznych, przedsiębiorstw i innych grup społecznych. Z jednej strony ważne jest, aby w Euroregionie znaleźć przyszłościowe rozwiązania dotyczące zmian demograficznych i niedoboru wykwalifikowanych pracowników, dynamiki cyfryzacji czy globalizacji. Z drugiej strony, wzrost transgranicznych więzi w społeczeństwie obywatelskim, w sektorze administracyjnym lub gospodarczym wymaga dodatkowych kompetencji i zasobów w celu niwelowania różnic prawnych, kulturowych lub językowych. Pomimo wynikającej z tego potrzeby działania, bliskość geograficzna stwarza takie możliwości, np. zdobycia lub dalszego rozwoju **kompetencji kluczowych**, do których oba kraje dążą dla swoich mieszkańców w toku pożądanego procesu uczenia się przez całe życie. Systematyczna analiza sytuacyjna obszaru tematycznego edukacja – kształcenie ustawiczne przeprowadzona w ramach projektu DIALOG opierała się na studium przypadku Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA i opierała się zasadniczo na dwóch filarach.

Po pierwsze zbadano zewnętrzne **uwarunkowania ramowe** i to, w jakim stopniu ujawniają one potrzebę lub zakres działań na rzecz aktywności transgranicznej. Na przykład badania naukowe wykazały, że praca w niejednorodnych grupach zdecydowanie sprzyja nabywaniu kompetencji interdyscyplinarnych, w tym docenianiu różnorodności kulturowej (por. podrozdział 2.3). Złożony, trwający całe życie proces rozwoju **kompetencji interkulturowych** odgrywa tu kluczową rolę. W związku z tym strategie globalne, europejskie, krajowe i regionalne zostały również ukierunkowane na ten cel (por. podrozdział 2.2). Warto tu podkreślić ważność Agendy Edukacyjnej 2030 ONZ oraz unijnej Wizji Europejskiego Obszaru Edukacji do 2025 roku. Krajowe ramy administracyjne i prawne w Polsce i w Niemczech są zgodne z tym wymogiem i oferują możliwości działań transgranicznych (por. rozdziały 2.1 i 2.4).

Po drugie istotną podstawą ukierunkowania działań jest **analiza obecnej sytuacji w Euroregionie PRO EUROPA VIADRINA**. W tym celu scharakteryzowano strukturę ludności – ponad 800 tys. mieszkańców – pod względem wieku, poziomu wykształcenia i grup docelowych, a także zaprezentowano krajobraz instytucji edukacyjnych. Ponadto, poprzednie bądź aktualnie realizowane działania transgraniczne zostały przedstawione pod kątem czynników promujących lub hamujących. Szczególnie wnikliwie przyjrano się projektom o charakterze nieformalnym, pozaformalnym lub formalnym. Zespół redakcyjny ocenił szczególnie projekty spotkań wspierane przez PNWM (pozaszkolne i szkolne) i UE (m.in. Fundusz Małych Projektów Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA, Programu Współpracy INTERREG VA Brandenburgia – Polska 2014–2020). W ramach projektu przeprowadzono warsztaty i dyskusje eksperckie ze specjalistami instytucji edukacyjnych z Polski i Niemiec, które w znacznej mierze przyczyniły się do wzbogacenia treści o informacje zwrotne od instytucji działających w obszarze edukacji. Ponadto omówiono przykładowe projekty (INTERREG) z innych euroregionów, jak również doświadczenia wynikające z zaangażowania dwóch stowarzyszeń członkowskich Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA w poprawę współpracy transgranicznej.

Wiedza uzyskana z tej analizy została wykorzystana do wypracowania **założeń działań** przedstawionych w podziale na przedszkola, szkoły, szkolenia zawodowe, szkolnictwo wyższe i kształcenie dorosłych. W poszczególnych rozdziałach przedstawiono nie tylko formalne ścieżki edukacyjne, ale także nieformalne możliwości edukacyjne dla poszczególnych grup wiekowych. Umożliwiło to również nakreślenie mapy instytucji edukacyjnych oraz zobrazowanie zróżnicowania grup docelowych w układzie grup wiekowych. Zgodnie z wytycznymi naukowymi, **założenia działań zostały przypisane do trzech poziomów** (por. podrozdział 2.3), które powinny być stosowane w przypadku każdej grupy docelowej uzupełniająco, bądź w układzie działań bazujących jedno na drugim.

Jeśli chodzi o **sektor przedszkolny**, analiza wartości dodanej wychowania i edukacji wczesnodziecięcej przedstawiona przez Komisję UE w 2018 roku stanowi przełomową podstawę do działania (por. podrozdziały 2.2 i 3.1). Analiza ta udowodniła, że wykorzystanie możliwości edukacji przedszkolnej bezpośrednio i pozytywnie wpływa na rozwój kluczowych kompetencji u dzieci. W przedszkolu tworzy się więc podstawy nie tylko dla umiejętności czytania, pisania, matematycznych czy językowych, ale także dla interdyscyplinarnych umiejętności i wartości, np. kompetencji społecznych i interkulturowych, pracy zespołowej i umiejętności zarządzania konfliktami.

Będące wynikiem analizy sytuacji wykazane możliwości działań mają na celu m.in. zapewnienie wszystkim dzieciom od 4 roku życia (w 2019 r.: 30.181 dzieci z Polski i Niemiec) uczestnictwa przynajmniej raz przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej w kilkudniowych interakcjach transgranicznych. Obejmuje to zarówno formalne oferty przedszkoli, jak i nieformalne działania zewnętrznych placówek edukacyjnych w weekendy i w okresie wakacji lub ferii. Jako przykład podejścia poznawczego, które ma bezpośredni pozytywny wpływ na późniejszy rozwój kompetencji, zaproponowano wprowadzenie nauki języka obcego w niemieckich przedszkolach od 4 roku życia, podobnie jak ma to miejsce po stronie polskiej. Aby to zrealizować, należy przezwyciężyć kilka czynników hamujących. Oprócz uwzględnienia odpowiednich działań w koncepcjach pedagogicznych i programach doskonalenia zawodowego w ponad 400 placówkach opieki nad dziećmi, konieczne jest zapewnienie odpowiednich **ilościowych i jakościowych zasobów** ludzkich, a także środków finansowych, aby sprostać dodatkowym nakładom pracy związanym z interakcjami transgranicznymi. Ze względu na charakter i zakres dotychczasowego zaangażowania oraz w celu dotarcia do wszystkich dzieci w sektorze przedszkolnym, konieczne jest rozszerzenie istniejącej współpracy, tak aby **powstała sieć zaangażowanych podmiotów**. W celu utworzenia i rozbudowy sieci zaleca się utworzenie **transgranicznej euro-regionalnej platformy koordynacyjnej**, która przejmując ogólne zadania, odciąża lub wspiera instytucje przedszkolne i rozwija efekty synergii wynikające z lepszej koordynacji i współpracy między dużą liczbą zaangażowanych instytucji. Platforma ta mogłaby również służyć doradztwem w sprawie wykorzystania potencjału seniorów, uczniów i studentów, tak aby zaspokajać zapotrzebowanie na personel w zakresie edukacji i opieki. Przewiduje się również transgraniczną ewaluację działań w celu umożliwienia skutecznego wykorzystania ograniczonych zasobów. Ponadto sugeruje się, aby właściwe instytucje po obu stronach włączyły się w zapewnianie wsparcia merytorycznego lub zwrócić większą uwagę na usługi oferowane przez np. muzea jako miejsca nauki w obszarach regionalnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Analogiczne spektrum zadań zarysowuje się dla **sektora szkolnego** w Euroregionie, obejmującego około 33.000 uczniów w 307 szkołach. W ślad za **międzynarodowymi partnerstwami** szkół należy dążyć do nawiązywania dalszych kontaktów między szkołami w ramach euroregionu, aby wszystkim uczniom umożliwić co najmniej kilkudniowe interakcje transgraniczne. W odniesieniu do nauki języków obcych warto wykorzystać język angielski do komunikacji w kontaktach transgranicznych, w przypadku braku możliwości porozumienia w preferowanych i sugerowanych językach polskim i niemieckim. Przy tworzeniu ciągłych kursów języka niemieckiego lub polskiego zainteresowane gminy i powiaty powinny otrzymać zróżnicowane wsparcie, uzależnione od istniejących już kursów i zainteresowań dzieci i młodzieży. Dla uczniów uczestnictwo w interakcjach transgranicznych ma również tę zaletę, że podczas nich nabywają oni **kompetencje interdyscyplinarne**. W obszarze przedszkolnym wspólne działania dostosowane do wieku mają głównie charakter zabawy. Z drugiej strony, w sektorze szkolnym treść programów nauczania dla zadań w grupach mieszanych może być realizowana w sposób specyficzny dla

grup wiekowych, zwłaszcza, że programy nauczania w obu krajach w wielu miejscach nakładają się na siebie. Jeśli treści wspólne programów nauczania zostaną uwzględnione, to w szkołach po obu stronach granicy można skorzystać też z przypisanej im elastyczności pracy, tak aby zbudować koncepcję kilku dni lub tygodni projektowych. Cel, jakim jest umożliwienie wszystkim uczniom aktywnego uczestnictwa w interakcjach transgranicznych przynajmniej raz w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej, powinien służyć jako wskazówka wyboru rodzaju i zakresu merytorycznego takich dni projektowych. W tym kontekście oczywista wydaje się również jeszcze większa integracja **dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego**, czy pozostałej oferty edukacyjnej w Euroregionie, dostępnej np. w muzeach i miejscach pamięci. W związku z tym konieczne rozszerzenie współpracy obejmuje również sporządzenie wielojęzycznych materiałów dydaktycznych lub specyficznych ofert nauczania dostosowanych do nauczania szkolnego. W opracowywaniu takich ofert mogą brać udział nawet uczniowie z wyższych klas.

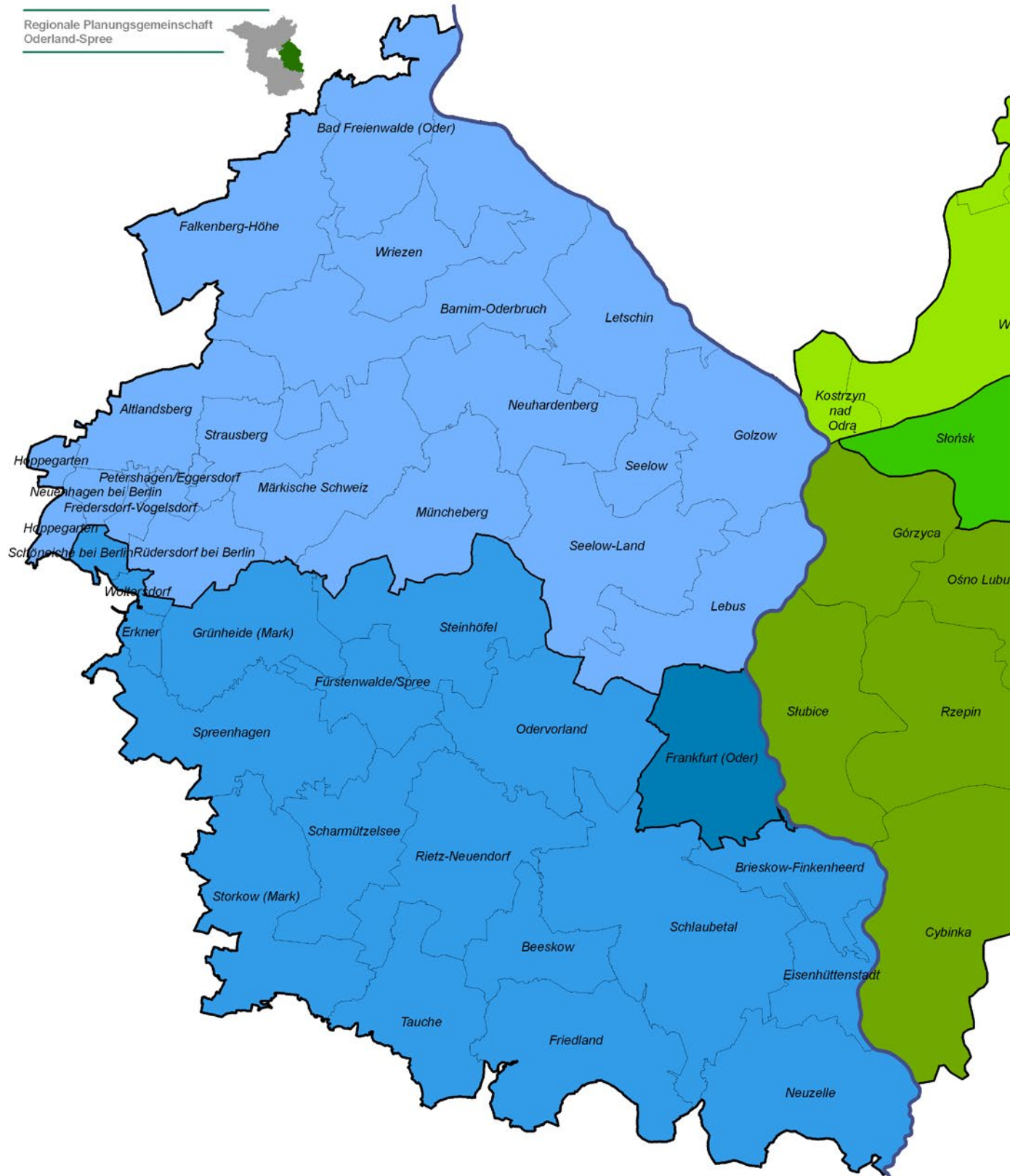
Sektory **kształcenia i szkolenia** zawodowego (ok. 18.600 uczniów zawodu) i **szkolnictwa wyższego** (ok. 9.300 studentów) charakteryzują się względnie niewielkim odsetkiem uczniów i studentów mających ze sobą kontakt na gruncie swojego kierunku nauki (grupy zawodowej lub kierunku studiów). Ponadto, programy nauczania zawodów i kierunków studiów są stosunkowo zróżnicowane pod względem ich elementów teoretycznych i praktycznych. Dlatego też w przyszłych analizach należy bardziej szczegółowo określić potencjał działalności transgranicznej na rzecz tej grupy docelowej. Działania transgraniczne powinny początkowo mieć przede wszystkim charakter interdyscyplinarny i powinny zostać rozszerzone w taki sposób, aby wszyscy uczniowie zawodu i studenci mogli przynajmniej raz w trakcie nauki zawodu lub studiów w nich uczestniczyć, a w szczególności nabywać lub dalej rozwijać kompetencje interkulturowe. W przypadku takich interakcji interdyscyplinarnych wskazane jest również ułatwienie doświadczeń interkulturowych np. poprzez wspólne, nieformalne badanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego euroregionu. W przypadku tych dwóch toków kształcenia, zarówno w zakresie rozszerzania ofert, jak i w zakresie ich stałej kontynuacji, wymagane są odpowiednie organizacyjne i koncepcyjne nakłady pracy.

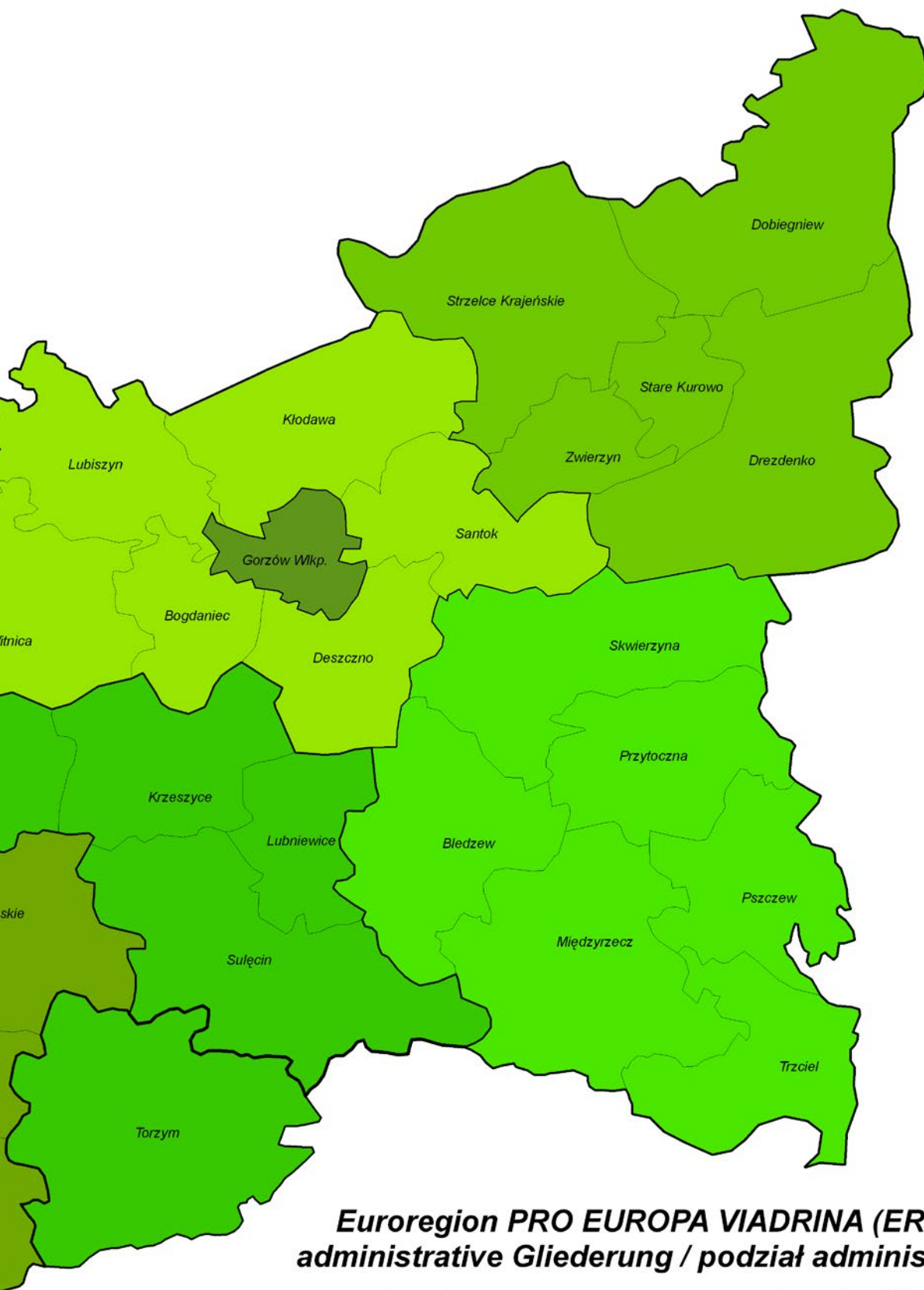
Sektor **kształcenia dorosłych** z ponad 659.000 mieszkańców dominuje w badanej populacji zarówno ilościowo, jak i pod względem dużego zróżnicowania zainteresowań. Osoby pracujące dążą do dalszego dokośztalcenia się odpowiadającego postępowi technicznemu lub do uzyskania wyższych kwalifikacji. Osoby niepracujące chcą utrzymać swój poziom wiedzy. Seniorzy chcą w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, pozostać zdrowi i aktywni oraz nadążać za cyfryzacją i zalewem informacji. W ramach niniejszej analizy nie można było dokonać daleko idącego zróżnicowania wszystkich tych aspektów. W samej tylko grupie osób czynnych zawodowo można by w oparciu o różne filtry wyróżnić bogatą paletę podgrup ze specyficznymi potrzebami w zakresie dokośztalcenia, np. nauczycieli, pracowników administracyjnych, kadry kierowniczej w sektorze produkcyjnym, dostawców usług turystycznych. Oferowany jest już szeroki wachlarz szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych kursów dokośztalcających, które należy przeanalizować pod kątem braków. Do możliwości wynikających z działalności transgranicznej dorośli po obu stronach euroregionu zaliczają również rozwój umiejętności interkulturowych, naukę języków obcych oraz poznanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego drugiej strony. W związku z tym obrane kierunki działania mają na celu, poprzez te polsko-niemieckie wydarzenia, umożliwienie im właśnie tego, to zaś nieformalnie prowadzi do poprawy zrozumienia interkulturowego. Rozszerzenie współpracy i tworzenie sieci podmiotów i kompetentnych organów stanowi kolejny priorytet, który początkowo obejmuje określenie potrzeb i rozwijanie ofert (m.in. rodzaj i zakres kursów językowych), ale również ewaluację aktywności. W tym miejscu należy podkreślić, że również działania transgraniczne oparte na **aktywnościach adresowanych jednocześnie do wszystkich grup wiekowych** mają korzystny wpływ na liczbę osób zainteresowanych udziałem w nich. Osoby starsze mogą dzięki takiemu zaangażowaniu np. przekazać swoje doświadczenia osobom młodszym lub złagodzić niedobór wykwalifikowanych pracowników, a osoby młodsze mogą przybliżyć osobom starszym nowoczesne media i w ten sposób ułatwić im partycypację w życiu społecznym.

Poszczególne rozdziały zawierają sugestie dotyczące wdrażania wymienionych tu założeń działań. Obie strony mają szerokie możliwości kontynuowania edukacji w rozumieniu uczenia się przez całe życie. Oprócz ofert zorientowanych na zidentyfikowane potrzeby, istnieje szeroka gama możliwości wsparcia, np. poprzez wsparcie finansowe (por. rozdział 4), działania w zakresie doksztalcania w godzinach pracy, przyznawanie czasu wolnego na doksztalcanie. W kontekście transgranicznym nadal istnieje duży potencjał do rozszerzenia działań we wszystkich grupach wiekowych w celu rozwijania kompetencji interdyscyplinarnych, zwłaszcza kompetencji interkulturowych i językowych, oraz podnoszenia świadomości na temat różnorodności kulturowej w Europie. Potwierdzają to liczne, już realizowane z powodzeniem działania, z którymi jak dotąd udało się dotrzeć tylko do niewielkiego odsetka mieszkańców. Aby wykorzystać potencjał i pozyskać odpowiednie grupy wiekowe do uczestnictwa w większym niż dotychczas stopniu, instytucje organizujące takie aktywności muszą uzyskać wielostronne wsparcie. Niezbędny zakres działań został przedstawiony w poszczególnych rozdziałach. Począwszy od tworzenia sieci takich podmiotów, poprzez doskonalenie zawodowe i wymianę doświadczeń nauczycieli, ocenę potrzeb i opracowywanie ofert, aż po ewaluację. Chodzi również np. o mentoring dla uczniów szkół ogólnokształcących i uczniów zawodu za granicą, umożliwienie osobom trzecim udziału w imprezach, aby zapewnić im doświadczenia poprzez „spacery edukacyjne”, opracowywanie **kompletnych pakietów dla interakcji transgranicznych** podobnych do ofert biur podróży w celu odciążenia instytucji edukacyjnych od tego zadania, wspieranie niniejszej koncepcji dogłębnymi analizami danych lub studiami wykonalności w celu znalezienia skutecznych rozwiązań dla konkretnych obszarów lub opracowania podstawy do ewaluacji. Istotne jest zarówno regularne wsparcie finansowe dla rozwoju infrastruktury budowlanej, materiałów dydaktycznych, wyposażenia wynikających z potrzeby dofinansowania i podnoszenia jakości edukacji na pograniczu, jak i znalezienie źródeł finansowania dla wskazanych w niniejszej analizie działań.

W tej fazie tworzenia i rozwoju oferty zalecana byłaby również platforma koordynacyjna polskich i niemieckich instytucji złożona z przedstawicieli wszystkich istotnych poziomów funkcjonowania edukacji; w wyniku pracy takiej sieci powinny powstać konkretne platformy współpracy dla zainteresowanych grup wiekowych. Po tym etapie struktury powinny być zdolne do działania, procedury powinny być przećwiczone, a sukces edukacyjny mierzalny. Zawsze jednak pozostaje problem stałego wysiłku na rzecz utrzymywania kontaktów, zabezpieczania działań pod względem finansowym i kadrowym, który w większości przypadków wykracza poza bieżącą, regularną działalność instytucji edukacyjnych i wymaga odpowiedniego wsparcia. Wychodząc z założenia, że po obu stronach **inwestycje w edukację** są postrzegane jako zasadnicza podstawa dalszego rozwoju regionu, realizacja wskazanych tu możliwości działania przyczyniłaby się w sposób konkretny np. do złagodzenia skutków niedoboru wykwalifikowanych kadr, a także stanowiłaby **szansę wykorzystania potencjału, jaki stanowi położenie w regionie przygranicznym**. Uwzględnienie w ofercie edukacyjnej dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego euroregionu miałyby również pozytywny wpływ na poprawę jego wykorzystania.

6. Euroregion PRO EUROPA VIADRINA

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA (ER PEV) administrative Gliederung / podział administracyjny

Grenze der Euroregion /
granice Euroregionu
PRO EUROPA VIADRINA

Stadt FRANKFURT (ODER)

Landkreis MÄRKISCH-ODERLAND

Landkreis ODER-SPREE

Grenzen der Städte, Ämter,
amtsfreien Gemeinden /
granice miast, związków gmin, gmin

miasto GORZÓW WLKP.

powiat GORZOWSKI

powiat MIĘDZYRZECKI

powiat SŁUBICKI

powiat STRZELECKO-DREZDENECKI

powiat SULECIŃSKI

Maßstab 1: 160.000

Bearbeitung und digitale Kartographie:
Regionale Planungsstelle
der Regionalen Planungsgemeinschaft Oderland-Spree

Członkowie

Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina”

Bledzew
www.bledzew.pl

Lubiszyn
www.lubiszyn.pl

Santok
www.santok.pl

Bogdaniec
www.bogdaniec.pl

Lubniewice
www.lubniewice.pl

Skwierzyna
www.skwierzyna.pl

Cybinka
www.cybinka.pl

Międzyrzecz
www.miedzyrzecz.pl

Słonek
www.slonsk.pl

Deszczno
www.deszczno.pl

Osno Lubuskie
www.osno.pl

Słubice
www.slubice.pl

Dobiegniew
www.dobiegniew.pl

Powiat Gorzowski
www.powiatgorzowski.pl

Stare Kurowo
www.starekurowo.pl

Drezdenko
www.drezdenko.pl

Powiat Słubicki
www.powiatslubicki.pl

Strzelce Krajeńskie
www.strzelce.pl

Gorzów Wielkopolski
www.gorzow.pl

Powiat Sulęciński
www.powiatsulecinski.pl

Sulęcín
www.sulecin.pl

Górzycy
www.gorzycy.pl

Przytoczna
www.przytoczna.pl

Trzciel
www.trzciel.pl

Kłodawa
www.klodawa.pl

Pszczew
www.pszczew.pl

Witnica
www.witnica.pl

Kostrzyn nad Odrą
www.kostrzyn.pl

Rzepin
www.rzepin.pl

Zwierzyn
www.zwierzyn.pl

Krzeszyce
www.krzeszyce.pl

Mittlere Oder e.V.

Amt Odervorland
www.amt-odervorland.de

Amt Seelow-Land
www.amt-seelow-land.de

**DGB Berlin-Brandenburg
für den Interregionalen
Gewerkschaftsrat (IGR)**
www.berlin-brandenburg.dgb.de

**Europa-Universität
Viadrina
Frankfurt (Oder)**
www.europa-uni.de

**Evangelischer Kirchenkreis
„An der Oder und Spree“**
www.evangelische-kirche-ffo.de

**Handwerkskammer
Frankfurt (Oder)**
www.hwk-ff.de

**Industrie- und Handelskammer
Ostbrandenburg**
www.ihk-ostbrandenburg.de

**Investor Center
Ostbrandenburg GmbH**
www.icob.de

**Landkreis
Märkisch-Oderland**
www.maerkisch-oderland.de

Landkreis Oder-Spree
www.landkreis-oder-spree.de

**Landschaftspflegeverband
„Mittlere Oder“ e.V.**
www.mittlere-oder.de

**Messe und
Veranstaltungs GmbH
Frankfurt (Oder)**
www.muv-ffo.de

Stadt Frankfurt (Oder)
www.frankfurt-oder.de

Stadt Seelow
www.seelow.de

**Vereinigung der
Unternehmerverbände
in Berlin und
Brandenburg e.V.**
www.uvb-online.de

**Stadtfeuerwehrverband
Frankfurt (Oder) e.V.**

7. Literatura

IV Liceum Ogólnokształcące w Gorzowie Wlkp. (IV LO Gorzów Wlkp.; 2020): Co to jest DSD?. <http://www.4lo.gorzow.pl/co-to-jest-dsd.html> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Ahrends, Andreas und Nowitzki, Werner (1997): Interkulturelles Lernen in den Lehrplänen. Anregungen für Schule und Unterricht. Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Kultur des Landes Schleswig-Holstein. Glückstadt.

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (AJP, 2020): Podwójny dyplom na kierunku Pedagogika. <http://ajp.edu.pl/program-llp-erasmus.html> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (AJP, 2020b): Uczelnie Partnerskie 2019/2020. <https://ajp.edu.pl/attachments/article/141/Uczelnie%20partnerskie%202019-2020.pdf> [dostęp dnia 24.06.2020 r.]

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (AJP, 2020c): Podwójny dyplom na kierunku Pedagogika. [dostęp dnia 24.06.2020 r.]

Allemann-Ghionda, Cristina (2008): Interkulturelle Bildung in der Schule. Fachreferat Struktur- und Kohäsionspolitik. Brüssel.

Allgemeine Erklärung der Menschenrechte (1948; Artikel 26): <https://www.bpb.de/gesellschaft/bildung/zukunft-bildung/156819/menschenrecht> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Amt für Statistik Berlin-Brandenburg (AfS BB; 2010/2011): Berufliche Schulen des Landes Brandenburg. https://www.statistischebibliothek.de/mir/servlets/MCRFileNodeServlet/BBHeft_derivate_00015154/Schulverz_B_2010-11_www.pdf;jsessionid=84BC37668508E29FF53132BB2287AF62 [letzter Zugriff 30.01.2020]

Amt für Statistik Berlin-Brandenburg (AfS BB; 2019a): Statistischer Bericht B I 9 – j / 18, Allgemeinbildende Schulen im Land Brandenburg Schuljahr 2018/19.

Amt für Statistik Berlin – Brandenburg (AfS BB; 2019b): Statistischer Bericht B II 1 – j / 18, Berufliche Schulen im Land Brandenburg Schuljahr 2018/19, Ergebnisse nach Verwaltungsbezirken und staatlichen Schulämtern.

Amt für Statistik Berlin-Brandenburg (AfS BB; 2019c): Statistischer Bericht A I 3 – j / 18. Bevölkerung der kreisfreien Städte und Landkreise im Land Brandenburg 2018. https://www.statistik-berlin-brandenburg.de/Statistiken/statistik_SB.asp?Ptyp=700&Sageb=12015&creg=BBB&anzwer=6 [letzter Zugriff 30.01.2020]

Amt für Statistik Berlin – Brandenburg (AfS BB; 2020a): Schriftliche Mitteilung – Verzeichnis der allgemeinbildenden Schulen 2019/2020.

Amt für Statistik Berlin – Brandenburg (AfS BB; 2020b): Schriftliche Mitteilung – Verzeichnis der beruflichen Schulen 2019/20.

Amt für Statistik Berlin-Brandenburg (AfS BB; 2020c): Tabelle: Auszubildende nach Berufsgruppen, Geschlecht und Ausbildungsjahren – 2018 Brandenburg.

Arbeitsgemeinschaft Europäischer Grenzregionen (AGEG; 2008): Grenzübergreifende Zusammenarbeit. Europäische Priorität und politische Aufgabe der EU, auch nach 2013. https://www.aebr.eu/files/publications/CBCnach2013_M_rz_2008_DE.pdf [letzter Zugriff 30.01.2020]

Arbeitsgemeinschaft Europäischer Grenzregionen (AGEG; 2020): Ziele und Aufgaben der AGEG. https://www.aebr.eu/de/profil/ziele_aufgaben.php [letzter Zugriff 30.01.2020]

Auernheimer, Georg (2013), Interkulturelle Kommunikation, Mehrdimensional betrachtet, mit Konsequenzen für das Verständnis von interkultureller Kompetenz, in: Auernheimer, Georg (Hrsg.): Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. Wiesbaden.

Autorengruppe Bildungsberichterstattung (2018): Bildung in Deutschland 2018. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Wirkungen und Erträgen von Bildung. Bielefeld, wbv Publikation. <https://www.bildungsbericht.de/de/bildungsberichte-seit-2006/bildungsbericht-2018/pdf-bildungsbericht-2018/bildungsbericht-2018.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Balak-Hryńkiewicz, Magdalena (2018): Diagnoza szkolnictwa wyższego w województwie Lubuskim. Załącznik nr 1 do Kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego w województwie lubuskim do roku 2030. http://lubuskie.pl/uploads/pliki/Biuro_prasowe/Pliki2018/38791_Kierunki_rozwoju_sz.w._projekt_v3_29.05.2018_na_ZWL.pdf [letzter Zugriff 30.01.2020]

Bennett, Milton J. (1993): Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In: Paige, Michael (Hrsg.): Education for the intercultural experience. Yarmouth.

Bertelsmann-Stiftung (2014): Zu wenig Erzieherinnen in Kitas. <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/presse/pressemitteilungen/pressemitteilung/pid/zu-wenig-erzieherinnen-in-kitas> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Bolten, Jürgen (2012): Interkulturelle Kompetenz. Landeszentrale für Politische Bildung Thüringen. Erfurt.

Bosse, Elke (2010): Vielfalt erkunden – ein Konzept für interkulturelles Training an Hochschulen. In: Hiller, Gundula G. und Vogler-Lipp, Stefanie (Hrsg.): Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen: Grundlagen, Konzepte, Methoden. Wiesbaden.

Boud, David (2001): Introduction: Making the move to peer learning. In: Boud, David, Cohen, Ruth und Sampson, Jane (Hrsg.): Peer learning in Higher Education – Learning from & with each other. London.

Bräuer, Gerd (2008): Reflexive Praxis – bildungspolitischer Papiertiger, Zankapfel im Berufsfeld oder didaktische Herausforderung? In: Stadler-Altman, Ulrike; Schindele, Jürgen und Schraut, Alban (Hrsg.): Neue Lernkultur – Neue Leistungskultur. Bad Heilbrunn.

Bundesagentur für Arbeit (BA; 2019): Das Schulsystem in Brandenburg (Stand:02.05.2019). https://planet-beruf.de/fileadmin/assets/PDF/Uebersicht_Schulsysteme_Laender/BRA_Schulsystem.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB; 2020a): Anerkennung in Deutschland. <https://www.anererkennung-in-deutschland.de/html/de/index.php#>; [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB; 2020b): Europass Deutschland. <https://www.europass-info.de/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF; 2020): Anerkennung in Deutschland. https://www.anererkennung-in-deutschland.de/html/de/schulabschluss_studienabschluss.php; https://www.anererkennung-in-deutschland.de/html/de/berufliche_anererkennung.php [letzter Zugriff 30.01.2020]

Cedefop (Hrsg.; 2018): European Centre for the Development of Vocational Training. Spotlight on VET. 2018 compilation. Vocational education and training systems in Europe.

Charta der Grundrechte der Europäischen Union (2012): https://www.europarl.europa.eu/germany/resource/static/files/europa_grundrechtecharta/_30.03.2010.pdf [letzter Zugriff 30.01.2020]

Deardorff, Darla K. (2008): Intercultural Competence: A Definition, Model and Implications for Education Abroad. In: Savicki, Victor (Hrsg.): Developing Intercultural Competence and Transformation. Theory, Research, and Application in International Education. Sterling.

Deardorff, Darla K. (2008): Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts? Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardorff. https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Presse/imported/downloads/xcms_bst_dms_30236_30237_2.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Desrochers, Cynthia G. (2010): Faculty Learning Communities as Catalysts for Implementing Successful Small-group Learning. In: Cooper, James und Robinson, Pamela (Hrsg.): Small Group Learning in Higher Education. Research and Practice. Oklahoma.

Deutsche Gesellschaft für internationalen Jugendaustausch (Hrsg.; 1991): Jahrbuch für Jugendreisen und internationalen Jugendaustausch. Bonn, darin: Thomas, Alexander, Abbau von Vorurteilen durch internationale Jugendbegegnungen – von der Kontakthypothese zur Theorie der Intergruppenbeziehung.

Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD; 2010): Auslandsmobilität von Studierenden in Bachelor- und Master-Studiengängen. Ergebnisse einer Umfrage des DAAD an deutschen Hochschulen im Hochschuljahr 2009/2010. https://eu.daad.de/medien/eu.daad.de.2016/dokumente/service/medien-und-publikationen/studien-und-auswertungen/auslandsmobilit%C3%A4t_von_studierenden_in_bachelor_2010.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Deutsch-französisch-schweizerische Oberrheinkonferenz (ORK; 2013): Rahmenvereinbarung über die grenzüberschreitende Berufsausbildung am Oberrhein. <https://www.oberrheinkonferenz.org/de/wirtschaft/uebersicht-news/aktuelle-informationen/items/rahmenabkommen-zur-grenzueberschreitenden-berufsbildung.html> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Deutsch-französisch-schweizerischen Oberrheinkonferenz (ORK; 2020a): Rahmenvereinbarung über die grenzüberschreitende Berufsausbildung am Oberrhein. <https://www.oberrheinkonferenz.org/de/wirtschaft/uebersicht-news/aktuelle-informationen/items/rahmenabkommen-zur-grenzueberschreitenden-berufsbildung.html> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Deutsch-französisch-schweizerischen Oberrheinkonferenz (ORK; 2020b): Euregio-Zertifikat. <https://mobileuregio.org/deutschland/euregio-zertifikat/auslandspraktikum.html> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Deutsch-Polnische Regierungskommission für regionale und grenznahe Zusammenarbeit, Ausschuss für Raumordnung (DPRK 2014): Gemeinsames Zukunftskonzept für den Deutsch-Polnischen-Verflechtungsraum – Vision 2030. <https://www.kooperation-ohne-grenzen.de/de/zukunftskonzept/> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung (DPWS; 2020): www.dpws.de [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Deutsch-Polnisches Jugendwerk (DPJW 2020): Praktika und Hospitationen. <https://dpjw.org/projekt/B6rderung/praktika-und-hospitationen/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Deutsche UNESCO-Kommission (2017): Agenda Bildung 2030. <https://www.unesco.de/bildung/agenda-bildung-2030/bildung-und-die-sdgs> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Dłużniewski, Stanisław et al. (2011): Nauczanie Języka Niemieckiego w Polsce. Raport przeglądy 1990-2010. Sporządzony przez ORE na zlecenie MEN. Warszawa.

Dollase, Rainer (2001): Fremdenfeindlichkeit verschwindet im Kontakt von Mensch zu Mensch. Zur Reichweite der Kontakthypothese. In: Diskurs 10(2).

Dorn, Edgar (2016): Interkulturelle Kompetenz im Schulsport. Sportlehrer/innen mit Migrationshintergrund im Spannungsfeld von bildungspolitischen Erwartungen und schulischer Realität. Hildesheimer Beiträge zur Sportwissenschaft, Bd. 3. Hildesheim.

Drawieński Park Narodowy (2020): Edukacja. <https://dpn.pl/edukacja>. [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

EuregioKultur e.V. (2020): Euregio-Schüler-Literaturpreis. <https://www.euregio-lit.eu/de/projekte/euregio-schueler-literaturpreis> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

EuroInstytut (2020): EuroInstytut Polsko-Czesko-Słowacki. <http://www.euro-in.org/pl/o-nas/euroinstytut-polsko-czesko-slowacki> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Europäische Kommission (2017): Mitteilung der Kommission an das Europäische Parlament, den Rat, den europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen. Stärkung der europäischen Identität durch Bildung und Kultur, Beitrag der Europäischen Kommission zum Gipfeltreffen in Göteborg am 17. November 2017. COM 2017, 673 final. Brüssel. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017D-C0673&from=DE> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäische Kommission (2018a): Monitor edukacji i kształcenia 2018, Kształcenie i szkolenie Polska. Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union. https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-poland_pl.pdf [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Europäische Kommission (2018b): Bericht über den Vorschlag für eine Verordnung des Europäischen Parlaments und des Rates zur Einrichtung von Erasmus, dem Programm der Union für allgemeine und berufliche Bildung, Jugend und Sport, und zur Aufhebung der Verordnung, 1288/2013. Brüssel.

Europäische Kommission (2018c): Mitteilung der Kommission an das Europäische Parlament, den Rat, den europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen. Eine neue europäische Agenda für Kultur. COM (2018) 267 final. Brüssel. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/DE/COM-2018-267-F1-DE-MAIN-PART-1.PDF> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäische Kommission (2018d): Europäischer Bildungsraum. https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_de. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäische Kommission (2020): Empfehlung des Rates zu Schlüsselkompetenzen für lebenslanges Lernen. https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-key-competences-for-lifelong-learning_de [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäische Kommission / EACEA / Eurydice (Europäische Kommission; 2019): Struktur der europäischen Bildungssysteme 2019/2020: Schematische Diagramme. Eurydice – Fakten und Zahlen. Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union.

Europäischer Rat (1980): Europäisches Rahmenübereinkommen über die grenzüberschreitende Zusammenarbeit zwischen Gebietskörperschaften (1980). <https://rm.coe.int/1680078b1d> [letzter Zugriff 30.01.2020].

Europäischer Rat (2017): Schlussfolgerungen. <https://www.consilium.europa.eu/media/32213/14-final-conclusions-rev1-de.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäischer Rat (2017): Tagung des Europäischen Rates v. 14. Dezember 2017 – Schlussfolgerungen. <https://www.consilium.europa.eu/media/32213/14-final-conclusions-rev1-de.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europäischer Rat (2018): Schlussfolgerungen des Rates zum Thema , Eine Vision für einen europäischen Bildungsraum entwickeln. 9012/18. Brüssel. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9012-2018-INIT/de/pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020].

Europa-Universität Flensburg (2020): Doppelabschluss in Kooperation mit der Syddansk Universität. <https://www.uni-flensburg.de/?id=14473> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2018): Das Internationalisierungs- und Qualitätssicherungskonzept bei Kooperationen der Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder). https://www.europa-uni.de/de/struktur/unileitung/stabsstellen/qm/dokumente/EUV_ICM-2018_Praesentation_Druckversion.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2020a): 10 Gründe für ein Studium an der Viadrina. https://www.europa-uni.de/de/ueber_uns/zehngruende.html [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2020b): Deutsch-polnische Seniorenakademie. https://www.europa-uni.de/de/ueber_uns/projekte/seniorenakademie/index.html, [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2020c): Regionale Projekte. https://www.europa-uni.de/de/ueber_uns/projekte/index.html [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2020d): Weiterbildungsmöglichkeiten. https://www.europa-uni.de/de/info_fuer/unternehmer/weiterbildung.html [letzter Zugriff 30.01.2020]

Europa-Universität Viadrina (EUV; 2020e): Zahlen und Fakten der Viadrina. https://www.europa-uni.de/de/ueber_uns/zahlen_fakten/index.html [letzter Zugriff 30.01.2020]

European Commission (2010): Education and Training 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/eu-benchmarks> [letzter Zugriff 30.01.2020]

European Commission (2019a): Education and Training Monitor – Country Analysis 2019. <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-2-2019-education-and-training-monitor-country-analysis.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

European Commission (2019b): Organizacja i struktura systemu edukacji. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-56_pl [dostęp dnia 20.12.2019 r.]

European Commission / Eurydice (2019c): Polska. Organizacja edukacji i opieki na poziomie przedszkoli: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-programmes-children-over-2-3-years-26_pl#_ftn11 [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

European Expert Network on Economics of Education (EENEE; 2018): Benefits of early childhood education and care and the conditions for obtaining them. EENEE Analytical Report No. 32. Prepared for the European Commission. <https://op.europa.eu/de/publication-detail/-/publication/14194adc-fc04-11e7-b8f5-01aa75ed71a1> [letzter Zugriff 30.01.2020]

European Expert Network on Economics of Education (EENEE; 2018): Zalecenie Rady w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem; 2019 r. oraz Europejska Sieć Ekspertów ds. Ekonomiki Edukacji (EENEE) 2018 – Korzyści z wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem oraz warunki ich uzyskania. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CONSIL%3AST_9014_2019_INIT&from=EN [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

European Union (2019): Interim evaluation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020). <https://op.europa.eu/fr/publication-detail/-/publication/54967d20-8cf6-11e5-b8b7-01aa75ed71a1> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej TATRY z o.o. (EUWT TATRY; 2020): Transgraniczne doskonalenie specjalistyczne i zawodowe w EUWT TATRY. <http://www.euwt-tatry.eu/pl/transgraniczne-doskonalenie-spec.html> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA (ER PEV; 2013): Entwicklungs- und Handlungskonzept der Euroregion PRO EUROPA VIADRINA Viadrina 2014. <https://www.euroregion-viadrina.de/wp-content/uploads/dokumente/Entwicklungs-undHandlungskonzeptERPEV-VIADRINA2014.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Euroregion PRO EUROPA VIADRINA (ER PEV; 2020): Klein-Projekte-Fonds (KPF) der Euroregion PRO EUROPA VIADRINA. <https://www.euroregion-viadrina.de/ueber-kpf-2014-2020/foerderung-kpf/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Falchikov, Nancy (2001): Learning together: Peer Tutoring in Higher Education. London & New York.

Fischer, Claudia (2014), Interkulturelle Erziehung. In: Pousset, Raimund (Hrsg.): Handwörterbuch Frühpädagogik. Mit Schlüsselbegriffen der Sozialen Arbeit (4. Aufl.). Berlin.

Frankfurt (Oder; 2014): Aktualisierung und Weiterentwicklung des Frankfurt-Słubicer Handlungsplans in Hinblick auf den Förderzeitraum 2014-2020. https://www.frankfurt-oder.de/PDF/Aktualisierung_des_Handlungsplans_in_Hinblick_auf_die_F%C3%B6rderperiode_2014_2020.PDF?ObjSvrID=2616&ObjID=6086&ObjLa=1&Ext=PDF&WTR=1&ts=1524557735 [letzter Zugriff 30.01.2020]

Frankfurt (Oder; 2018): Erster Bildungsreport Frankfurt (Oder) – Internationaler Bildungsstandort Frankfurt (Oder) – Słubice 2018. https://www.frankfurt-oder.de/PDF/Bildungsreport_2018.PDF?ObjSvrID=2616&ObjID=7031&ObjLa=1&Ext=PDF&WTR=1&ts=1547128000 [letzter Zugriff 30.01.2020]

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji – Narodowa Agencja Programu Erasmus+ i Europejskiego Korpusu Solidarności (2020): Młodzież. <https://erasmusplus.org.pl/sektory/mlodziez/> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE; 2020): Krótka informacja o polskim systemie edukacji 2017/18. https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2017/10/System-edukacji-w-Polsce_2017_2018_PL.pdf [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Gemeinsames Sekretariat Interreg VA (GS; 2020): Bewilligte Projekte des Kooperationsprogramms – Nachbarspracherwerb von der Kita bis zum Schulabschluss – der Schlüssel zur Kommunikation in der Euroregion Pomerania. <https://interreg5a.info/de/2016-06-23-09-30-39/projektumsetzung/liste-der-bewilligten-projekte/details/1/10/nachbarspracherwerb-von-der-kita-bis-zum-schulabschluss-der-schl%C3%BCssel-zur-kommunikation-in-der-euroregion-pomerania.html?start=0> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Georg-Eckert-Institut – Leibniz-Institut für internationale Schulbuchforschung (Hrsg.; 2020): Europa unsere Geschichte. http://europa-unsere-geschichte.org/?page_id=8. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Gesetz über die Schulen im Land Brandenburg (Brandenburgisches Schulgesetz – BbgSchulG; 2018): <https://bravors.brandenburg.de/gesetze/bbgschulg> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Główny Urząd Statystyczny (GUS, 2019): Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2018/2019 (wyniki wstępne). <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20182019-wyniki-wstepne,8,6.html> [dostęp dnia 24.06.2020 r.]

Główny Urząd Statystyczny (GUS, 2020): <https://bd1.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Grupa Regionalna Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, Grupa Podhalańska (Grupa Podhalańska GOPR; 2020): Kształtowanie i podnoszenie transgranicznych kompetencji ratowników GP GOPR i Horską Zachranną Sluzba. <https://www.gopr-podhale.pl/ksztaltowanie-i-podnoszenie-transgranicznych-kompetencji-ratownikow/ksztaltowanie-i-podnoszenie-transgranicznych-kompetencji-ratownikow-gp-gopr-i-horska-zachranna-sluzba> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Grupa Wydawnicza Adamantan s.c. (Hrsg.; 2014): Tablice szkolne. Język niemiecki. Warszawa.

Handwerkskammer Frankfurt (Oder, HWK; 2020): MobiPro-EU. <https://www.weiterbildung-ostbrandenburg.de/mobipro-eu/> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Hans-Werner Hansen Universität, Lübeck (2019): future models – Deutsch-dänische Jugend gestaltet Zukunft. <https://www.future-models.com/indexDt.html> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Heinrich-von-Kleist Portal (2020): Kulturelle Bildung, Klasse 7 – 10. <https://www.kleist-museum.de/kleist-museum/kulturelle-bildung/klasse-7-10/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Hiller, Gundula (o.J.): InterViadrina – Programm zum interkulturellen Kompetenzerwerb an einer internationalen Universität in der deutsch-polnischen Grenzregion. Projektdokumentation. https://www.europa-uni.de/de/struktur/zsfl/institutionen/interkulturelleslernen/_Materialien_Ziil1/Dokumentation-Workshops2007.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Hiller, Gundula G. (2007): Interkulturelle Kommunikation zwischen Deutschen und Polen an der Europa-Universität Viadrina. Eine empirische Analyse von Critical Incidents. Herausgegeben mit finanzieller Unterstützung der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit.

Hiller, Gundula G. (2009): Der Einsatz der ‚Erweiterten Critical-Incident-Analyse‘ in der kulturkontrastiven Forschung. In: Forum Qualitative Sozialforschung/ Forum: Qualitative Social Research, 10(1). <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0901453> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Hiller, Gundula G. (2010): Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz – Ein Bildungsauftrag der deutschen Hochschulen. In: Hiller, Gundula G. und Vogler-Lipp, Stefanie (Hrsg.): Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen: Grundlagen, Konzepte, Methoden. Wiesbaden.

Hiller, Gundula G. (2016): In: Deutsches Studentenwerk (Hrsg.): Eine Frage der Perspektive. Critical Incidents aus Studentenwerken und Hochschulverwaltung, unter https://www.researchgate.net/profile/Gwenn_Hiller/publication/322686581_Eine_Frage_der_Perspektive_Critical_Incidents_aus_Studentenwerken_und_Hochschulverwaltung/links/5a68e5e3a6fdccd01a194be/Eine-Frage-der-Perspektive-Critical-Incidents-aus-Studentenwerken-und-Hochschulverwaltung.pdf

Höbller, Ulrich (2011): Wege zu grenzregionaler Identität – interkulturelle Kompetenz bei grenzüberschreitenden Kooperationen in Europas Regionen. In: Dreyer, Wilfried und Höbller, Ulrich (Hrsg.): Perspektiven interkultureller Kompetenz. Göttingen.

IHK-Projektgesellschaft mbH (2020a): Eurojob – deutsch-polnische Berufe. <https://www.euro-job.net/>. [letzter Zugriff: 30.01.2020]

IHK Projektgesellschaft mbH (2020b): Azubi-Mobil. <https://www.azubi-mobil.de/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Industrie- und Handelskammer zu Flensburg (IHK Flensburg; 2020): STARFORCE. Strong Talents Ready For Crossborder Education. <https://www.ddk-starforce.de/das-projekt/ideen-ziele/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Instytut Międzynarodowych Badań Podręcznikowych im. Georga Eckerta (2020): Europa nasza historia. http://europa-nasza-historia.org/?page_id=984 [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Interreg 5a (2015): Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania. <https://interreg5a.info/pl/2015-02-27-07-08-29/wdrazanie-projektow/lista-zakontraktowanych-projektow/details/2/10/nauczanie-j%C4%99zyka-s%C4%85siada-od-przedszkola-do-zako%C5%84czenia-edukacji-kluczem-do-komunikacji-w-euroregionie-pomerania.html?start=0> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Jaitner, Thomas (Hrsg.; 2005): Interkulturelles Lernen im Unterricht an der Grundschule. Göttingen.

Jonas, Klaus und Schmid Mast, Marianne (2007): Stereotyp und Vorurteil. In: Straub, Jürgen; Weidemann, Arne und Weidemann, Doris (Hrsg.): Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kompetenz. Grundbegriffe – Theorien – Anwendungsfelder. Stuttgart und Weimar.

Jugend für Europa – Nationale Agentur Erasmus+ JUGEND IN AKTION (2020): Erasmus+ JUGEND IN AKTION. <https://www.jugend-in-aktion.de/ueber-das-programm/erasmus-plus-jugend-in-aktion/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Karl-Liebknecht-Gymnasium Frankfurt (Oder, KLG; 2020): LATARNIA-Projekt in Klassen 7 und 8. <http://liebknecht-gymnasium.de/schulprofil/latarnia-projekt.html> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2012): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Komisja Europejska (2010): <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/eu-benchmarks> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Komisja Europejska (2018e): Wizja Komisji Europejskiej dla Europy. https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_de [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Komisja Europejska / EACEA / Eurydice (Komisja Europejska 2019): The Structure of the European Education Systems 2019/20: Schematic Diagrams. Eurydice Facts and Figures. (Struktury europejskich systemów edukacji 2019/20. Diagramy. Raport Eurydice z serii Fakty i liczby) Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

Konstytucja Kraju Związkowego Brandenburgia (1992): <https://docplayer.pl/19816002-Konstytucja-kraju-zwiazkowego-brandenburgia.html> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997), Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej dnia 16 lipca 1997 r., Nr 78, Poz. 483, Warszawa 1997.

Kuchenbrandt, Dieta (2010): Mehr als nur Musik! Auswirkungen von Emotionen, Kognitionen und Verhalten auf Intergruppeneinstellungen am Beispiel deutsch-polnischer Musikbegegnungen, Diss. Psych, Greifswald. <https://d-nb.info/1001623592/34> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Kulturfokus (2020a): <http://www.kulturfokus.de/kulturregion/kurskultur-foerderung/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Kulturfokus (2020b): Träger der Kulturvereinbarung Sønderjylland-Schleswig. <https://www.kulturfokus.de/kulturregion/kulturvereinbarung-soenderjylland-schleswig/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Kulturministerkonferenz (KMK; 2017): Rahmenvereinbarung über die Zertifizierung von Fremdsprachenkenntnissen in der beruflichen Bildung (Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 20.11.1998 i.d.F. vom 14.09.2017).

Kulturministerkonferenz (KMK; 2019): Grundstruktur des Bildungswesens in der Bundesrepublik Deutschland. https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Dokumentation/de_2019.pdf. [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2018): Nauczanie języków w szkołach woj. lubuskiego wg szkół. Dane SIO z 30.09.2017 r.

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2019): Współpraca zagraniczna szkół i przedszkoli w województwie lubuskim w latach szkolnych 2017/2018 oraz 2018/2019.

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2020a): Wykaz szkół ponadpodstawowych województwa lubuskiego w roku szkolnym 2020/2021. http://informatorko-gorzow.edu.pl/index.php?m=4&src=1&selected_zawod=&powiat=&st=37&rodzaj=&wyszukaj_tekst=. [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2020b): <http://ko-gorzow.edu.pl/category/szkoly-i-organy-prowadzace/innowacje-i-eksperymenty/> [dostęp dnia 17.06.2020 r.]

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2020c): <http://ko-gorzow.edu.pl/category/szkoly-i-organy-prowadzace/innowacje-i-eksperymenty/> [dostęp dnia 17.06.2020 r.]

Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. (LubKurOs; 2020d): Wykaz etatów nauczycieli objętych subwencją oświatową wg stanu na 30IX/10X 2019 r., data wygenerowania raportu wg stanu na 2020-01-22.

Landesamt für Schule und Bildung (2020): RegionalManagement – Berufskompetenzen und -perspektiven in der sächsisch-polnischen Grenzregion. <http://regionalmanagement.info/index.php/de/> [letzter Zugriff 15.05.2020]

Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (LISUM; 2005): Schulformen in Brandenburg. <https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/schulformen-brb/>. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (LISUM; 2015a): Rahmenlehrpläne, unter <https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/unterricht/rahmenlehrplaene/> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (LISUM; 2015b): Rahmenlehrpläne, Jahrgangsstufen 1 – 10, Teil B Fachübergreifende Kompetenzentwicklung. <https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/unterricht/rahmenlehrplaene/implementierung-des-neuen-rahmenlehrplans-fuer-die-jahrgangsstufen-1-10/amtliche-fassung>. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Landkreis Märkisch-Oderland (2018): Jugendhilfeplanung, Teilplan: Kindertagesbetreuung, Fortschreibung für den Zeitraum 2018 – 2020.

Landkreis Oder-Spree (2018): Bedarfsplan für Kindertagesbetreuung im Landkreis Oder-Spree, Fortschreibung 2019-2023.

Lis, Tomasz (2016): Terra Transoderana: Deutsch-Polnische Unterrichtsentwicklung – Unterrichtsgegenstand Grenzregion. In: Busch, Matthias; Tomasz Lis; Nikolaus Teichmüller (Hrsg.): Bildung grenzenlos vernetzen – Transnationale Bildungs- und Partizipationslandschaften in Europäischen Grenzregionen. Trebnitz.

Lubuski Urząd Wojewódzki (LUW; 2020a): <https://www.lubuskie.uw.gov.pl/aktualnosci/wydarzenia/idn:20902.html> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Lubuski Urząd Wojewódzki (LUW; 2020b): https://www.lubuskie.uw.gov.pl/zarzadzanie_funduszami_europejskimi/aktualnosci_wydzial_zarzadzania_funduszami_europejskimi/Umowy_w_ramach_Programu_MALUCH_2020/idn:20972.html [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Ministerium der Finanzen und für Europa des Landes Brandenburg (MdFE; 2020): Bez granic: nauka-praca-życie. Orientacja zawodowa na pograniczu polsko-niemieckim- rozwiązanie modelowe na przykładzie Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA II Grenzenlos lernen – grenzenlos arbeiten – grenzenlos leben. Berufsorientierung im deutsch-polnischen Grenzraum modellhaft am Beispiel der Euroregion PRO EUROPA VIADRINA – Projektsteckbrief der Internetseite des Kooperationsprogrammes INTERREG VA Brandenburg – Polen 2014 – 2020. https://interregva-bb-pl.eu/3_grenzenlos-lernen-bez-granic/ [letzter Zugriff 30.01.2020]

Ministerium der Justiz und für Europa und Verbraucherschutz (MdJEV; 2014): Internationalisierungsstrategie für das Land Brandenburg. https://mdj.brandenburg.de/media_fast/bb1.a.3663.de/internationalisierungsstrategie_deutsch.pdf [letzter Zugriff 30.01.2020]

Ministerium der Justiz und für Europa und Verbraucherschutz (MdJEV; 2018): Evaluierung der Internationalisierungsstrategie für das Land Brandenburg. https://mdj.brandenburg.de/media_fast/6228/final_bericht_evaluierung_internationalisierungsstrategie.pdf [letzter Zugriff 30.01.2020]

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBSJ; 2016): Handlungsempfehlungen zur Förderung der grenzüberschreitenden Jugendmobilität des Landes-Kinder- und Jugendausschusses des Landes Brandenburg. https://mbjs.brandenburg.de/media_fast/6288/handlungsempfehlungen_zur_foerderung_der_grenzueberschreitenden_jugendmobilitaet.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBSJ; 2019a): Schriftliche Mitteilung – Auszug Schuldatenerhebung 2018/19, Anzahl der Fremdsprachenteilnehmer an Schulen in öffentlicher Trägerschaft der Landkreise Märkisch-Oderland, Oder-Spree und kreisfreien Stadt Frankfurt (Oder).

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBSJ; 2019b): Schriftliche Mitteilung – Auszug Schulportraits, Internationale Partnerschaften von Schulen der Landkreise Märkisch-Oderland, Oder-Spree und kreisfreien Stadt Frankfurt (Oder)

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBS; 2020d): Fremdsprachenzertifizierung 2019/20, Termine der schriftlichen Prüfungen. https://mbjs.brandenburg.de/media_fast/6288/termine_fremdsprachenzertifikat.16641637.pdf [letzter Zugriff: 15.05.2020]

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBS 2020a): Grunddaten, Relationen, Abweichungen vom Bundesdurchschnitt nach Bildungsbereichen, Schulstufen bzw. ausgewählten Schulformen und Ländern. https://www.lida.brandenburg.de/media_fast/5909/Grunddat1_2018_19.pdf [letzter Zugriff 15.05.2020]

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBS 2020b): Internationale Jugendarbeit. <https://mbjs.brandenburg.de/kinder-und-jugend/jugendarbeit-und-jugendsozialarbeit/jugendarbeit/internationale-jugendarbeit.html> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Ministerium für Bildung, Jugend und Sport (MBS 2020c): Gesetz über die Hochschulen des Landes Brandenburg (BbgHG). <https://bravors.brandenburg.de/gesetze/bbgHG> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kultur (2013): Hochschulentwicklungsplanung des Landes Brandenburg bis 2025. <https://mwfk.brandenburg.de/sixcms/media.php/9/Hochschulentwicklungsplan.pdf> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2014): Perspektywa Uczenia się przez całe życie. <https://www.gov.pl/web/edukacja/perspektywa-uczenia-sie-przez-cale-zycie> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (SIO; 2017): System Informacji Oświatowej. Nauczanie języków w szkołach woj. lubuskiego wg szkół. Dane SIO z 30.09.2017 r.

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2017): Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 lutego 2017 r., Poz. 356, Warszawa 2017.

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2018): Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 kwietnia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej dnia 6 kwietnia 2018 r., Poz. 691, Warszawa 2018

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2019a): Reforma edukacji. Unter <https://www.gov.pl/web/edukacja>. [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN 2019b): Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej dnia 4 kwietnia 2019 r., Poz. 639, Warszawa 2019.

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2020): Zadania publiczne. <https://bip.men.gov.pl/pl/zadania-publiczne> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2020): Koordinierungsstelle für Polnischen und Europäischen Qualifikationsrahmen: Anerkennung ausländischer Diplome und Zeugnisse. <https://prk.men.gov.pl/de/anererkennung-auslaendischer-diplome-und-zeugnisse/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN; 2020), Perspektywa Uczenia się przez całe życie: <https://www.gov.pl/web/edukacja/perspektywa-uczenia-sie-przez-cale-zycie> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Ministerstwo Edukacji Narodowej (RSP0; 2020): Rejestr Szkół i Placówek Oświaty (RSP0). <https://rspo.men.gov.pl/> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR; 2018): Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020. <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-realizacji-zasady-rownosci-szans-i-niedyskryminacji-oraz-zasady-rownosci-szans/> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW; 2015): Program umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego. https://www.archiwum.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_06/a6435263c76eeca0821221e6bd708ac.pdf [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Ministerstw Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW; 2020a): Lista podmiotów uprawnionych do organizowania egzaminów z języka polskiego jako obcego. http://www.bip.nauka.gov.pl/certyfikacja-jezyka-polskiego-jako-obcego/lista-podmiotow-uprawnionych-do-organizowania-egzaminow-z-jezyka-polskiego-jako-obcego_mnisw.html [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW; 2020b): Uznawanie kwalifikacji zawodowych. <https://www.gov.pl/web/nauka/uznawanie-kwalifikacji-zawodowych-1> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Departament Polityki Senioralnej (MRiPS; 2018): Wykaz otwartych placówek Senior+. http://senior.gov.pl/program_senior_plus/strona/83 [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Nationales Europass Center (NEC; 2020a): Europass. <https://www.europass-info.de/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Nationales Europass Center (NEC; 2020b): Europass. Qualitätskriterien. <https://www.europass-info.de/dokumente/mobilitaet/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Nazarkiewicz, Kirsten (2016): Kulturreflexivität statt Interkulturalität? Re-thinking cross-cultural – A culture reflexive approach. In: *Interculture Journal* 15(26).

OECD (2005): Definition und Auswahl von Schlüsselkompetenzen. <https://www.oecd.org/pisa/35693281.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Organizacja Narodów Zjednoczonych (1948): Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. <http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Organizacja Narodów Zjednoczonych (2015): Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Park Narodowy Ujście Warty (2020): Oferta Edukacyjna Parku Narodowego Ujście Warty. <https://www.pnujsciewarty.gov.pl/67,oferta-edukacyjna> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Pauli, Angelika (2015): Kooperationsbeziehungen im deutsch-polnischen Grenzraum. Zur Rolle kultureller und anderer Grenzen, Diss. pol. Berlin: Freie Universität Berlin. <https://d-nb.info/1071547704/34> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Państwowa Komisja do spraw Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego (PKd-SPZJPjO; 2020): <http://certyfikatpolski.pl/> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Polsko-Niemiecka Fundacja na rzecz Nauki (PNFN; 2020): <http://www.pnfn.pl/pl/>

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948, artykuł 26): http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Raasch, Albert (2008), Die Funktion sprachlicher und interkultureller Kompetenzen in einer Grenzregion. Beispiel: Saar-Lor-Lux. In: Blahak, Boris (Hrsg.): *Deutsch als fachbezogene Fremdsprache in Grenzregionen*. Bratislava.

Rada Ministrów (2013): Perspektywa uczenia się przez całe życie, Załącznik do uchwały Nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r. https://archiwum.men.gov.pl/wp-content/uploads/2014/01/pll_2013_09_10zal_do_uchwaly_rm.pdf [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Rada Unii Europejskiej (2018): Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie 2018/C 189/01. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* C 189/1. https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-key-competences-for-lifelong-learning_pl [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Rat der Europäischen Union (2018b): Empfehlung des Rates vom 22. Mai 2018 zu Schlüsselkompetenzen für lebenslanges Lernen. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) [letzter Zugriff 30.01.2020]

Region Aachen (Hrsg.; 2018): in Europa zuhause! Grenzüberschreitende Kooperationen in der Euregio Maas-Rhein. https://regionaachen.de/files/images/content/Bildung/2018_11_04%20Richtige%20Version_%20Deutsch_online.pdf [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Reum, Nicolas (2019): Qualifizierungspraktiken von Unternehmen der Elektroindustrie vor dem Hintergrund qualifikatorischer Passungsprobleme in ausgewählten Regionen Deutschlands, Polens und den Niederlanden. Münster.

Roth, Juliana (2011): Eigene Kultur. In: Roth, Juliana und Köck, Christoph (Hrsg.): Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz: Handbuch für die Erwachsenenbildung. München.

Sächsische Landesstelle für frühe nachbarsprachige Bildung (LaNa; 2020a): Landesstelle Nachbarsprachen. <https://www.nachbarsprachen-sachsen.eu/de/ueber-uns.html>. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Sächsische Landesstelle für frühe nachbarsprachige Bildung (LaNa; 2020b): Groß für Klein – Duzi dla małych. <https://www.nachbarsprachen-sachsen.eu/de/gross-fuer-klein-duzi-dla-maych.html>. [letzter Zugriff 30.01.2020]

Sächsische Landesstelle für frühe nachbarsprachige Bildung, Sprachenzentrum der Europa-Universität Viadrina, Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung (LaNa, Hrsg.; 2019): Memorandum zur Nachbarsprachenbildung in den deutsch-polnischen und deutsch-tschechischen Grenzregionen. <https://www.nachbarsprachen-sachsen.eu/de/eigene-publikationen.html?flag=download&fileitem=120> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Schloss Trebnitz Bildungs- und Begegnungszentrum e.V. (2020): Kaffee zum Glück. <https://cafe.schloss-trebnitz.de/de/> [letzter Zugriff 15.05.2020]

Sejmik Województwa Lubuskiego (SWL; 2010): Uchwała Nr LII/525/2010 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 14 czerwca 2010 r. w sprawie przyjęcia priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Lubuskiego. http://lubuskie.pl/uploads/pliki/wspolpraca_zagraniczna/Priorytety%20Wspolpracy%20Zagranicznej.pdf [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Sejmik Województwa Lubuskiego (SWL; 2018): Uchwała Nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodkawojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wlkp, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 2 maja 2018, Poz 1163, Gorzów Wielkopolski 2018.

Skowronek, Barbara (2013): Fremdsprachenunterricht in Polen heute. In: *Studia Germanica Posnaniensia* 33. Poznań.

Stiftung „Haus der kleinen Forscher“ (2020): Projekte der Stiftung. <https://www.haus-der-kleinen-forscher.de/de/ueberuns/projekte> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Stiftung der Deutschen Wirtschaft für internationale Zusammenarbeit GmbH (SES; 2020): Senior Experten Service. <https://www.ses-bonn.de/wir-ueber-uns> [letzter Zugriff 15.05.2020]

Stiftung der Deutschen Wirtschaft für internationale Zusammenarbeit GmbH (2018): Senior Experten Service (SES). <https://www.ses-bonn.de/startseite> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie Wielkopolskim (UTW; 2020): O UTW. <http://utw-gorzow.pl/o-utw/> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Straub, Jürgen (2007): Grundbegriffe. In: Straub, Jürgen; Weidemann, Arne und Weidemann, Doris (Hrsg.): *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kompetenz. Grundbegriffe – Theorien – Anwendungsfelder*. Stuttgart und Weimar.

Syddansk Universitet (2020): Das WIPP-Projekt – eine Übersicht. <https://www.wipp-online.eu/de/das-wipp-projekt-eine-uebersicht/> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Thomas, Alexander (2003): Interkulturelle Wahrnehmung, Kommunikation und Kooperation. In: Thomas, Alexander, Kinast, Eva-Ulrike und Schroll-Machl, Sylvia (Hrsg.): *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kooperation*. Bd. 1 & 2, Göttingen.

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r. (RP / RFN; 1991): *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 lutego 1992 r., Nr 14, Poz. 56, Warszawa 1992.*

United Nations (2018): Resolution adopted by the General Assembly on 3 December 2018. International Day of Education. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/73/25 [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2011): Fundusz Małych Projektów w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej (Województwo Lubuskie) – Brandenburgia 2007 – 2013. <http://lubuskie.pl/uploads/Seniorzy/Fundusze%20Małych%20Projektow.pdf> [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2018a): Diagnoza szkolnictwa wyższego w województwie Lubuskim 2016/17, Zielona Góra. https://obserwuj.lubuskie.pl/uploads/documentsearch/id242/Diagnoza_Szkol_Wyz_aktualizacja_29_05_2018.pdf [dostęp dnia 30.01.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2018b): Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego. https://bip.lubuskie.pl/system/obj/38367_TOM_L_PZ_PWL_22_03_2018.pdf [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2020a): Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020. <https://rpo.lubuskie.pl/documents/10184/287421/Szczeg%C3%B3wowy+Opis+Osi+Priorytetowych+RPO+Lubuskie+2020/7595a92d-1a63-498c-926b-0c789c45f247> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2020b): Lista projektów pozakonkursowych przyjętych do realizacji w ramach Osi Priorytetowej 8 Nowoczesna edukacja, Działania 8.4 Doskonalenie jakości kształcenia zawodowego, Poddziałania 8.4.1 Doskonalenie jakości kształcenia zawodowego – projekty realizowane poza formułą ZIT, Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020. <https://rpo.lubuskie.pl/documents/10184/120519/Lista+projekt%C3%B3w+wybranych+do+dofinansowania+w+ramach+Poddzia%C5%82ania+8.4.1.pdf/e5b51ae1-b754-46ad-9d6b-2dff0c085f0> [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (UMWL; 2020c): Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020. https://rpo.lubuskie.pl/documents/10184/359361/SZ00P_RPO-Lubuskie_2020_wersja%20nr%2073.pdf/23b62b-87-35c9-40f0-b65f-826ea17a3313 [dostęp dnia 22.05.2020 r.]

Urząd Miasta Gorzów Wielkopolski (2020): Schriftliche Mitteilung zur Kindertagesbetreuung im vorschulischen Bereich.

Urząd Statystyczny w Zielonej Górze (Hrsg.; 2018). Edukacja w województwie lubuskim w roku szkolnym 2017/2018.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016. Prawo Oświatowe (Prawo Oświatowe 2016), Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 stycznia 2017, Poz. 59, Warszawa 2017.

Vereinte Nationen (1948): Allgemeine Erklärung der Menschenrechte. <https://www.un.org/depts/german/menschenrechte/aemr.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Vereinte Nationen (2015): Transformation unserer Welt: die Agenda 2030 für nachhaltige Entwicklung. <https://www.un.org/Depts/german/gv-70/band1/ar70001.pdf> [letzter Zugriff 30.01.2020]

Vereinte Nationen (2016): Unpacking Sustainable Development Goal 4. Education 2030. Deutsche Übersetzung. <https://www.unesco.de/bildung/agenda-bildung-2030/bildung-und-die-sdgs> [letzter Zugriff: 17.02.2020]

Verfassung des Landes Brandenburg (1992): <https://bravors.brandenburg.de/de/gesetze-212792> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Republik Polen über gute Nachbarschaft und freundschaftliche Zusammenarbeit (BRD / RP; 1991): <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/vertrag-zwischen-der-bundesrepublik-deutschland-und-der-republik-polen-ueber-gute-nachbarschaft-und-freundschaftliche-zusammenarbeit-786742> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

Weymar, Franziska (2010): Zum Zusammenhang von intergruppalen Freundschaften und der Favorisierung der Eigengruppe. Eine empirische Studie im deutsch-polnischen Schulkontext, Diss. psych., Greifswald. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:9-000836-8> [letzter Zugriff: 22.09.2019]

Wight, Albert R. (1995): The Critical Incident as a Training Tool. In: Fowler, Sandra M. und Mumford, Monica G. (Hrsg.): Intercultural Sourcebook: Cross-cultural training methods, Band 1. Yarmouth und Maine.

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego (2020): Ośrodki edukacyjne. <http://www.zpkwl.gorzow.pl/index.php/edukacja/osrodek-edukacji-przyrodniczej> [dostęp dnia 02.06.2020 r.]

Zweites Gesetz zur Ausführung des Achten Buches des Sozialgesetzbuches – Kinder- und Jugendhilfe – Kindertagesstättengesetz (KitaG; 2018): <https://mbjs.brandenburg.de/sixcms/detail.php/bb1.c.363000.de> [letzter Zugriff: 30.01.2020]

